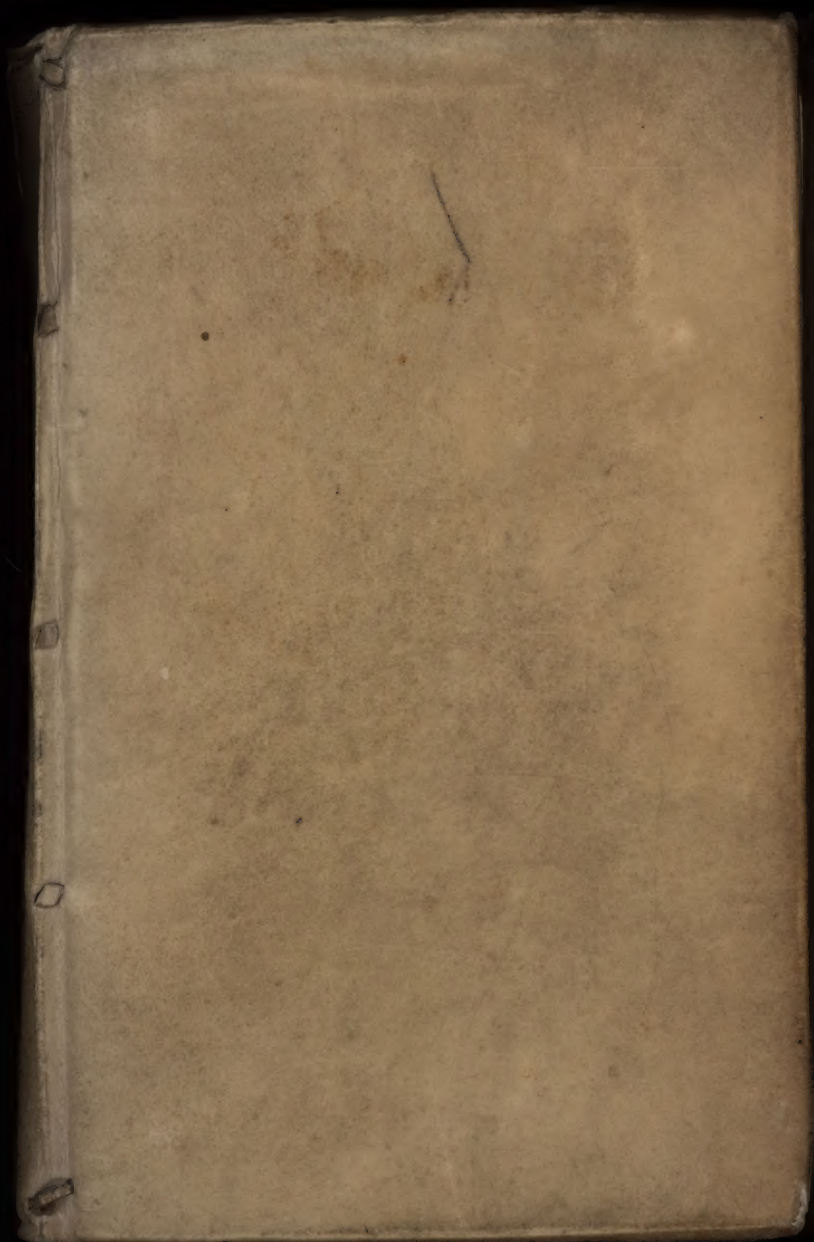

10

2 Portr.
3 Front
6 plts {3 double-paged / 3 fold. plates}

N.N.B.W. IV. p. 238

Spacans muscum

Muller nr.

Franse Museum

DE REYSENDE MERCURIUS
Romyn de Hooghe fec

DE
REYSENDE MERCURIUS.

Verhandelende

De hedendaeghſche en onlanghs tegenwoordige ſtaet en verrichtingen van Europa; afbeeldinge der Volckeren; Staets-handelingen; byſondere voorvallen, en afbeeldinge der Zeden, &c.

Met ſchoone koopere Platen der Geſchiedeniſſen verçiert.

DOOR L. v. B.

t'AMSTERDAM
By JAN BOUMAN, Boeckverkooper in de Kalverſtraet, op de hoeck van het jonges Weeshuys, 1673.

Druckfauten te verbeteren.

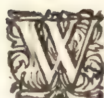
Pag. 6	regel 28	gewicht, leeſt, gewricht.
17	24	jus publici, leeſt, jus publicum.
21	3	by, leeſt, hy.
24	7	vloecken, leeſt, vlecken.
25	30	heeft, leeſt, geeft.
27	32	ſiet nu, leeſt, ſietmen.
	22	hoewel hy oock, leeſt, hoe heet hy oock.
31	24	berooft, leeſt, behoeft.
34	18	wederom konnen, leeſt, wederom komen.
35	6	geſtabelt, leeſt, geſtabileert.
41	20	kuſſen, leeſt, lichten.
44	10	diſlel, leeſt, diſtel.
51	2	in de kroegh, leeſt, uyt de kroegh.
54	28	verſten, leeſt, eerſten.
86	23	minime, leeſt, numine.
90	25	want, leeſt, was.
	34	praet, leeſt, prael.
92	26	verſeeckeringh ſtellen, leeſt, verſeeckering te ſtellen:
95	10	gegaen, leeſt, gegaen is.
95	23	vermenght, leeſt, vermenght beſlooten.
93	5	het geen hen, leeſt, waer door ſy.
100	11	niet gedwongen, leeſt, gedwongen.
124	15	oock, leeſt, oyt.
	27	boet, leeſt, moet.
157	16	ſtaet: verhalende hem met eenen het geen daer in voorgevallen was, het welcke moet ſtaen regel 21. naer het woort Nederlandt.
165	4	d'opperheerſchappen, leeſt, heerſchappy.
179	23	daer van wat, leeſt, daer al wat.
181	1	ende Heeren van den, leeſt, de Heeren van &c.
192	9	wet Goelis, leeſt, Cœlia.

De andere die hem voorkomen ſal den vernuſtigen Lezer, na ſijn beſcheydentheyt gelieven te verbeteren, en als door ons afweſen ingeſloopen, ten goede te houden.

Narichtingh aen de Boeckbinder.

Als dat folio 57 tot fol. 64. in de letter D. moeten afgeſneden worden, en dan volgen D d. D d d. D d d d. D d d d d. en dan de letter E, en ſoo vervolgens.

INHOUDT.

W Ie lust heeft om Mercuer aen d'opperste Jupijn
Sijn bootschap (na sijn reys door d'aert) te sien verhandlen
Sal kort het vremt bestier dat hem weervoer in 't wandlen,
Door lucht, aert, zee, en hel, door 't lesen kenbaer sijn.

Hier gaet de vlugge Boo het aertrijcks doen verklicken,
Hoe hy voor wijsheyt vint waenwijse sotterny,
Geveynstheyt, voor regtuyt, voor trou, verradery,
Als mee hoe 't in Euroop, verscheyde Staten schicken.

Hoe wonderlijck 't bestier van 's menschen driften gaen,
Hoe veel uyt sucht tot staet vervloeckte vonden smeden,
Ja hoe selfs Koningen met breken van hun eeden
('k Laet staen een minder soort) na 's naesten onheyl staen.

Hoe d'een staet na gesagh, om d'wetge t'onderdrucken,
Hoe 't wetteloos gewelt, onwetge heerschers straft,
Hoe twee, eerst Wit in 't Hof, nu raecken swart in graft,
Hoe wie sich selfs verheft, smeet selfs sijn ongelucken.

Hoe Casimier versmaedt de Poolse Croon, en staf,
't Welck blijcken sijn dat Croon en Scepter swaer moet wegen,
So toont oock dat de Croon meer rampen torst als zegen,
De Sweetsche Pallas, die die beyd' aen Carel gaf.

Nu stapt hy door de krijgh en vree, van Pool en Sweden
Tot in Italien, en toont 's lants eygenschap,
Dan wat de oorspronck sy, en d'aller eerste trap
Des krijghs in Candien, door Turcks gesochte reden,

Dan weer hoe 't wanckel rat van alle Staten draeyt,
En voert in d'hooghste top die plotsigh staet te hellen,
De aerts doorsnuffel boo toont soo in sijn vertellen
Wat gunst, en afgunst is, van die een Scepter swaeyt,

Dat proeft dien Bassa, die door 't rockne der Sultane
(Na dat hy was verheft) wert schrickelijck gehoont,
Den trouwen Ussuf wort soo met een strop geloont,
Doch van den grooten Heer weer korts betreurt, met tra-
nen.

Hoe d'onverdraegb're trots van Mierza Tachy stuyt
Door sijn rampzaelge doot, by Ganichan gebrouwen:
Hoe dees' weer om verraet de kop wiert afgehouwen,
Soo speelt op 't aerts toneel, vast elck sijn treurrol uyt.

Nu helt hy in de hel, waer duysent vremdigheden,
Hem 't hels geselschap toont, dan hoort hy wijt en
breet,
Van Pytagoor, Homeer, en Tacitus, en weet
Diognes, Lipsius, en Aristootles reden.

Soo toont Mercuer aen elck, de ongestadigheyt
En 't wonderlijck bestier van d'ondermansche saecken,
En eyndight sijn vertel met oversoet vermaecken,
Wanneer hy scherst, en spreeuwt met dichters mallig-
heyt.

D. SCHELTE.

Aen

Aen de Leesgierige.

Fgesloofde, soekelingen
Na 't geen in ons' eeuw gebeurt,
En die 't wil uyt boecken wringen
Daer men geen vermaeck in speurt.

Laffe Lesers, die in grollen
Gelt, en tijt, onnut besteet,
Die na 't leesen van die ollen
Niet meer als te vooren weet.

Wilt die is en toont te wesen
(Want 't sijn sulcke die ick noodt)
Boeck beminnaers die graegh lesen
Sijn, die 't een, en 't aer' verstoot.

Wat 's een boeck, dat d'aerts gevallen
Toont, waer door men 't voorhooft ployt?
Of dat door onmatigh mallen,
Souteloose reden stroyt.

't Allerkeurlijckst sijn die boecken
Daer vermaeck, en pit in leyt,
Daerm' in vint, door 't lesent soecken
Aerdige, welsprekentheyt.

'k Stoff derhalve, en 't heeft reden
Op de Schrijver, deser blaen,
Die ons stof van krijgh, en vreden
Biertent, doet geleert verstaen,

Hy

Hy, die door Mercuer by voorbeelt
Kortelijck Euroop door kijckt,
En van zeden, zedigh oordeelt,
Wie 't veerst' van goe zeden wijckt.

Oock hoe't vreemt bestier der dingen
In het niet bestaen, bestaet,
Hoe 't gaet met veel Hovelingen
Dan verheven, dan gehaet.

Schaft oock stof hier van verwondren,
Als hy door veel rijcken dwaelt,
Daer van, en uyt d'hel van ondren
't Wonderlijck weervaer verhaelt.

Die oock vol vermaeck elcks plighten
Uytbeelt; en beknopt vertoont,
't Onlanghs herwaerts, staets verrichten,
En hoe 't eynt, het werreck kroont.

Schrijvers die vermaeck'lijck leeren
Komt een lof, die eeuwigh blijft,
Dies verplight 't ons dees te eeren,
Die al boertent erenst schrijft,

D. SCHELTE.

Aen

Aen de

LIEFHEBBERS.

MYN HEEREN.

Om niet minder als een ander te ſijn, komen wy u hier oock met een *Mercurius* (als de Luy) voor den dagh; het ſchijnt dat dien Potentaet, tegenwoordigh de *Factotum* in onſe werelt is, en datter geen dans ſonder deſen gaſt kan volmaeckt ſijn. Hy is als een tweede Proteus die alderhande gedaenten aenneemt. Hier is hy een *Mercurius Gallobelgicus*, daer een Mercurio Poſtiglione (want d'Italiaenen houden het al mee met dien afgodt) ginder komt hy in grooter Equipagie voor den dagh, uyt de winckel van Vittorio Siri; nu komt hy in Franſche galas als een *Mercure* Galante vol Parij-

ſche *Bizarrerien* en Franſche Rodomontaden (die de Spaenſche al ſeer nakomen) *en grand diſeur de rien*, voor den dagh. Dan heet hy eens een Haeghſche dan een Hollantſche Mercurius, in ſumma het is al Mercurius voor en naer. Hier komt hy weer als een Reyſiger gelaerſt en geſpoort te voorſchijn. Meſſieurs een dingh wil ick verſoecken, hebt geen te groote verwachtingh van deſen vreemdelingh; ſulcke vintmer die de reys van Jonas doen, ver reyſen en weynigh ſien, of hy geen van die is, laet ick oordeelen. Altoos van geheymen van Staet of Cabinett, of Entrigues van het Hof, of *Secrets d'Amour*, *point de Nouvelles*. Hy ſou niet gaerne in ongenade vallen, en voor een Chimeriſt paſſeeren, ſchietende te kort om een *Sage d'Eſtat* te ſijn; hy laet evenwel niet ſijn brieven van Recomman-

mandatie mede te brengen; hy ſal op ſommige plaetſen niet *mal plaiſant* vallen, oock miſſchien *en paſſant* wel een puntje van Staet debuteeren, maer *en paſſant*, gelijck de honden aen den Nijl drincken, om den een of den andere Tyran van Staet niet in den muyl te vallen. Hy houdt hem ſoo verre buyten ſchoots, als het hem moogelijck is. Voor de reſt, weet ick'er u niet veel goets en niet veel quaets van te ſeggen. Voor al is hy niet uyt om yemant, veel min gekroonde Hooffden, of hooge Characters te beledigen, en ſoo u iets ſoodanigh mocht ontmoeten, het is ſoo niet gemeent, of ten minſten uyt geen *Malice* gheſchiet. Hier komt niet op het Toneel, of hy heeft 'er een byſonder reſpect voor, en in der daet hy ſoekt niet al te ſeggen dat hy ſou konnen, om dat hy ſich ſelfs niet gelooft oock in

'tgeen

't geen hy meent te weten. En eyndelijck om kort te gaen, ghy fult'er aen hebben datg'er aen vindt: Altoos fijn goet of quaet fal niet uytfteeckende zijn: Want in der daet het is een fchets, en magh met'er tijt eens een fchilderijtje worden. Wy verhoopen echter dat ghy uw gelt niet beklagen fult: de Schrijver is u te goeden vrient, en de Drucker heeft te veel goets aen de Lief hebbers voort ghebracht, om juyft defe reys ongheluckigh te fijn. Neemt het dan danckelijck aen, al was het maer *par complaifance*, en verwacht vorder en grooter plichten van een die gewiffelijck is.

MYN HEEREN,

V E. aller gehoorfaemfte Dienaer

L. V. B.

DE REYSENDE MERCURIUS,

t'SAMENHANDELING

Tusschen

JUPITER en MERCURIUS,

Over de Staet des Werelts in dese tijdt.

Mercurius, Jupiter.

Merc. Yndelijck ben ick weder in mijn eyghen vaderlant gheraeckt; Sijt ghegroet ô Hemelsche woninge en huys der Goden, en ghy ô groote vader Jupiter, Ramp moet de werelt hebben, en al watter in is, met haer verderfelijcke boosheden, die my soo veele moeyten en arbeydt gekost hebben: Ick bidde u o vader, my daer niet weder heen te senden, Ick hebber so veel boosheydt gevonden, datter my het hooft en het hart seer van doet, besiet eens of ick niet wel twintigh jaren veroudert ben, mijn blonde hayren sijn kael en grijs geworden, en mijn gladde vel is vol rimpelen, het staet my wonder schoon, en ick heb mijn uyttocht wel besteet.

Jup. Geen swarigheyt mijn Soon, wy sullen u wel eens weder opkoocken, en so jong en schoon maecken, als eertijdts Medea den oudtvader Peleus heeft ghemaeckt, sijt slechts goets moets,

drinckt een schael Nectar of twee, en verhaelt ons u wedervaren.

Merc. Wel dat is daer, dat heeft noch sijn oude smaeck, ick hebbe op de werelt oock dranck ghedroncken, diese *Nectar Cælicum* noemen, maer het is hier maer gatwater by.

Jup. Wel nu tot de saeck.

Merc. Ick hebbe uwe ordere gevolght, in het ondersoeken van al dese kostelijkheden, en hoort eens den uytslach, maer eerst sal ick u verhalen, wat moeyten ick ghehadt hebbe, om in de werelt te gheraecken. Na dat ick het *Primum Mobile* door quam, en meende stillekens door die van de seven dwaelsterren, en vervolghens door de dry deelen van de lucht heen te sacken, vondt ick my geen kleyntje bedroghen, met de dry bovenste ginck het noch tamelijck, maer die van de Son was soo van plaets verandert, dat ickse, soo verre als ick affien konde, in het middelpunt der dingen verschooven sagh.

Jup. Wie heeft soo koen geweest, als mijn ordere aldus te veranderen?

Marc. Een seeckere Razza van sterrekijckers, die al wijser sijn gheweest als Jupiter selfs, die om dat hun verstant te kleyn was, de snelle loop van de Sonne te begrijpen, het heele gestel, op dese wijse, na haer eygen kop hebben verhaffelt. Daer swierde sulck een gewelt van klooten door malkander, dat de aertkloot te vinden, een naelt in een voeder hoy gesocht was. Het snorde my somwijlen soo voor by de kop, dat ick dickmaels bang was, een wackere gons, van de meulen te krijgen. Eyndelijck sagh ick u daer een kleyn rondt dinck, half geel half swart, te legghen en swieren, even als een kaetsbal in de lucht, drayende sus, drayende so, en met al sijn drayen omslingerende, datter een de kop of tollen sou, dit dacht ick sal dese aert-

kloot

kloot sijn; ick daer na toe, en naerderende sach ick dat het niet geheel mis was; maer als ick het al meende gewonnen te hebben, had ick hem so vast als een hant vol vliegen; de raesende kloot vloogh door de lucht als een Canon koegel, tierde, raesde, gierde, en maeckte een wonderlijck gerucht, daer en boven kreegh ick geduerig een geswerm van kleyne bollekens om de kop, soo dat ick uyt mijn oogen niet sien kond, die my somwijlen sulcke kloppen gaeven, of my yemant een hant vol knickers voor de ster geworpen had; eyndelijck geraeckte ick noch het hoeckje boven, en te grondt, maer door het geduerigh swieren, konden mijn voeten so wel geen vastigheyt krijgen, of ick geraeckte met de neus in het sant.

Jup. Nu dat over geslagen, gaet al voort met u saecken.

Merc. Ick vand ten eersten een groote onorder in de werelt. De dingen hadden al t'samen een verkeert wesen, en een vremde kleding gekregen, de deugden hadden het wesen van ondeugden, en de ondeugden van deugden, het goet had de schijn van het quaet, en het quaet van het goede.

Jup. Weer wat nieus, wie had doch die onordere aengerecht?

Merc. Men oordeelt dat eenige Godheyt, die het menschelijck geslacht niet seer gunstig is geweest, by nacht al dese dingen soo verkeert en een verkeert gewaed moet aengehangen hebben.

Jup. Dat moet al veel verwarring hebben aengebracht.

Merc. Te lijdigh veel, sy die de deugden sochten, vonden ondeugden, die geluck sochten vonden ongeval, die vreugde sochten vonden droefheydt, daer warender die eer sochten en vonden moeyte, onlust, schade en schande, die wijsheyt sochten, vonden dwaesheyt en laetdunckentheyt, de soec-

kers van nieuwe konsten, vonden wel een bedelsack, die de vrede en rust sochten, vonden onrust, Oorlogh, rechten en processen, de soeckers van rijckdommen vonden sorge en bekommernis, de Messieurs die geleertheydt sochten, vonden verkeertheyt.

Jup. Ghy had behooren de Godin van de wijsheyt opgesocht te hebben, en buyten alle twijfel, die sou al die onorden wel weder te recht hebben gebracht.

Merc. O lieve vader, die was so veer te soecken, datter het eyndt van wegh was, ick vonder tael noch teyken van, als in het breyn en de inbeelding der sotten: Het isser recht mede gestelt, ghelijck de Griecken in hun spreucken hebben geseght.

Jup. Hoe en wat hebbense geseght?

De Ring van de wijsheyt te soecken.

Merc. Sy versieren dat de Godin van de wijsheyt sich eenmael op de aerdt vertoonde, datse al de wijsheyt in een rinck by een vergaerde. Dese rinck wiert van al de werelt begeert en gesocht; maer sy om haer waer op gelt te honden, vermengde dien rinck onder veel duysende van andere ringen, en verspreyde die so over de geheele werelt, seggende dat de ringh der wijsheyt onder dese was; en diese vant, wel mochtse hem bekomen. Een yeder liep toe om sijn deel van dese ringen te krijgen, en die hebbende, stackse aen sijn vinger, om te toonen, of ten minsten de lieden wijs te maecken, dat hy den rinck van wijsheyt had. Maer het was te verre van daer, de sotheyt van een yeder bleeck so klaer, dat, so der een ring van sotheyt had geweest, men hem wel sonder eedt gelooft sou hebben, dat hyse gevonden hadt. De Rechtsgeleerden evenwel gheloofden datse inde hunne verborgen was, en dankten hun Bartolus en Baldus voor hun onderwijs. De Genees-meesters meenden het selve, en segende de uure dat hunnen Hippocrates, Galenus,

Aver-

Averroes,Fernelius,en diergelijcke Leermeesters in de werelt waren ghekomen. De Kooplieden meenden dat hunnen segelrink de rinck der wijsheyt was,en datter geen gevonden wiert als in gelt te winnen. De sterrekundige meenden dat hunnen Astronomischen rink de rechte was, en datse die behoorden om den hals te dragen, gelijck de Slaeven in Barbaryen. Ja de varckens selve,meenden dat den rinck diese inde neus dragen,het rechte briefjen had. Maer al den hoop is bedroghen, de ringh is noch te vinden, of ten minsten diese gevonden heeft soecktse te verbergen, om wanneer het eens pas geeft voor den dagh te brengen. In somma so dat het met de wijsheyt in de werelt soo effen niet staet.

Jup. Ondertusschen hoe gaet het met dese Messieurs die sich soo vertasten?

Merc. Ho ho, sy maecken een gewelt van den drommel, een yeder klaecht, elck lamenteert, elck beschuldight de werelt, de tijden, de Goden, roepende dat de ordere der hemelen verandert, dat de werelt verbastert, de loop van de menschelijcke gheneringh t'eenemael verbijstert was, en de sotten konden niet sien, dat het niet aen de hemelen, noch het nootlot, noch de werelt schorte, maer dat het alleen de schult van hunne oogen was, die gewoon aen het uytwendige ghelaet te blijven hanghen, sich oock nu in de schijn, en kleedinge verward vonden.

Jup. Een groote swackheyt, en also na ick van u hoor, isser de wijsheyt seer dun gesaeyt.

Merc. Te machtigh, want na dese vertellingh, souder maer een wijs man gevonden worden, en een yeder meent dat hy hem is. Andere die evenwel wijser als de rest sijn, siende hoe swaerlijck de wijsheydt te bekomen is, werpen den steel na den bijl, en dencken veracht de wijsheydt haer, sy

hebben oock den dray van de wijsheydt, te meer, dewijl sy wel sien dat de gecken de kaert hebben.

Jup Wel nu, wy hebben des genoegh, seght ons wat meer van de werelt.

Merc. Op mijn aenkomen in dese aerdtkloot, nam ick waer, dat Europa, dat mijn gheluck was aen te treffen (want anders sou ick met een deel Barbaren of Canibalen te doen hebben ghehadt) het rechte afbeeldtsel van een Menschen lichaem had. Het Rijck van Hispanien, had de rechte gedaente van het hooft, en al die bysondere Koninckrijcken van Grenade, Toledo, Castilie, Galicie, en soo voort, scheenen een aerdighe kroon om het selve te maecken. De Rijcken van Arragon en Navarra, gaven de ghedaente van een schoonen hals, die een schoonen peerel-snoer om gheven had, sijnde het Pyreneesche gheberghte. Vranckrijck maeckt den boesem uyt, het welcke oock met den aerdt van het volck niet qualijck over een komt, als het welcke vrolijck, openhartigh en vryborstigh is. De slincker arm met de sijde maeckt het Duytsche Rijck, en het gebiedt van de Ceurvorsten uyt. De rechter schouder is Lombardye, en voorts den selven arm Italia, het Rijck van Napels de handt, Sicilia maeckt by na een ronden kloot uyt, sodanige als de Keysers sijn gewoon in hun handt te draegen. In het midden en omtrent het gewicht is Roma, leggende gelijk als aen de Medianen of middel ader. Venetia is gelegen, onder de rechter oxel, als meesterse van de Zee. Duytslant is de buyck, de rest van het lichaem spreyt sich voorts uyt in de Rijcken van Polen, Dalmatia, Bossina, streckende sich aen een sijde na Lituania, aen de andere sijde, na Albania, Epirus, Grieckenlandt, Thessalia, Macedonia, Thracia, en so voorts tot aen 't Ripheesche gebergte, Walachia, en Bulgaria sijn de voeten.

Gedaente van Europa.

Jup.

Jup. Een nieuwe slag van werelt beschrijvingh, maer wat aenmerckingen sult ghy hier over maken, nieuwe Cosmographist als ghy sijt? Hoe soet is 't geleerde kinderen te hebben. Haet verdeelinge.

Merc. De Keyserlijcke Kroon voegt Spagnien niet qualijck als het hooft, gelijck dat Rijck oock in sich selven seer hart, rouw en bergachtig is, maer in der daet seer vruchtbaer in sijn dalen, voornamentlijck in Olyven, welcke vrucht, of om beter te segghen, haer sap, die men Olye noemt, een goote overeenkomst met de geesten heeft, en voornamentlijck met dese die de Genees-meesters *Animale* of siellijcke noemen, die de beweging en het gevoelen in de andere deelen wercken. Waerom sich oock de menschen in voorighe tijden veel met Olye besmeerden, om hun leden rap en geswind te maken, behalven dat veel Koningen op hun inwying sich met Olye laeten salven, tot een teecken van hun Koninckliјcke macht, in somma dit alles komt met dit Rijck seer wel over een, voorts het volck is bequaemer tot Raetslaen en handelingen van Staet, als eenigh ander, hebbende altoos de bequaemheyt gehadt, sulcks, in het welcke sy met de Wapenen te kort quamen, door behendigheyt en handeling goet te maecken. Voorts gelijck de oogen hunne straelen uyt het hooft hier en daer uytschieten, also spreyt oock dit Rijck de straelen van sijne macht seer wijt en verre uyt, self tot aen de uyterste deelen der aerde. Sy hebben de mont bequaem om in te swelgen, namentlijk de schatten en rijckdommen van Oost eu West, en de tonge om wel te spreken, sijnde daer in de besetste en hoogdravenste Natie des werelts. De siekten van dit deel sijn Hemicranien, Cephaleas, en diergelijcke, die veel uyt de maege ontslaen, welck deel wy de Nederlanden mogen toevoegen, die veel swaere dampen van

moeyelijckheden daer pleghen heen te ſenden, ja ſelfs tot raſens toe haer gaende maken,'t geen menigmael op moorden en woeden uytgeborſten is. Het uytvallen des hayrs is het mede veel onderworpen, daer deſe mede niet weynig toe geholpen hebben, haer berovende van veel ſchone Locken, die voor dit plucken haer te byſter wel ſtonden.

Dat Vranckrijck met recht de boeſem magh geſeght worden, maeck ick aldus goet. Dit deel is in de vrouwen, een van de ſchoonſte deelen des lichaems, het welck met de ſchoonheydt van dit Rijck niet onhebbelijck over een komt. De borſten gheven voetſel, Vranckrijck is milt in wijn en kooren, ſy ſijn gheduerighlijck in bewegingh, ſo is oock dit Rijck, en het volck datter in woont. Dit gedeelte des lichaems is ſeer teder, ſoo is oock den Fransman met ſijn point van eer: Voornamentlijck is het de kancker onderworpen, de Franſchen oock, als die den loffelijcken naem aen die Venus ſieckte ghegeven hebben, die hen hun overwinningh van Napels ſoo duer deed ſtaen. De borſt voorts is de plaets van de *Vitale* of Levendmaeckende delen, het hart, de longhe, &c. De leventheyt en de gheduerigheyt van deſe twee edele partyen, is het volck eygen, behalven dat ſy gheduerighlijck het gantſche lichaem levende, dat is wacker maecken, en in alarm houden, daerenboven komt de leventheyt en de rechte aerdt van bevallijckheyt, dat is de keeſt van welleventheydt uyt hen voort, die ſich over het gheheele lichaem uytſpreyt, en het ſelve een waes van welſtant geeft. Dit deel is oock inwendig ſijne ſieckten onder worpen, als pleuris, teeringh, koorts, en diergelijcke, van die ſelvige ghebreecken gaet Vranckrijck oock ſwangher, haer teeringh is de ſchelmery van hun Miniſters en Financiers, haer pleuris is in de meenighte van ſtercke plaetſen

(ſoo

(ſoo veel als volle aderen) die in het beſte van het Rijck gelegen ſijn, die moetwillige Dienaers en krachteloose meeſters maecken. Die ſijn het die ſich in die aderen vaſt maecken, en ſwaerlijck ſonder bloetlaten te temmen ſijn. Maer een weynigh openingh alſoo gemaeckt ſijnde (behoudens dat men niet te langhe wacht) worden de humeuren tichtelijck afgeleydt. Haer koorts is in haer heete bloet, en eygen aerdt gelegen, als die veeltijts het meeſte quaet van ſich ſelven te lijden heeft, en hevighe beweginghen uyt te ſtaen heeft. Sijnde het quaet meeſt omtrent het hart beſich, om dat het bloedt, door eenige grove quaetaerdigheydt, haer loop niet wel vermag te doen, of datter delen verſtopt ſijn, die de loop van dat eedele ſap verhinderen, of datter verrottingh in het een of het andere ghedeelte ſchuilt, die door quaedtaerdige dampen, het hart aenſteecken, treckende alle andere warmte daer na toe, ſoo dat de uyterſte leden door de Noortſe koude cidderen en beven. Een goet Vomitorium evenwel, dat de maege aen het wercken helpt, ſuyvert die quaede humeuren ſeer geluckighlijck, en daer op een ſudoriferum, jaeght die oorloghs hitte weer uyt het Centrum, na de Peripherià.

Jup. Hoe is 't Mercurius, hoe is 't Soon, waer hebt ghy al die ſchoone leeringh van de konſt geleert, het is of ghy der op gheſtudeert had. Wat ſchoonder dingen ſijn dit? Heyn ſou ſoo doende wel wijſer als ſijn Vaer worden.

Merc. O lieve Vader, indien ick eens begin, ick ſal der noch wel anders vonck achter geven.

Jup. Slae voort als een Soon, ſlae voort.

Merc. Ick heb daer een woordt in paſſant van de Nederlanden my laten ontvallen. Die dunckt my, ſouden niet quaelijck als de maegh, van dit lichaem aengemerckt konnen worden. De maeghe

ghe ontfanght de ſpijſe die de mondt nuttight, de Nederlanden, en voornamentlijck Hollandt, krijght wel ſijn deel, van het ghene dat de Spaenſche mondt inſlaet, het ander blijft, of tuſſchen de tanden, ten roof van de Spaenſche tandeſtoockers, of wordt nauwelijcks ghekauwt ſijnde weder uytgeſpooghen, behoudende de mont niet anders als het ſap en de ſmaeck daer van. Deſe maegh is het die ſpijſe verkoockt, en door verwiſſeling, en verandering (dat is de koophandel) bequaem maeckt tot voetſel van de andere deelen.

Jup. Ick hoor u geen gewag maecken van hun nagebueren, die van groot Britanien, of komen die niet in conſideratie?

Merc. In trouwen ja ſy, maer gelijck haer de natuer van het lichaem der aerden afgeſcheyden heeft, alſoo konnen ſy geen deel daer aen hebben, ick merck haer aen als een kleyne wereldt op ſijn ſelfs, of een jongh wereltje dat van het groote is uytgebroeyt, en als ghy de aert, eygenſchap, en ſpraeck wel inſiet, ſult ghy anders oordeelen, of het is een jonck dat ſijn ouder wel ghelijckt. Het heeft de trotſicheyt van de Spangiaerts, de lichtveerdigheyt van de Franſchen, de traegheyt van de Duytſchen, de koppigheyt van de Deenen, het liegen van Africa, het woelen van Aſia, de giericheyt van America, en de Tael van de gantſche werelt, tot het Mexicoos inkluys. Sy heeft oock weder al de deugden die op den Aertbodem worden gevonden. Sy hebben de voorſichtigheyt van den Italiaen, de dapperheyt van de Noormannen, de neerſtigheyt van de Nederlanders, de geſpraeckſaemheyt van de Franſchen, het overlegh van de Spaenſchen, en de geſelligheyt vande Duytſchen.

Jup. Soo 't my geoorloft is, my onder u hooghdravende Morphetecoſmopolitiſche Philoſophy te vermengen, ſoude ick'er dat van oordelen, dat

men

men dat eylandt behoorde aen te mercken, als de ſpiegel van Europa.

Merc. Dat is in der waerheyt niet vreemt voorgeſlagen. Want ſy ſijn bequaem alderhande gedaenten aen te nemen. Een van haer ſchrijvers maeckter een Tonneel van boetſemaeckers of.

Jup. Nu wederom van de maegh.

Merc. Deſe maeg heeft oock ſijn ſiekten, ſwakheyt vande maeg, uyt ongetempertheyt van koude vochtigheit, droogheit, galachtigheyt, en fluymen; voorts walginge uyt bedorve vochtigheden: geweldigen dorſt uyt te weynigh vochtigheyt, of te veel droogte. Maegh pijn, uyt quade vernijnige vochtigheden: Inflammatie of ontſteeckingh van de maege, uyt te veel toevloeyend bloet: hontshonger uyt ſcherpe ſwaermoedige vochtigheden; ſwelling van de maege uyt ſlijmachtighe en windachtighe vochtigheden; den hick of uyt volheydt of ledigheyt: voorts de Cholera of het bort, uyt veel rauwigheden en overvloet van bedorven vochtigheden. Eyndelijck oock den buyckloop, uyt ſwackheyt van de werck-middelen die tot het koocken dienen. Deſe ſieckten ſijn oock deſe landen, eygen ſwakheyt lydt dit geweſt, als het kout of geldeloos is, want kout ſijn noemt men daer ſonder gelt ſijn: het lydt walging, wanneer het in ſijn handel bedorven wort, waer door het niet na goede ſpijſe, maer alleen na bedorven haeckt, dat is ſich door onbetaemelijcke middelen, roveryen onder den duym, en kaperyen ſoeckt te generen: grooten dorſt na verboden ſtroomen, om daer te roven of onbetamelijcken handel te dryven, voorts pijn, uyt quaetaerdige ſtubbelige, nijpende en pijnigende vochtigheden. Ontſteecking en hitte uyt te veel welvaert. Hontshonger, of goutſucht uyt ſcherpe vochtigheden, dat is gierige en vrecke regeerders die het al aennemen, al was het de maege ſchadelijck;

lijck; swelling uyt opgeblasentheyt. Den hick uyt te veel ledigheydt, of verkeerde besigheydt. Het boort, uyt rauwigheden van goet overlegh, waer door men van achteren en vooren vonck geeft, dat is schaedelijcke Oorloghen aenslaet. Eyndelijck den buyckloop: Wanneer de koock-middelen, dat is de bestieringh van den handel swack, onnut, of onbequaem sijn, waer door de spijse rauw, dat is ongeoorbaert, sonder voetsel te geven, afgedreven wordt, of om wel te seggen, de waeren niet wel vertiert, of door te veel lasten sonder voordeel worden versonden, en meer weet ick niet te seggen.

Jup. Het komt soo wat by; maer meest is 't mis, gaet ghy slechts al voort.

Merc. Duytslandt magh wel de buyck heeten, want isser een buyck sieck volck in de werelt, soo sijn het de Duytsen, soepen en vreeten is haer beste kost, en meer hebbe ick'er niet van te seggen, als dat men de sieckten van de buyck wel wert als buyckpijn, uyt koude rauwigheydt, die haer meest de noorde winden aenwayen. Melancholia Hypochondriaca, als de Vorsten over hoop legghen, en een geraes van den drommel maken, wurmen, en so voort daerse snoode genoegh mee gequelt sijn, maer meest in het hooft. Dat Italia den rechter arm is, blijckt genoegsaem uyt al haer Oorloghen, en voornamentlijck in die van Romen haer gewricht, waer mede sy de gheheele werelt bestreden, bevochten, en overwonnen heeft.

Jup. Waer is nu den slincker arm?

Merc. Die hebbe ick u immers genoemt.

Jup. My dunckt dat ick daer liever de slincker sijde van maeken sou, die altoos tegen de Turcken en Barbaren in 't harnas staet, en dat Engelandt niet onbequaemlijck voor den lincker arm sou konnen gehouden worden.

Merc.

Merc. Een arm van 't lijf afgehouden.

Jup. Neen, met een kleedt bedeckt, want de zee moet daer voor gehouden worden.

Merc. Een nieuwe Allegoria.

Jup. Yerlandt daer neven aen legghende verstreckt haer schilt.

Merc. Kleyn ghenoegh voor sulck een groot lichaem.

Jup. Een kleyn schildeken, een *Parma,* na de oude wijs.

Merc. Ick heb nooyt veel van haer beschermingh gehoort.

Jup. Evenwel is sy voor desen geen slechte beschuttingh voor Europa, teghen Asia gheweest. Doch al quam het heeden op geen beschermen aen, wy sullen haer evenwel daer voor houden.

Merc. Ja al was het slechts om het Spaensche Hooft den neus te snuyten.

Jup. Dat is oock al geen kleyn behulp, doch gaet al voort, en maeckt het kort.

Merc. Ick had Sicilia gestelt als den rijcks appel, in de handen van dese Koningen.

Jup. Of eer den appel van tweedracht, die Romen en Carthago so dickmael aen malkander geholpen heeft.

Merc. Laet het dan soo sijn, als ghy het soo begeert. Dit sal ick'er alleenig byvoegen, om mijn gelijckenissen goet te maken, dat in het stuck van droefheyt te verdryven, elck volk sijn deel na behoren speelt: want de Spanjaerden lossen die door de oogen met schreyen. de Italianen met slapen, daer den arm ghemeenlijck by is, de Franschen met singen, als de borst, en de Nederlanders met drincken, en haer maegh te vullen.

Jup. Later ons een eynde van maken, want ick voorsie wel dat al de rest mijn opmerckingh niet eens waert sal sijn, en behalven dat *omne simile*

claudi-

claudicat. Ghy sult het soo ront niet schieten of daer salnoch al wat te kort aen komen.

Merc. So sou het dan oock misschien met mijn ander concept toegaen.

Jup. Wat voor concept?

Merc. Om dese groote wereldt met de kleyne over een te brengen.

Jup. Dewijl ick niet veel groots verhoop, van sulck een kleyn verstant als het uwe, dunckt my geraden het selve voorby te gaen, en u te vragen hoe 't al met het oefenen der wetten toegaet, en of het Swaert van recht al wel besteet wordt?

Merc. Het gaet daer seer onghelijck mede toe, de sommige worden te hart, de sommighe te slap aengedrongen, behalven dat een yeder een wet na sijn eygen hooft smeet. Sommige houden het met de Foronische die de dootslaegen ongestraft laet; andere met die van Licurgus die de dieven toelaten; sommige met die van Solon, die het overspel door de vingeren siet. Sommige met die van Pompilius, die de menschen gebruycken laet soo men wil. Sommighe met die van de Lidiers, daer de Dochters met byslapen het Houwelijcks goet winnen. Sommige souden die van de Balearische eylanden wel willen invoeren, volgens de welcke het naeste maeghschap d'eerste nacht by de Bruyt slaept, eer daer den Bruydegom by komt, en andere meer, en soo volght een yeder sijn hooft.

Jup. Maer ick vraege niet hoe het dese of geen in 't bysonder, maer hoe het de volckeren verstaen, behalven dat, dese daer ghy van seght, sijn al uyt het ghebruyck, of ten minsten behoorden daer uyt te wesen.

Merc. Hoese hier en daer gheoefent worden heb ick soo nau niet konnen waernemen, als wel in het rouwe, datter in 't ghemeen niet veel nae gevraeght wordt. Alleenigh de hooge leer-meesters

Afdeelingh der Wetten.

ſters maeckender in de hooghe Schoolen wercks genoegh van. Een heb ick'er ſeer breet van hooren gaen, een out grys man, met een vierkante muts op het hooft.

Jup. Wat hadder die al van in te brengen?

Merc. Hy maeckte ſoo veel diviſien en ſubdiviſien, dat ick'er ſchier in verdwael, ick ſal ſien of ick 'er opkomen kan. Hy verdeeldeſe docht my in vijf deelen, de eeuwighe, de natuerlijcke; de Moſaiſche, de Evangeliſche, en de menſchelijcke. De eeuwige is het Goddelijck beſluyt, van de welcke al de andere wetten afdaelen, door beſtiering van het redelijck ſchepſel. De natuerlijcke, is daer de menſchen van natuere door gedreven worden. De Moſaiſche is van eenen Moiſes ingeſtelt, de Evangeliſche van Chriſtus daer de Chriſtenen den naem van dragen, en de menſchelijcke, die van verſcheyde en in verſcheyde geweſten, na gelegentheydt ſijn gemaeckt, daer de Moſaiſche hoe wel door hem ingeſtelt, van uytgeſlooten worden, als die van een hoogher extractie en afkomſt ſijn. Deſe gaf ſijn wetten aen de Hebreen, Solon aen die van Athenen, Licurgus aen die van Lacedemonien, een ander die my vergeten is, aen die van Rhodus, Numa Pompilius aen de Romeynen, en Foroneus aen de Egyptenaeren, de welcke hun Koninck, en een ſeer rechtveerdich en deugtſaem Vorſt is geweeſt. Sommige willen dat ſyne wetten de gantſche werelt doorloopen hebben, waer door oock den Rechtbanck Forum, nae deſen Koninck en Wetgever Foroneus ſou genoemt ſijn. Voorts de wetten van Pompilius ſijn nagelaeten, door den val van Tarquinius Superbus, en die van Solon ſijn in hun plaets ghebracht, de welcke ſy aengenomen en waergenomen hebben, gelijk dieſe naderhant genoemt hebben, de wetten van de twaelf Tafelen. Deſe leermeeſter

meester voorts verdeelde al de wetten der wereldt in drie deelen, in het * natuerlijcke recht, * de geschreven wet, en * de oude gewoonte. De natuerlijck noemde hy dese daer ick hier voor van gesproken heb, de welcke uyt de natuer selfs onse plicht aenwijst, de welcke als in het kort begrijpt 'tgeen ghy niet wilt dat u geschiet, doet sulcks aen een ander niet. De *lex condita* of ingestelde wet is dese, die de Koningen of Keysers in hun gebiet insetten en instellen, welckers een gedeelte bestaet in reden, en het ander in de opinie of meyninghe. *Mos antiquus*, of oude gewoonte, is het gebruyck dat by eenigh volck van langer handt is ingevoert geweest, en sulcks heeft geen meerder kracht, als voor soo veel het wel of qualijck is uytghevoert. Wy konnen dan segghen (besloot hy vorder) dat het *jus Naturale*, of natuerlijcke recht, dese wet sy, dewelcke bestaet in de reden, *lex condita* of de inghestelde wet, dese die geschreven en geordonneert is. *Mos Antiquus* de ghewoonte, van lange tijden her ingvoert. Voorts maekte hy noch andere subdivisien, soo ick denck om de pleyters wat stof te geven; namentlijck in seven soorten, het *jus gentium* of recht der volckeren, het *jus civile* of borgerlijcke recht, het *jus consulare*, het Borgemeesterlijcke recht, het *jus publicum* het openbaere of gemeene recht, het *jus quiritum*, *of Roomsche Edel Recht*, *jus Militare* het Krijghs Recht, en *jus Magistratus* of Overheyts Recht.

* *Jus Natural.*
* *Lex condita.*
* *Mos antiquus.*

Jup. Wat al stricken om menschen te vangen.

Merc. Het *jus gentium* seyde hy, noemden de ouden, wanneerse eenige goederen of middelen aensloegen, diese sonder Heer of Eygenaer bevonden, oock het Vaderlandt te beschermen, en sich selven voor de Vryheyt des selfs te laten doot slaen, de veyligheyt der gesanten, en soo voorts. Het *jus civile* is de ordere van rechtsvorderingen

in te ſtellen, als te beſchuldighen,te antwoorden, te citeren, te proberen, te negeren, te allegeren, te ſententieren, te executeren, en te relaxeren, op dat een yeder hebbe door recht, het gene hem met ghewelt onthouden wordt. Het *jus conſulare*, waren deſe wetten die de Roomſche Borgermeeſters voor ſich hielden, dienende tot uytbreyding van hun geſach, *ad videndum ne quid detrimenti, caperet reſpublica*, om te verhoeden dat de Staet geen hinder quam te lijden, als oock hun wijſe van kledinge, en van handelen, de plaets van verſamelen, de tijdt van aldaer te blijven: voorts hun manier van leven, en wat middelen ſy behooren te hebben, en ſoo voorts. Het *jus quiritum* ſeyde hy, was een ſeer ſchoone wet, als die veel voorrechten van de Roomſche Edellieden behelſde, als niet te konnen om ſchult aengetaſt worden, en op de reyſe voor geen herberg te betalen, en tot armoede vervallende wierdenſe uyt de gemeene middelen onderhouden. Sy mochten ſich in hooghe plaetſen dan begraven, beneffens andere voorrechten meer, die niemandt als Roomſche Borgers mochten ghenieten. Het *jus Publici* was dat het geen de orders of capittels, onder malkander maeckten of onderhielden, als om de Stadts wallen te hermaken, de watergangen te onderhouden, Stadts Huyſen te bouwen, Impoſten te ſtellen, wacht te ordonneren, en diergelijcke meer. Het *jus Militare*, ginck de vereyſchen van den Oorlogh aen, wanneer het eene volck, met het ander vriendtſchap brack. Handelende voorts van het verkondigen van den Oorlog, Vrede, of Beſtant te maken, of te breecken, Volck te werven, Veſtingen op te rechten, heyrlegers te betalen, Veltſlagen te ordonneren, Wachters te ſtellen, Magazijnen op te rechten, te ſtraffen, te belonen, te triumpheren,

pheren, ofte zegenpralen, en so voorts. Het *jus Magistratus* behelsde het recht der Overigheydt, het bewaren van hun gesagh en soo voorts.

Iup. Spels genoegh van Wetten, soose slechts wat meer onderhouden wierden, ick wilde dat de deught meerder, en de wetten minder waren.

Merc. Ghy spreeckt seer wel Vader Jupiter, het gaeter in sommighe deelen soo grouwelijck toe, offer geen Wet in de natuer, noch in de Wet-boecken te vinden was, ja offer geen Godtheydt was die de grouwelen straffen konde. En om mijn woorden goet te maecken, sal ick u een schrickelijck geval verhalen, 't geen u sal doen sien, hoe verre alle deught van de menschelijckheyt verbannen kan worden. Tot Verona, een Stadt in Italia, was een seer Edel en rijck Ridder, dewelcke met veel uytstekende deugden begaeft was. Dese nam in sijn rijpe jaren een Jonckvrouw van een seer Edel geslacht, uytsteeckend verstant, ongemeene schoonheyt, en wonderlijcke deugden, ten houwelijck, soo datmen in geen plaets ter werelt, een soo deughtrijcke, edele, schoone en aerdige Jonckvrouw sou hebben konnen vinden. Desen Edelman hielteen treffelijck en beset huyshouden, sijnde alle seer begaeft in het speelen, op Violen, Luyten en ander Snarenspel, oock in het Schrijven, Schilderen, in de Letteren, en andere brave konsten en wetenschappen meer; leggende groot gelt te kost om sulck een huysgesin by een te houden. En niet alleen hielt hy dese by sich in huys, maer had oock altoos sijn Taefel vol van de deughrijckste Edellieden van de Stad, verslijtende also al sijnen tijd in treffelijcke oeffeningen, sonder datmen oyt van dese Edelmoedige Vrouw een woort hoorde, dat dese brave besigheden van haren man mocht wederspreecken, noch oock eenigh dat de helder glants van haer eer-

Klaeghlijck verhael.

eerbaerheydt konde doen verminderen. Sijnde dan in de werelt ſulck een Edel paer by een vergadert, liet eyndelijck het ongeluck niet na ſulck een ghenoegen te verſtooren, berovende deſe Edelmoedige Vrouw van haren Man, en haer een Weduwe latende van ſeven en twintigh jaren. Hoedanigh haer ſmart en verdriet over ſulck een ſwaer verlies was, valt lichtelijcker te bedencken als uyt te ſpreken. Eenige maenden verſtreecken, en de meeſte ſmert over zijnde (gelijck de tijdt de beſte heelplaeſter der droeffeniſſe is) ſoo hielt evenwel deſe kuyſche Vrouw, de gewoonte van haren Man aen, om hem noch na ſijn doodt deſe eere aen te doen, niet anders dan of hy noch in het leven was, ſoo dat dit huys de verwonderingh en eere van de geheele Stadt was. Daer quam by ongeluck een Uytlander (wiens naem, ſtaet, en afkomſt my vergeten is) zijnde een man ontrent van twee en dartigh jaren, van een goet aenſien, bequaemheyt van ommeganck en verſtant, maer in ongelegentheyt, en in ſijn middelen en ſtaet, genoeghſaem bedorven. Deſe wierdt door de Singers van dat huysgeſin (als die met een wonderlijcke ſtem en kunſt begaeft was) in het huys van deſe eerlijcke Vrouw gebracht, dewelcke ſijn gaven en kunſt gehoort hebbende, hem wel onthaelde, van hoofden tot de voeten in een aenſienlijck ghewaet ſtack, en een goet ſtuck gelts vereerde om ſijn reys te vervolgen. Hy evenwel ſich by deſe Jonckvrouw noch een wijl latende vinden, bracht ſoo veel door ſijn kunſt en bequaemheden te wege, datſe haer genegentheyt op hem liet vallen, en eyndelijck tot haren man nam, na datſe eenige jaren ſijn getrouwigheyt en goet leven had aengeſien, achtende (ghelijck de liefde gemeenlijck blindt in ſijn verkieſingh is,) haer gunſt en verkieſingh wel beſteet te hebben.

Alſoo verkreegh deſen Vreemdelingh het geen ſoo veel brave Edellieden door al hun verdienſt niet hadden konnen te wege brengen, niet ſonder verwonderingh en verbaeſtheyt van de gantſche werelt. Eyndelijck na verloop van eenigen tijdt, ſtelde ſich een yeder weder geruſt, en hy bleef in het beſit van de Edelſte, ſchoonſte, en deugtſaemſte Jonckvrouw, van het gantſche geweſt; en indien oyt de Singh-kunſt, gheluckigh in haer uytwerckingh is geweeſt, hier had ſy overvloediglijck haer kracht getoont, geluckig waerlijck was deſen Man geweeſt, indien hy ſijn goet en heyl hadt konnen kennen. En waerlijck die hem ſedert den tijdt van ſijn houwelijck had geſien, op de ſchoonſte paerden, die men met ooge konde ſien, langhs de ſtraet rijden, ghekleet met de prachtighſte kleederen, en verkeeren in de aenſienlijckſte gheſelſchappen, ſou niet hebben konnen aflaten ſijn geluck tot aen den Hemel te verheffen. Maer gelijck het ſpreeckwoort ſeght, het zijn ſtercke beenen die weelde konnen dragen. Het geluck konde deſen onbedachten ſo ſeer niet troetelen, of hy wierdt haer wars, ſich niet voldaen achtende voor hy ſich aen ſijn kaele vrienden vertoont, en den nieuwen aenwas van ſijn ſtaet uytgebrageert had: maer alſoo hy het ſelve niet konde doen, ſonder groote onruſt in ſijn huys en by ſijn Vrouw te verwecken, die miſſchien alreets eenige teeckenen van loſheydt aen hem begoſt te vermercken, beſtont hy een anderen wech in te gaen, hebbende voor als doe daer de beſte gelegentheydt toe, die hy krijghen konde. Hy dan vergaderde van langer handt, ſo veel goet by een als hy konde, (als die Meeſter van alles was) het welcke hy in de Wiſſelbanck dede beſtellen, en alles nu gereet hebbende, verſorghde ſich van wiſſel-brieven, om in ſijn Vaderlandt

derlandt te ontfangen. Nae dat hy aldus sijn dingen bestelt hadde, heeft hy, op een nacht, dese schoone Engelin, dese spiegel der deugden, by dien verkeerden Huysvooght, dien ondanckbaren booswicht, vergetende soo veel weldaden, so veel eers, so veel onthaels, en sijn eygen onweerdigheyt, so als sy in haren soetsten slaep lach, eylaes, met een Pongjaert het hart afgesteecken, waer door sy terstont den geest gegeven heeft. Wat dunckt u Vader Jupiter, of daer niet licht eenen tweden Tunon roepen sal, dat u blixemstralen verstomt, en ghy out en traegh geworden zijt, en datse wel doen die een andere en yveriger Godtheyt eeren.

Jup. Laet u lasteren, en seght my 't vervolgh van dese jammerlijcke geschiedenis.

Merc. Desen gevleesden Duyvel, dit misgeboorte, dese vloeck van het menschelijck gheslacht, hebbende aldus dese schoone blom ghevelt, dese glans van het aengesicht der aerden wechgenomen, begeeft sich flucx ten bedden uyt, nam alle juweelen en kostelijckheden, di'er in huys te vinden waren, sadelde het snelste Ros dat in de stal was, en begeeft sich soo stillekens op wech, te post na dat ongeluckige Landt, dat sulck een schrickdier voortgebracht hadt. De Jonckvrouwen van het huys, wanneer de tijdt van opstaen ghekomen was, begeven sich na de kamer, en het bedde van haer Meesterse, maer ach droevigh schouspel; in de plaets van haer te vinden in de armen van haren Man, vonden sy haer in haer bloet verdroncken, en in een eeuwige slaep begraven. Men kan wel dencken datse door hun getier het gantsche huys terstont over eynde stelden, en dat het grouwelijck stuck dadelijck de geheele Stadt over liep, en dat een yeder die grouwelijcke daet verfoeyde en vervloeckte.

Vijftigh van de braefste Edellieden van de Stadt, verdeelden sich terstont in troepen, en begaven sich te post op wech, elck sijns weeghs om desen heylosen Moorder op te soecken, of te achterhalen: en het geluckte hun geduerighe naerstigheyt soo wel, dat sy hem vijf en twintigh Italiaensche mijlen van daer, aentroffen, en zijnde onmachtigh hun gramschap langer in te houden, of hun gerechtige wraeck te bedwingen, vermoorden den boofwicht in het midden van den wech, snijdende hem als een swijn, het lichaem op, en het ingewant met dat trouloose hart, hem in het gesicht werpende. Voorts hem als een beest over een Paert hangende, brachten hem met sijn brieven en schatten, weder na de Stadt. Hoedanigh vorders dit vervloeckte lichaem gehandelt, gesleept en ghesleurt wiert, is met geen mondt uyt te spreecken.

Jup. Dese Jongelingen hadden hun gramschap behooren te bedwingen, en dien boofwicht levende in de Stadt gebracht te hebben, op dat hy door een koperen Stier, als die van Perillus, of op een radt, dien heylosen ziel hadt mogen uytblasen.

Merc. Het schijnt wel dat hun lijdtsaemheydt soo groot niet was. Ondertusschen wierdt het lichaem van dese ellendige Jonckvrouw, met alle staet en heerlijckheyt, en overvloet van tranen, in het Graf geleght, in een looden kist, met de beschrijvingh van dese droeve gheschiedenis daer by, wel diep in de aerde, en sulck een plaets die alleen aen vier Edele Borgers bekent was, op dat de Rijckdommen, waer mede het lichaem verciert was, niet soude wech genomen worden, en de toekomende Eeuwen, het selve vindende, de droeve gheheuchenis van sulck een grouwelick stuck, weder mocht vernieuwt worden.

Jup.

Jup. Ghy hebt my daer een daet verhaelt, die de wraeck van de eerste eeuwen waerdigh is, en my geheel tegen het geslacht der menschen doet verbitteren.

Merc. Zijt niet te haestigh Vader Jupiter, op dat ghy van het eene uyterste tot het ander niet vervalt. Ick wil liever u gramschap, met een soeter stoffe versoeten, die u licht dat moeyelijck humeur een weynigh versetten sal.

Jup. Het lust my qualijck yets meer aen te hooren, doch so segt my kortelijck in wat gestaltenis ghy de saecken der werelt gevonden hebt.

Merc. Het gantsche Noorder ghedeelte van Europa, vant ick in een diepe rust en stilte. Groot Britanien dreyghde een buy van uyt het geberghte, de plaets daer sijn meeste stormen van daen staen te komen. De Nederlanden waren in slaep, maer hadden ongeruste droomen. Vranckrijck lach op sijn luymen, had het oogh op het een, maer dreygde het ander. Het Rooms Keyserrijck was in een sware syncope gevallen. Italien lach aen een beroerte. Venetien had wat verlichtingh van haer geduerige Paroxismen gekregen. Spangien was gequelt met een Hemicrania of scheelen hooftsweer. Africa tapte wel Europa een deel bloedts af, maer Asia dreyghde het met een exsturpatie. So heb ickse ghevonden, maer hoe ickse gelaten hebbe, sullen wy daer na eens hooren.

Staet van Europa.

Jup. Dit gaet al weer op u oude voet, wech met al u Allegorien, en spreeckt my klaer uyt.

Merc. Wil ick u dan eens een suyver nette Character en afbeeldingh van Europa (daer ick het meest verkeert heb) gaen maken?

Jup. Soo ghy anders kont. Maer ick ben van u wel gewoon, dat ghy ruym in 't beloven, maer nauw in het geven valt.

Merc. Neemter dan eens de proef van , en voor eerst sullen wy onsen aenvangh nemen met Spangien.

Character of Afbeeldinge van Hispanien.

Chara-
cters van
Europa.

HEt sal voor eerst niet vreemt zijn , al scheen het oock soo , Spangien te vergelijcken by een Luypaerts-vel, dat is, vol vloecken , also het inder daet soodanigh is, zijnde, niet als Vranckrijck over al bewoont en sich selven ghelijck; Maer hier bewoont daer weder niet, voor een groot gedeelt onvruchtbare Bergen , en voorts vruchtbaerder Daelen. 't Gebergh t isser doorgaens seer hoogh, ja sodanighe vintmer dat by klaer weder (en dat is het aldaer de meeste tijdt van het jaer) men over de tsestigh mijlen weegs van sich kan sien , wanneermen op dessels top staet ; waer door oock de meeste het gantsche jaer langh, Winter en Somer , met Sneeuw bedeckt staen; en so veel onderscheyt tusschen de top en de voet der selver gevonden wort,als men tusschen den Somer en den Winter vindt, in andere plaetsen, maer in der daet, sijn haer daelen, seer heuchelijck vruchtbaer. Daer ick al weer mijn speculatioon sou konnen laten over gaen, vergelijkende dese Daelen by nederige gemoederen, die altoos vruchtbaerder in goede deughden zijn , en meer segeningen genieten , als die hoovaerdige, trotse , en hoop opgestegen gebergten.

Afbeel-
dingh van
Hispan-
gien.

Jup. Al wel , gaet slechs voort.

Merc. De Rievieren van dit Landt hebben meest hooge Oevers , en klipachtige gronden , en zijn daer over weynigh of niet bequaem om bevaren te worden , maer worden gemeenlijck , in kleyne afwateringen verdeelt, om de Nabuerige gronden te bevochtigen. Het is daer goet

koop

koop reysen, en een landt soo bequaem om te sparen, als eenigh in de werelt, want men souwer wel van honger sterven met de buydel vol gelts, so qualijck kanmer eten voor sijn gelt krijghen, het welck veroorsaeckt wordt door de ongelegentheyt van het vervoeren der Waeren. Evenwel geeft dese schaersheyt hen dit voordeel, dat de Ingesetenen van dit Rijck des te dienstigher voor de Wapenen, selfs in buyten landen zijn, nademael sy so wel gewoon zijn, honger en ongemack uyt te staen, en dien volgens beter tegen eenigh leet mogen, als die in weelderige en overvloediger landen worden gequeeckt. Daerenboven brenght de rouwigheydt, de woestheydt, hitte en drooghte, mede dit voordeel, dat het des te veyligher is voor uytheemsche Wapenen, want in der daet, een heyr dat sich sou willen inbeelden, sich meester van dat gewest te maken, sou eerder van honger vergaen, of van dorst ende hette versmachten, als dat Rijck doorloopen, het welck oock misschien de oorsaeck is dat de Romeynen, over de hondert en tachtentigh jaer met dit Land besich zijn geweest, daer se Vranckrijck, binnen den tijdt van negen jaren door en door geloopen hebben. Wat de hoedanigheydt aengaet, al dat het voortbrenght, is tamelijck goet, alleenigh het hapert daer aen de menichte, en indien de overvloedt daer soo wel als de volkomentheyt (veroorsaeckt door de warmte van de Son, die het alles sijn volle koockingh heeft) gevonden wiert, en had het selve Koorn genoeg na haer groote, inder daet, dit Rijck was ontsachelijck voor al haer nagebueren. De Koning houdt aldaer sijn Hof, genoeghsaem in het Centrum of middel-punt van sijn Rijck: en in der daet het selve is mede oorsaeck van een groot voordeel: Want groote Koninghrijcken, zijn

Goet koop reysen, maer quaet teren in Spangien.

Oorsaeck waerom de Romeynen Hispangien soo lanckſaem gewonnen hebben.

Goede gelegentheyt van het Spaensche Hof.

de kleyne Schuyten of Jollen gelijck, indien ghy op het een eynde ſtaet, het ander ſal ſtracx tegen u oprijſen: Maer ſtaet in het midden, het leyt gelijck aen alle kanten. En veel houden het voor een groote Staets voorſichtigheyt van een Vorſt of Koningh, ſijn verblijf te houden, als in het hart van ſijn Rijck, om met meerder waerdigheyt, alle muyteryen en oproer te konnen tegen gaen. Het is langh van verſcheyde Koningen geregeert, en in verſcheyde Koninghrijcken verdeelt gheweeſt, die ſich alle in het huys van Ooſtenrijck, als in een middel-punt, vergadert hebben: maer Portugael alleen heeft ſich onlanghs daer van afgeſondert. Maer ſedert, niet te vreden met haer eygen groote, en uyt ſoo veel lichamen tot een geworden te zijn; heeft het ſich met allen wijdt en zijdt uytgeſpreyt, en is tot ſulck een ſchrickelijcke grootte opgegroeyt, dat het ontſachelijck voor al haer naegebueren is geworden, hoewel'er veel ghevonden worden, die uyt het ſelfde meerder haer onmacht als haer macht beſluyten, om dat de geeſten, te wijdt ontſamelt zijnde, niet ſoo bequaem zijn dat groot gevaert te bewegen, en haer handelingen en doeningen daer over te lanckſaem en loom toegaen. Dit Rijck heeft noch onlanghs een nieuwe by de oude Werelt ghevoeght, waerlijck een werck van verwonderingh, en na alle ſchijn van ongemeen voordeel. Maer, in aenmerckinge van het menſchen bloedt dat daer om geſtort is, niet buyten verfoeyinge, en gelijck het ſpreeckwoort by de Latiniſten gelt, *Male parta, male dilabuntur*, ſoo gewonnen ſoo geronnen. Deſe ſchatten, die uyt deſe nieuwlijcks gevondene landen gehaelt zijn, gelijckſe met bloet verkregen zijn, alſoo zijnſe oock in bloedt weder verteert, dewijl deſe langhdurige oorlogen en tuymelaryen in de Werelt,

Uytbreydinge van Hiſpanien.

Haer macht.

daer

daer hun voedſel uyt getrocken hebben. Waerlijck de uytbreydingh van haer macht is geweldig, ſo dat inder daet ſou mogen van deſe Kroon geſeght worden, *dat de Son nergens ſchijnt*, of ſy ſchijnt op haer ghebiedt, ghelijck het opſchrift van een brief, die van een Heydens Vorſt, aen den Coningh van Spangien gheſchreven was, luyde *aen den Koninck die de Sonne voor ſijn Helmet heeft.* Hoe groot deſe heerſchappye ſich uytſtreckt, ſy hadt noch grooter geweeſt indien de weerbarſtigheyt van haren Lantaerdt, ſich ſoo aengenaem by vreemde volckeren hadt konnen maecken, als het ſich wel haetelijck gemaeckt heeft, waer toe oock niet weynigh helpt, een opgenomen ghevoelen, van wreetheydt en bitterheydt in dit volck, en waerlijck het iſſer niet vry van, en heeft baerblijckelijcke ſtaelen daer van getoont, maer niet ſoo ſeer aenghedreven door haer eygen aerdt, die van ſelfs ſoo onmenſchelijck niet is, als wel door een blinden yver omtrent hun Godtſdienſt, en teghen de vyanden van de ſelve. De Oly is van hun voornaemſte vruchten, en deſe komt met hunnen aert nauw over een, gelijk ick hier voor al een ſtaeltje daer van gegeven heb, want voor eerſt de Oly is ghewoon boven te drijven, om dat gelijck de Naturaliſten dat uytlegghen, de ſelve het aldermeeſt van de lucht heeft, en ſoo doet oock dit volck in haer hooge gedachten. Oly wil ſich qualijck met ander vloeyende ſtoffe laten vermengen, ten ſy het wel onder een geſlaeghen wordt. Soo ſiet nu dat dit volck oock ſeer ſwaerlijck met andere volckeren over een komen kan. Oly heeft de natuur van ſich ſeer uyt te breyden, *als quod difficillme ſuis terminis continetur.*

En grootheyt.

Verhindering van haer oppermacht

Aert van de Spangiaerts.

Jup. Hoe luydt dat in duyts Latiniſt?

Merc. Dat ſwaerlijck in ſijn bepalingh beſlooten

ten wordt: Soo veel ken ick noch wel. Dringht overal in, en isser qualijck weer uyt te kryghen. Soo dan oock de Spangiaerts, soecken sich overal in te booren, en daer sy in komen, houwense vast en eetent al op; wordende hier in by het Tartarische ghewas *Boraneth* genoemt, vergeleken, dat recht de gedaente heeft van een Lam, maer verteert ondertusschen al watter omtrent staet, als een Wolf. Ten vierden en ten laetsten, Oly is sacht, traegh en vast aen een, soo zijn sy oock in hun beweginghe: Waer over oock een staets geschil is, of dese hun geaffecteerde deftigheydt, en lancksaemheyt, in hun handelinge, in staets saecken, dienstigh of schadelijck is, daer ick geen uytspraeck van meene te doen, op dat ick van Vader niet uytgelacchen wort. So veel isser van, sy oordeelen, dat de staets belangen moet de beweging van Saturnus volgen: Maer evenwel of sy al wat langh in het overleggen, en traegh in het besluyten sijn, sy sijn wacker genoegh in het uytvoeren. Volgende de les van dien Historyschryver, hoewel hy oock *Priusquam incipias consulto, ubi consulueris Maturo facto opus est*, en soo voort. En hier in hebben sy den aerdt van de Moerbesijen, die langhsaem hun botten uytgeven, maer als de kouw over is, die altemael in eenen nacht uytgeven. Daer is noch yets het geen haer verhindert heeft de vijfde Monarchy op te rechten, namentlijck, haer machtighe dienaeren, diese buyten 's lants, met alle vertrouwen en heerlijckheyt gebruyckt, die soo yverigh sijn om hun eyghen fortuyn te maecken, datter een spreeckwoort van geworden is: Daer knauwtme, daer eetmen, daer swelcht men: Behalven dat haer wijse van heerschen geensints de behaeglijckste is, alsoo die Kroon eerder gevreest, als bemint tracht te sijn, volgende de leer van Machiavel,

die

die oordeelt dat het veyligher is voor een Vorst gevreest als bemindt te sijn, om dat de onderdanen veel lichtelijcker sullen beledighen, een Vorst die sich doet beminnen, als die sich doet vreesen, om dat de liefde alleen gebonden is aen de bant van verbintenis, die, dewijl de menschen van natuere boos sijn, door alle ghelegentheydt van nut, lichtelijck gebroocken wort; maer de vreese is geteugelt door schrick voor straffe, die nooyt en wijckt, en om de waerheyt te seggen, de liefde tot een Vorst sal haest wijcken voor eyghen liefde en belangh, maer de vrees van straf is selfs een gedeelte van dit laetste en behout altoos d'overhant met het sterckste: Maer nae sijn seggen was het best dat een Vorst sich doet vreesen, sonder evenwel gehaet te sijn, welcke middelwegh niet swaer te vinden sou sijn, en dat kan geschieden, wanneer hy strengelijck sijn gesagh en de wetten voorstaet, en niemandt verongelijckt, met hem het sijne te benemen. En daerom besluytense dat vrees de beste onderdaenen en het hooghste gesach maeckt.

Staets belangen van een Vorst:

Primus in orbe Deos fecit timor.

Jup. Noch al meer van u wijsheyt, ick weet niet waer u al die staetskennis aengewayt is.

Merc. Ja Vader men moet toonen dat men in de werelt verkeert heeft. Maer om voort te gaen, de groote afgelegentheyt van de Spaensche heerschappyen baert haer oock geen kleyne ongelegentheyt, en veroorsaeckt dat sy van alle kanten, en selfs van de geringhste somwijlen baffetoenen krijgt, waer toe sy stercke besettingen moet houden, waer toe al haer inkomsten nauwelijcks genoegh sijn. Want gewonne Landen konnen sonder groote onkosten niet gehouden worden, en overal is de rechte trouw niet te vinden, voornamentlijck voor dese Staet, en Lantaerdt

Ongelegentheden van het Spaensche Rijck.

die

die van niemant als haers gelijcken bemint wort. Maer daer is de liefde oprecht, en de ghehoorsaemheyt in den hooghsten top: Maer wat haer andere heerschappyen aengaet, sy houdtse (ghelijck men sou mogen seggen) gelijck den Wolf by de ooren. Sy maeckt evenwel professie van oprechte trouw in haer verbonden; evenwel indien ongeluckigen stant daer ick die staet met al haer staeten ingelaten heb, heeftse sich sodanig in liefde en trouwe uytgelaten, als of de Nederlanden en sy lijf-eyge susters, en geen versoende Vyanden waren: hoewel te geloven is, dat sulcks uyt geen oprechte liefde, maer eyghen staets belang voort komt, merckende indien yemant sich daer meester van maeckt, hy sy Frans of Engelsman, dat haer val voor de deur staet; evenwel heeft men op haer verbondt en trouw meer staet te maecken als op eenige van de heerschappyen van Europa, om datse so lichtveerdig niet sijn als de Franschen, noch soo wreveligh als de Engelsche, noch soo brusk als de Duytsche, noch soo bedrieghlijck als de Italianen sijn. Maer dit alles voorby gaende, dese heerschappy is te achten om verscheydene insichten, eerstelijk ter oorsaeck van haer grondigheyt en geheymenis in Raetspleegingh, haer oprechte getrouwigheyt tegens haer Prins, haer lijdtsaemheydt en wonderlijck gedult. Haer diepe voor en omsichtigheydt. Haer standtvastigheydt, het kost wat het wil, om het hare weder te krygen. Haer oprechte trouw en sucht tot hun Vaderlandt, nademael men desen landtaert nooyt, in dienst van eenige vreemden, of die buyten hun Koninckliјck huys sijn, de Wapenen sal sien dragen, daer andere dienen, en Oorlogen, selfs onder de bannieren van de ongelovigen en Turken, alsser gelt of buyt te halen is. En hier mee

Spangien heeft de Wolf by de ooren.

Haer verschil met andere.

Haer achtinge.

Vader heb ick al geſeyt dat my,(dit Landt belangende) in den ſin komt, of het geen ick na mijn geringh verſtandt heb konnen waernemen. Nu ſal ick eens ſien wat ick van Vranckrijck haer naeſte gebuur ſal konnen op het tapijt brengen.

Jup. Wel aen laet hooren.

VRANCKRYCK.

Merc. Ick noem Vranckrijck haer naeſte gebuer, maer,ô Goden, noyt waren twee volcken, als deſe, ſlechts door eenigh ghebercht, ja door een brugghe van een geſondert, die ſoo veel in aerdt en natuur verſcheelden, maer daer ſullen wy terſtont van ſpreecken: Waerlijck Vader ſtelt u hier vry voor, een van de ſchoonſte Rijcken, en een van de gheſegentſte gheweſten der werelt, men ſal naeuwelijcks ergbens ſoo veel machts en heerlijckheydt in een klomp vergadert vinden. Neemt de maet daer ghy wilt, ſy ſal u een Diameter van over de hondert en tachtentigh mijlen geven, beſluytende in dat begrijp nae het laetſte overſlach, over de acht Millioenen zielen, getuygen van haer vruchtbaerheyt, datſe tot onderhoudt van de ſelve, geen hulp als die van haer eygen ſelfs berooft, en noch vry een groot gedeelte voor andere volkeren over hout. Geen Landſchap ter werelt is ſoo treffelijck bewatert, met ſulcke voortreffelijcke bevaerbaere revieren, van de welcke ſommige ſeggen,dat eenige gevloert zijn met Vis, gheſoomt met kreeften, en geborduert met Swanen. Maer het ſou eygentlijcker gheſeght zijn datſe gheſoomt zijn met treffelijcke Steden en Gebouwen, ghelijck inder daet al haer groote Steden op treffelijcke Rivieren ſtaen. Terwijl de Landt ſteden evenwel niet laten, in rijckdom over te vloeyen, het welck bewijs is dat haer macht inwendigh en eygen

Onderſcheyt tuſſchen de Spangiaerts en Franſchen.

Heerlijkheyt van Vranckrijck.

gen

gen is. En inder daet dit Rijck heeft groote gelegentheydt de schatten van andere Landen binnen haer te locken, alsoo het meer te verkopen als te koopen heeft, ghelijck de winnende handt meer *Vendax* als *Omax*, meer verkoopende als koopende moet zijn.

Haer gelegentheydt en rijckdom te vergaderen.

De Coningh in der daed regeert daer met een hooge en ongebonden oppermacht, levende met Oorlog en Vrede, soo als hy wil, vergaderende en slaeckende algemeene by-eenkomst wanneer hy wil, vergeeft, naturaliseert, veredelt, slaet en waerdeert Munt, stellende wetten, en leggende lasten op, so als het hem geraden dunckt. Welcke hooge en opper-macht hy voor een goet gedeelte, of wel heel sijn Vyanden te dancken heeft: want zijnde Vranckrijck door d'Engelschen so verre gebracht datse genoeghsaem meester van het Rijck waren, en dienvolgens geen ghelegentheyt om gemene by een komsten te maken en te leggen, hebben de drie Staten des Rijcks, al hun gesag den Coninck voor die tijdt overgegeven, achtende al het gene hy dede, wel gedaen te zijn, en inder daet gelijcke oppermacht, nergens een vinger in krijght of de heele handt volght wel: de opvolgende Coninghen wisten sich soo wel van die gelegentheyt te dienen, datse het hecht in de handt hielden: leggende lasten, lichtende schatten naer hun welgevallen, daer niemandt meer van te lijden heeft als de gemeene man, (blijvende de Grooten, en voornamentlijck diese Geestelijck noemen, meest buyten belangh) die het quaet genoegh heeft, de stucken somwylen by een te houden en meenighmael de Spongien gelijck sijn, die men uytdruckt wanneer sy doornat worden, hebbende soo haest niet wat vergadert, of vinden wolven die het komen roven. De woelende drift van desen lant aerdt laet haer selden

Hoogh gesach van den Koninck.

Ongelegentheyt der geringe lieden.

selden in rust, in voorgaende eeuw hebben sy om de Godsdienst onder malkanderen schrickelijck gewoedt, en voor eenighen tijdt heeft de afgunst ouder deGrooten, sware Tragedien verweckt, indien het hun niet schort van binnen sy soeken het van buyten, en als daer stof ontbrack, souden malkander in het hayr sitten, om niet stil te zijn: want daer is het *Perpetuum Nobile* te vinden. Daerenboven dit Rijck hebbende allesints open Frontieren, kan het selden vrede en veylheydt te samen hebben, en daerom hoeft die Monarchy sich in geen diepen slaep in te laten, maer moet doen als Hercules, daerse doch hunnen Koningh geduerighlijck mede uytbeelden, dat is, slapen met de knods in de handt. Van wegen haer gelegentheyt is sy de bequaemste van allen, om de macht van haer naegebueren van malkanderen af te sonderen, als die in het midden van hun allen legt (even ghelijck de borst in het lichaem, het welcke als noch mijn voorgaende uytbeeldingh goet maeckt) en sich over al als scheydtsvrouw van alle krackeelen in te dringen, siende altijdt na gelegentheydt om voordeel te doen. Valt'er hier of daer een Kroon te bekibbelen, sy salder een bodt na bieden, om over al een woordt in het vat te hebben, so verre dat de Poolsche Kroon, nu onlanghs door hun toedoen wacker over en weder gekaetst is geweest, en desen Koningh al gesonde speculatien heeft gehadt, om sijn soon, diese, na des landts wijse, den Daulphin noemen, tot Roomsch Koningh in te dringhen, om die daer door metter tijdt, op den Keyserlijcken throon te doen steygeren. Waerlijck de gedachten van dien Vorst zijn soo veel als onbepaelt, en breyden sich onmatigh verre uyt, hoewel veel Staetkundige van andere gewesten, waergenomen hebben dat de kracht van dit

Onrustigen aert der Franschen.

Moeten altoos op hun hoede zijn.

Staetsucht van het Fransche Hof.

Schadelijck belang van Vranckrijck.

Rijck, sich selven door de distantie en het ver af zijn verliest, want sulcke machten sendt sy uyt die niet half hun vaderlandt weder sien, en sulcke conquesten doet sy buyten haer *Sphæra activitatis* (ick moet al weer Latijn spreecken) diese met meerder schande weer verlaet alsse die met dapperheyt gewonnen heeft. Ick heb de genees-meesters wel hooren segghen, dat het d'oorsaeck is, waerom sommige lieden die sich overgaen hebben, van een gragen dronck, schierlijck komen te sterven, dat de natuerlijcke warmte van het middelpunt nae de omtreckende deelen, door de geweldige bewegingen uytgebreydt, en het hart daer van berooft zijnde, door de minste strijdigheydt doodelijck overvallen wordt. En so mocht het somwijlen, met dese borst, of met dit hart, mede wel eens gaen, sendende haer geesten soo verre uyt, datse het wederom konnen vergeten.

Jup. Wy hebben genoegh van uw glosen, steeckt u in geen mooghlijcke of onmooghlijcke gebeurlijckheden, en gaet met u saecken voort.

Merc. Dit volck wordt in der daet van een yeder voor dapper gehouden, en in der daet, wat aengaet moedigheydt, stoutheyt, en een Edelhartigheydt, omtrent het verachten van gevaer en het verdedigen van de achtinge van haer en het Vaderlandt, en voornamentlijck hun Prins, die by hen niet anders als hunnen Godt is, isser geen volck op de werelt by haer te vergelijcken : maer gelijck dit volck sich selven geduerighlijck ongelijck is, een selfde uur sal haer sien, in een staet, om duysent levens voor hun Koningh te stellen, en wederom, op de alderbitterste wijse, door de minste windt van misnoegen gedreven, de Majesteyt, sijn Hof, en sijn geheymste wercken, op het alderbitste en scharpste afmalen, zijnde, in vonden, en uytdruckingh van woorden de arch-

Dapper aert der Fransche.

ste Satyrs van de gantsche werelt, en in der daet men vinter spitsvinnige verstanden, maer weynigh sodanige die meer als een gedachte konnen uytstaen. Doch die door de wint van lichtveerdicheyt, op de vleugelen van hun spitzsinnigheyt, de top van bedachtsaemheydt en een ghestabelt vernuft konnen bereycken, wijcken voor niemandt in de werelt, alles bestaet daer in een driftigheyt, hun dapperheyt vergeleken by een vier van vlas of werck, dat schielijck brandt, en op het selfde oogenblick wederom uyt gaet, zijnde in den aenvanck als Leeuwen, maer op het eynde als Lammeren, en hun liefde en genegentheydt, die daer gemeenlijck eerder vlamt als brandt. De haet evenwel kan het langh by hen uythouden, wanneer voornamentlijck, als die het punt van eer tot grontvest heeft, en de tijdt van voldoeningh uytwachten, hebbende wel so veel gedult, als van landt tot landt te reysen, met het gehaette voorwerp aen de zy, daer mede te eeten, te drincken, te slaepen, te boerten, en te speelen, tot datse op de plaets van vryheydt komen daerse d'een den ander den hals breecken, en in der daet den degen soo aen de zijde als in de handt, staet haer bysonderlijck wel, daerse al ruym soo gereet mede zijn, als haer advocaten en rechtsgeleerden, met malkander een pleydoy te beginnen, en een Cartel, doet by haren Adel soo veel, als een protest, verbael of soo yets by de lieden van het Hof. De Koning mach verbieden, wat hy wil, al stond de galgh boven sijn hooft, en daer was een schielijck querel te slechten, een Fransman sou het uytwercken, al wist hy dat hy een half uur daer na hangen sou. De Baron de Bouteville, wetende dat hy op sijn hals binnen Parijs quam als die alreets, om sijn menichvuldighe duellen, nae gespoort wierdt, had wel het hart, by den klaeren

Aerdt van haer verstanden.

Hun haet en liefde.

Duellisten.

dagh, op de plaetse Royael genoemt, te vechten, en noch een by al sijn doodtslagen te voegen, het geen hem evenwel noch daer nae den kop koste. Dese Baroen was soo heet op het vechten, dat hy van geen braeven kampper hoorde, of hy wild'er een proef van hebben, ghelijck hy eenmael uyt Vranckrijck nae Deventer, een plaets aen den Yssel gereyst heeft, om een Capiteyn die hy gehoort hadt een braeven degen te hebben, en aldaer van wegen de Staten in besettingh lagh, te gaen besoecken, en met hem te vechten. Desen Hopman was wel verwondert dien vermaerde Bouteville voor sich te sien, en wist niet wat onthael hem te doen, maer niet minder als verbaest, wanneer hy hoorde dat dien Edelman gekomen was om met hem te vechten, hy mocht sich verschoonen soo hy wilde, konde hy hondert Poltronnen verswelgen, hy mocht vry gaen; Maer daer was sijn hart te groot toe, hy moester aen, maer quammer sodanigh af, dat Bouteville sich d'eerstemael van sijn leven ontwapent sagh. Geen volck in de werelt heeft het geluck van in hun gewaet en handelinge soodanig naegevolgt sijn, sy zijn d'aep van hun selven, en meest de gantsche werelt is den aep van haer, menende dat sy geen swier hebben, 't en zy sy het den Fransman hebben ontleent; en waerlijck een ongemeene welgevoeghtheydt van leden wordt met haer geboren, een behendighe manierlijckheydt van gebaren, en een bysonder welleventheydt groeyt met haer op, sodanig evenwel datse dickmaels van het een uytterste tot het ander vervallen, van de boersche schaemte tot volkomen onbeschaemtheydt, maer het geen sy daer ontrent misdoen, weet de mont weer goet te maken, die by geenigh volck in de werelt, soo ver van het hart gelegen is. Ick seyde in den aenvangh van

mijn

mijn verhael van Vranckrijck, datter ſodanigen onderſcheyt tuſſchen de Spangiaerts en de Franſchen is, dat ſy niet minder als ſulcke nagebueren ſchijnen te zijn. Natuer ſchept menighmael haer vermaeck in ongelijckheden, maer hier ſchijnt ſy t'eenemael haer werck daer af te hebben gemaeckt. Deſe landtaert is aenſpraeckelijck en vriendelijck, d'andere geretireert en hovaerdig; d'Een vaerdigh en geeſtigh, d'andere traegh en loodtachtigh. d'Eene is gaerne net van onder; d'Ander liever van boven, ſlachtende daer in den Caneel-boom, wiens ſchors beter is als de boom. De eene neemt de bal voor de ſtuyt in de vlucht, d'ander wacht hem in en neemt ſijn ſlach ſo veel te ſekerder. d'Een is, gelijck het ſproockje van Eſopus verhaelt, de Wint en d'ander de Son; d'Een weet ſijn kaert het alderbeſt te verſchieten en te muffelen, maer d'ander ſpeelt ſijn ſpel ſeeckerder; d'een kan verteeren al wat hy inneemt, maer d'ander moet dickmaels weer overgeven dat hy in genomen heeft. d'Een is kort en bondigh, d'ander langh en beſet, en vol Pauſen in ſijn reden. Om kort te gaen, het een is een volck na mijnen ſin, en na mijnen aerdt, het ander heeft meer van onſe beſtevaeder Saturnus, d'een kleedt ſich eerſt van boven, d'ander van onderen, om doch in alles te verſchillen; invoegen dat, haelt uyt de gantſche werelt, ja ſelfs van de Antipoden of Canibalen eenigh volck voor den dagh, het ſelve beter met een van beyden ſal over een komen, als ſy met malkander: Doch hier in komenſe evenwel over een, datſe beyde even geluckigh zijn in het Chimerizeeren, en van niemandt grooter gevoelen hebben als van ſich ſelven.

Vergelijckinge der Franſchen met de Spangiaerden.

Jup. Ghy hebt ons daer al een proef gegeven, aengaende uw ondervindingen omtrent dit ver-

maerde en geduchte geweſt ; wy wenſchten nu wel yets meerder van haer belangen, en regeering nu ter tijdt, en van haer Koninck en ſijnen handel te verſtaen, maer daer moet ghy ons hier na wat berichts van geven, gaet nu ſlechts voort, met d'andere voorname Rijcken en Staeten te beſchrijven.

Merc. Seer gaerne Vader.

ENGELANDT.

Engelandt.

Het aenſienlijckſte en grootſte Eylandt van geheel Europa, is een van de, ja by na d'achtbaerſte van Oom Neptunus Heerſchappyen en met recht

Neptunia terra.

Daer hy in de hooghſte opper-macht ſijn Throon geſtelt heeft, en tot bewaeringe van het welcke hy ſijn drytant geluckiglijck ſwayt, en ſijn baren tot wachters ſtelt. De twee eyghenſchappen van de Natuer, die een Rijck onverwinnelijck maecken, beſit deſe Kroon in rechte eygendom, eerſtelijck een ſeecker en gemackelijcke uyttocht, en een ongemackelijck en twijfelachtigh inkomen voor vreemde macht, waer door dat Rijck ſich ſoo verre uyt laet, als ſich d'eygendom van dien waterplas toe te eygenen, en geen bepalinge te kennen als de grenſen en oevers van haer nabuerighe landen. De glants van de Godtsdienſt, daer Europa by na gheheel aengebonden leydt, heeft haer ſelfs in haer eerſte opganck by na beſcheenen; want ſoo haeſt heeft de Roomſchen Arent niet afgelaten, over dat geweſt ſijn vleugelen uyt te ſpreyen, of het licht van een hooge verlichtingh heeft haer begonnen te beſtraelen, gelijck oock d'eerſte Koninck of Keyſer, die onder de Standaert van het Kruys ſijn Vyanden beſtoockt heeft, uyt haer

Engelandt om twee redenen onoverwinnelijck.

Is d'outſte in de Christenheydt.

haer ſijn oorſprongh genomen heeft. Sy is het die op eenen tijdt twee groote Koningen in hare banden heeft gehadt: berovende het Lely Rijck van haer dry Lelyen, en haer tijtel voor haer voorhooft plantende, tot dat ſy die het ſelve met mannen had vermeeſtert, door een vrouw genoegſaem weder daer uyt gedreven ſijn; latende daer niet anders als een rouwe gedachtenis en haet op de d'Engelſche naem, ſonder dat nochtans al de macht van Vranckrijck, al de overwinninghen van haer Koningen, dat pronckbeelt uyt haer Wapenen heeft konnen rucken; de Keyſer ſelfs heeft onder haer Bannieren gheoorloght, en ſoldye van haer ontfanghen. Sy heeft de Turckſche Halvemaenen in de Ooſterſche werelt de grootſte krack gegeven, en het heylighdom van Vrouw Venus vermeeſtert, en alſſe wilde, de Kroon van de heylighſte der ſteden op haer hooft ghehadt; ſy is weder die haer Koninck in Keyſerlijcke banden heeft gheſien, en tot tweemael toe haer opperſte macht ſien ſchuylen, onder de lappen van een Spitdrayer; ſy is ſo heyligh evenwel niet, of heeft, meer als een mael ſich ſelfs met het bloet van haer Koningen beſprenght gheſien, en ſulcke voorbeelden van woeden gegeven, die haer al de gekroonde hoofden weynigh danck weten. Eens is ſy ſo ver geweeſt als haer oppermacht te verſaecken, en de natuur, of de hooge Godtheydt die de beſtieringh van alle volckeren, na hun aerdt en eygenſchap beſtelt heeft, gewelt aen te doen, verkieſende een maniere van heerſchappy, die met hun ſinnen niet wel over een komt, als die geduldige knechts maer onverdraeghlijcke meeſters ſijn. Sy is voor heenen niet ſpaerſaem geweeſt, omtrent het helpen van haer nagebuuren, doch meer uyt belangh als liefde, en ſtellende na haer ghewoon-

Conſtantinus.

Heeft op een tijdt twee Koningen gevangen.

Haer dapperheden tegen den Turck.

Haer laetſte grouwelen.

Haer liefde tot haer nagebuyren.

woonte, haer weldaden op soo hoogen prijs, datse de voeldoeningh daer van als onmooghlijck stellen, en de payen tot in der eeuwigheydt reecken, denckende dat trouw en involgingh noch veel te geringen munt is voor een gedwongen behulpsaemheydt, ten sy een slaeslijcke dienstbaerheyt, en een vrywillige opdracht van al uw welvaren daer by komt. Sy heeft voor een onscheydbaren eygenschap, haer eygen schapen te scheeren, om andere met hun wol te kleeden, maer, andere te villen, om sich selven warm te decken. De gelegentheydt van dit landt is wonder geluckigh en gesegent, sijnde nergens anders als vermaeckelijcke en voedtsame velden, vruchtbare dalen en lustige bergen, alles onderscheyden met gheneughlijcke en schaedeloose bosschen. Haer laeger landt swermt van alderley gevogelt, haer Rivieren van visschen, ghelijck oock haer nabuerighe Zee, meer tot voordeel van haer nabueren, als van haer selfs, daerse meer als eenmael op geschrolt heeft. Dit Landt wordt het Paradijs van de Vrouwen, het Vaegevier van Knechts en Maeghden, en de Hel van Paerden genoemt. Dese laetste hebben'er ghenoegh te doen, hun huyt en vlees te bewaren voor de bitsige Engelsche Reeckels, de knechts sijn daer rechte slaven, en doen gemeenlijck de eerste sprongh in de natuur, alsoose terstondt van slaeven Tyrannen worden; en wat de Vrouwen aengaet, die hebben daer voor al geen klagen: want sijnder eenige in de werelt die een luy lecker leven leyden, met of sonder hun mannen hun vermaeck nemen; van elck een, om hun schoone troni, daerse boven andere in uytsteecken, en hun gemeensamen aerdt, ghelieft, gekoestert en onthaelt worden, soo sijn het de Engelsche Dames. In voorige tijden is desen lantaerdt

Geluckige en gesegende gelegentheydt van Engelant.

Engelants tijtel.

Aerdt der Engelanders.

aerdt voor een oprechte en trouw handelende Natie gehouden geweest, en in der daet sy hebben die deught soo lief, datse die roemen altoos te besitten, in spijt van alle eygenbaet en bedriegery daerse soude moghen mede om gaen. Sy houden alle veel van wat leckers, en drincken gaerne dat wel smaeckt, om hun edele complexie en sapmatigheyt te voeden, en hun vrolijcken aerdt niet te verbasteren, meer heb ick'er hier voor van geseydt. In der daet haer mannen sijn recht Neptunus kinderen, en weten van Zee-vaert te spreecken, sijnde al van de eerste die de werelt in het ronde hebben gemeeten, en de Spangiaerden besocht hebben, daerse niet verwacht wierden. Van hun dapperheyt moet men spreecken, als van die van Zeehelden, daerse maer weynigh meesters in hebben: Maer sulcke leerlingen hebben sy wel ghevonden, die uyt hen gheleert hebben, haer Meesters de voet te kussen, doende daer in tegens de maxime van Agelilaus, die geen tweemael tegens een volck wilde oorlogen, vreesende door sijn eygen roeden geslagen te worden. Sy sijn vorders gastvry tegen de vreemdelingen die hen konnen involghen, en goede voorganger onder het onthael, maer letten soo weynigh op de heylsame matigheyt, dat men van haer seght: *datse hun graf met hun eygen tanden delven*: seecker is het datter meer van overdaedt aldaer, als elders in de geheele werelt sterven. De geleertheyt en kennisse der letteren is onder hen lieden uytsteeckende, daer hen trouwens tijts genoegh toe opghedrongen wordt, maer de Latijnsche tael is daer alleen voor de pen, en niet voor de tongh, daerse op bedorven wordt, gelijck goede wijn op een vermuft vat. De stoel van haer heerschappy, is Londen, eertijts aensienlijck door haer oudtheydt,

Hun Zee vaert.

Hun onderhandeling en wijse van leven.

Geleertheydt.

Londons verwoestinge.

heydt, maer nu ellendiglijck vernieuwt en verheerlijckt, ellendiglijck ter oorsaeck van haer jammerlijcke verwoesting, door een schierlijcke brandt, 't sy door quaetaerdige Uytlanders, of als sommige willen, door Inlandtsche Neroos gesticht, of door de wreeckende macht van boven aengesteecken. Die dat recht aensienlijcke gevaerte, voor het grootste gedeelte in de assche geleght heeft, maer om heerlijcker te verrysen, verliesende evenwel so veel in haer aensienlijckheyt, als sy wint en verbeetert in een jeughdige schoonheyt. Dese Stadt bindt een treffelijck voorwerck, met een brugge, in der daet, ten aensien van het geweldige water, dat daer onder woelt onder de voornaemste des werelts te stellen, en is met recht het kort begrijp van Engelandt te noemen, alsoo men sou mogen vragen, of Londen in Engelandt, of Engelandt in Londen is; soo heerlijck munt die plaets in meenigten uyt, daer de andere Steden in vergelijckinge netten by sijn, doende Engelandt hier in gelijck de hoeren, die alleen maecken dat het hooft het sijne heeft, het gae met de rest so 't wil. Van het Hof, aldaer valt geen wonder te seggen, als alleen, dat het als noch een bloedtsmet draegt, en dragen sal, die met al het water van haer Zee niet af te wasschen is. Haer Koninck, hoe seer hy tot het Rijck gerechtigt is, heeft moeyten genoegh ghehadt om op den Throon te geraecken, en nu hy der op is, heeft hy moeyte genoegh om sich als een gerechtig Vorst te dragen. Gelijck in hem al de macht en Majesteyt van het Rijck sich selven vergaedert, alsoo vergaedert sich in hem oock alle onerkentenissen die men ooyt in Engelandt gevonden heeft, toonende geen grooter yver als om haer te verderven, die een groot behulp tot sijn verheffing sijn geweest, al-

London het kort begrijp van Engelandt.

Konincks moeyten om tot de Kroon te komen.

Sijn laetste bitterheden.

altoos van welckers ſtrandt hy met ſoo veel liefde en genegentheydt bevaerwert is, als hy op ſijn eygen verwellekomt is, en pogende alſoo de banck om ver te ſtooten van waer hy op den Throon geſtapt is. Die vriendtſchap, waer na hy, door ſijn belang, door verbintenis van gunſt, door liefde tot de vrede, en welvaert van ſijn eygen onderdanen, van ſelfs behoort te trachten, daer aen is hy door geen heylige verbonden, geen inſicht op ſijn eygen achtinge by al des werelts Vorſten en de nakomelingen, ja door geen dubbele reden vaſt te houden. Hy heeft die vaſte knoop van de Triple Alliantie om een Vorſt te believen die niet als ſijn verderf ſoeckt, als een tweede Alexander, niet los gemaeckt, maer met het ſwaert los geſneden, ſonder door een de ſnoodtſte daedt die geen Koninck in ſes eeuwen heeft derven beſtaen, anders te winnen als verderf van ſijn onderdanen, het kreucken van ſijn macht, en een vloeck by alle gerechtige Vorſten: drayende de ſlijpſteen die het mes ſal wetten, dat hem t'avondt of morgen wel mocht de doodt doen. Eylaes de bittere afgunſt heeft deſe Vorſt in ſulcker voegen d'oogen verblindt, dat hy niet en ſiet, dat Louis de tweede Philippus van Macedonien is, die de ſtercken met goudt en de ſwacken met het ſtael beoorloght.

Breeckt de knoop als Alexander met het ſwaert.

Koningh Louis van Vranckrijck de tweede Philippus van Macedonien.

Jup. Dat ſal ſoo al genoegh zijn van die ſaeck, gaet ſlechts voort met u werck.

Merc. So ſal ick vader, maer evenwel kan ick niet laten te ſeggen, dat ſoo de bedachtſaemheyt ſoo wel als bitterheydt in deſen Vorſt regeerde, hy in de plaets van te dienen voor een ſchouwſpel voor een ander tot vermaeck, gelijck de ſweerdevechters in de ſchouwſpelen, indien hy te vriende hielt die hy te vyandt maeckt, wel eens weder varſſche Lelyen ſou konnen gaen plucken, daer

hy

hy sijn oude versleníte gehaelt heeft. Nu mach het eens een ander voor hem doen.

Schotlandts afbeelding. Schotlandt, maeckende het Noorder gedeelte van dit Eylandt, is een Rijck op sijn selven, maer inde grootvader van desen Koninck met Engelandt onder eenen Scepter geraeckt, het welck dese Kroon wel aensienlijck maeckt, maer by de minste uytgelatentheyt in Engelandt, gelijck al het quaet gemeenlijck uyt het Noorden komt, hem wel een steeckenden dissel, onder sijn roosen sou konnen komen te verstrecken; zijnde een volck dat suyver in hun Godsdienst, en kercken-order, (waer ontrent sy met hem al een appel te schellen hebben) en dapper in de wapenen is. Van daer quam hem de segen, die hem op den throon hielp, maer so die kans een quam te keeren, mocht het in plaets van een *Carduus benedictus* wel een *Tribulus* worden.

Yerland. Yerlandt een Eylandt op sijn selven, als flus geseght is, gehoorsaemt hem maer ten halven, voedende noch een slach van menschen, die alsoo weynigh van een Godt als van een Koningh weten, soo datmen seggen mach dat hy een Koninck over tammen en wilden is. Voorders alhoewel Engelandt geen wolven voet, heeft het haer evenwel aen vossen niet ontbroocken, die bits genoegh geweest zijn om een Koninck de strot af te byten, gelijck maer veel te wel gebleecken is.

Duytslandt, of het Duytsche Keyserrijck.

Duytslandts macht en onmacht. Is een geweldigh landt, een t'samenhoopingh van veel Rijcken en heerschappyen te samen, en indien de Keyser over al de selve soo wel het opperste gesagh hadt, als hy wel onder hen sijn sitplaets heeft, en van hen als gekoren hooft erkent wordt, blijvende yeder evenwel Vorsten

op hun eygen selve, geen macht souwer zijn, die voor de sijne niet sou hebben te wijcken, en de halve Maenen souden werck genoegh vinden haer standaert in Europa staende te houden. Maer nu is het alleenigh: *Vox prætereaque nihil,* een naem sonder daet, voerende de Tytel van Roomsch Keyser, daer het niet een steen aen Romen heeft. Zijnde de Kroon vorders van sulck een gewicht, datse niemandt dragen kan als die wel op sijn eygen beenen vermach te staen, en machts genoegh heeft om de selve, met het swaert in de vuyst te beschermen, en door sijn rijckdommen in gesag te houden, over welcke oorsaeck, deselve, daerse anders verkieselijck is, en yeder der Vorsten even nae is, soo lange op het huys van Oostenrijck is gebleven, als welcke stamme, so door haer groote parentagie (als zijnde onafscheydelijck van bloeds en verbonts wegen aen Spangien verknocht, het welcke hem oock voor een bolwerck verstreckt) als erf-landen en eygen heerschappyen, dienende tot vastigheden, om den voortganck der Turcken te stuyten, het alderbequaemste is, om dese Kroon in haer eer en waerdigheyd te behouden. Anders wanneer de Keyser met de Duytsche Cheur en andere Vorsten wel eens is, en hun macht te samen willen voegen, souwer niemandt gevonden worden, die aen hun touw sou derven blaffen.

De Keysers Kroon yeders dracht niet.

De Roomschen Adelaer slaet sich alhier met goet recht neder, want dit is haer, *non plus ultra* geweest, hebbende nergens harder muylperen gekregen, als by de Parten in het Oosten, en by de Duytschen in het Westen. Den verdeelden Adelaer in het oosten een roof voor de Barbaren geworden zijnde, heeft sich hier in sijn standt gestelt, en houdt het aensienlijck blaesoen noch in eeren, hoewel niet sonder veel stribbelingen, en moeye-

Romeynen hebben veel van de Duytschen te lijden gehadt.

moeyelijckheden, en gelijck als gheduerigh met de wapenen in de handt, selfs niet selden tegens haer eygen onderdanen en deelgenooten, gelijck de Keyser noch onlanghs eenige van sijn Hongersche tegenstrevers, geluckiglijck t'onder gebracht heeft, daer de Graeven Nadasdi, Zerini, en Frangepani, en andere, hun hoofden voor hebben moeten laten. De landtaerdt van dit Rijck zijn kloecke welgemaeckte lieden, het geen geen wonder is, alsoo se niet weynigh eten maer lustigh suypen, daer de gewoonte haer in verhardt, invoegen men van hun seght, dat een Duytser meer verstaet, als hy kan uyteren, en meer drinckt als hy dragen kan: en waerlijck de gewoonheydt van dit gebreck, neemt de schande daer van wech. Trouwhartigh is dit volck boven alle andere Natien, en in oorloogen dapper en standtvastig. Meer weet ick u voor als nu hier niet van te seggen, de rest per naest, met de post.

Geluck van den Keyser in het temmen van sijn vyanden.

Aert van de Duytschen.

De Nederlanden zijn of een gedeelte of een aenhanghsel daer van, een gewest dat sich voor een eeuw eerst ter degen vermaert ghemaeckt heeft, en voorgestelt, als de vechtbaen van de wester werelt, en het hoogeschool van de wapenen, alwaer de hedendaegsche wapenkunde t'eenemael geoeffent en in practijcke is, bestaende in wercken van belegeringen of belegeringhen van wercken, daer men niet alleen met vier en stael, maer met al de vier Elementen den Oorlogh voert, en geen so kleynen kluyt aerde, en geen so ongeachten stroom water is, of het helpt u wel een Stadt winnen. Elders mach Mars met sijn woedende wolven woeden, soo hy wil, hier heeft Minerva haer hooge school, en gebruyckt soo wel haer lancie om te deeren, als haer schilt om te verweeren, daer het hooft van Medusa te recht met haer slanghen, de menschen in steen ver-

Nederlanden,

Het hooge school van de Wapenen.

Hoe dier dit Landt den Koninck van Hispanien staet.

verandert. Dit landt ſtaet Hiſpanien ſoo over koſtelijck, dat het hem veertighmael ſoo veel gekoſt heeft, als het waerdigh is, en noch heeft hy der maer een gedeelte van behouden, ſo duur ſtondt hem ſijn yver in den Godſdienſt.

Tantum Relligio potuit ſuadere malorum.

die niet een voet Landts, noch ſtuck noch ſtol van ſijn ſoon begeerde in weſen te hebben, als in de Roomſche leer doorweyckt ſijnde. Indien hy noyt beſitter van dit geweſt was geweeſt, het geen met de eenige ſtam van Bourgondien Maria, dochter van Carel de Stoute aen het huys van Ooſtenrijck gekomen is, de Spaenſche Monarch had ſijn Paleyſen met goudt en ſilver mogen beleggen, daer hem ſijn Weſterſche Indies genoeg toe beſchaffen. Hier heeft dat ſelfde Spangien getoont de Edelmoedighſt volharding van de werelt; ja ſo verre, dat een ſant puyn hoop haer een dry jarige belegeringh is waert geweeſt, daer niet een ſteen gewonnen is geworden, die hem geen ducaet gekoſt heeft. Men heeft meer als een mael voor gehadt dit geheele geweſt, deſe ſeventien landen, tot een Koninckrijck te maecken, maer de byſonderheyt der zeden, gewoonten, vryheden en voorrechten, waer mede een yeder op ſijn eygen handt, gebonden of voorſien is, beletten deſe knoop te binden, en alles onder eenen naem te brengen. De Koninck van Spangien, had op het aenvaerden van de heerſchappy van het ſelfde gheweſt, en deſe 17 Landen belooft, als een onſchendbare verbintenis na te komen, dat hy alle ſeven jaren, in perſoon, in deſelve ſou verſchijnen, oock hem van alle uytlandtſche krijgsknechten te vryen, beneffens andere voorwaerden meer, maer ſijnde door den Roomſchen Paus van deſen eedt ontſlagen, heeft hy altijdt door ſubalterne en onder

Yver van den Spaenſchen Koninck.

Sijn volhardinge.

Ooſtende.

Byſonderheydt der Zeden in de Nederlanden.

Verbintenis van den Koninck.

derstaende dienaren deselve bestiert, sonder selfs daer naer om te sien, sijn outste Soon Carel had daer de hooghste genegentheydt toe, en misschien een te grooten drift, om sijn Vaders kroon, al was het maer eenen dagh op sijn hooft te sien, (gelijck hy sich niet ontsagh, selfs in sijns Vaders tegenwoordigheydt, van sich te geven) het welcke beneffens andere driftige uytspoorlijckheden, hem sijn doodt, in sijn groene en gevreelde jaeren gekost heeft.) Dit sijn versuym of verwaerloosen, beneffens het verbreecken van haer andere oude voorrechten, het ombrengen en verjagen van haer aensienlijckften Adel, en vorder sijn al te grooten yver omtrent het behouwden van sijn Godsdienst, en het weeren van andere, heeft sijn Kroon van, is het niet alle dese, ten minsten van de alderedelste gesteenten en peerlen berooft. En noch onlanghs heeft de Lely-vorst, gebruyckende de kindsheydt van haren Koninck tot sijn voordeel, onder voorgeven van erffelijck en houwelijcks recht, geen van de minste tanden desen Leeuw uyt sijn kaecken gebroocken. In de voorleden eeuw, had de selve Kroon, door die geene die dese verdruckte landen tot hun beschermheer gekooren hadden sich by na meester van het voornaemste deser landen, en by gevolgh van de gantsche rest gemaeckt, ten waer hy, met groote schande op sijn toelegh, rouwelijck onthaelt en afgewesen was geweest; en het had licht noch een wonderen uytslagh gegeven, ten waer de Koninck sijn broeder, te veel wercks in sijn eygen Rijck gevonden hadt, om het selve te bewaren, als op het winnen van andere landen te dencken. De landen aldus hartelijck aengetast, en gerabraeckt, namen haren toevlucht tot haer naebueren d'Engelanders, die wel scheenen met een Gods-dien-

Toeleg der Franschen.

Hartog van Alenson slaet mis.

Handel der Engelschen.

dienstigen yver bewogen te zijn (hoewel eygen belangh een groot gedeelte van dese drift uyt maeckte) en een Leesetter derwaerts sandt, om dese gekneusde, verdrayde en verwronge leden weder te recht te helpen; maer dese floeger soodanigen handt aen, dat het arme lichaem wel licht voor al sijn leven lam sou gebleven hebben. Een Vorst eyndelijck, geen van de minste belanghhebbers, sloegh eyndelijck handt aen het werck, en door een sachtsinnige en bedachte kuer, bracht het soo verre, dat seven deelen van dese seventien, doch meest de alderwerckelijckste en gewichtigste behouden en werckende bleven, latende d'andere met een beroernis geslagen, diese noch behouden.

Leyceſter een quade Ledeſetter.

Prins van Orangien ſlaet hant 't aen werck.

Dese seven dan bleven onder de bestieringh van desen Vorst, en vonden sich met allen wel onder de schaduw van den Orangien Boom, evenwel buyten souvereyniteyt of oppermacht, maer onder sijn oorloghs gesagh en Stadthouderlijcke bestellinge, onder de welcke sy, soo heerlijck hebben toegenomen, datse tegenwoorwoordigh, soo wel als noch onlangh de Staet van S^t. Marcus, kroonen hebben, om hun hooft te vercieren. Sijnde vorders so verrijkt in macht en Steden, dat in haer begrijp de schoonste sijn, die oyt de Sonne gesien heeft, en een onder allen die, soo in kracht van koopmanschap, waer in geen in de werelt haers ghelijcken is, noch oyt geweest is (als wiens naem en lastbrieven de gantsche werelt op en neder draeven, en geen honderden maer duysenden van Zee-kielen in haer havens siet) als in schoonheyt van gebouwen, de roem en verwonderingh van de geheele werelt, met alle recht en reden te noemen is. De natuur heeft haer onwinbaer gemaeckt, gelijck oock het meeste ghedeelte van Hollandt, daer

De vereenigde Landen.

Aenſienlijckheyt der ſelver.

Lof van Amſteldam.

Hollands beſchryvingh.

haer sitplaets is, en dit Hollandt is het dat in de gemeene lasten, al de andere by na een derde deel overweeght, zijnde het hart en de borst van dit lichaem. Haer inboorlingen zijn een volck van een oprechten en openhartighen inborst, oyt in trouw soo onfeylbaer, dat een woort alsdoe, meer verbintenis gaf, als naderhandt de krachtighste bondtbrieven, sedert dat de uytheemsche onderhandelingen, daer uytheemsche manieren ingevoert heeft. Waerlijck in weynigh deelen van de werelt, is de houwelijcks bandt in meerder achtinge, voortkomende uyt een suyvere kracht van Godtsdienst, die met een bysonder naedruck, dese erkentenis, onder anderen haer inboesemt. Waerlijck indien ergens in de werelt de Goden en Beelden-dienst eens weder stondt op te rijsen, onder die van die belijdenis, en onder de Turcken souwer de minste verwachtingh van zijn; omtrent de vleeslijcke lusten, zijn de Vrouwen (door den banck, van alle konnen wy niet spreecken) *non de singulis generum sed de genere singulorum,* ongevoelijcker als sommige dartele uytlanders, onder de hunne ghewoon zijn, laet dat by haer lieden voor een gebreck gerekent worden. De Mannen konnen daer op, als mede op hunne medesorgh, selfs ontrent de gewichtigste handeldriften, te sorgeloosér op slapen, voornamentlijck alsse de Fransman ghesproocken hebben, daerse geen doodtvyanden van zijn. Die haer kleyn willen maecken, geven haer nae, dat de Vrouwen daer veel de broeck aen hebben, en al liegen se het niet, maer die breuck in de mannelijcke achtbaerheyt, wordt overvloedig goet gemaeckt, door de mede behulpsaemheyt der vrouwen, die in reysen en rotsen, schrijven en wrijven, koopen en verkoopen, de soetsaepighe mannen, (want so zijnse veel in het gemeen, die

Aert der Hollanders.

Hollandsche Vrouwen.

van

van den ouden aerdt zijn) de vryheyt beschaffen van niet een uur in de kroegh te versuymen. Sy begaen dickmaels een sprongh in de natuer, want zijnde van aerdt licht geloovigh en goet van vertrouwen, wanneerse eenmaels beter geleert zijn, vertrouwense daer nae niemandt, slachtende de hondt die met heet water gebrandt is, die janckt als hy maer kout water op het lijf krijght. Sy seggen oock dat Hollandt, de aldernaeste naegebuer van de Hel is, om datse geen land weten dat lager leydt, en datse voorloopers van het oordeel zijn, brandende d'aerde met vuer. Dat sy een conterfeytster is van een anders munt. Dat sy de Hollanders de grootste Alchimisten van de werelt zijn, maeckende gout en silver van alle dingen. Dat de Joden, Genuesen en Lombardiers maer kinderen by haer zijn, om datse de vosschestaert voor de heele huyt weten te doen betalen. Datse de marckt van al haer nabueren bederven, en die uyt het water weten te varen, dat sy swemmen als Elephanten, daer andere lobberen als Schaepen. Datse dwingelanden van de natuer zijn, en aerde uyt water weten te doen rijsen. Maer sy seggen wat sy willen, daer is geen landt van beter ordere, als dit Hollandt, en in dit Hollandt geen stadt als Amsterdam, voornamentlijck ontrent de verdeelingh der middelen, het leefter al datter is, en dat niet wercken kan, voor die werckt een ander, men souwer alsoo veel moeyten hebben een bedelaer te vinden, als een Poët in de Republijck van Plato. d'Ondervinding heeft geleert dat Engelant haer gebuer, geen beeter vrienden, en geen schaedelijcker vyanden als aen de Hollanders heeft: Want mogen de Hollanders de Zee behouwen, sy sullen het de Engelschen tusschen neus en lippen wech nemen, daer noch tegenwoordigh de Kooplieden

Hollands manvolck.

Hollanders Alchimisten en woeckenaers.

Swemmen als Elephanten.

Zijn dwinglanden van de natuer.

Zijn goede vrienden en schadelijcke vyanden.

van Londen en elders goet gevoelen van hebben. Maer in een wegh van vrede, sy konnen wel te samen vaeren, en de stroom, gelijck de twee potten daer de Fabel van spreeckt, afdrijven, maer *Si concutiuntur franguntur*, indiense sich stooten soo breecken sy. En willen de Engelsche so wel by leggen als de Hollanders, sy sullen wel marckt houden. Seecker Frans reysiger die meynt het landt al wel doorsien te hebhen, seght, daer veel *Habiles* maer weynigh *Honestes hommes* gevonden te hebben.

Jup. Leght ons dese woorden eens uyt.

Hollandt heeft meer *Habiles* als *Honestes hommes.*

Merc. Daer legt de swarigheyt. *Habiles* neem ick voor de sodanige, die bequaem zijn tot alle dingen, of een welgestalte hebben ontrent veele dingen, en sulcke zijn meest de redelijcke Hollanders, die *Charte blanche* zijn, daer men kan in schrijven watmen wil; en in der daet, sy nemen niet verstandelijck by der handt, of sy komen daer in tot de hoogste trap van volmaecktheydt wanneer sy willen. En in der daet, veel treffelijcke konsten hebben dit landt haer opkomst te dancken, en onder andere die van de Druck-konst, die hier gevonden, en als noch op den hooghsten trap van volmaecktheydt is; veel treffelijcke vonden, ontrent de Zeevaert, gelijck daer zijn de acht en twintigh binnenstreecken van het Compas, en andere dingen meer. Maer wat hy met de *Honestes hommes* eersame mannen meent, derf ick my qualijck aenmatigen te seggen, als voor soo veel ick sulcks een letterman eens heb hooren uytleggen, seggende, na de leere van Cicero het *Honestum* of eersaem te bestaen. Voor eerst in een bequame en betamelijcke kennisse van goede en prijslijcke dingen, een sedigh en gematight onderwint ontrent de selve, in de plicht van een yeder het sijne te geven, of de *Ju-*

stitia

stitia distributiva, en voorts in de standtvastigheydt van een onverwonnen gemoet. Dese dingen alle in een onderwerpsel te vinden, sou misschien alsoo swaer in Vranckrijck zijn als hier: Want veel zijnder die wel kennisse genoegh en wetenschap hebben, maer haer affectatie en stijve grootsheydt beneemt daer de glants van. Die onverwinnelijke grootmoedigheyt, bekenne ick, sou men eer in Vranckrijck als hier te lande vinden; by ons, die voor een kleyn geruchte lichtelijck vervaert zijn, sonder evenwel van alle te spreecken, hoewel de rechte Catones over al even dun gesaeyt zijn: soo wel daer als hier. Maer wat die mededeelbare gerechtigheydt aengaet, ick sou omtrent, goet, middelen, schulden en diergelijcke al veer meer van een Hollandtsche, als Fransche trouw in verseeckeringh houden; maer in het stuck van eerbiedigheydt, dewelcke daer mede onder gerekent moet worden, moeten sy de prijs hebben, en het is seecker, dat sy ontrent de eertijtel van eerlijck, meest hun oogh op een beleefden ommeganck hebben, dewelcke in der daet de rechte proefsteen van het eerlijk is. Want hoe snode en onaengenaem het geselschap van een weetniet is, weet yeder, en hoe onsmaeckelijck een snorcker en een pocher sy, hoeft geen verklaringh. Dat de vleyers en pluymstrijckers niet veel beter deugen, is blijckelijck, en dat in tegendeel een kloeckhartigh man, de saeck spreeckt gelijckse leght, en door sijn vryborstigheydt met zedigheydt gemenght, aengenaem is, heeft geen tegenspreken. Maer voor al is daer de beleeftheydt, en oprechtigheyt van trouwe, het eerste dat sich de sinnen te ghemoet voert.

Vergelijckinge der Hollanders met de Franschen in het eerlijck.

Jup. Waer wilt ghy heen Soon Mercurius, waer wil dit enden?

Merc. Ick weet het selfs nauwelijcks; als dat ick seggen wil dat het eerlijck in die vier dingen bestaet, die al in de menschelijcke verkeeringh plaets hebben, en dat de Franschen daer in vry beter meesters sijn als de Hollanders, en dat daerom dese reysiger, verleckert op sijn landtaerdt, weynigh eersame hier te lande heeft konnen vinden, maer de sodanige, die alsse wat uytheemsch geleert hadden, wel eersaem souden konnen worden. Sodanige hebben de Hollanders vergeleken by Mieren, waerlijck niet t'onrecht, ter oorsaeck van haer arbeydtsaemheydt; maer dan voegenser dit by, dat soo langh sy Mieren, dat is, kruypende of loopende dierkens zijn, sy gheluckige beesten zijn; maer wanneerse vleugels krijgen, dat dan hun verderf naerder is; want de Mier krijght vleugels om te eerder tot sijn verderf te gheraecken. Het is seecker dat dit landt, door ongemeene kloeckfinnigheydt ongemeene aenwas ghenomen heeft, van rijckdom en macht ter Zee, en het is tegenwoordigh alsoo ghelegen, die meester ter Zee is, is het oock te Landt. Selfs der Staten vast stellen, dat de Roomsche Republijck of Staet, in zoo korten tijdt sulck een aenwas niet gemaeckt heeft, daer haer Zeevaert, en Zeemacht de meeste oorsaeck van is, welcke manier van stryden de Romeynen in den versten Punischen Oorlogh eerst hebben ter handt geslaegen, om die van Carthago onder Cornelius Schipio onder d'ooghen te gaen, en in der daet sy hebben in hun manier van doen een groote over een komst met de Romeynen, welcke vorderlijckste deugden tot hunnen aenwas, het vast stellen van hun grondtslagh, en het uytbreyden van sulck een geweldigh gebiedt, dese twee geweest sijn, *arbeydt en spaersaemheydt.* Wat het eerste aengaet, daer in in Hollant ver-

won-

Hollanders arbeydtsaemheyt.

Mieren krijgen vleugels tot haer verderf.

Hollandt heeft groote aenwas in korten tijdt genomen.

Hun overeenkomst met d'oude Romeynen.

wonderlijck, voornamentlijck ter Zee, daerse (ghelijck een wijs Schryver van haer ghetuyght) swemt gelijck de groote Leviathan, sleepende al in haer nest datter is. In der daet het is de Koophandel, die haer een wesen geeft, in wiens verborgene kunde en mysterie sy al watter is overtreft. Want de Scheepvaert haer eenigen handel sijnde, en te huys niet veel landts hebbende te bouwen, loopt het al nae de Zee toe watter is, Boeren en al, invoegen men wel sou mogen van haer seggen, dat het eene darde van haer Inwoonders Zeelieden, het andere Kooplieden, en het andere handtwercks-lieden en van alle slagh is, so veel isser van, dat van een weynigh Visschers Booten, sy nu de Zee met geweldighe Vlooten van honderden van groote Schepen bedeckt, latende haer Vaendels door al de gedeelten van de wyde werelt waeyen; hebbende altijdt eenighe van de twee-en-dartich streecken tot hun voordeel, en het schijnt dat de natuer selfs haer inboorlingen en Landt tot Scheepvaert en handel gemaeckt heeft, sijnde de eerste als van aerts halven daer bysonder toe genegen, en het ander daer op het hoogste toe bequaem, als hebbende schoone en geweldige Rievieren, die nae datse boven in het Landt, als de aederen in het lichaem, met een gebuersaeme gemeensaemheyt, hun voetsel hebben uytgedeelt, sich ten laetsten in een groote stroom vergaederen, die tot een schoot dient, om het geen van het Westen komt te ontfangen, oock aen d'andere sijde treffelijcke Zeegaten, en binnenlandtsche Zeen om de Oostersche rijckdommen te ontfangen, hoe wel Oost en West hier sonder onderscheyt aengemerckt worden in die gelegentheyt. Aldus brenght haer de Zee van buyten, al wat vreemde gewesten beschaffen, en alsoo brengen hen de stroomen van boven toe,

Hun geweldige macht ter zee.

Door haer gelegentheyt.

De Maes.

het geen de naeghebueren te koop hebben, de aenvallige Rijnsche Wijn, Koorn, en duysent andere dingen meer; soo dat het aenmerckelijck is, dat dit Landt niet van sich selven heeft, en evenwel in alle dinghen overvloeyt, en dat uyt kracht van de Negotie, die edele Negotie; *Vive la Merchandise.*

Jup. Al ghenoegh van u fanfares, gaet slechts met u dingen voort.

Hollanders verrijcken door den Oorlogh.

Merc. Het is vorder te verwonderen, dat d'oorlogh, die gewoon is alle gewesten te verarmen, aldaer de ingesetenen rijck maeckt: want het gaet soo 't gaet, sy maecken dat het gelt in het landt blijft, nae dat het tienmael sijn winningh heeft gedaen, en daerenboven zijnse op de kapery te lijdigh gesleepen, voornamentlijck de Zeeuwen, een aengelegen volck, en nauwe bontenaren van de Hollanders, die sich op dien handel te wonderlijck verstaen; zijnde ter Zee het rapste en bequaemste volck van de werelt, en boven allen bysonderlijck wel gelegen. En in der daet, daer is geen schadelijcker standt voor dit volck als een gheruste vrede, die hen weerloos, sorgeloos, en wapenloos maeckt, die hen in korts voorgaende tijden, in het grootste gevaer van de weerelt heeft gebracht, soo verre datse door een vyandt, die voor heen niet eens sou hebben derven aen haer ruycken, indien hy de rechte loop gehouden had, lichtelijck in groote ongelegentheyt souden zijn geraeckt, en nu ter tijdt, door haer onachtsaemheyt, en inlandsche zydigheden, (diese in 't gemeen in dien standt onderworpen zijn) soo verre zijn gebracht geworden, datter alreets vièr Landschappen door de Fransche wapenen en trouwloosen aenvangh van een geestelijck Vorst, haer eens beproefde, en qualijck verschoonden vyandt, van de seven afgescheurt,

Vrede hinderlijk voor de Hollanders.

Hun tegenwoordigen staet.

ſcheurt, en ſy ſelfs ſoo verre gebracht ſijn, datſe hun landt hebben moeten onder water ſtellen, om hun ſteden te bewaren, en hunnen vyandt, die hen op den hals light, buyten hun kleyn landt te keeren; een ſaeck die de gantſche werelt, die hen tot noch toe voor onoverwinnelijck heeft geacht, verwondert en verbaeſt maeckt.

Jup. Indien u de ſaeck bekent is, ſouden wy de grond daer van wel willen verſtaen.

Merc. De rechte grond Vader, valt noch wat duyſter om te raden, ſoo wonderlijck is het beſtel, en ſo moeſt het ſijn, om ſulck een onſachelijck volck in dien ſtaet te brengen. Maer om mijn ſelfs te ontlaſten, ſal ick u dat verhael doen, uyt een geſchrift dat ick daer van heb mede ghebracht, en ick u uyt mijn valies gae halen. Daer is het, gelieft het den Vader met gedult te hooren, ick ſal het met gedult leſen.

Verhael van de Hollandſche onluſten.

Jup. Gaet ſlechts voort met u gedult, eer ick het mijne verlies.

Merc. Staetſucht en dwinghlanden of tyranry, ſijn twee te ſaem geketende lijdingen en driften, gelijck, de eene niet onderſocht laet, en niet ontſiet aen te ſlaen, om te geraecken tot het eynde van haer begeerte, het wit daer al haer poogen op mickt, alſoo iſſer voor d'ander niet te groot, niet te ſwaer, niet te geweldigh, en niet te bloedigh, het geen ſy niet ter handt treckt, om te blijven in het ſoet beſit van de verkreghene heerſchappy, d'aenvallige aengenaemheydt van een yeder onder ſijn gebied en ſich ſelven boven alle te ſien, vleyt de ſiele der eergierigen in ſulcker voege dat alle andere aengenaemheden en verlockingen, by deſe troetelingh onſmaeckelijck, en de rouwicheyt van de uyterſte wreedtheden, wanneer ſy ſlechts deſe gulde Duyvelinne dienſtbaer ſijn, lieflijck en ſmaeckelijck worden.

Eygenſchappen van Staetſugt.

den. De Sphæra van bewerp is oneyndelijck na het beslagh van de wille, maer in haer selven, breydt sich soo verre uyt (gelijckmen de draeydampen in de locht siet) datse sich ten eynde verlieſt; en het poogen van dese windige heffelingen, stijght soo hoogh en neemt soo lange geduerighlijck aen, tot dat deselve door strijdige weerbarstigheden, niet allen te rugge geslooten, maer oock, vermits'er in dese drift niet anders als een impetuositeyt en aendrangh ghevonden wordt, slachtende de schichten, die, te geweldiger sy geschooten worden, oock te geweldiger weder te rugge springen) met by na gelijcke kracht naer om lage wordt gedreven, te plotselijcker, na datse hooger gevoert sy. Om onse oude spreuck goet te maecken:

Tolluntur in altum
Ut lapsu graviore ruant.

Alle geschicht-boecken vloeyen over van voorbeelden van desen aerdt, en wy hebbender voor desen mede ons gedeelte van op ghedischt, en meenden al ten eynde van 't werck te sijn, wanneer ons Vaderlandt ons quam te rugghe nooden, om een oogh-ghetuygen te sijn van een treurspel, dat al de werelt tot aenschouwers heeft, en aen veele vermaeck, aen meerder opmerckingen, en aen allen verwonderingh en verbaestheydt veroorsaeckt, siende sulck een verderf, in sulcke teedere ingewanden, en doen sich selven op den oever van haer verderf; dese die tot hier en toe haer vyanden schrick, haer vrienden verwachtinge en des werelts wonder geweest is,

O Patria, ô Divum Domus Ilium.

Wie had gedacht te sien die schoone pronck-parel van Europa, soo na gelevert aen haer nijdige haters, soo schendigh verlaten, ja bestreden van haer

haer vrienden, en verraden van haer eygen Onderdanen; wat segh ick Onderdanen? kinderen, ja koesterlingen, diese met melck uyt goude schalen gevoet en met het edelste sap van haer ingewanden gelaeft heeft. Het voorval is te seltsaem, om de oorsaeck van het selve niet van de gront af op te halen, en de verborgentheden sijn voor als noch te duyster, om het rechte wel te treffen; wy sullen dan doen wat wy konnen en mogen, en indien wy die Staets-gronden niet recht bepeylen, in het sichtbare evenwel verhoopen wy niet mis te slaen.

Oorspronck der Hollantsche oneenicheden.

Hollandt, na een so lange en kostelijcken oorlogh met Spanjen aen een geruste, te ghelijck en aensienlijcke Vrede geraeckt, scheen sich in het eerste seer wel tot die soete ledigheyt te konnen schicken, en groeyde in merckelijcke welstant, maer ontgroeyde haer selfs, dat is, gingh tot aen den buyck toe in graesduynen, maer vergat t'eenemael de middel, *& Deum qui hæc otia fecerat.* Sy genoot de verwantschappen van verre en nagebuuren, wist van geen kommer, en sag alleenig om op het spoedigste Rijck te worden, of (daerse so grooten ongelijck niet in had) haer gheledene schaden, en schadelijcke achterstallen te vergoeden. Het voorleden leedt, was in soo kleynen achtinge, datmen de Stadthouderlijcke voorsorge, en de macht des krijgsvolcks als overtolligheden begost aen te sien, en dese kleyne werelt, in sijn centrum of middelpunt van der nabueren jaloesy, en onderlinge misgunst onbeweeglijck achte. De Doorluchtighe Frederick Hendrick dus lange de gheluckige bestierder van dit Schip van Staet, was even te vooren der werelt overleden, en liet sijn Soon Vorst Willem de tweede van dien naem, uyt het Nassousche Huys, Prins van Orangie, als Stedehouder na sich, om

het geen hy geneddert had, in sijn schick te houden. Een jongh Vorst, die van te edele Helden voortgekomen was, en te veel Oorloghs-bloedt in d'aderen had, om met ledige handen te sitten, en by gebreck van oefeninge, sich minder in achtinge als sijn Loffelijcke Voorsaeten te sien. En of dit wel lastigh viel het afdancken van een seer groot gedeelte van het krijgsvolck, het welke door die van Hollandt hard aen en doorghedrongen wierdt, als oock een groot gedeelte van onse Oorloghs-Scheepen verkocht, alles om gelt te maecken, en af te lossen (doch soo schadelijck alsmen daer na bevonden heeft) gaf de uyterste chocq of stoot aen sijn misnoegen. Eenige Provintien, die hun voordeel by stercke guarnisoenen en besettingen vonden, waren van sijn party, en hadden het liever anders gesien, sonder evenwel te willen aenmercken, dat het op Hollandt het meeste aenquam, en sy met hun achterstellen over al achter bleven.

Misnoegen tusschen Prins Williem en de Staten.

Dit veroorsaeckte veel stribbelens, moeytens en wanschick in de Regeeringe. Sijn Hoogheyt bekleede de betrachtinge van sijn gelagh, met des staets belangh, oordeelende datmen sich door macht van Wapenen, ontsachelijck voor nabuurige en nae-yverende Vorsten en Staten most houden, en niet soo ten eersten de Wapenen uyt de handen werpen, te meer, dewijl men niet minder moet vertrouwen als een versch versoende vyandt, dat dese last, die het landt daer over te dragen hadde, veel minder was, als de schade die de minste aggressie of aenstoot, van den een of den ander nieuwen, of ouden vyandt, gelockt door onse *nonchalence* of onachtsaemheyt, ons sou mogen toebrengen, datmen *in pace cogitare bellum*, in vrede selfs op Oorlogh dencken most. De Staeten in tegendeel, oordeelden datmen te

vergeefs vrede hadde gemaeckt, indien men de vruchten daer van niet mocht gevoelen, dat het de andere Provintien goet seggen hadden, sy voeren wel by de inlegeringen, en Hollandt most het loot leggen, Hollant most het al, en sy wisten niet van betaelen, men konde sich soo redoutabel en ontsachelijck maecken, door macht van gelt, als macht van Wapenen, wanneer de Staet met dese senuwen gesterckt was, hoefdemen om geen volck verlegen te sijn, het was hoe 't was, men most sich redderen, en 's lants lasten afleggen. Dit gingh soo sijn gangh, en maeckte hoe langer hoe meerder verwijderinge, tusschen de Heeren Staten en sijn Hoogheyt; dewelcke eyndelijck soo verre quam, dat yeder sijn strenghe treckende, den Prins eyndelijck te rade of t'onraede wierdt, sich van de Stadt van Amsteldam te bemachtigen, om eenighe onwillige te dwingen, en met hun voorbeelt d'andere harde koppen tot gehoor te krijgen; maer die toelegh misluckte, en sijn Hoogheydt vergenoegde sich de Stadt eenige dagen beset te houden, geduerende welcken tijdt een verdragh tusschen den Prins en de Stadt getroffen wierdt, waer door de troepen weder af trocken en alles in wesen bleef; maer op het selve besteck had sijn Hoogheyt, eenige van de Heeren, en onder de selve den Heer Cornelis de Wit, Vader van den Raet-Pensionaris en den Ruardt, alsdoe in den Haegh op de Staets-vergaederingh sijnde, en die hy oordeelde van sijn meeste tegendringers te sijn, laten vatten, en gevanckelijck op het huys te Loevesteyn brengen. *Et hinc tantæ lachrimæ,* hier is de wortel van het quaet.

Aenvang van Prins Wilhem.

De doodt van den Prince van Orangien hier opvolgende, scheen een panacæa voor al dese wonden en etterbuylen, en men soude sijn ghe-

dachtenis selfs mede begraven hebben, 't en waer Godt almachtigh, die het toekomende sagh als het voorledene, uyt den buyck van sijn beswangerde Princes, des Vaders saet te gelijck en naem verweckt had. Dit groeyde op, tot hoop van d'een en spijt van d'ander, maer tot wat eynde, heeft Godt ons klaerlijck voor oogen doen sien, maer met hem de haet van sijne vyanden, *quibus manet alta mente repostum, &c.*

Engelandt stondt ondertusschen in een hevige brandt van Oorlogh en inlandtsche beroerten, de goede Coninck Carel most duycken voor het eedtghespan, en eyndelijck voor den bijl, en Hollandt wierdt een Asylum en een toevlucht van sijn ramspoedigh huys. Olivier Cromwel, uytvoerder van het uyterste gewelt, beschermer van de dry Rijcken geworden, deed Engelandt van sich bijten, als een Leeuw. Want het was

Res dura & Regni novitas me talia cogunt
Moliri & Latè fines Custode tueri.

Als wilde hy seggen:

's Lants Staet en 't nieuw gebiedt dat anders nau kan staen,
Doen my dus wijdt en breedt mijn armen van my slaen.

Hollandt was hem te nauw op den hals, en te afgunstelijcken naegebuer, om niet een hort of een stoot van desen woedenden draeck te krijgen. Hispanien most mede van sijn veeren laten, en waerlijck dit nieuw schepsel van een tweede Republijck in dese Noortsche werelt, maeckte sulck een gewelt, dat Keysers, Koningen, en al watter was, na sijn handen om sagen, en elk d'eerste wilde sijn haer de plichten te bewijsen. Hollant over al moster aen, dese twee handel drijvende

Hollant oorloght met Cromwel.

de Republijken en vrye Staten, waren malkander te na gelegen, en door die veranderingh d'een d'ander te even gelijck, om in geen bittere jaloersheyt en misgunsticheyt te vervallen. Een van beyden moster onder, de werelt lijdt geen twee Sonnen, oock geen twee Manen, na veel warrens, kibbelens, en een reys of twee vechtens, (daer men toen de verkochte Schepen wel miste.) Hollandt moster onder, en men vandt middel, so haest als de goede Marten Harpentsz. Tromp, het laetste voor het Vaderlandt gedaen had, Vrede met de Engelsche Staet te maecken, en sulck een Vrede, die niet alleen schandelijck voor ons, maer oock verderfelijck voor het huys van Oranjen, en watter aenkleefde, was; in voegen dat de Engelsche vluchtelingen, hun bagagie packen, en sich na elders heen begeven mosten, en die kostelijcke seclusie of uytsluytingh bedongen wiert, door de welcke de jonge Prins van Orangie, den wegh opgedolven wierd, om tot sijn voor ouders waerdigheyt te geraecken. Vrede met hem gemaekt.

Quod tale ferebat,
Mens perversa virum.

Door Cromwels doodt, en d'onbequaemheydt van sijn soon Richard, en het rijsen van eenige Koninckssgesinden, begost de Staet in Engeland een ander wesen te krijgen; terwijl die van Hollandt in de Baltische Zee besigh waren, om beyde de Noortsche Koninghen van malkander te helpen. De dwalende Koninck Carel de tweede, wordt weder in sijn Rijck geroepen, en stapt van den oever van Hollandt, op den Throon van Engelandt, om in vergeldingh van hun dienst, goetwilligheydt en treffelijcke onkosten en gheschencken, van daer weder Hollandt op het hart te trappen. Niet teghenstaende de Koninck op Herroepingh van Coninck Carel.

sijn affscheyt, alle vrientschap, ja nauwer als eenige van de andere naebuerige Vorsten, met desen Staet te onderhouden, belooft hadde.

Sijn Oorlogh met Hollandt.

Men vindt eyndelijck actie en voorgevens genoegh, om hen te beoorlogen, die hem so vreedelijck en vriendelijck ontfangen hadden, en hen te verderven, die middelen tot sijn verheffinge hadden aengewendt. d'Oorlogh gaet aen, en na datmen malkanderen, met gheweldighe Vlooten meermaels, nu met voordeel van den een, dan tot voordeel van den ander, onder d'oogen had gesien, en d'een des anders kust met vyantlijcke brandt-teeckenen had ontveyligt, en een Bisschop van Munster, door den Koninck opgekocht, en door onse weerloosheydt te lande (gevolgh van onse verderfelijcke spaersaemheyt of sijdige raedt) gemoedicht, ons d'eene verachtingh en beledigingh op den ander had aengedaen, wort'er weder een Vrede tot Breda gemaeckt, en heylighlijck beswooren, met insluytingh van den Bisschop. Terwijlen groeyde de jonge Vorst van Orangie, soo wel als de haet van sijn Erfvyanden; die hebbende nu weder de handen ruym, alles aenwenden tot sijn verkleyning; hy was kint van Staet gemaeckt, maer het kint had een Stief-moeder, die soo verre was van hem kinderlijck te handelen, datmen allesints sijn inkomen verminderde, *ut despectui esset pannosa paupertas*, op dat sijn geringe staet, gebreck van navolgers sou krijgen, en om alle driften tot sijn verhooginge den wegh af te snijden, smeed men een Eeuwich Edict, soo genoemt, op dat het sich Hollandt in eeuwicheyt beklagen sou, het welcke in alle Vroedtschappen van Hollant beëdicht wierdt, vast stellende, datmen noyt een Stadthouder over die Provintie sou verkiesen, *sic dirigit omina Calchas*, dit wierdt soo alles door den Raedt-

En Vrede

Eeuwigh Edict.

Raedt-Pensionaris de Wit en sijn schepselen bestiert. Maer om niet hem t'eenemael voor het hooft te schijnen te stooten, soude men daer nae van andere advancementen, en bevorderinghen van sijn persoon, doch niet voor hy tot d'ouderdom van 22 jaren sou sijn gekomen, mogen spreecken; maer dit mogen, wierdt mede door een bysondere resolutie of besluyt, onvermogende gemaeckt.

De Staet der vereenigde Nederlanden, nu van haer vyanden ontslagen sijnde, bestondt in een onghemeene luyster uyt te brallen, de handel bloeyde alom, en winning was over al het woort, de lasten wierden vast van langer handt afgelegt, en het geloof van het landt soodanigh gesterckt, dat het een groote weldaet was, indien yemandt sijne penningen op de Comptoiren konde houden, soo dat de waerdye der Obligatien en verbandt-brieven, veel hooger geacht wierdt als de hooft-somme bedroegh, als actien en belangen met op gelt verhandelt wierden, ghelijck oock die van de Oostindische Maetschappy, tot een ongewoone hoogen prijs quamen te rijsen en te steygeren; maer te schoon was dit weder, en te aengenaem en wenschelijck desen stant, om door geen rampen gevolght te worden. Hollants welvaren.

Ludit in humanis divina potentia rebus,
Et certam præsens vix habet hora fidem.

Dat is:

Godts macht geeft 's menschen doen haer keer en weder keer,
En selfs het geen men siet eyscht geen vertrouwen meer.

Vranckrijck afgunstigh over dese onse welvaert, wende alle middelen aen om deselve te

Van Vranckrijck misgunt.

verminderen, en onsen handel te bekommeren, ghelijck eertijts door haer roveryen in de Middellandtsche Zee, alsoo nu door het opleggen van sware en onverdraeghlijcke lasten en beswaernissen, op de Goederen, Wijnen, Manifacturen of gewevene waren, die uyt sijn Rijck gevoert wierden, 't sy om daer door sich selven op onse kosten te verrijcken, of ons uytter Zee te doen varen, of ons tot het uyterste misnoegen te brengen, op dat wy in bitterheden uytbarstende, hem eenige reden mochten geven om ons vyantlijck te handelen: Maer terwijl hy deselve uytwacht, werpt hy sich op de Spaensche Nederlanden, uyt kracht van seecker recht van devolutie ofte vererfenis, die die Koninck meende van wegen de Koninginne, een Dochter van Spangien, op de selve te hebben, alwaer hy, door openbare en heymelijcke middelen soo veel heeft te wege ghebracht, dat verscheyde aensienlijcke Steden en vastigheden hem binnen korten tijdt in de hand vielen, tot dat hy voor Dendermonde gestuyt, en in sijn voortganck een weynigh verhindert wierdt; maer daer nae sijn loop weder hervattende, ongelooflijcken voortganck heeft gemaeckt.

Die de Spaensche Nederlanden aentast.

Dit bewoogh de vereenigde Nederlanden, die sulck een machtigen naegebuer veel te gevaerlijck achten, als mede de Kroonen van Engelandt, om de selve reden, en Sweden, een dry dubbele verbintenis, of Triple Allantie op te rechten, tot voorstant van de bekommerde Nederlanden, waer door den aenvangh van de Koninck van Vranckrijck soodanigh sijn verset geworden, dat hy sijn aengevangen Conquesten en Landtwinningh is genootsaeckt geweest te staecken, en tot een verdrag met de Spaensche Kroon te verstaen. Hier mede, door de rust van dat *pri-*

Oprechtingh van de Triple Alliantie.

mum

mum nobile, was men over al weder in ruſt en ſtilte; maer de ſpijt en het ongenoegen van den Franſchen Koninck, van ſich in ſijn voorgenomen deſſeynen en aenvangen geſtut te ſien, en wilde niet ruſten, maer hitſte die Majeſteyt gheduerighlijck tot wraeck en vergeldinge op, daer eenige quaetwillige ſuppoſten en dienaren mede het hunne toe deden; ons den Oorlogh aen te doen, wierdt ſijne Majeſteyt ernſt, die daer op aldereerſt het werck omtrent andere Vorſten begoſt te beſtellen, deſelve van de vrientſchap en wille tot onderſtandt aen ons af te trecken, maer boven al om die Triple Alliantie, die hem te ſeer in den wegh was, in ſtucken te breecken, en dit is hem ſoo wel geluckt, dat hy den Koninck van Engelant heeft konnen bewegen, die Vrede, tot Breda ſoo heylighlijck beſwooren, dat gewichtige verbont, in het aenſicht van de gantſche werelt opgerecht, te verbreecken, en dien Godt, die hem ſoo wonderbaerlijck herſtelt had, te leur te ſtellen.

Atque adeo intrepidi quæcunque altaria tangunt.

Engelandt dan toont ſich niet alleen gewillig tot trouweloosheyt, maer oock voorbarig tot vyantſchap en gewelt, begint terſtont ter Zee toe te maecken, en een tamelijcke Scheeps-Vloot by een hebbende, legt op de Vloot der Hollantſche Levantsvaerders toe, die in de maent van Maert of April verwacht wierd, en met ſeer koſtelijcke waren en veel gelts gheladen was: Het luckte hem wel deſelve aen te treffen; maer deſe Vloote hoewel met weynigh Oorlogh-ſcheepen begeleydet, wierdt ſoo wel verdeedicht, ten koſten van vry eenigh volck en Capiteyn du Bois ſijn lincker handt, datſe met weynigh verlies binnen is geraeckt, ſou anders een ſchoone brock voor on-

Engeland van het verbondt afgetrocken.

Valt Hollandt op 't lijf.

onsen vyandt sijn geweest, die gewoon, *sans dire garre*, gelijck de Fransche seggen, ons op het lijf te komen, ten ware sy ghewaerschouwt was, daer licht mede sou hebben doorgegaen, en daer uyt een goet ghedeelte van sijn onkosten konnen goet maecken; maer die vogel, gelijck oock daer na de Oostindische Retour of keer-vloot, is ontvloogen.

Franſche toeruſtinge ten Oorlogh.

Onder dies waren de Franschen te Lande mede niet stille, maer mickende op het een en schietende naer het ander, hielden al de werelt, met het toerusten van hun geweldige Oorlogsmacht in bedencken, versamelden seer sterck in het Bisdom van Keulen, en het Vorstendom van Luyck; rechten tot Nuys een geweldigh Magazyn op, en stelden sich in sulcker voeghen aen, dat men nu begost uyt sijn ooghen te sien, en te mercken, hoe't daer gebaeckent was, en dat het van beyde de kanten op hun dack waeyen sou. Hier over begost men na behoorlijcke ordre van teghenweer om te sien, en last te beramen tot stercke wervinghe te Landt, en toerustinghe ter Zee. Sijn Hoogheydt de Prins van Orangien weynige jaren te vooren, door aendringen van goetwillige in de Raed van Staten aengenomen, en alsoo met'er tijt, in de bestieringh van Lantsaken en kryghs-beleydt onderwesen, most nu, ter noot, om dat de standt van saken hooger gesagh vereyschte, mede aen het roer, en wierdt tot Capiteyn Generael over de Oorloghs-macht te Lande verkooren, en de Zee-vloot den Zeevooght de Ruyter aenbevolen, en hem den Ruwaert van Putten tot Commissaris of opsiender bygevoeght

Vranckrijck, als mede Engeland, wierden ondertusschen, door onse Afgesanten vriendelijck, tot volherding in de oude vrede en vrientschap,

aen-

aengesocht, met aenbiedinge van alle middelen van verdragen voldoeninge; maer het werck was te opsettelijck opgenomen, en d'aenvangh door trouweloose dienaers, te smaeckelijck gemaeckt, om soo schoonen kans te sien voorby gaen. Alle aenwendingen dan waren te vergeefs, soo dat men van dese kant mede onse moedigheyt most laten blijcken, met in forme of gedaente van *retorsie* de Fransche waren, als Wijn, Brandewijn, Papieren, en alle Manifacturen of handt-wercken te verbieden, om door gebreck van handel en aftreck, de Fransche Inghesetenen tot missnoegen, en klachten, en daer door den Koninck tot een sachter besluyt te brengen; maer oock dit heeft sijn verhoopte uytslagh geensints ghehadt, maer in tegendeel, dat groot gemoet te meerder aengestoocken, om door de Sonne van sijn Koninckliick gesagh, dese nevelen die haer in den wegh waren, te doen verstuyven, gelijck met toelatinghe, in een uytgegeven sinne-beelt of *Devise pour le Roy, sur les preparatifs de la Campagne, de L'an* 1672, klaerlijck genoegh voorgestelt wierdt, het welcke wy de moeyte waert te achten, met sijn vertalingh hier in te voegen, het Vers dan daer opslaende, luyt aldus:

Hollandt verbiedt de Fransche waren.

Lors que pour froudroyer les monts audacieux,
Dont l'ombre affoiblissoit, mon pouvoir sur la terre,
J'elevay ces Vapeurs, qui portoient mon tonerre,
Du plus bas des marais jusqu'au plus haut des cieux,
Ces Broüillars éclatans surprirent tous les yeux;
Et bien que leur éclat fut un éclat de verre,
Jaloux de ma splendeur, ils me firent la guerre,
Séfforcans d'obscurcir mes rayons en tous lieux.
Poussez au gré des vents, du vieux au nouveau Monde
Et regnans fierement sur la terre & sur l'onde,

Sinnebeelt voor de Koninck.

Par

Par tout avec l'orage ils porterent l'effroy ;
Mais par tout vainement ils voulurent me nuire.
Quils sçachent les ingrats, qu'ils ne sont rien sans moy ;
Je pus les elever, je sçauray les détruire.

Dat is:

Als om het trots gebercht met blixem te bekrijgen,
Waer door mijn kracht op d'aert wiert als te leur gestelt;
Ick dampen opwaerts deed, voor 't donderendt gewelt,
Uyt 't diepst der Poelen na den hoogen hemel stijgen,
Scheen yeder oogh verbaest, elck hart de moedt t'ontsijgen,
En schoon dat flicker-licht door glas slechts wiert gedaen,
Afgunstigh van mijn glants, deed 't my den oorlogh aen;
Gemoedicht op mijn licht, noch d'overhandt te krijgen;
Gedreven door de wint, nu oost nu westewaert,
En trotslijck heerschend over water over aerd,
Verwecken sy, met storm de schrik in alle sielen;
Maer alles te vergeefs, geen hinder brengt dat by
d'Ondanckbre weten, dat sy niet sijn sonder my,
Dat ick haer heb verweckt, en weder kan vernielen.

Het devijs was een Koninckliljcke Kroon, daer onder een blinckende Sonne, die eenige opghehevene wolcken doorbrack, aen d'een sijde stont een St. Michiel die een Leeu onder de knie had, en in de keeten sloegh, aen d'andere mede een St. Michiel die mede een Leeu, die na sijn degen taste,

tafte, onder had, en met een gevelde fpiets doorftack, de byfpreuck was: *Evexi fed difcutiam*: Ick heb u opgevoert, maer fal u verftroyen. De waerheydt van defe Franfche Prophecie, na den uytflagh. Sommighe hebben de vaerfen verandert, van de welcke de fluyters aldus luyden:

Scache (dit noftre Dieu) que n'eftes rien fans moy.
J'ay peu vous elever, je vous fcauray deftruire.

Hier op volgde de verklaring van Oorlogh, eerft door den Koninck van Engelandt, op flechte gronden, en onder anderen des Konincks mifnoegen over fijn Majefteyt aengedane verachtingen, door het oprechten van Schilderyen en diergelijcken, daer het praelftuck van den Ruart tot Dordrecht mede gemeent wierdt; het ftrijcken van de Vlagghe en foo voort, en korts daer aen door den Koninck van Vranckrijck, hebbende tot gront het mifnoeghen van fijn Majefteyt, over de conduite die de Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, zedert eenighen tijdt, in fijn reguard hebben gehadt, foo ver gekomen, dat fijne Majefteyt, fonder verminderinge van fijn glorie, haer indignatie niet langer kan diffimuleeren, die hem wort veroorfaeckt, door een wijfe van doen, foo weynigh over een komende met de groote obligatien, waer van fijn Majefteyt en de Coningen fijn voorfaten, defelve foo mildelijck hebben toegedaen gheweeft, en foo voort.

Oorloghs verklaringe van Engelant en Vranckrijck.

Het wiert dan eyndelijk tijdt op nodige tegenweer te dencken, men nam geweldt van penningen op, op lijf en losrenten, en ordinaire obligatien en verbandt-brieven, yeder een was even feer genegen fijn middelen aen het Lant te beleggen, en komt fo eyndelijck tot de behoorlijke voorforge, na dat men even wel langh getwift en ge-

gekibbelt hadt, omtrent het Capiteyn Generaelschap, desselfs macht en tijdt van bedieninge: Maer of het is, gelijck sommige willen, dat alles ter quader trouwen is bestelt, dat de Steden, daer het meeste aen gelegen scheen, slechtelijck met Kryghsvolck en voorraet van oorlogh wierden voorsien, andere die de vyandt konde laten leggen, wederom al te overvloedigh; dat men de vyandt selve toevoer sou hebben gedaen; dan of de enckele snoodthartigheydt van een deel schelmen van bevel-hebbers, of laffe soldaten, of eer het groot geweldt van de Franse Louysen, het uyterste omtrent ons verderf veroorsaeckt hebben, sulcks wil ick geensints op my nemen, maer laet de tijdt de waerheydt van alles aen den dagh brengen. Met de toerustinge ter zee scheen het beter gemeent, soo dat onse Oorloghs-Vloot machtigh genoegh in Zee wierdt gebracht, om self die, van twee so machtighe Koningen het hooft te bieden, staende onder het bevel van den Heer Zeevooght de Ruyter, en het opsicht van den Heer Ruart van Putten, als volmachtighde van haer Hoog Mogende, gelijck sich de selve oock in persoon daer op gegeven heeft, gekleet met een ongemeene kostelijcke Rock van Staet, en aensienlijck verghesellschapt met 12 Hellebaerdiers, een pomperye waerlijck die voor een yeder bespottelijck was, dat men het gesagh van so een aensienlijcke Regeeringhe, aen een uytwendigh kleet sou moeten verschuldight sijn. De Vorsten, onse Veldt-Heeren, hebben die te velde noyt ghebruyckt, maer genoeghden sich Soldaten, onder de Soldaten te sijn, doch sy waren die geene: *L'autorité de quelles pouvoit bien excuser un mauvais habit.* Als voor sijn Hoogheyt, als Capiteyn Generael, een voorslach van hem vier Helbaerdiers toe te staen, gedaen wiert,

Hollants toerustinge ter Zee.

Pracht van den Ruart.

CORNELIS DE WIT,
Ruward vanden lande van Putten.

is ſulcks hevichlijck van den Raedt-Penſionaris wederſproocken. De Vyanden wederſijts waren ſoo verre niet te ſoecken, of geraeckten haeſt aen malkander, ſijnde de Hollandtſche gemiſt de vervoegingh der Engelſche en Franſche te beletten; en waerlijck d'uytſlach van dit Zee gevecht heeft genoeg getoont, dat, indien de ſaeck op Zee, en met rechtſchape krijghsmanſchap te verrichten was, dat hy, die ſich geen *pluribus impar*, mans genoegh tegen veele noemt, met ſijn twee tegen een, het noch niet al gewonnen ſou hebben. De Heer van Gent, een braef ſoldaet, lieter evenwel het leven, en watter d'Engelſche gelaten hebben (de Franſche hielden ſich wat aen een kant, of het wierdt nae men ons berichten wil, door complaiſance van den Heer Ruart niet te hard op hen ghemeent) ſullen ſy niet luyt roepen. Dit gevecht duerde omtrent een dagh, en het had langer konnen duuren, in voegen veele verwondert waren, dat door ordre van den Heer Ruart, eenige duyſenden ponden buskruyt na Dordrecht uyt de Vloot verſonden wierden. Zeegevecht tuſſchen Vranckrijck, Engelant en Hollandt.

Onſen Vyandt de Koninck van Vranckrijck, na langh dreygens en ſulcke reveilles die een ſlapende, jae half doode Leeu, wel hadden konnen wacker maecken, *ſi mens non læva fuiſſet*, indienſe niet betoovert was geweeſt, raeckt op de been, en treckt op Maeſtricht aen, beſichtighde de plaets, maer vantſe te wel getant en voorſien, om daer ſijn credijt op te wagen; hy wiſt den toeganck tot de kaeskamer wel beter koop te krijghen; maer van Maſeyck en Tongeren heeft hy ſich ten eerſten meeſter gemaeckt, deſelve plaetſen gesterckt, en alſoo de gantſche beſetting van Maeſtricht, niet alleen vruchteloos gemaeckt, maer oock als beſet en geblocqueert gehouden, ſoo dat het voort-treckend Leger geen hinder, Optocht van den Koninck van Vranckrijck.

en de Staet geen voordeel daer door toegebracht konde worden, en daer mede was soo een aensienlijcke sterckte vruchteloos voor ons, en als van het lichaem van de Staet afgesneden.

Hier op begeeft hy sich voor Orsoy en eyscht het Stedeken op, gelijck het selve oock, als slechtelijck voorsien sijnde, na eenighen kleynen tegenstandt, sich overgegeven heeft; gelijck mede Rees, Burick, en de Schants aen de Lippe, en de besettinge daer in gevonden, in gevanckenis gehouden. Een duyvelsche bestellinge, indien het een bestelling is, om niet alleen onse Vestingen, onvoorsien sijnde, den vyandt in handen te laten vallen, maer oock door de onmooghlijckheydt van teghenweer, in de plaets van goede voorwaerden te bedingen, het krijghsvolck hem in handen te stellen, en de Staet alsoo van hun dienst te berooven, en Pian piano tot niet te brenghen, en weerloos te maecken: maer hier bleef 't niet by, indien noch die plaetsen, die altoos als Bolwercken van onse Staet gheacht sijn geweest, onse verwachtinge hadden mogen voldoen, en het onweder, dat onse gheheelen Staet dreygde, hadden konnen afkeeren, gelijck Wesel, Rijnberck, Grol en Schenckenschants, de Staet ware na allen blijck aen dit verval niet ghekomen, en het machtigh heyr van den Koninck van Vranckrijck, ware niet alleen soo verre niet ingebroocken, maer sou door gebreck van toevoer, na alle schijnbaerheyt hebben moeten versmelten; maer de Stadt Wesel heeft eerst moeten volgen. Hier hadmen de Stadtvoogt Marten van Jucken, om sijn hoogen ouderdom uytgelicht, en daer den Colonel van Santen daer weder ingeleght. Dese was daer nauwelijcx binnen gekomen, daer hy het alles buyten ordere en behoorlijcken toestandt vandt te sijn, of hy wierdt

Die veel Steden verovert.

door

door de Franschen geweldichlijck, soo met dreygementen, als schoone beloften aengetast, waer by quam het muyten der Borgeren, en d'onwillicheydt van eenige Capiteynen, van de welcke een in het Leger van sijn Hoogheydt onthalst is, invoegen hy genoeghsaem gedwongen wiert, dese stercke en geweldige Stadt over te geven. Een saeck die langhe was, eer sy geloof onder de bedrogen Hollandtsche ghemeeente vinden konde. Maer noch slechter maeckte het de Stadt Rijnberck, die sonder slagh of stoot, of sonder nootsakelijk, door lacheteyt en snoodhartigheydt der Capiteynen, en den bedrogen Stedevooght van Bassum, indien men anders het schrijven van een van de Hoplieden daer binnen, Bartholomeus tout le Monde genoemt, wil geloven, of door slechte voorsorge, indien niet verraderlijcke en schelmsche bestellingen, mede aen den vyandt overgegeven is, tot vermeerderinge van de ontsteltenisse der Hollantscher inghesetenen. De Stadt Nimwegen wiert daer op vorder besorght, en van alle nootwendigheden wel voorsien, en de bestieringh over deselve plaets den Heer van Welderen, die het selve een wijl bekleedt had, toevertrouwt; maer Mombas (als offer gheen eerlijcke lieden meer te vinden waren) wiert de post by het Tolhuys, omtrent Schenckenschants toevertrouwt, om daer de Franschen het overkomen van de Rivier en d'intocht in de Betuwe te beletten. *Huic mande si quid recte, &c.* gelijck oock een gedeelte van des Princen Leger, aen den Yssel, by de weerbare en vastere trenchementen of schut-weer, leggende, daer heen gesonden wiert. Maer de Franschen op de selve post aenkomende, hoewel de selve gemackelijck genoegh gestuyt konden worden, hebben deselve, door schelmery van Mombas, verlaten sijn-

de (die oock een gedeelte van de besettelingen van Nimwegen, hem te hulp komende, als te laet sijnde, wederom sand) overweldicht, en een groot ghedeelte van onse troepen in de pan ghehackt, winnende daer mede de gemackelijcke doortocht over de Rivier, en den inganck in de Betuwe, en vervolgens op de Veluwe, waer door de naest-gelegene plaetsen, die sich op de verdeediginge van de geseyde post, gerust hadden gestelt, lichtelijck in des vyants handen sijn gevallen, als mede Nimwegen, nae dat het sich een goede wijl, als de eerste in teghenweer, dapperlijck had ghedragen, met haer Schans Knodsenburgh, gelijck oock de stercke Vestinge Schenckenschans door laf hartigheydt van een jongh en onbedreven bevelhebber. De Prins van Orangien vandt sich oock ghenootsaeckt met sijn byhebbende troupen naer Uytrecht te wijcken, verhoopende die Stadt in sijn besettinge te krijghen; maer die Stedelingen weygerden tot hun verseeckeringhe hun Voorsteden te willen missen, willende liever alles voor de Franschen geheel bewaren, als een gedeelte missen, en hun Bondtgenooten trouw te blijven; waer door sijn Hoogheydt genootsaeckt wiert van daer te wijcken, en die Provincie ten believe van den vyant te laten, gelijck deselve sich oock korts daer aen, op eenige voorwaerden aen de selve heeft overgegeven.

Uytrecht valt in handen van de Franschen.

Des Princen voorsorgh tot behoudenis van Hollandt.

Sijn overighe sorghe was nu om de radeloose Provintie van Hollant te behoeden, en van haer uyterste verderf te redderen, waer toe de posten tot Muyden, Weesp, aen den Hinderdam, by Nieuwerbrugge, aen den Rijn, omtrent Bodegrave, aen den Yssel by de Goede Jan Verwellen, ofte de Goverwelsche Sluys, omtrent Gorcum, Schoonhoven, en soo voorts, geleght sijn: waer door

door d'aenloop der voorbarige vyanden gestut is geworden. Geen wonder was het dat de gemoederen in Hollandt, door dit onverwachte overval, boven maten seer ontstelt wierden, te meer, alsoo den trouwlosen Munsterschen Bisschop, als huurling van Vranckrijck, beneffens de Franschen, de Steden Grol, Deventer, Zutphen, Doesburgh, Campen, Swol, Hasselt, en by gevolge de gantsche Provincie van Overyssel, met de meeste snoodtheydt en trouweloosheydt van die verbasterde bontgenooten ter werelt, onsen Staet ontnamen, daer oock Coeverden by quam, verscheyden van deselve met minder volck van buyten, als sy van binnen tot besettinge hadden verovert: Maer voor de Stad Groeningen stuyte het ghewelt van desen Bisschop, die nae groot gewelt op haer Wallen gepleegt, hem met schande deed opbreecken. Tiel, Bommel, Doesburgh, en andere plaetsen in Gelderlandt volgen oock, als mede de stercke Stadt de Graef, waer uyt de besettinge gelicht, en terstont weder na toe (of om beter te seggen, den vyandt die daer op wachten in handen) gesonden wiert; wordende van de Franschen overrompelt, geslagen, en hun ses en twintigh Vaendelen genomen; in voegen (sonder dat ick my langer omtrent desen versoeyelijcken handel besigh houden mach) binnen den tijdt van 50 dagen, dry Provincien van de seven, en onder of met de selve vier en tseventigh Steden en Schantschen alle bemuert, dese ongeluckige Staet ontrocken sijn, met sulck een trouweloosheydt van de sommige, dat de onkundige besettelingen, noch aen de eene Poort streden, terwijl de vyanden door d'andere inghelaten wierden, en alsoo ghevanghen wierden eer sy wisten datse overwonnen waren. De Franschen hadden gemeent Zeelandt mede een veer uyt den staert

Voortganck van den Bisschop van Munster.

Getalder Landen en Steden van de Franschen verovert.

te trecken, en Aerdenburgh te overvallen; maer wierden aldaer door weynig besettelingen, selfs vrouwen en kinderen, soo dapper onthaelt, dat het de andere laf hartige een eeuwigh verwijt moet sijn, en een blijckelijcke getuygenis magh verstrecken, watter van de Fransen hun voortgangh sou geweest sijn, indien soo veel gewapende maer het voorbeelt der weerlosen hadden willen volgen.

Besendingh van Hollandt aen de twee Koningen.

Al dit bracht de Staet in de uyterste wanhoop, alwaer men aen beyde de vyantlijcke Koningen besendinge beschickt, om *quocunque modo*, op wat wijse het sou mogen ghevonden worden, te sien Vrede te verkrijgen. De Groot wierdt aen den Koninck van Vranckrijck ghesonden, maer bracht soodanighe voorwaerden weder te rugge, dat, sonder de aldergrootste snoodtheyt, het onse Staet onmooghlijck was deselve in te willigen, (niet tegenstaende hy al vooren van sich gegeven had, de Koninck van Vranckrijck sou wel wat Steden veroveren, maer hy waer de man, die de Vrede in sijn hand had, de voorwaerden mochten wat smartelijck schijnen, maer souden door andere voordeelen weder goet ghemaeckt worden, siende licht op d'affonderinge van de lastige Provintie en van Gelderlandt en Overyssel,&c.) waer over hy naerder ordre versocht om tot besluyt van het werck te geraecken, gelijck hy oock by den Koninck verwacht wierdt. Of dit nu by hem wierdt gedaen uyt goede genegentheyt, of dat hy met meerder gesagh het lant wilde verhandelen, alsoo hem dese last maer verwardelijck was gegeven, en verscheyde Leden alsdoe daer niet by waren, en de Stadt Amsteldam, daer voornamentlijck tegen had geprotesteert en verklaert, sulcks laten wy andere scheyden. In Engelandt voer men niet beter, het heeft ons goet ge-

gedacht, om te toonen tot hoe geringen kleynheydt en verachtinghe, onse eertijts ghevreesde Staet ghekomen was, en waer toe ons of onse partyschappen, of achteloosheden, of schelmerye van eenighe hadde ghebracht, de voorgheslaghene voorwaerden, van d'een en d'andere Koninck, hier mede by te voeghen, dese waren dan in substantie en stoffelijck soodanigh, van weghen Vranckrijck. 1. Dat het Placcaet, weghen het verbodt der Wijnen en Manifacturen, sou worden ingetrocken. 2. Dat de Roomsgesinde vrydom in hunne Godtsdienst, en Kercken; beneffens onderhoudt voor de bedienaers souden hebben. 3. Dat sijn Majesteyt de Provintien toeliet in hun voorige staet te blijven, en afstondt 't geene hy van deselve hadde verovert, midts 4. Dat de Heeren Staten sijn Majesteyt souden toestaen, al de Provintien, Landen, Steden en plaetsen, die de selve besitten in Vlaenderen en Brabandt, en aen haer sijn gecedeert by Spangien, uytghenomen alleen Sluys, en het Eyandt van Cadsant. 5. Oock Nimwegen, Knodsenburgh, Schenckenschans, en het gedeelte van Gelderlandt, gheleghen aen dees sijde van den Rhijn in 't reguard van Vranckrijck, mitsgaders het Eylandt van Bommel, de Stadt Bommel, het Eylandt en Fort van Voorn, het Fort St. Andries, het Casteel Louvesteyn en het Fort Crevecœur. 6. Oock de Stadt Grave, en 't Graefschap Meurs, waer voor de Staten sijn Hoogheyt vergoedinghe sullen doen, en deselve schadeloos houden, wegens het voorschreven Graefschap en andere plaetsen, Landen en Steden, toebehoorende gemelte Prince, en aen sijn Majesteyt geremitteert. 7. Dat de Staten sullen cederen alle het recht dat deselve ghehadt hebben, ofte souden

Voorwaerden van vrede van Engelandt en Vranckrijck voorgeslagen.

mogen hebben te pretenderen op de plaetsen die sijn Majesteyt van deselve heeft geoccupeert in 't Keyserrijck, en datse oock gelijcke cessien sullen doen, in 't faveur van den Prince en Grave van Oost-Vrieslandt, van alle rechten, hoe deselve genoemt mogen sijn, op de plaetsen, die sy in dessels Landt occuperen, en namentlijck op de Stadt Emden, het Fort Liercort, en d'Eylerschans, van waer sy hun Guarnisoen sullen te rugge roepen. 8 Dat des Majesteyts onderdanen, van al de gecedeerde plaetsen sullen mogen passeeren, en repasseeren, door al de landen van de Staten, soo ter Zee als te Lande, Rivieren en Canalen, sonder visentatie van hun Koopmanschap, Bagagie, Minitie van Oorlogh en Vivres, nochte betalinge van eenigh recht nochte impositie, subject te sijn. 9. Dat de Staten de commanderyen, de Ridders van Maltha behoorende, sullen weder geven. 10. Oock aen den Grave van Benthem sijne kinderen. 11. Dat de Staten ten deelen de kosten van den oorlogh sullen betalen, tot twintigh millioenen toe, in verscheyde termijnen, maer wederom genieten drie millioenen diese aen den Koninck sijn Vader verschuldight sijn. 12. Dat tot erkenteniſſe van de Vrede, die sijn Majesteyt wel wil accorderen aen gemelde Staten, ter saecke sijne Majesteyt in hare Landen wel verder soude konnen pousseren, gemelte Staten generael aen den Koninck jaerlijcks sullen presenteren, door en expressen Ambassadeur, op soodanigen dagh, daer van sy nader sullen over een komen, een goude medaille, houdende het gewicht van een marck, daer van d'inscriptie sal wesen, dat sy van de handt van sijn Majesteyt houden de conservatie van deselve vryheydt die de Koningen dessels Predecesseur, in een groot

gedeelte

gedeelte voor haer verkregen hebben. 13. Dese voorwaerden moften binnen de tijdt van tien dagen aengenomen worden, naer expiratie van de welcke sijn Majesteyt daer in niet wilde ghehouden sijn. Doch al wierdense aenghenomen, most evenwel de Koninck van Groot Britanjen, al eerst in sijn reguard wesen gecontenteert; als mede de Princen van het Rijck met sijn Majesteyt geallieert; doch vorder verklaerde sijn Majesteyt, dat sonder sich precieselijck te attacheren, aen de aenbiedinghe, die aen hem voor desen gedaen sijn, door gemelte Staten, en aen de conditien, die deselve van haer geeyscht hadden, by forme van een alternative, so soude deselve sich contenteren, met het behouden van alle de Cõnquesten die sijn Majesteyt tegenwoordigh in besettingh heeft, en van die geene, dewelcke hy noch soude mogen bekomen, ter tijdt en wijle toe de gemelte Staten, dese tegenwoordige conditien sullen hebben geaccepteert, als namentlijck, de gheheele Provintie, en het Hartoghdom van Gelderlandt, toebehoorende aen ghemelte Staten, de Heerlijckheyt van Uytrecht, en 't Graefschap Zutphen, alle de Steden, Plaetsen en Sterckten, &c: niet uytgesondert. Maer om deselve plaetsen te beter in ghehoorsaemheyt te konnen onderhouden, sullen de Staten sijn Majesteyt in vollen souvereyniteyt overgeven, de Steden Maestricht en Wijck, en al dat de Staten besitten in de landen van Overmaese, Dalen, Fauquemont, de Stadt ende Meyerye van s'Hartogenbosch, met d'appendentien en dependentien, mitsgaders het Fort Crevecœur. Vorders souden de Staten hun Guarnisoenen hebben te lichten, uyt de Steden en plaetsen het Rijck toebehoorende. Dit was Vranckrijcks eysch en voorslagh. Die van

Engelandt was ſodanigh. 1. Dat d'Hollanders ſonder diſpuyt d'eere van de Vlagge ſullen weder geven, en dat ſelfs haer geheele Vloot de Vlagge ſullen ſtrijcken, en de topzeyls laten vallen, voor een eenigh Engels Schip, voerende de Vlagge van ſijn Majeſteyt, in de geheele Engelſche Zee tot aen de Reede van Hollandt. 2. Vryheydt voor een gheheel jaer, aen alle de Engelſchen, die noch reſteren in de Colonie van Surinnam, om ſich van daer te retireren, als het haer goetduncken ſal, met alle hunne goederen, volgens het verdragh van Breda. 3. Een eeuwigh banniſſement uyt het gebiedt der Vereenigde Nederlanden, van alle onderdanen des Konincks, die by ſijn Majeſteyt ſijn verklaert crimineel, en van ſodanige andere, die by ſijne Majeſteyt ſullen werden ghenotificeert, van in 't licht ghegeven te hebben ſeditieuſe boecken, ofte anderſints gheconſpireert, teghens de ruſte en tranquilliteyt van ſijn Koninckrijcken. 4. 't Rembourſeren aen ſijne Majeſteyt de onkoſten van den oorlogh, ter ſomme toe van een millioen ponden ſteerlinghs, daer van vier hondert duyſent ſullen betaelt worden in de Maent van October, naeſtkomende, en het overighe by hondert duyſent ponden ſteerlings jaerlijcks. 5. Een jaerlijckſe gifte van tien duyſent ponden ſteerlinghs voor altijt, weghens de permiſſie die den Koninck haer geeft tot den Haringhvangſt, op de Kuſten van Engelandt, Schotlandt en Yrlandt. 6. Dat de Heer Prince van Orangie voor tegenwoordigh, en ſijne deſcendenten hier naermaels, ſullen hebben de Souverainiteyt van de Vereenighde Provintien, gereſerveert alleenlijck, het geene ten deele vallen ſal voor de twee Koninghen en hare Geallieerden, ofte ten minſten genieten de digniteyten van Generael

nerael Admirael ende Stadthouder, eeuwigh en altijd, in soodanighe maniere en voordeeligher, als de Staten van deselve Provintien sulcks voor desen gegeven hebben aen eenige van de Princen sijne prædecesseurs. 7. Dat men binnen drie Maenden een tractaet van Commercie maecken sal. 8. Dat de Staten sijn Majesteyt het Eylandt Walcheren, de Stadt en het Casteel Sluys, het Eylandt van Cadsant, het Eylandt van Goeree, en het Eylandt van Voorne sullen overgheven, by maniere van cautie, tot voltreckingh van de conditien. Daer mede verklaerde sijn Majesteyt te vreden te sijn, mits dat d'Alderchristelijckste Koninck voldaen ware. Dit sijn de voorwaerden op de welcke wy vrede konden krijghen. Waerlijck een slechte staet, tot dewelcke dese ooyt bloeyende landen ghebracht sijn. Gedenck penningh van Cromwel.

En quo discordia cives
Conduxit miseros.

Weynigh over een komende met de overtrotsche conduiten en bestieringhen van de wervel-drayers van den Staet, de bekende Staets-dwingelanden en Heroes van dit Treurspel, die soo schendigh het spit in d'asch hebben ghewent, en het alles onder de knie wilden brengen, om sich selven en hunne medestanders groot te maecken; verdruckende beneffens het eenighe overblijffsel van soo wel verdienende Voorouderen, al die sich eenighsints daer toe genegen toonden, verachtelijck afwijsende, al wat tegens hun drift yets bestondt te versoecken, selfs d'aensienlijckste Vorsten en Leeden van dese Staet, als aen den ongeluckigen Buat gebleecken is, selfs sulcke, na wiens handen men naderhant heeft moeten omsien. Het hooghste gesagh van de Staet, Trotsheyt der Witten.

was

was hun algemeen voorwerp en eynde, selfs de doorluchtige kinderen van dit hoogh Adelijcke huys, droncken dit sap van hoovaerdye uyt de borsten van hunne ouders: want als de Soon van den Heer Ruart, van sijn jagen buytens tijt wiert afgemaent, gaf hy tot bericht, hy mochte het wel doen, de Prins deed het wel. De uytwercksels van hun trotse dwinglandyen, de *non pleydoyer que de main saisie*, heeft sijn Hoogheyt in het weghnemen van sijn Heerlijckheydt van Geertruydenbergh, onaengesien minder-jarigheyt en een blijckbaer besit en possessie van over de hondert jaren, selfs het recht by contract of verdrag verkregen, in het sijne, en andere in het hunne moeten ondervinden.

Dominare tumidus, spiritus altos gere
Sequitur superbos ultor a tergo Deus.

Dat is:

Heerst opgeblasen treckt in top, u trotse moet
Godt volgt d'hooveerdigen al wreeckend' op de voet.

Maer tot de saeck. Dit vredens verdragh sou sijn voortganck hebben gehad, en sulck een versoeyelijcken brandtmerck de Staet aengebrandt geweest, door toedoen van die geene die *quocunque modo securitatem quærebant*, het koste wie het wilde, sochten te blijven sitten, of die geene die van het heymelijck verdragh waren, of die geene die liever onder een Koninck als jonge Prins (dat ick niet arger segh) wilden staen, of die geene die het nae andere landen gemunt hadden en hun geroofde middelen voor uyt sonden, en sich niet kreunden, of het Schip van Staet sonck of dreef, ten ware, onder de Goddelijcke

voor-

voorsienigheydt, neffens eenige goetwillige der Steden, de ghemeente daer voornamentlijck in hadde voorsien. Sy siende dat vast alles ten achteren liep, en d'eene plaets voor en d'ander nae, d'eene Provincie voor, d'ander na hen onttrocken wiert, en dat hen het vier soodanigh begost te naderen, begonsten uyt hunne oogen te sien, en te mercken datter schelmery onder speelde, sy begost nu te mercken, waer het hen schorte, en datse maer gebreck aen alle dingen hadden, men konde niet bedencken waer de gelichte penningen waren gebleven, maer dachten niet dat het ontijdigh verleggen van hun krijgsvolck, sonder noot alleen over de 80 duysent guldens gekost had, behalven hondert andere Commissien, en onkosten hier en daer. Sy sagen nu eerst dat het kibbelen om sijn Hoogheyts gesagh, de wervinge verhindert, en tot het laetste verschooven had, datmen mannen voorheen afgedanckt, en kinderen in de plaets genomen had; datmen over al de besettingen onvoorsien had gelaten, datmen de vyandt had laten inbreecken, daer men hem konde stutten; dat door verraderyen vast het beste volck omquam, andere in de gevanckenissen wierden gehouden, diemen liet sitten, om nieuw rucht, met groote onkosten te werven, daer men het selve voor behoorlijck rantsoen had konnen lossen, en sich daer van dienen; dat de Magazijnen ontbloot; en die van den vyant door ons toedoen ghesterckt waren: Dat de Grooten vast na een goet heen komen sagen, om de geringe gemeente, sonder gelt, sonder macht, sonder raet en daet, in de peeckel te laten steecken. Men sagh om na de oorsaeck, en waer soumen die vinden, als by die geene die het opperste ghesagh hadden; men kende den Raed-Pensionaris de Witt, oordeelde wel van sijn wijsheyt en beleydt

Verhinderingh van de Vrede.

Trouwloosen handel der Staets-machtigen.

leydt, maer nadeeligh van sijn wille en intenti omtrent onse voorstand; men overleyde sijn ou den haet en die van sijn huys, teghen dat van O rangien, en vandt daer in dat het rijsen van di laetste, verbittering in het ander wrocht, en een besluyt eer alles het onderste boven, als desen hatelingh op den throon te sien. Men sagh vorder de schadelijckheyt van dese veelhoofdige bestie- ringe; haer lancksaem besluyt, en trage uytvoe- ringe, en vandt geen veyligheyt voor sich, noch andere middel om den Staet te behouden, als daerse soo lange mede wel was gevaeren, en, als ware de gantsche ghemeynte door het gheheele lant, met eenen geest overstort: het raeckt gaen- de, dringht gelijckerhandt, en als (*dato signo*) op eenen stondt, op de Stadthouderlijcke Re- geringe, en hun overicheydt tot vernietigingh van het Eeuwigh Edict, en vorders tot het ver- kiesen van sijn Hoogheyt den Prince van Oran- gien, tot Stadthouder, Admirael ter Zee, en soo voort, met alle vryheden en voorrechten, di sijn ghesegende voorouders oyt hadden gehadt, genooten en beseeten, *& non sine minime divum.* Want waerlijck alles begost zedert een ander we- sen te krijgen, in de plaets van mismoedigheyt, wackerde de moet; in de plaets van verwartheyt, onrust en radeloosheydt, scheen over al ordre, rust en besadichtheyt aen te groeyen. Aen d'ee- ne kant saghmen beter ordre onder het krijgs- volck, ghewillicheydt tot het opbrengen der la- sten, bestelthevdt in de Steden, en als een ver- wonderinghe in de vyanden; aen d'andere sijde, de hulp-troepen, misschien ter quader trouwen opgehouden, naerderen, en daer over oorsaeck van nieuwe beradinge in de vyanden; kortelijck al het voorgenomen quaet gestuyt, en alles in een beter hoop gestelt Ja de Koninck van Engelant, die

Onder-soeck van hun drif-ten.

De Prins van Orangien wort Stadhou-der ge-maeckt.

die ghemoedicht door onse ongheleghentheydt, niet minder voor had, als onse kusten t'overvallen, en met de Fransche Vloot vereenight, eerst den Briel, en daer na Texel te bemachtighen, vandt sich telckens in sijn toelegh ghestuyt, en door de wonderlijcke handt van Godt, en sware stormen wederhouden, als wilde Godts macht ten eersten voor ons strijden, en selfs door d'elementen en hooftstoffen, als eertijts door verheffelingen, een genadige toeségginghe van sijn besluyt van gunst en bystant doen. Herstelling van saecken.

O queis militat Æther
Et conjurati veniunt ad classica venti.

Dat is:

O Godts beminde die des hemels hulp bevindt,
En wien tot onderstandt sich weer en wint verbindt.

Maer aldus schijnt voor eerst het bloeden van de droeve wonde van ons Vaderlant wel gestelpt, en de meeste schrick wegh ghenomen, en een verhoopte hulpmiddel voor het uyterste quaet gevonden, maer de haet van de gemeente, die gemeenlijck *post facta sapit*, een dinck van achteren siet, wiert hier mede niet gestilt.

Tum vero indomitas ardescit vulgus in iras.

Het barst in alle gramschap uyt tegens hen diese kenden voor d'oorsaeck van hun leedt, de naem selfs van de Witt, was verfoeyelijck in de mont, en afgryslijck in d'ooren, en dit vier van gramschap hoe hevigh aen het gaen, wiert doch meerder aengeblasen, door menighte van blaeuwe boecxkens, die dagelijcks voor den dagh quamen, daer een yeder sijn drift in te kennen gaf; maer Misnoegen der gemeente tegen de Witten.

maer meest alle op de trouwloosen handel van dese Staetsmachtige uytkomen. Men wist, daer al veel dinghen aen te wijsen, onder andere dat de Heer Juchen, Commandeur tot Wesel, voor eenigen tijdt, door een lief hebber van de Staet was gewaerschout geweest, datter vier Schepen, met kruydt, loot, en andere voorraet van oorlogh, den Ryn of, voorby Wesel soud komen, wordende des Koopmans naem, die de leveringe gedaen en ontfangen hadt, de Kruyt-molen daer het was uytgehaelt, en de plaets daer d'andere voorraet uyt ghenomen was, uytdruckelijck ghenoemt. Daer en boven dat de Schipper een Pas-brief op Ceulen hadt, doch dat hy evenwel tot Nuys, in het Franse Magazyn lossen sou; by al het welcke wierd gevoeght, dat volgens sekere ordere, hem Commandeur voor eenige jaren, by gelegentheyt van eenige ombragie of achterdencken, door den Bisschop van Munster, op nieuw gegeven, hy de selve Schepen wilde aenhouden: Dat de Heer Juchen daer over selfs na den Rhyn was gegaen, alwaer hy hadt gevraeght of yemant soodanige Schepen, gelijck se hem opgegeven waren, had gesien: waer op yemant van d'omstaenders tot antwoort gaf: dat al twee soodanige Schepen hooger aen waren gepasseert, die met kruyt, loot en andere voorraet van oorloge, gheladen, en in de plaets van Ceulen, daer hun Paspoort ophielt, tot Nuys, in het Fransche Magazijn gelost waren; dat dese persoon sulcks uyt een van de Schippers selfs had verstaen, die sich seer misnoegt had getoont, om dat hy tegens den inhoudt van sijn Paspoort had moeten lossen. Daer op had de Commandeur den Schipper ontboden, en uyt den selven de waerheydt verstaen; oock dat even beneden Wesel, noch een darde Schip van deselve slagh op de stroom was, dat vast aen

Aenwijsinge van hun handel.

aen quam: Maer hebbende de Commandeur tot aen den avondt gewacht, en het Schip noch niet vernomen, had hy eenige Adelborsten derwaerts ghesonden, met last om op het Schip te blijven, tot dat het by de Stadt was, op dat het by nacht niet, sonder ondersocht te sijn, mocht voorby varen. Des anderen daegs had de Commandeur het selfde Schip ondersocht, en bevonden ghelijck hem aengeschreven was, gheladen te sijn. Den Schipper vorderde hy sijn Paspoort af, en sandt de selve na den Haegh, maeckende in sijn Brief ghewagh van het voorgaende. Wesel was alsdoe slechtelijck van Oorloghs-behoefte voorsien, waer over de Commandeur sich verblijde, hoopende door dese gelegentheyt die Stadt met weynigh kosten voor het lant te sullen konnen voorsien. Maer in plaetse van het selfde, kreeg de selve ordere, dat hy niet alleen het selve Schip sou ontslaen, maer dat hy, boven dat alle andere Schepen, die met soodanigen Paspoort voorsien waren, sou laten voortgaen: Als oock geschiet en onderhouden ware; gelijck noch maer twee dagen daer aen noch een Schip, van gelijcken aert en last opquam. De Commandeur had t'zedert altoos seer aengehouden, dat hy met behoorlijck voorraet sou mogen werden voorsien, als mede met genoeghsame besettinge voor soo een plaets, daer wel ses duysent mannen in van nooden waren. De voorraedt is wel en overvloedighlijck gevolght, ja veel meerder als van nooden was, maer in de plaets dat de besettinge tot op soodanigen getal sou worden vergroot, had men aenstonts noch dartien Vaenen Paerden, en twaelf te Voet uytghelicht, sijnde het beste volck; en eenige weynige nieuw geworven troupen, meest jongens en onbedreven volck, daer weder ingelegt. Juchen wiert oock in den Hage ontboden

en een ander Commandeur daer in gestelt, die het soo gemaeckt heeft als de uytkomst getoont heeft. Het selfde sou omtrent Dossery, en Rijnberck gepleegt sijn, altoos het schandelijck overgeven van de plaets verseeckerde ons van schelmen daer binnen of daer buyten. Waerlijck het is te verwonderen, hoe de Raedt-Pensionaris, en sijnen aenhangh, alles sodanig heeft konnen uytrechten en bestieren, daer soo veel andere, en wel-meenende Heeren, mede aen het roer waren; maer sijn lange ervarentheydt, ongemeen verstandt en wijsheydt, heeft het alles op het scherpsinnighste weten uyt te voeren, behalven dat het vertrouwen, 't geen men op hem hadde, niet wilde toelaten nauw in de kaert te sien. Het sy hoe 't wil, de droevige uytwerckfels legghen daer. Men wil oock, dat de Koninck van Vranckrijck selfs sou bekent hebben, dat hy die voortganck meer door sijn gunstelingen als sijn wapenen sou hebben gedaen. Men wist mede te vertoonen, datmen een weynigh beter had behooren te temporiseren, en waerlijck het druyschen tegen soo machtige nagebueren, en dat in een tijdt dat wy soo weynig vrienden in het spel hadden, schijnt wat ontijdigh aen d'een sijde, want de hooghmoet te groot, en aen d'andere sijde hadmen noyt een goede muts op Engelandt, als aen de belangen van sijn Hoogheydt vast sijnde, gelijck in den handel van Buat ghenoeghsaem te sien ware, in wien sijn nauwer inwickelinge met deselve Kroon, en het belangh van sijn kleyne meester was *nefas & morte piandum.* Men hadde in der daet wel wat mogen toegeven, en soo niet, waer toe diende die praet van die opgheblasen schildery, diemen tot Dordrecht soo heerlijck ten toon heeft gehangen, als om afgunst in de ingesetenen, en spijt in den Koninck van Engelant

Bedenckingen daer over

lant

fol. 91.

JOHAN DE WIT,
Raet-Pensionaris van Hollandt.

landt te verwecken? Maer om tot de ſaeck te komen; het volck dan, door al deſe overkomende ongevallen, als tot wanhoop gebracht, wiert door die geſtroyde bedenckingen, van de welcke eenige verfoeyelijck, andere twijfelachtigh, eenige niet verre buyten de waerheydt ſcheenen te ſijn, was bequaem om ſich tegen een yeder te vergrijpen; de Overigheden ſelfs, die t'eenemael buyten vermoeden behoorden te ſijn, wierden beledicht, men plonderde huyſen hier, huyſen daer, en een lack was ghenoegh het woedende grauw aen het werck te helpen; maer de algemeene haet was op de Witten, en geluckigh ware die man gheweeſt, die hem in handen had konnen krijgen, gelijck tot Haerlem, alleen op vermoeden dat hy daer binnen was, het huys van een van de aenſienlijckſte Heeren den Heer Sypeſteyn geplondert wierdt. Dit mocht ſoo van verre wat woeden, maer in den Haegh vingh men eyndelijck dadelijckheydt aen: de ſaeck, om den Leſer van een omſtandelijck verhael te dienen, ghelijck wy in deſe Boecken meeſt gewoon ſijn, is dan ſodanig; d'oude Heer Jacob van der Graef, Raetsheer in 't Hof van Hollandt, was, ter oorſaeck van ſijn onpaſſelijckheydt, door ſijn twee oudtſte Soonen, Meeſter Pieter en Jacob van der Graef, bewogen, om met ſijn vrouw en dochter, voor eenighe daghen ſich uyt den Hage na Delft te begeven, dewijl een yeder ſijne goederen en perſoon, allenthalven ſocht te verſeeckeren voor d'aenkomende macht der Franſchen, die Uytrecht en Woerden nu alreets in hun gewelt hadden, en alle ſtonden, met hun Ruytery in den Haegh verwacht wierden of konden komen, daer het alles by de Lant-beſtierders ſcheen te werden bereydt, om hen met ghedult te verwachten, hebbende de dry Preſidenten en Voor-

Toelegh op den Raedt-Penſionaris.

ſitters van den hoogen Raedt van 't Hof, en van de Reeckenkamer den Raedt-Penſionaris de Witt afghevraeght, wat beſt in dien verwarden tijdt te doen ſtondt, en geen andere antwoordt bekomen, als met het ophaelen van de ſchouderen, datter geen raedt in was te geven, en als genoegh te kennen gevende, dat een goet en ſpoedigh verdragh met den vyandt, miſſchien de beſte middel ſou ſijn. Men vernam oock, dat d'uytheemſche Miniſters, die met de Franſchen in verbondt waren, en andere aenſienlijcke Pausgeſinde lieden, van ſeer ample en wytloopige ſauvegardens en bevrijdingen van den Koninck van Vranckrijck, tegens een overval inden Hage wel waren voorſien; oock dat die op de Korte graft, al cierlijck geſchreven, bedecktelijck verkocht wierden; en wat lieden van aenſien, van deſelve al waren voorſien, ſou ſich met het aenkomen der Franſchen wel hebben gheopenbaert. Dit dan veroorſaeckt een yeder der ingeſetenen, ſich ſelven met hunne goederen ſoo wel te verſeeckeren als hen doenlijck was.

Deſe twee Sonen van den Raetsheer vander Graef, willende oock niet nalaetigh ſijn om hun beſte goederen, en die van hun ouders mede in verſeeckeringh ſtellen, hadden bequame gelegentheydt gevonden het ſelve te doen, hebbende daer toe de hulp van ſeecker Metſelaer beſproocken, om des nachts tuſſchen Dingsdagh en Woensdagh, ſijnde den 20 en 21 Juny, hun voorghenomen werck binnen hun Ouders huys te komen helpen uytvoeren, met het aenbrengen van noodige kalck en ſteen, was juyſt de voorſeyde Metſelaer, des Dingsdaghs 's middaghs by haer ghekomen, hen ſeggende d'aenſtaende nacht daer toe niet te ſullen konnen ſich verledigen, dewijl het ſijn wacht was,

ver-

versoeckende uytstel tot 's nachts daer aen; 't en ware men van sijn Bevelhebber verlof wist te bekomen, om vroegh van de wacht te moghen afgaen. En als men verstondt, dat Cornelis de Bruyn sijn Bevelhebber was, sochtmen hem aen sijn huys, en daer na tot Capiteyn van Leuwen op de Gevolde gracht, daer oock de Postmeester Borrebagh op die tijdt was, alsoo sy te samen met de Vaen Borgeren na de Clundert waeren geweest, waer van sy besich waren de reeckenigh, de Compagnie of het Vaendel aengaende, op te maecken. De Bruyn dan, sijnde versocht om de voornoemde Metselaer wat vroeger van de wacht te willen laten gaen, heeft sulcks toegestaen. Dese de Bruyn daer na stillekens ghevraeght sijnde, of hy by den voornoemden Advocaet Pieter van der Graef, des avondts op de portie wilde komen, alsoo sy met hun beyden maer alleen in huys waren, stondt het toe, mits dat de voorschreven Borrebagh mede mocht versocht worden, gelijck geschiede. Te meer, alsoo omtrent drie weecken daer te vooren, de selven Advocaet, al by gheval ten huyse van Borrebagh mede gegeten had.

De twee genoode gasten komen dan ten acht uuren ten huysen van den voornoemden Advocaet, alwaer sy op de portie, gelijck men segt, sonder veel toestel, wierden onthaelt, en stonden omtrent de klocke tien of half elf uren van de maeltijdt op, sonder te vooren van eenighe landtsaecken te hebben gesproocken of ghehandelt, of yets dat daer eenighen schijn van had. Wanneer sy nu van de tafel opghestaen waren, en na den Vyverbergh ginghen om de lucht te scheppen, saghense noch licht in de vergaderplaets van de Staten van Hollandt, waer over een van de genoode gasten seyde, *daer is noch*

licht in de vergaderinge, en soo sal daer de Raedt-Pensionaris, dien Schelm en Landtverrader oock noch wesen, en soo voorts, en sijnde daer by gevoeght, dat het wonder was, datmen hem niet al langh had wegh ghejaeght, of aen kant geholpen. Hier op was onder hen een besluyt ghemaeckt, om het selve te doen, waer over sy hebben geloot wie hem het eerste soude aenvallen. Men wil dat sulcks de voorseyde de Bruyn sou te beurt gevallen sijn. Sy dan met hun vieren, elck een degen aen de sijde hebbende, gaen langs den Vyverbergh na de Voorpoort van het Hof, en sijnde daer door gegaen, seght men dat de voornoemde Jacob van der Graef, voor by het heck van de gevangen Poort van hen sou gescheyden, en te rugge na den Vyverbergh gegaen, en aldaer op sijn knien ghevallen sijn, biddende den Almachtigen Godt, dat hy de voorgenomen saeck doch genadighlijck wilde verhinderen. Daer mede opstaende, en eenige treden na sijn ouders huys voortgaende, hoorde hy eenigh geraes achter hem, en vermoedende wat'er gaens was, keerde schielijck om, en liep derwaerts met sulck een ontsteltheyt, dat (gelijck men verhaelt) hy sijn deghen van sijn sijde verloor, en ghekomen sijnde aen de plaets van het gheraes of het ghevecht, vandt hy sijn oudtste Broeder nederghebuckt, onder de macht van den Raedt-Pensionaris, die sijn houwer alreedts had opgheheven, om den selven af te maecken, waer over Jacob sijn mes trock, en den Raedt-Pensionaris van achteren aenviel, hem met den arm achter op trock, en alsoo sijn Broeder verloste, quetsende met eenen den Raedt-Pensionaris, na luyde van sijn vonnis. De Raedt-Pensionaris hielt sich laegh en stille, gelijck of hy doodt waer geweest, waer over de vier persoonen hem verlieten

ten en heen gingen, maer hy vernemende datse gheweecken waren, stondt haestigh op en begaf sich spoedigh naer huys, sijn knecht haddense ten eersten de lichte toorts uyt de handt gheslagen en wegh gedreven. Dit is gelijck het van eenige wort verhaelt, aengaende den aenval ofte d'aggressie, en den oorspronck sich toegedragen te hebben, andere omstandigheden sullen wy in het vonnis sien, dat over Jacob van der Graef, die alleen in handen geraeckt is, gegaen. Terstont was den gantschen Haeg in rep en roeren, de Ruyters en Borgers gheraeckten op de been; de bruggen wierden over al opgehaelt en beset, als mede de toegangen op verscheydene plaetsen. De roep gingh dat de Raedt-Pensionaris doodt, of ten minsten doodelijck gequetst was; waer over oock aenstonts brieven afgevaerdight wierden (en gelijck men verhaelt) een expresse aen den Koninck van Vranckrijk gesonden. Men socht seer nauw na de Persoonen die dit werck hadden aenghevanghen, en daer wierdt uyt het gheroep, dat onder het ghevecht sich had vermenght, dat een of meer soonen van den Raedtsheer van der Graef daer handtdadigh aen waren, daer men anders het minste vermoeden niet van sou hebben gehadt, also het borsten van een seer goeden ommeganck en een stil en zedigh leven waren. Terstondt wierdt het huys van den selven Raetsheer van vooren en van achteren met Ruyters en Borgers beset, wanneer de geseyde Jacob, daer over de Vyverbergh verscheydemael quam voorby wandelen, sonder dat hy konde aenbellen, het welcke van twee of drie goede Burgers gemerckt sijnde, alsoo hem deselve kenden, gingen die by hem, en seyden hem, gaet van hier, ghy hebt hier niet te doen, packt u wegh. Maer hy niet wel voort

konnende, bleef evenwel ſtaen, tot dat eenighe andere, die hem ſoo goetgunſtigh niet waren, welckers namen wy verſwijgen, hem aentaſten, in de Corps de Guarde, het wachthuys brachten, van waer hy daer na, na de Voorpoort ghebracht wierdt.

Jacob van der Graef wort gevangen.

De Preſident en de Raedt van het Hof, ondervroegen al vroegh in den morgenſtont den gevangen, met groote ſtraffigheydt, die de daet niet alleen niet ontkende, maer alles bekende, ſelfs meer antwoorde als hem gevraeght wierdt, of gevraegt kon werden. Maer de Heeren Staten van Hollandt, ſich over het voorverhaelde in alle haer leden ſeer gevoelijck en ontſtelt toonende, vergenoeghden ſich geenſints met d'aengewende, buyten ordinare wackere proceduren en rechts-plegingen van den Hove, maer ontboden oock Commiſſariſen of Gemachtighden, van den ſelven Hove, in haer Ed: Groot Mog: vergaderinge, te verſchijnen, aen dewelcke de ſelve haer Ed: Groot Mog: met ſeer ſignificante beteeckenende en gevoelige woorden, ten hoogſten aenbevielen, ſonder eenige uytſtel, rigoureuſe en vigoureuſe, ſtrenge en dappere Juſtitie en recht over den gevangen te laten gheſchieden; datmen na d'andere dry vluchtende, nauw onderſoeck ſou doen, om deſelve mede in handen te bekomen, en nauwkeurlijck te onderſtaen, wie der aen dit barbariſch ſtuck, noch eenighſints handtdadigh ſou mogen ſijn; ten welcken eynde oock uyt het lichaem van haer Ed: Groot Mog: Gecommitteerden, en gelaſte ſijn geordonneert, die met onvermoeyden arbeydt, geduerigh aen den Heere Preſident en de Raden van den Hove hebben aengehouden, op dat, als vooren, kort, ſtrengh en kloeckmoedigh recht ſou mogen geſchieden, op dat ſoo doende, alle

de

de Leden van de vergaderinge, die sich soo in het algemeen, als in het bysonder, by dit boose opset vonden geintereſſeert ende gequetſt, in het oefenen van hun landts-bedieninge mochten geveylicht werden, en sonder gevaer de vergadederinge voortaen bywoonen, wanneer eenmael een afschouwelijck exempel en voorbeelt, in de persoon van den gevangen wiert aengerecht.

Dese aenbevelinghe wierdt by de Raden van den Hove, voornoemt, soo verre in achtinghe ghenomen, datmen op het voorverhaelde eerst ondersoeck, op het welcke sich de gevangen seer ontstelt getoont heeft, het vonnis des doots tegens hem gevelt heeft, het welcke van desen inhout was:

Sententie of Vonnis Sijn vonnis.

over

VAN DER GRAEF.

ALsoo Jacob van der Graef, tegenwoordigh gedetineert op de voorpoorte van den Hove van Hollandt, voor den selven Hove, buyten pijne ende banden van ysere bekent heeft, dat hy op Dinghsdagh, voorleden acht dagen, sijnde den eenen twintighsten deser Maent Juny, 's avonts ten huyse van sijn Vader hebbende gegeten, ende met sijnen Broeder Pieter, Adolph Borrenbagh ende Cornelis de Bruyn, te samen de klocke omtrent half elf uuren, uytghegaen zijnde, ghesien hebben datter noch licht was in de Kamer van de Heeren Staten van Hollandt, ende dat by die occasie ghesegh tis, door den voorschreven Borrebagh, dat de Staten noch vergadert waren, en dat dierhalven daer noch

mede was de Raedt-Penſionaris de Witt, hem uytmakende voor een ſchelm ende een lant-verrader, voegende daer by, datmen hem behoorde aen kant te helpen, ende dat oock 't ſelve by henluyden opgenomen ſijnde, ſy met den anderen hebben geloot, wie d'eerſte ſoude ſijn, die d'aggreſſie ſoude doen, en dat tot tweemael het lot is ghevallen op Cornelis de Bruyn, ende dat de oorſaecke, waeromme ſy voor de tweedemael geloot hebben, is geweeſt om dies wille, dat ſy meynden datter in d'eerſte reyſe abuys was begaen; dat dieshalven oock de voornoemde de Bruyn de eerſte is geweeſt die den Raet-Penſionaris geaggreſſeert heeft, nae dat alvoorens, of door Borrebagh, of door de Broeder van hem ghevangen, de Flambeau uyt de handt van den dienaer van den Raedt-Penſionaris was genomen of uytgedaen, en dat het ſelve gheſchiet is, op de plaetſe, tuſſchen de Voorpoorte ende het Schavot, ende dat ondertuſſchen ſijn gevangens Broeder, ende Borrenbagh, met de knechts beſich ſijn geweeſt, ende dat een van de knechts hem op de loop heeft begeven, dat doen ſijn Broeder hem ghevangen, ende de Bruyn, die met den Raedt-Penſionaris beſich waren, te hulpe is gekomen, dat als doen de Raedt-Penſionaris onder de voet is gheraeckt, ende dat ſijn ghevanghens Broeder op het lijf van den Raedt-Penſionaris is gevallen, en dat hy ghevanghen doen hem een quetſuyre met ſijn mes in ſijn ſchouder heeft ghegeven, 't welcke hy naderhandt heeft wegh geworpen, en dat hy ſijn degen niet en heeft uytgetrocken, om dat hy die niet van doen hadde, maer dat het ſelfde rapier in de rebouille, uyt de ſcheede is gevallen; dewijl hy te wijd was, ſijnde deſelve, die hem op de Voorpoort is vertoont; ende het ſelve gedaen hebbende, dat ſy

ge-

gesamentlijck sijn heen gegaen, sonder dat hy gevanghen, eenigh mensch vernomen hadde; dat hy geene redenen weet waeromme hy het selfde feyt heeft helpen perpetreren, als om dat hy van Godt verlaten was: dat hy gevangen, vermits den voornoemden de Bruyn in sijn handt ghequetst was, versocht is om te gaen, gelijck hy oock gedaen heeft, na eenen Doctor Breugel, woonende in de Molen-straet, ten eynde hy eens ten huyse van Levyn van Dijck, woonende alhier, by de Lutersche Kerck, wilde komen, en dat hy met den voornoemden Breugel, aldaer sijnde gekomen, deselve als doen het verbandt aen de voornoemde de Bruyn heeft gedaen; dat hy de sack met stucken, den Raedt-Pensionaris afgenomen, ten huyse van den voornoemden Levyn wel heeft gesien, alwaer sijn Broeder, ende de voornoemde de Bruyn haer retraitte hadden genomen; maer dat hy niet en weet by wien de sack genomen is, en dat hy aldaer een mantel van den voornoemden Levyn heeft genomen, die hy omgehangen heeft, met dewelcke hy oock geapprehendeert is. Alle 't welcke sijnde saecken van seer quade consequentie, die in een landt van Justitie niet en behooren geleden, maer anderen tot een exempel gestraft te werden: Soo is 't, dat het voorschreven Hof met rijpe deliberatie van Rade, doorgesien ende overwoogen hebbende, alle 't geene ter materie dienende is, doende recht, in den name ende van wegen de Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt, verklaert heeft, en verklaert met desen, den voorschreven gevangen begaen te hebben *Crimen læsæ Majestatis*, condemneert hem mitsdien gebracht te werden ter plaetse daer men gewoon is Justitie te doen, ende aldaer geexecuteert te werden met den swaerde, dat'er

dat'er de doodt na volght, ende verklaert alle ſijne goederen geconfiſqueert.

Gedaen in den Hage by de Heeren ende Meeſters Adriaen Pauw, Heere van Bennebroeck, Preſident, Aelbrecht Nierop, Willem Goes, Heere van Bouchorſtenburgh, Cornelis Fannius, Heere van Oudthaerlem, Frederick van Lier, Cornelis Baen, ende Matheus Gool, Raetsluyden van Hollandt; ende gepronuncieert op de audientie van de rolle den 29 Juny 1672.

In kenniſſe van my

AD: POTZ.

Dien ſelven Woensdagh avont, als de gevangen des morghens vroegh was gevangen en ondervraeght, wierdt een ofte meer Leeraren ofte Predicanten toeganck tot hem verleent, om hem in ſijn gewiſſe te vertrooſten, en tot'er doodt te bereyden, alſoo men van meeninge was de naeſtvolghende Vrydagh het vonnis uyt te voeren. Ondertuſſchen de Raetsheer van der Graef, deſe bedroefde tijdinge tot Delft ontfangen hebbende, begeeft ſich noch den ſelven avondt, ſo ſwackelijck en ſieckelijck als hy was, naer huys, en ontfingh noch dien avondt door een van de Leeraers de groete van ſijn gevangen Soon; verſtaende oock met eenen dat hy in ſijn ongeval wel gemoedt en getrooſt was, biddende ſijne Ouders van ghelijcken te willen ſijn, met eenige andere vriendelijckheden meer. Ondertuſſchen wierden door verſcheyde lieden van aenſien, ſoo Kerckelijcke als Wereltlijcke, alle plichten aengewent, om het gemoedt van den Raedt-Penſionaris ſoo verre te vermurwen, dat aengemerckt dit ſtuck niet met voorbedachten raedt, ſoo als men eerſt had voorgegeven, maer

als

als door een verruckinge, verleydinge of andersints was geschiet, en dat door twee onbesproocken minder-jarige Soonen, van een eerlijck fatsoenlijck Heer, hy soude mogen worden bewogen, dit stuck tegens hem begaen, niet alleenlijck te vergeven, maer oock by de vergaderingh, en by sijne beste en genegenste vrienden aen te houden, dat hen het selve vergeven ofte gepardonneert mocht werden; met aenbiedinge selfs van die twee Soonen in den Oorlogh als Volontarisen en vrywillighe te laten dienen, soo lange de Staet sulcks soude goetvinden. En als men de goede wille van den Raedt-Pensionaris daer toe soude hebben verkregen, soude men hebben voortgegaen, om de Leden van de Vergaderingh daer over als dan mede moeyelijck te vallen: Maer de Raedt-Pensionaris en de sijne toonden daer toe geen genegentheyt te hebben, (gelijck deselve Raedt-Pensionaris in dier ghelijcke gelegentheden sich altoos seer onversettelijck heeft getoont) en daeromme most de saeck daer by gelaten, en voorts Gode bevolen worden, die oock omtrent het gemoet van den ghevangen wonder heeft gedaen, dragende sich in de Staet van sijn lijden met meerder Godtvruchtigheyt, als men van sulcke jaren sou hebben konnen verwachten.

d'Uytvoeringe van het gerecht, wierdt evenwel des Vrydaghs verhindert, ghelijck oock des Maendaghs daer aen, het welcke oorsaeck gaf, nademael men den inbreuck der Franschen in Hollandt alle uren te gemoet sagh, die geene die over hem te seggen hadden, te doen bidden, dat men doch dese saeck soo niet verhaesten, maer een dagh of ses uytstellen wilde, hoopende dese dat ondertusschen eenige merckelijcke veranderinge, in het Landt of de Regeringe mocht

voor-

voorvallen, maer dit was mede te vergeefs, en in de plaets van sulcks, wierdt d'uytvoeringe te meer aengedrongen, en beslooten den gevangen, des Dingsdaghs de doodt, tegen den volgenden Woensdagh daer aen, aen te seggen, het welke onder het volck ruchtbaer geworden sijnde, groote ontsteltenisse verweckte. Men heeft oock (na der geseght word) tegens dit vast gestelde besluyt, van hooger handt, schortinge van alleen drie dagen versocht, maer het konde niet helpen, en wierdt afgeslagen. Soo wierdt dan des Woensdaghs ordere op d'uytvoeringhe gestelt; de Valbrugghen van den Haegh wierden opgehaelt, de Ruyters en Borgers quamen in het geweer, d'eerste bewaerden de plaets van binnen, de tweede de toegangen van buyten voor alle gevreesde overvallen. De Poorten en Boomen tot Delft, Leyden en Rotterdam waren des morgens vroegh geslooten, de wegh overal nae den Haegh met Ruyters beset: En ten laetsten, omtrent elf uuren, wierd de gevangen, met een bly gelaet, en onbekommert gemoet, over 't Hof, en de Sael nae de Rolle geleydt, daer hy sijn vonnis aengehoort heeft, groetende sijne Rechters met alle eerbiedigheydt en vrymoedicheyt, en is also met den selven moedt, na de plaets van het gerecht geleydt, alwaer hy, geknielt en met hulp van een dienaer des Goddelijcken woorts, een kort gebedt gedaen heeft, na het welcke hy sich den scherprechter overgheheven heeft, van de welcke hy, sonder sijn toedoen, seer jammerlijck is mishandelt geworden; dit geschiede op den 29 van Juny korts te vooren, als de ghemeente in Hollandt op de been geraeckte, waer door de Gemachtighde van stemmende Steden last ontfingen, Staetsgewijse, het Eeuwigh Edict af te sweeren, en sijn Hoogheydt ingevolge tot Stadt-

En dood.

Stadthouder, Capiteyn Generael ende Admirael te Water en te Lande wierd verkondicht. Dit was wel het eynde van den toelegh van dese vier mannen, maer het eeuwige nootlot had een andere uytvoeringe van sijn oordeelen met dese groote Staetsmannen voor.

De Ruward van Putten wort door een Chirurgijn of Wond-heelder van Spijckenis beschuldicht, dat hy door den selven Ruard sou, onder beloften van een merckelijcke somme gelts, aengesocht sijn, om sijn Hoogheyt den Prince van Orangien, en Stadthouder over dese Landen, om het leven te brengen. Hier over wordt de Fiscael van het Hof na Dordrecht gesonden, die den selven Ruward, noch eenigsins onpasselijck sijnde, van daer ghehaelt en in een jacht gheset heeft, om na den Haegh te brengen: Soo als hy buyten de hooftpoort quam, en aldaer veel Borgers sagh staen, riep hy hen toe, datmen aldus hun voorrechten verkorte; datmen hem, gaende sijn competenten Rechter voorby, na den Haegh bracht; maer kreeg geen ander bescheyt, als dat hy deselve soo menighmael verkort had, of dierghelijcke; hy vandt oock de Schipper die het kruyt uyt de Vloot ghevoert had, tegen de welcke hy seyde, Schipper Joris dit sal misschien over het buskruyt sijn, die daer op antwoorde, de saeck leed geen last. Aldus, sonder van de Borgers, anders als hy meende, ontset te sijn, geraeckt hy te scheep, en nam van sijn Soon sijn afscheyt; die met tranen in d'oogen heen ginck. Sijnde in den Haegh ghekomen, had hy van de Fiscael versocht, dat hy een Koets mocht hebben, om daer in na de Casteleney gebracht te werden; maer de Fiscael antwoorde, dat hy ordere had, hem voor alsdoe te voet daer na toe te brengen. Aldus wort hy in de Casteleney, alwaer hy aenstonts

De Ruart van Putten wort beschuldight van Princen moort.

En gevanckelijck na den Haegh gebracht.

ſtonts wierd ondervraeght en geexamineert, en na dit eerſte examen, korts daer aen by nacht op de Voorpoort gebracht: Aldaer ſijnde, wierden van wegen ſijn vrouwe vertooningen en bedenckingen ingegeven, in de welcke de Heeren wiert d'onhebbelijckheyt, en onwaerſchijnlijckheydt van de beſchuldigingh, te kennen gegeven, en de perſoon van de beſchuldiger wierdt afgemaelt als een man, die argerlijck van leven, en dien volgens niet geloofwaerdigh was; dat hy korten tijt te vooren, over onbetamelijcke daden, in de boete van haer man den Ruwart gevallen was, en daer noch inſtack, en dienvolgens niet als middel ſocht, om ſich over den ſelven te wreecken: dat haren man noyt ghemeenſchap met den ſelven perſoon had gehadt, als ter oorſaeck van ſijn delict; dat hy ſich onverſocht en onbekent in ſijn tegenwoordigheydt, en voor ſijn bedde had ingedrongen, daer hy eenige redenen ſou hebben voortgebracht, om den Ruwart tot geheymenis te verbinden; maer dat hy, niets dervende openbaren, eyndelijck vertrocken was, na het welcke deſelve Ruwart den Heer van Naeltwijck, alſdoe Borgermeeſter van Dordrecht ſijnde, alles ſoud hebben doen communiceeren, en diergelijcke dingen meer, alles ſtreckende om de ſlechte apparentie en ſchijnbaerheydt van de ſaeck te doen begrijpen, en den beſchuldigher ſwart te maecken, en alſoo in het ongeloof te ſtellen. Ondertuſſchen wierter eens een gerucht geſtroyt door den Haeg, dat de gevange los was, waer over een groot gedeelte van de Borgers op de been quam, ſich vergaderende voor de Voorpoort, roepende dat ſy den Ruwart wilden ſien, 't welcke om het volck te vreden te ſtellen geſchieden moſt, vertoonende ſich de Ruwart voor de tralien van ſijn gevanckenis; maer alſooſe hem ſonder paruyck

Sijn verdedigingen.

Moet ſich de gemeente vertoonen.

niet

niet wel konden kennen, was hy genootsaeckt de selve op te setten, en sich soo te laten sien; maer met sulck een ongenoegen, dat hy (ghelijck my bericht is) sou geseght hebben: *dat canaille daer het is, ick salse na een stuck broots noch tot aen de balck doen springen.* Ten laetsten wiert het Vonnis over den selven Heer gevelt, sijnde, tegen de verwachtinge van een yeder, soodanigh:

VONNIS

Van den Hove van Hollant en West-Vrieslant

jegens

Mr. CORNELIS de WITT,

Oudt Burgermeester der Stadt Dordrecht, ende Ruard van den Lande van Putten.

Gepronuncieert den 20 *Augusti* 1672.

't HOf van Hollandt, gesien ende geexamineert hebbende de stucken ende munimenten, by den Procureur Generael van den selven Hove, overgegeven, tot laste van Mr. Cornelis de Witt, Oudt Borgermeester der Stadt Dordrecht, en de Ruard van den Lande van Putten, jegenwoordigh gevangen op de Voorpoorte van den selven Hove; mitsgaders sijne examinatien ende confrontatien; als mede, 't geene van wegen den selven gevangen is overgelevert, ende voorts overwoogen hebbende, 't geene ter materie dienende is, ende eenighsints heeft mogen moveren; verklaert den selven ghevangen vervallen van alle sijn digniteyten en ampten by hem tot noch toe bedient; bandt hem voorts uyt den Lande van Hollandt ende West-Vrieslandt,

Vonnis over den Ruard.

ſonder daer oyt wederom in te komen, op pœne van ſwaerder ſtraffe, te ruymen de ſelve landen met den eerſten, ende condemneert hem in de koſten en miſen van Juſtitie, tot tauxatie ende moderatie van den voorſchreven Hove. Actum by de Heeren Adriaen Pauw, Heere van Bennebroeck, Præſident, Aelbrecht Nierop, Willem Goes, Heere van Boeckhorſtenburgh, Frederick van Lier, Heere van Soetermeer, Cornelis Baen, ende Mattheus Gool Raetſluyden van Hollandt ende Weſt-Vrieſlandt, ende gepronuncieert op de Voorpoorte van den ſelven Hove, op den twintighſten Auguſti ſeſtien hondert twee en tſeventigh.

In kenniſſe van my

ADR: POTS.

De geweſen Raedt-Penſionaris had aenſtonts kenniſſe, dat des Vrydaghs 's middaghs de voorſchreven Sententie tegens ſijn Broeder was vaſt geſtelt, en liet daer op terſtont na de middagh audientie en aenſpraeck by ſijn Hoogheyt verſoecken, ſonder ophouden, tot dry reyſen toe. En deſelve eyndelijck verkreghen hebbende, verſocht pardon op de voorſchreven Sententie, tegens ſijn Broeder ghearreſteert en vaſt gheſtelt, waer op hy tot antwoordt ſou gekregen hebben: *Den Heere Ceurvorſt van Brandenburgh, hare Hoogheyt de Princeſſe Douariere, ende ick verſochten voormaels pardon voor den Ritmeeſter Buat, en is onlanghs voor den jongen van der Graef, maer uytſtel van weynige dagen verſocht, ende beyde afgeſlagen: kan in uw verſoeck niet werden gedaen, alſoo de ſaecke de Juſtitie is aenbevolen, die men daer mede ſal laten gewerden.* Dit vonnis dan uytgeſproocken ſijnde, en daer op oock de Chirurgijn, die

Verſoeck van de Raedt-Penſionaris afgeſlagen.

die den Ruard beschuldicht hadde (die men mede had vast geset) ontslagen sijnde, en van de Voorpoort afgelaten, gaf sulck een kreet onder de gemeente, die al desen handel nader uyt den selven Chirurgijn verstonden, dat alles terstont op de been geraeckte. De Burgers quamen in het geweer en besetten de Voorpoorte met gheladen Roers, om den Ruward het uytkomen van daer te beletten. De Ruward sijn vonnis ontfanghen hebbende, versocht den Meyt van de gevangenbewaerder, om by sijn Broeder Mr. Jan de Witt, te willen gaen, en te versoecken dat hy by hem geliefde te komen, het welcke aenstonts geschiede, en hy aldaer de kosten en misen van Justitie, waer in de Ruward was gecondemneert en verwesen, afgesproocken hebbende, meenden sy twee gebroeders te samen alsoo van de poorte af te gaen; maer de deure geopent sijnde, belette hen sulcks de Borgerwacht, met last weder nae binnen te keeren, of datse op hen souden losbranden, settende met een de brandende Lonten op de Haen. Sy traden daer mede te rugge, en gingen naer boven wederom, eetende aldaer het middaghmael met malkanderen, in tegenwoordigheyt van twee deurwaerders en oock eenige ghecommandeerde Borgers, van het Orangie Blangie Bleu Vaendel, die hen aldaer in het gevanghen-huys bewaerden, en de wacht hielden. In de plaetse dat sy anders te samen, op den ouden Bailjuw sijn wooninge, by Loosduynen, met andere goede vrienden, het middaghmael met schoone Visch, in vrolijckheydt gehouden souden hebben, sijnde alles daer toe verveerdight: andere willen dat dit maer was uytghestroyt, op datse des te veyliger, des middags, ten eynde van het Bosch, op de wooninghe van den Heer van Swijndrecht souden gaen, en aldaer te samen eeten,

Beroerte onder de gemeente over het vonnis

ten, en sich over des Ruards verlossingh verblijden en vrolijck maecken.

Na de middagh, omtrent de klock een uuren, quamen al de Vaendelen Borgers in de wapenen, die de Voorpoort, als mede alle de toeganghen daer omtrent besetten. De dry Vaenen Ruyters, die in den Haegh lagen, saten oock metter haest op; een van die sette sich op sijn ordinaire wacht, d'andere twee op de plaets komende versochten aen de Borgers door de poort te mogen rijden, maer dat wierdt hen geweygert, en met gevelde Piecken belet; maer als'er onder dies een gerucht quam dat de Boeren van alle kanten aenquamen om den Haegh te plonderen, wierden de Ruyters na de Steegrachten en Valbruggen gesonden. Ten vijf uuren onderstondt men de voorschreven Poort met ghewelt op te schieten, en op te slaen, dewelcke geopent sijnde, liepmen na boven, daer men den Ruart vant op het bedde leggen in sijn Japonsen rock, en den Raedt-Pensionaris aen het voeten eynde sittende, in een boeck te lesen, en vragende wat dit gewelt beduyde; de Ruward haeldense van het bedt, seggende alleen datse na beneden mosten, ghevende hem geen tijdt sich te kleeden; en aldus raecktense van daer na beneden, met wil of tegen wil, na datmen hen had aengeseyt, dat sy gissinge mosten maecken te sterven, en indien sy sich wilden bereyden, dat men hen daer bequame tijdt toe verleenen souden; maer het wierdt by hen niet aengenomen. Eyndelijck ruckte men hen de poort uyt, sijnde het als doe den 20 Augusti, even twee maenden na dat deselve Mr. Jan de Witt, als gesegt is, door de vier voornoemde persoonen was aengeranst geweest. Sy dan recht op de selve plaets ghekomen sijnde, en de ghewesen Raedt-Pensionaris aldaer met de slagh van de kolf van een Musquet

of roer, die sijn meester de schoot geweygert had, ter nederghevelt en voort doorschoten, gelijck sijn broeder Cornelis de Witt eenige treden achter hem by de blaeuwe trappen, aen de slincker handt alsmen van de plaets of het schavot door de poort wil gaen, doorschooten is.

Het ombrengen van Cornelis en Johan de Witt.

Als dit werck alsoo door de Borgery was uytgevoert, is deselve weder stil en sedigh, sonder eenige andere moeyten aen te rechten, vertrocken: Maer het graeuw is de doode lichamen terstont aenghevallen, sleepende deselve naer het schavot by de voeten, met lonten in de plaets van touwen, daerse ellendiglijck gehandelt wierden, doorsteecken, getrapt, aen de wip opgehangen, de schamelheyt, de ooren, de vingeren van de handen, stucken uyt hun leden gesneden, voorts de borsten opgeruckt, het hart daer uyt gehaelt, als mede de tonge uyt de mont, dewelcke alle verkocht, vervoert en versonden sijn, alles onder het roepen, soo wort het onnosel bloet van Buat en van der Graef gewroocken. Geduerende dit werck tot elf uuren in de nacht, wanneer dese ellendige lichamen, met toestandt van de Burgers die de wacht hadden, sijn afgenomen, vervoert, en voort begraven; de nakomelingen wilden hun wapenen noch na ghewoonte van aensienlijcke lieden, boven hun begraef-plaetsen hangen, maer de ghemeente heeft met deselve, gelijck als met hun lichamen, en ghelijck voorheen met het praelbeelt van den Ruwardt tot Dordrecht geleeft was, gehandelt. En hier mede was alles weder in stilte. Dit is het jammerlijck eynde geweest van dese twee groot Staetspersoonen, van dewelcke de jonghste in jaren, maer de oudtste in verstandt en wijsheyt wel een beter uytgangh verdient hadde, indien hy soo veel oprechtigheydt als wijsheyt, soo veel liefde

Het mishandelen van hun lichamen.

fol. 109.

tot sijn Vaderlant, als siin eygen grootheyt, hadde ghehadt; sijn treffelijcke conduyten hebben hem in veel gelegentheden verwonderlijck ghemaeckt, sijnde alles vergeselschapt met een welspreeckentheyt, en konst van verlocken die ongemeen waren. De bitteren en onversoenlijcken haet die tegen het huys van Orangien, hun huys eyghen en ingegriffijt was, heeft hen verscheyden excessen en uytspoorigheden doen begaen, en missichien in hen dese laetste schelmeryen veroorsaeckt, die ons alle soo na onse vryheyt en welvaren, het Landt haer aensien, en soo meenigh goet en bloet gekost heeft. d'Uyterste bitterheydt heeft hy aen den Heer van Buat, om het belangh van sijn Hoogheyt, en tegen vander Graef, in sijn eygen getoont, daer hy met meerder wijsheydt de gunst van de ghemeente, door sachtmoedigheyt sou hebben gewonnen, het ghesagh van de Vorsten selfs (soo groot was hy in sijne oogen, of soo vasthoudende aen sijn voornemen) was niet machtigh genoegh om hem te versetten, sijnde hier in hoe Staetkundigh hy was, noch niet politijck genoegh, of al te weynigh meester van siin passien of driften, daer hy in tegendeel met anders te doen grooter gesagh sou hebben gemaeckt, en sijn poogingen en betrachtingen, te min hatelijck doen schijnen, en met meerder toejuychinge hebben konnen voortsetten.

Hun aerdt en eygenschappen.

Cornelis in der daet was niet anders als het schepsel van sijn broeder, als uyt sich selven niet hebbende, dat hem aensienlijck sou hebben konnen maecken, of tot gesagh brengen, maer daer toe gekomen sijnde, wiert alles door een valschen bril in hem gesien.

Auctoritas formatque viros fingitque disertos.

Sijn haet tegen het Huys van Orangien, was soo veel

veel te grooter als hy onwijser als sijn Broeder was, die hy onbescheydentlijck genoegh in de Sphæra van sijn gebiedt ghetoont heeft, tot verdervens toe van die geene die hy wist dat selve genegen te sijn; met sulck een insolentie en ongebondentheyt, dat hy sich niet konde betoomen deselve noch sarcastice steecken naer hun doodt te geven.

Nunc & verbis virtutem illude superbis.

Dese bitterheyt was by hen soo domestieck en huys-gemeen, dat de kinderen selfs die op straet brachten; ja sijn huysvrouw, anders een vrouwe van veel prijslijcke deugden, die in by eenkomsten niet konde verbergen. Want als sy als Moeder van het Gasthuys tot Dordrecht op een tijdt in de Vergaderingh der Moeders was, kreegh sy een afbeeltsel van een der Princen van Orangien in het oogh, dat boven de schoorsteen hing, waer over sy de binnen Moeder vraegde wat dat stuck daer dede te hangen? die daer op berechte, dat sy niet docht dat het selve yemandt in den wegh hingh: sy daer op, in den wegh of niet, ick belast u het selve daer van daen te nemen, en dit moest die goede Moeder van der Meulen ghehoorsamen, soo weynigh konden die oogen dit beeltenis verdragen. Om hen onder de rangh of ry van de groote Vorsten te stellen, heeft men hen oock hun voorsegginge en voorteeckenen toegevoeght, eenigen tijdt voor hun doodt hebben veel menschen waergenomen en gesien dat twee Oyevaers, gheduerighlijck van de Voorpoort en het Hof, op het schavot en de wip, en van daer op het huys van den Raedt-Pensionaris, van daer weder op de Voorpoort en de wip, in het ronde vlogen, sonder dat men daer eenigh beduydtsel uyt wist te maecken, als alleen den goeden Doctor Helvetius wist daer uyt te voor- Voorteeckenen van hun doot.

 seg-

seggen, dat de twee broeders aldaer noch souden moeten verschijnen.

Maer wy willen het hier by laten, met wenschen, indien dese de nevelen geweest sijn die het licht van ons welvaren hebben verduystert, en de pesten die op ons verderf uyt waren, indien ons bedroefde en gedrukte, ja verraden vaderlant dese Staetsuchtige en vyandlijcke dwingelanden haer uyterste leet te wijten heeft, dat Godt, die sich menigmael na de eerste roede erbarmt, met het weghnemen van dese, een aenvangh van een nieuwe ghenadigen zegen wil maecken, en ons eenmael bevrijden van de droeve ghebuerschap van onse vyanden, en tot onse rust uytwercken, dat dese Vorsten, die door d'ongebondentheydt van dese weynige, misschien tot gerechtigh misnoegen geterght sijn, met haren val hun opghesteegen gramschap oock willen laten vallen, en de bandt vernieuwen die so heylighlijck gehecht geweest, en soo jammerlijck verbroocken is, op dat onse wee-klagen eenmael in loffangen mogen veranderen.

GRAFSCHRIFT
Op
CORNELIS en JOHAN de WITT.

Hier leydt 's landts onrust in 't onrustigh Broeder paer,
Hier neer gesoncken, daer te hoogh in 't top verheven,
Te kostelijck voor ons landt om langh met haer te leven,

On-

Onsichtbaer in haer doen, ontsaghlijck in gebaer,
Haer wichtige bewint wiert niet als wint daer naer.
Als hy haer wierdt te hoogh die lagh om laegh gesmeten.
Haer haet verweckte d'haet van Hollants ingeseten.
Die gaf het lant een krack, maer brack sijn kracht op haer.
De last verdruckte haer self, daer sy de Staet mee druckte.
't Was haer misluckt als't haer op't alderbest gheluckte,
Daer't recht te kort scheen maeckt het onrecht het besluyt,
De vryheydt sagh geen kans haer schaed' weer in te halen,
En hare dootschult was te kostlijck te betalen,
Den Haeg schoot eyndlijck op en deed' de Witten uyt:

Jup. Wy hebben dese vertellingh ghehoort, en bekennen dat de Hollanders strenghelijck genoegh hun leedt ghewroocken hebben, op die gene diese, ten minsten, meenen oorsaeck daer van gheweest te zijn; maer de wreedheydt, die het gepeupel en canaile op de doode lichamen geoeffent heeft, helt seer na de barbarische kant.

Merc. Soo wordt het oock van al de ghematighste ghemoederen geoordeelt. Nu souden wy noch Polen, Sweden en Deenmarcken moeten op het tapijt brenghen, maer van dese volckeren valt weynigh anders te segghen, als dat de twee eersten, voornamentlijck, dappere oorloghslieden zijn. Sweden besit wel een arm Rijck, maer een moedigh volck, is heden sonder oorlogh, maer niet sonder belangh. Poolen is een vast bolwerck teghens d' Ottomannen, en houdt sich daer teghen dapper: Deenmarcken

Van Sweden en Poolen.

ken houdt sich stil, wanneer het haer niet en gelt, maer is dan te water, voornamentlijck, niet te versmaden; maer indien het soo machtig als welgelegen was, veel Staten souden haver uyt haer handt moeten komen eten. Polen en Sweden hebben yeder een voorbeelt ghegeven van het versmaden van Kroonen, d'eerste zedert de Keyser Diocletianus. In Polen heeft de Coning Casimirus sijn Kroon overgegeven, om van de moeyelijckheydt des Adels ontslagen te sijn, en heeft die voor een Abdy in Vranckrijck verwisselt. Maer in Sweden heeft de Coningin Christina, dochter van den Grooten Gustavus, haer Kroon aen haren Neef Carel Gustaef, soon van haer Moeye, overgegeven, om de wereldt te sien, en houdt sich, nu als een gehoorsame dochter (soo wijs als sy is) onder de vleugelen van den Paus, dienende voor een sollicitante van andere belanghen en interesten. De oude ghesschillen tusschen de Poolsche en Sweedtsche Kroonen, over het erfdeel van het Sweedtsche Rijck (dat voor heenen by verkiesingh komende, onder Gustavus de eerste, erfelijck ghemaeckt is) slapen nu, houdende de Poolsche Koningen de tijtel, en de nasaten van Carel de negende tot besit.

Poolsche en Sweedsche Kronen veracht.

Het leven van de Coningin Christina.

Jup. Waer by komt het dat d'eene den tijtel en d'ander het besit heeft?

Verhael waerom de Polen den Tytel van Sweden voeren.

Merc. Het verhael daar van sou Vader misschien onlustigh vallen om te hooren.

Jup. Alsoo dat schijnt van eenigh belangh te zijn, sal my dat minder verveelen, als een deel van uw' wisje wasjes.

Merc. Het is dan aldus ghelegen: Gustavus d'eerste Koningh van Sweden, onder wie de Sweedsche Kroon, als ick gesegt heb, erfelijck geworden is, had drie Sonen, Erick, Johannes

en

en Carel: Erick uyt kracht van erfrecht, quam ſijn vader op te volgen, en na dat hy eenige jaren onhebbelijck ghenoegh geregeert hadde, laet, by ghebreck van wettigh naeſaet, de Kroon aen ſijn broeder Johannes, als doe Hartogh van Finlandt zijnde. Deſe Johannes de negende, tegens ſijns vaders uyterſte wille, (waer in hy bevolen had, voor de Roomſche Godſdienſt, die tot ſijn vader Guſtavus toe, in dat Rijck plaets gehadt hadde, de Luyterſche leere na de Augsburgſche belijdenis te onderhouden, en te beſweren) toonde ſich evenwel tot de Roomſche Kercke vry genegen, en trock ſijne kinderen daer, hoewel bedecktelijck in op. Geduerende ſijn Regeeringe, wierdt ſijn outſte Soon Sigiſmundus, uyt de Suſter van den Coningh van Polen, door toedoen van de weduwe Anna, nagebleven Coninginne, als zijnde van de Jagellaniſche ſtamme, toen, onder de Polen ſeer aengenaem, en haren nae-neef, tot Coninck van Polen verkooren, welcke Kroon hy onder eenige byſondere voorwaerden aennam, onder dewelcke deſe de voornaemſte waren: dat hy ſijn erf-rijck van Sweden aen geen deelen verminderen ſou. Dat hy nae ſijn vaders dood, ten minſten yeder drie jaren, het Rijck van Sweden ſou komen beſoecken, en het ſelve niet minderachten als het geene waer toe hy verkoren was. Dat hy niet van de Regalia van de Sweedſche Kroon, of ſchatten des Rijcks, uyt Sweden vervoeren ſou. Datter geen veranderinge in den Godtſdienſt ſou gemaeckt worden, noch in de kerckelijcke regeeringe, maer dat alles blijven ſou, gelijck het ten tijden van ſijn vader was geweeſt. Dat de ſaken van Sweden met buyten-vorſten, ſonder kenniſſe van de Standen, niet ſouden mogen verhandelt worden. Dat geen vreemdelingen in Sweedſche beſetting ſou-

Geſlacht van Guſtavus de eerſte, Koningh van Sweden.

Sigiſmundus wordt Coninck van Polen verkoren.

Op voorwaerden.

souden mogen geleght worden, met verscheyde andere voorwaerden meer, tegen de welcke, indien de Coninck quame te misdoen, souden de Sweedtsche onderdanen, van hun eedt van getrouwigheyt, den welcken sy den Coninck hadden gedaen, ontslagen sijn.

Op dese voorwaerden laet de Coninck Johannes sijnen Soon na Polen vertrecken, na dat hy tot Calmar met hem noch over eenighe nader verbintenisse gehandelt had. Terwijl nu Sigismundus het Rijck in Polen besit, komt de Coninck Johannes in Sweden te sterven. Maer eer ick hier in voortgae, moet ick yets vreemts verhalen, het geen omtrent sijn verkiesinge voorgevallen is. Johannes Zamosci, groot Cancellier van het Poolsche Rijck, terwijl de saecken onder de Poolsche Stenden, omtrent het verkiesen van een nieuwen Coninck, noch seer verwart stonden, en niemant wist op wien de verkiesingh vallen sou, had by geval seecker bekent en vermaert waersegger by sich, den welcken hy, na eenige andere redenen vraeghde, wie hy meende dat Koninck van Polen worden sou: de waerseggher sweegh hier een wijl op stille, en borst eyndelijck na een wijl swijgens uyt, in dese Latijnsche woorden: *Ecce tibi (inquit) disertis verbis e dico futurum illum vestrum Regem, quem* DEUS *volet*. Dit schijnt een saeck die een blinde wel tasten sou, dat die Koninck sou sijn die Godt wilde. Zamosci konde dit oock in het eerste niet verstaen, en nam het daer voor, dat de waersegger geen gat daer in siende, het met sulck een besluyt of kackerlack, met Jan van Leyden, als men in Hollandt seght, had afgelegt. Wanneer nu des anderen daeghs de verkiesingh op Sigismundus ghevallen was, komt'er door het midden van de menighte der menschen, die by sulc-

Verhael van een waersegger.

ſulcken gelegentheyt, in groot getal, omtrent de Hoven, daer de verkieſinge van eenigh Overigheydt geſchiet, uyt nieuwsgierigheyt vergaderen, eene jongen tot by Zamoſci gedrongen, die hem een brief ken in de handt ſteeckt, hem van den gheſeyden waerſegger toegheſonden; ſijnde van deſen inhoudt: U gedenckt wel, Heer Cancelier, wat vraegh ghy my giſteren aen u tafel hebt voorgehouden, en dat ick u geantwoort hebbe, dat hy Koninck ſou ſijn *quem Deus volet*, die Godt ſal willen; keert nu het woordt DEUS eens om, en daer ſult ghy uwen Koninck vinden, en keert men het om ſo vindt men SUED, dit ſoo in paſſant. De Koninck Johannes dan komt in Sweden te ſterven, en Sigiſmundus uyt Polen om ſijn erfrijck te aenvaerden, daer de meeſte ſwarigheydt was, omtrent het beſwaren van de voorwaerden; maer aldermeeſt het onderhouden en voorſtaen van het hooftſtuck de Religie of Godtsdienſt aengaende. Evenwel de beſweeringe geſchiede, en den eedt wiert van gelijcken door de Stenden van Sweden gedaen, en alſoo de Krooninghe volbrocht, op de welcke dit noch voorviel, dat een Poolſche Ridder, ſich in de baen vertoonde, en een yeder der Sweden beriep, om met de Lancie tegens hem te vechten, en niet langh had hy ſich aldaer vertoont, of daer komt'er een van hoofden tot den voeten gewapent te velde, die tegen den Pool liep, met ſulck gevolgh, dat de Pool uyt de ſael ghelicht wierdt, niet ſonder ghejuych van d'aenſchouwers, het welcke te grooter wierdt, wanneer men ſagh, datter onder het yſere helmet een vrouw verborghen was, het welcken wel met lacchen opghenoomen wierdt, maer daer na evenwel niet veel goets veroorſaeckt heeft. Na de Krooninge wierdt

Sigiſmundus wort Koninck van Sweden gekroont.

Poolſch Ridder van een vrouw overwonnen.

tot

tot Stockholm een Rijcksdagh geleght, alwaer men over de bestieringh van het Rijck, in des Conincks affsijn, in het breede gehandelt en besloten heeft: Dat de Vorst Carel, des Conincks Oom, en de Raet van het Sweedtsche Rijck, behoudens des Conincks, en sijner wettiger nasaten erfrecht, in des Conincks afwesen, het Rijck souden bestieren, soo evenwel, dat sy geen groote saecken van het Rijck, geen verbonden van vrede of oorlogh, geen Rijcks-vergaderingen souden mogen aengaen, geen nieuwe wetten, ofte nieuwe mandaten ofte constitutien souden mogen promulgeren, noch eenige publijcke lasten, den onderdanen, tegen wil en buyten kennisse des Conincks, souden mogen opleggen: Datse geen Beneficien of Leenen souden mogen toestaen, ofte boven de maet van den Coninck, bestelt souden mogen, vermeerderen; niemant als om rechte oorsaeck yets ontnemen of vervreemden. Datse souden besorgen dat des Rijcks-dienaers des Conincks last souden volghen, en dierghelijcke voorwaerden meer. Als de Coninck, dit alles bestelt hebbende, nu weder na Polen sou vertrecken, heeft hy uyt de Haven van Elfsnabb, de Vorst Carel een nieuw reglement van bestieringh toegesonden, aengaende de welstandt van den Coninck en het Rijck, te samen met den Rijcks-Raedt te besorgen, en het Rijck na de regel der wetten te bestieren, en andere voorverhaelde dingen meer; de welcke als de Vorst Carel had ghesien en overwogen, heeft deselve daer over sijn ghevoelen aen den Coninck overgeschreven, namentlijck, dat hy een absolute en ongebonden macht van het Rijck te bestieren, wilde hebben, of een soodanighe als de Coninck, indien hy selve teghenwoordigh was, sou moghen gebruycken,

Bestelling over de bestiering van Sweden.

ken, dewelcke, indien hem de Koninck niet wilde toestaen, soo begeerde hy de ondermacht, van het Rijck te bestieren, niet aennemen. Als hy hier op des Konincks antwoordt verwachte, is die ondertusschen na Polen overghescheept, van waer hy daer nae ghefchreven heeft, dat hy sijn eerste meeninghe, en het bevel hem Carel ghegeven, niet wilde veranderen. De Koninck nae Polen vertreckende, liet de Staet van het Rijck geensints in ordere, ghelijckse behoorde te zijn; oock binnen Stockholm, en op het Slot, eenighe plaetsen voor de vergaderingh der Roomsgesinde; als mede in eenige plaetsen van het Rijck, als tot Drotningholm en Waetsteyn, eenige Jesuyten (een slagh van Godtsgeleerde) die soo veel als sy mochten, de ingesetenen tot hun leere sochten te trecken, en herwaerts en derwaerts reysende, de Staet van de Kerck niet weynigh ontroerden. Carel dan, om de beroerte, die onder de ghemeynte hier uyt te wachten stondt, voor te komen, heeft met des Rijcks-Raedt, weghen de bestieringh van het Rijck, in des Konincks afwesen, in persoon, en met brieven, beraedtslaeght, en is onder hen, daer nae de Koninck sulcks te vergeefs verbiedende, tot Sudercopingh, buyten ordinaris, een Rijcks-vergaderingh geleght, waer toe al de Rijcks-Standen by een geroepen wierden: Aldaer is beslooten dat, behoudens, de Hoogheyt en Majesteyt des Konincks Sigismundi, en den eedt van getrouwigheyt van hen lieden aen de selve gedaen, al de byeenkomsten, soo openbare als bysondere der Roomsgesinde, dewijlse sich niet gherust houden, maer de Staet, en de staende Godtsdienst turbeeren en beroeren, in Sweden te verbieden, en hen binnen de tijdt van ses weecken uyt het Rijck te doen vertrecken,

Sigismundus verlaet Sweden in onorder.

Vorst Carel beschrijft een Rijxdagh tot Sudercopingh.

Desselfs besluyt.

trecken. In teghendeel, indiense sich stil hielden, en sonder lagen, en de jeugt of bejaerthey te verleyden, dat men de selve, volgens het verbant, ofte obligatoir den Koninck gedaen, sou verdragen en tollereren. Vorders wegen eenige misbedryven, van het Klooster tot Wadtsteyn wegh te nemen.

Twee-spalt tusschen den Koninck Sigismundus en de Sweden.

De Koninck daer en tegen, heeft te kennen gegeven, dat het besluyt van Sudercopingh, als streckende tot verminderingh van sijn gesagh en Majesteyt niet behaeghde, willende dat het selve soude vernietight worden. Over dese tweespalt wierdt door gesantschappen en schriften wedersijdts over en weder seer gehacketteert, verschoonende de Staten van Sweden, het leggen van de vergaderingh met de nootwendigheyt van de tijdt, sich beroepende op des Konincks nalatigheyt, en de meermaels gepleegde vrydom der Standen, onder de Regeeringe van andere Koningen, als Eric de 13, en Johannes de tweede: Gelijck oock in Duytslandt en Polen, in het affijn der Coningen meermaels de Standen vergadert waren, dat het geen den Polen geoorlooft waere, den Sweden niet verboden was. Datter geen nieuwe wetten op die vergaderinghe waren gesmeedt, maer alleen d'oude vast gestelt, voornamentlijck tegens dewelcke gesondight wiert. En dat vorders alles, voornamentlijck ontrent het affetten van eenige dienaren, (het geen hen mede tegen geworpen wierdt, volgens des Conincks eedt waren gedaen) dewelcke sy, in des Conincks af-zijn wel ter executie en bekrachtinge mochten stellen; En so voort, wegen het recht der beroepinge ofte Appel aen den Coningh, tonende de afgelegentheyt van beyde de Rijken, en d'ongelegentheydt van de beroeper en beroepene, brengende menich-

menighten van voorbeelden , van andere Coninghrijcken voor. Dit schrijven en weerschrijven , protesteren en contra-protesteren , beklagen en verweren duerde langen tijdt , komende alles meest daer op , dat de Coningh sijn gesagh verkort achte, en de Standen van Sweden meenden alles na behooren te hebben gedaen ; so veel isser van, dat al de andere gheschillen wel souden gevonden zijn geworden , maer het stuck van de Godsdienst die de Sweden wilden, (gelijckse by henlieden stondt) volgens des Coninghs eedt alleenigh voorgestaen hebben,en daer de Coninck een afkeer van had , en die hy liever vernietight, en de Roomsche in de plaets daer van ingevoert sagh, was niet te vergelijcken : Om welcke laetste in te voeren , Sigismundus alle yver aenwende , latende oock selfs niet na in Finlandt en elders heymelijck partyschappen en beroerten te stoocken. Maer om dit alles voorby te gaen ; de Koninck op het menighvuldigh versoeck van de bestierder en Standen , treckt met verlof van de Poolsche Standen na Sweden , doch niet , gelijck een Koninck in sijn Rijck , maer ghelijck yemandt na sijn vyanden treckt , met een ghenoeghsaem heyr voorsien ; alwaer komende , was het eerste dat hy dede , de Stadt Calmar en Elsnaburgh te bemachtigen , en met vreemt volck en oversten te besetten, sendende de oude gevanckelijck na Polen , en sich alsoo genoeghsaem meester van West en Ostrogothia maeckende. Hy pooghde oock , door afgesondene, de ingesetenen op sijn sijde te trecken , verwierp als wederspannige die geene , die om vriendelijck met hem te handelen , tot hem ghesonden waren. Carel , siende dat de Koninck niet anders voor had , als hem met gewelt te dwingen, en de voet op den neck te setten , maeckt oock

Mening van den Koninck Sigismundus.

Sijn reys na Sweden.

Sijn handel aldaer.

krijghsvolck tot sijn teghenweer by der handt te hebben, begevende sich met het selfde na Stegenburgh, daer de Koninck als doe by sijn Suster was. Ondertusschen komender gesanten van de Keurvorsten van Brandenburgh, Saxen, en de Hartogen van Pomeren, om dit gheschil by te legghen, die ten eersten den Vorst Carel versoecken, sijn Wapenen neder te legghen, het welcke hy sich gereet toont te doen, indien de Koninck mede sijn volck van hem sendt; maer dese wil sich daer in geen wet ghestelt hebben, voorgevende dat hy anders geen krijghsvolck als sijn gewoone Hofgesinde, en eenighe troepen van Lijfwachters by sich hadde; hy quam niet om te oorlogen, maer alleen om sijn Rijck na behooren te bestieren, derhalven behoefde niemandt voor hem te duchten; ondertusschen liet hy die geene, die van Carels wegen tot hem gesonden wierden, ghevangen nemen, leggende oock gewapent volk op de wegen, waer langhs de Vorst Carel reysen moeft, om hem te betrappen en in handen te krijghen; en eyndelijck stelde hy sich t'eenemael in wesen, de Sweden met gewelt van wapenen aen te tasten, maer wierd noch door een Camut posse van het bloetvergieten der Borgeren wederhouden. Carel derhalven treckt met sijn macht nader na Stegenburgh, sonder evenwel eenighe vyandtschap te plegen: Ondertusschen Eduard, Marquis van Baden (als sommige willen, met wil van den Koninck, andere seggen dat hy den selven daer over sou bestraft hebben) begint met sijn Polen op het leger van Carel te schieten: Oock seght men dat een Overste Farensbagh den volghende nacht een inval op het Sweedtse legher bevolen was te doen; maer de Koninck heeft hen, soo alsse al aen het uyttrecken waren, weder te rugge ont-

Vorst Carel sockt verdrag.

Te vergeefs.

Vyantschap tusschen de Sweden en Polen gaet aen.

ontboden, en eenen Bekeſſe die al aen de man was geraeckt, daer over beſtraft, en als hy met het hooft van een Sweedt, op ſijn ſpiets aen quam toe beet; hy had noch al de Sweden ſoo niet vermeeſtert. Carel ondertuſſchen ſnijt ſoo veel als hy magh, den Koninck den toevoer met ſijn vloot af, dewelcke derhalven van Stegenburgh genootſaeckt op te breecken, het heyr van Carel, by de Stonger brugge komt te ontmoeten: in der daet de onſijdighſte ſchryvers, en ſelfs die geene die des Konincks Godtsdienſt gunſtigh ſijn, en die, daer ick dit verhael uyt geleſen, en mijns bedunckens wel onthouden hebbe, getuyghen, dat Carel in den aenvangh geen inſicht op het Rijck ſouw hebben gehadt, maer dat hy uyt ſijn geluck ſijn beſluyt ſou genomen hebben. De voorloopers waren nu alreets aen malkander, wanneer de Vorſt Carel weder aen den Koninck ſendt, hem aenbiedende al de ſterckten en Slooten, beneffens de vloot in handen te geven, indien hy vreedtſamentlijck in het Rijck wilde komen: Dat hy niet genegen was tot de wapenen te komen, maer van alle Chriſten bloet-vergieten een afkeer had; Maer deſe afgeſanten worden, onverrichter ſaecke weder te rugge geſonden. Dit heeft hy een en meermael gedaen; maer alles te vergeefs. Het ſelfde hebben oock de Standen gedaen, verſoeckende tot een vriendelijcke onderhandelingh te mogen komen, maer met gelijcke uytſlagh ſonder vrucht; een ſtilſtandt van wapenen wiert'er evenwel beraemt, om ondertuſſchen tot een handelingh te komen; Maer des nachts hebben evenwel eenige Troepen van Sigiſmundus, een aenval op de Sweden gedaen, ſlaende en verdryvende de wacht-troepen, en eenige gevangens met ſich te rugge brengende. Als doe ſagh

Nieuwe voorſlag tot vrede van Carel.

Trouwloosheyt der Polen.

Carel wel, dat het geen tijdt voor hem was, om langer te marren, en tast daer over de Troepen van den Koninck by de Stonger-brugghen aen, met sulck een gevolgh, dat hebbende in het eerste door kloecke teghenstandt der Polen, vry eenigh volck verlooren, de sijne evenwel soo dapperlijck op de vyanden aenvallen, dat de Polen, te meer alsoo sich de Koninck selfs weder binnen Stegenburgh begheven had, de vlucht moesten nemen, latende omtrent de twee duysent op het veldt verslagen. Dit wordt by de schryvers wijtloopigh verhaelt, maer al de omstandigheden souden my juyst niet in gedachten schieten, en vader lichtelijck verveelen.

Die van de Sweden gesla-gen wor-den.

Jup. Daer is ons weynigh aen gelegen, gaet gy slechts tot het gevolgh.

Merc. Carel aldus het veldt behoudende, begint van den oever van de Rivier de Stongh af, de Stadt dapper met geschut te beschieten, waer door de Koninck een sachter besluyt nam, sendende een Smalands Edelman aen Carel, om hem een onderhandelinge aen te bieden. Carel daer op beveelt van alle vyandtschap af te laeten, en rijdt selfs nae de plaets toe, daer de bode was, om de saeck te onderstaen; maer, terwijl hy met den Edelman over het waeter spreeckt, krijght hy een koegel van d'oversijde op sijn Borst-harnas, doch sonder schaede aen sijn Lichaem, laetende de koegel maer een buyl in het yser. Carel daer op vraegt of men hem soeckt te verraeden, het geen den Edelman verklaert van neen, maer dat het door quaede toeversicht geschiedt waer. De Vorst eyndelijck beveelt den Edelman den Koningh aen te seggen, dat hy hem in het velt, daer noch beyde de heyren tegen een stonden, spreecken wilde. Maer als dit den Vorst als niet veyligh sijnde ontraeden wiert, seyde hy vorders,

Gevaer van den Vorst Carel.

hy

hy soude selfs by den Koninck gaen, op dat deselve daer uyt mocht begrijpen, dat hy hem geen vyandtschap toe droegh. Sy komen dan by malkander, wanneer de Vorst terstondt van het Paert is gestegen, om met te meerder eerbiedigheydt den Koninck te begroeten, maer de Koninck begeerde dat hy weder op sou sitten. En aldus sijnse met hun beyden een weynigh ter sijden afgegaen, staende de heyren wedersijdts in ordere, en hebben daer met malkanderen vrede gemaeckt.

t'Samen-spraeck tusschen Sigismundus en Carel.

Jup. Het is te verwonderen, dat sulcks so stil en vreedtsaem, nae een versch gevecht, en de gemoederen wedersijdts noch koockende, is toegegaen.

Merc. Het waere geen wonder geweest, aengemerckt de geduerige trouwloosheden dier gepleegt sijn, dat d'een of d'ander een schoot had gedaen, en soo de twee heyren weder over hoop geholpen, gelijck wantrouwende ghemoederen sich op de minste beweginge ontsetten, waer van ick een seltsaeme geschiedenis heb gelesen, doch wil deselve, om een eynde van dit werck te maecken, en Vader niet te verveelen, voor by gaen.

Jup. Indiense verhaelens waert is, laetse al eens hooren, het mach dienen tot een tusschen spel van dit treur of blyspel, wat het is.

Merc. Wanneer de Engelsche den Oorlogh in Vranckrijck voerden, dewelcke onder Edward de Derde sijn begintsel en aenvangh genomen heeft, en onder Hendrick de Seste geeyndight is: En beyde de Koningen in Normandyen met een machtigh heyr wedersijdts, tegen malkander stonden gereet om malkander slagh te leveren; eenige van de Franschen, vreesende de dapperheydt der Engelschen, dewelcke sy met

Verhael van een vrede-handel tusschen de Koningen van Engelandt en Vranckrijck.

groot verlies menichmael ondervonden hadden, als mede overleggende het twijfelachtigh lot van den Oorlogh, hebben de saecke daer toe ghebracht, dat beyde de Koningen malkander souden spreecken, sijnde yeder van wedersijde met eenige weynige huysgenooten vergeselschapt; of misschien het werck sonder bloedtstortinge mocht afgedaen worden. De Koningen dan komen te samen over een, datmen in deselve vlackte, daer de heyrlegers tegen malkander stonden, een bequaeme en van laegen veylige plaets, tot dese by een komst souw verkiesen. De gelegentheydt over al verspiedt sijnde, heeftmen goedt gevonden, daer toe een vervallen, en verlaeten Capel, staende omtrent het midden van beyde slagh-ordens, te verkiesen. Hier dan komen de Koningen ten vollen gewapent by een, blijvende het gevolgh, het welcke wedersijdts van een en selfde getal was, voor de deur staen. De Koningen dan, beginnen te saemen, vreedtsamelijck te handelen, en komen ten laesten met malkander soo verre over een, dat beyde de heyrkrachten van wedersijts weder nae hun Leger-plaets souden trecken, en ondertusschen bestant en stilstandt van waepenen sijnde, men des anderen daeghs vorder van vrede, in meerder ghetal handelen sou. Terwijl dese twee Koningen, in dese, en andere gemeensaeme onderhandelingen sich besich hielden, en van vyanden t'eenemael vrienden scheenen geworden te sijn, en nu ghereet stonden om weder te vertrecken, en na sijn heyr te gaen, om het geen, onder hen beslooten was uyt te voeren; soo vertoont sich aldaer een yslijcke slangh, (of door het gherucht der menschen, of andersints uyt haer schuylplaets voortgekomen,) uyt een hoeck van de Capel te voorschijn, maeckende een gheweldigh gesluyt, en

Vrientschap door een slang gestoort.

sich

ſich aenſtellende als wildeſe de Koninghen aenvallen; Sy ſiende dit dreygende venijnich ghedrocht, ſich met ſijn gebogen kronckelen t'henwaert ſpoeden, breecken terſtont hun redenen af, en trecken hun geweer om ſich te verweeren: Maer alſooſe geen van beyden malkander te veel vertrouwden, voornamentlijk het geweer bloot hebbende, vlieghen ſy beyde even haeſtich ter deuren uyt, hun ghevolgh, onkundich van het geen ghebeurt was, en oock door de ſchielijckheyt van de ſaeck ontroert ſijnde, en meenende datter, tuſſchen de Coninghen, die oude vyanden waren, in de Capel eenige verbitteringe was ontſtaen, trecken oock een yeder van ſijn ſijde hun gheweer, en voegen ſich yeder by hunnen Koninck om hem te beſchermen. De beyde heyrlegers daer dicht by ſtaende, dit gewoel, en het blincken van de deghens ſiende, vallen oock ſonder vertoeven op malkander aen, ſonder dat de Coningen door woorden of teeckenen ſulcks konden verhinderen, of de gelegentheyt van de ſaeck te kennen geven. En met ſulck een raſerny wiert geſtreden, meenende elck dat van d'andere kant verradery was gepleeght, datter veel duyſenden van wederſijde bleven, duerende de ſtrijt ſoo lange, tot datſe door den nacht geſcheyden wierdt. Of dit nu een natuurlijcke ſlangh, en het werck enckel geval ſy geweeſt, of dat den een of d'ander twiſt-duyvel daer in de weer is geweeſt, laet ick een ander oordeelen.

Jup. Waerlijck het voorval is ſeltſaem, en heeft ſijn bedenckinghen; gaet nu voort met u verhael.

Merc. Volgens het verdragh van vrede tuſſchen den Coninck en Hartogh Carel gemaeckt, heeft ſich de Coninck tot Lincoping op nieuw verbonden: Het Rijck van Sweden, volgens den Co- Vrede tuſſchen de Coninck Sigiſmundus en Vorſt Carel.

Conincklijcken eedt, de geschreven verseeckeringe, en de wetten des Rijcks, te sullen bestieren. Dat hy binnen de tijdt van vier Maenden een Rijcksdagh tot Stockholm sou leggen, alwaer de geschillen, tusschen hem en den Hartog Kaerel van Sudermania, sijn Stedehouwer, beneffens de Standen en Raeden van het Rijck van Sweden, voor onsijdige scheydtslieden, wettelijck souden worden gescheyden en bygelegt. Dat hy het vreemdt kryghsvolck, behalven die tot bewaeringh van sijn lichaem nodigh waren, uyt de Sterckten en Steden van het Rijck, als oock Vorst Carel, aenstonts sou lichten en versenden. Dat men de Waepenen wedersijdts neder leggende, gerustelijck met malkander sou hebben te leven. Hier op sou Carel al de Sterckten, Scheepen, het gheschut, en alles wat de Kroon aengingh, den Coninck in handen stellen. Alle dese dingen heeft Sigismundus, op sijn trouwe en Conincklijck woordt bevestight, met sijn handt en zegel onderteeckent en ondersegelt, tot een besluyt van d'onderhandelinge, dese verseeckeringe daer by voegende: *Indien het, buyten verwachtingh ghebeurden, dat een van beyde sijde, of de Koninck Sigismundus of de Vorst Carel, van dit verdragh afweeck, of het selve quam te verbreecken, soo souden de Standen van het Rijck van hun eed van getrouwigheyt, den selven gedaen, ontslagen sijn, en de verbreeckende partye tegen te staen, gemachtight en gherechtight sijn.* Uit krachten dan van dit verdragh, heeft Carel Sigismundus de Schepen en het geschut overgegeven, op dat hy te aensienlijcker van Stegenburgh nae Sockholm soude mogen komen; den selven heeft hy oock het Slot van Stegenburgh, en al de goederen, die daer in geweest waren, weder ter handt ghestelt. Maer daer Hartogh Carel en de Standen meenden,

Voorwaerden van deselve.

den, dat de Coninck tot Stockholm sou komen, om aldaer, volgens het verdragh, de Rijcks-vergaederinge te leggen, en de saecken van het Rijck te bestieren, is hy met sijn Scheepen nae Calmar, met vreemde besettinghe voorsien sijnde, en van daer regelrecht nae Poolen gevaeren, laetende de Sweedtsche Standen staen kijcken, en het Rijck sonder eenige bestellingh van regeringh, gebruyckende naederhandt, dese Vloot, de welcke hem, van Carel over gegeven was, tot naedeel van de Sweden selfs: Gelijck oock sijn Krygsvolck, dat hy in Sweden in de besettingen gelaeten had, Hartogh Carel daer nae moeyte genoegh gekost heeft om hen daer uyt te krygen. Vorst Carel dan siende de saecken aldus geschapen, heeft met de Standen van het Rijck goet gedacht een vergaderingh, tot Junecopingh en Arbo, en daer nae tot Stockholm te leggen, op de welcke de decreten van de vergaederingh tot Sudercopingh bevesticht sijn geworden, en vorders by de Standen besllooten is, den Coninck Sigismundus, met brieven vriendelijck te versoecken, alle haet en vyandtschap tegen de Sweden af te leggen, en het ghesllooten verdragh te willen naer komen, en order op des Rijcks ongelegentheden te komen stellen, en sijn Vaederlandt niet te verlaeten; doch indien hy sulcks konde noch wilde doen, dat hy dan sijnen Soon Uladislaus binnen den tijdt van ses Maenden, derwaerts ghelieftde over te senden, om in de Sweedtsche Godtsdienst en manieren opgetoogen te worden.

De Koningh Sigismundus verlaet Sweden.

Carel leght nieuwe Rijcks-vergaderingen.

Versoeck aen den Koninck om weder te keeren.

Jup. De Sweden schynen hier in alles hunnen Coninck de maet ghenoeghsaem vol te meeten: Maer dat sy den Coninck hier een tijdt voorschryven, geeft my eenigh bedencken, als of sy hem daer in te seer bepaelden, of een verborgen

dreygement beslooten, als willende seggen, ten sy ghy uw Soon binnen sulck een tijdt sendt, sullen wy ons besluyt nemen.

Merc. Dat kan wel waer sijn, en misschien heeft de Staet van hun Rijck geen langer uytstel geleden, om verseeckert te sijn wiese voor hunnen Conink hadden te kennen of niet. So veel isser van, dit versoeck wierd meermaels aen Sigismundus gedaen, sonder dat hy de Standen so veel als met sijn antwoordt gewaerdighde, die eyndelijck een besluyt naemen, hem en sijn erven het Sweedtsche Rijck op te seggen, dewijl de Koninck haer lieden, en niet sy den Koninck verlaeten hadden; het welcke daer nae, op de vergaederinge tot Stockholm, wederom door al de Standen is bevestight geworden, met het uytgeven van de wettige oorsaeck daer van, onder de welcke de voornaemste ghetelt wierden, dat hy de Roomsche Godtsdienst aengenomen, en de selve alleenlijck ghevoedt en voorgestaen heeft. Dat hy de uyterste wille van sijn Grootvaeder overtreden heeft, die de toen aengenomen, namentlijck de Augsburchsche belijdenis, sijn naekomelingen en naersaeten, soo waerdigh als hem hunner zielen saligheyt mocht sijn, aenbevolen hadde. Dat hy uyt sijn erfelijck Rijck, tot een vreemde Kroone, hem met stemminge opghedraeghen, buyten kennisse en raedt van de Sweedtsche Standen, behalven eenige weynighe die het hem geraeden hebben, (dier in der daet oock ongenegen toe waren geweest, gelijck wy voorby gegaen sijn te verhaelen) over gegaen is, het welcke d'oorsaeck van soo veel bloet vergieten is geweest. En voor eenighe andere omstandigheden, die uyt het voorverhaelde meest te begrypen sijn, behalven dat hy Esthonia, en andere Landen van de Kroon vervreemt heeft,

Te vergeefs

De Sweedtsche standen seggen den Coninck het Rijck op.

de

de Inghesetenen van het Sweedtsche Rijck in Finlandt, tegen de Kroon opgeruydt heeft, en soo voort. Dit affweeren, en dese redenen, sijn van de Poolen in openbaere schriften tegen ghesproocken, maer van de Sweden weer bondighlijck wederleght. Hartogh Carel wierdt, nae eenigen tijt, van de Standen tot het aennemen van de Sweedtsche Kroon, verscheydemael aenhoudentlijck versocht, maer het selve soo menighmael van hem afgeslagen, tot dat hy ten laetsten, aenghesien de Standt van het Rijck sulcks vereyschte, die aengenomen heeft, ontfanghende de Krooninge met alle behoorlijcke plechtigheden. Wat Oorlogen hier uyt ontstaen sijn, en wat bloet hier om vergooten is, staet uyt de Historien en geschicht-boecken, die daer van handelen, genoegh te verstaen, behouwden de Poolen den Tijtel, en Sweden onder dies het gesagh.

Hartogh Carel wordt Koninck van Sweden gekroont.

Jup. Indien ghy noch vorders yets hebt in te brengen, soo gaet voort in u verhael, maer soo kortelijck als uw moogelijck is.

Merc. Ick sal maer alleen een woort seggen van Italie, en van de Stadt van Venetie en daer mede wel. In dit beroemt en aensienlijck landt, besit de Koninck van Spangien een seer groot gedeelte, als het Rijck van Sicilia, hoewel dit door een zee-arm daer van af gescheyden is, hoewel men meent dat dat Eylandt daer voor heen aen vast is geweest, maer door geweldigh stormen van de zee daer af is gheruckt. Het Rijck van Napels, het Hartoghdom van Milanen, de Eylanden Corsica, Zardeigne, en andere besittingen meer. Het is in der daedt een ghesegent landt, en als het Paradijs van Europa, hebbende, als ick geseght hebbe, de gedaente van een arm, en die arm is het gheweest die sulck een groot ghedeelte van de werelt heeft t'onderghebracht. Haer ingesetenen

Van Italie.

gheſetenen ſijn een landt-aerdt, die met recht de wijsheydt en beraetſaemheyt wordt toegheſchreven, getrouwe vrienden, maer oock bittere vyanden tot der doot, ja ſelfs daer over, gelijck men voorbeelden daer van heeft, en onder anderen, dat een Italiaen ſijn vyant, die hy bitterlijck haette, op ſijn voordeel gekregen hebbende, den ſelven trachte te dooden: maer als deſe hem ſijn leven ſocht af te bidden, ſtondt hem de wraeckgierigen het ſelve toe, behoudens dat hy ſijn Godt en Godtſdienſt verſaecken moſt, het welcke de benauwde, uyt menſchelijcke ſwackheyt, in ſolemnele woorden doende, heeft evenwel de verbitterde hem het leven benomen, achtende ſijne wraeckſucht eerſt voldaen, als hy hem aen ziel en lichaem bedorven had. Het is een deun achterhoudent volk, dat niemant beter als een ſot acht, die niet ten minſten eens daeghs ſwaermoedigh en vol bedencken is. Sy ſullen wel goet doen, maer op hoop van een beter, en denckt niet een ſtuck broots van haer te krijghen, of ſy weten dat het uwe in den oven is. Sy ſijn de geneegenſte tot vermaeckelijckheden van eenigh volck in de werelt, voornamentlijck hun vleeſchelijcke, en achten geen ſaeck te koſtelijck, voor het welcke ſy of welluſt of wraeck konnen koopen. Men vindt daer liefde en haet, deugden en gebreecken, Godtsdienſt en Atheiſme of godtloosheyt, in hun uyterſte de grootſte verſtanden aldaer, bedorven ſijnde, ſijn de ghevaerlijckſte van de gheheele werelt, ſparende met hun Satyrs en ſchemp-ſchriften Godt noch den menſch, en van wegen vonden en veerſen, tael en bevallijckheyt van uytdruckſelen, ſchynen de Muſen aldaer, zedert hun vertreck uyt Theſſalia, hun ſtoel geveſt te hebben. De vrouwen door den banck ſijner pas ſoo ſchoon,

Aert der Italiaenen.

Sijn ten hoogſten tot welluſten genegen.

Gevaerlijck bederf van haer verſtanden.

Van haer vrouwen.

ſchoon, datſe niet leelijck konnen ghenoemt worden, maer vol geeſt, en in hun minneryen boven maten ghesleepen, daerſe een handighe ſwier in hebben, en van aert ſeer toe ghenegen ſijn. Van de Steden, en hun byſonderheden, ſou veel te ſeggen vallen, maer van ſommighe voornaemſte hebben de Italiaenen van oudts een vers gemaeckt, het welcke aldus in Nederduytſch luyt:

Van pracht en heylighdom out Romen heeft de roem;
Macht, wijs en heerlijckheyt Sint Marcus Stadt is eygen. Veers op de Steden van Italie.
Het eedle Napels ruyckt gelijck de lentebloem.
In ſchoonheydt moet elck ſtadt, voor uw Florencen neygen.
In grootheyt ſteeckt Milaen voor al de andren uyt,
Bologne in vetheyt, en Ferrare in hoofſche ſtreecken,
En Padua met macht haer vyandt buyten ſluyt;
Maer Bargamo beſit de roem van looſe treecken.
't Hoovaerdigh Genoa haer hooft ten hemel beurt;
Veroon' in waerdicheyt en laet niet uyt te lichten,
Als gants bloetgierigh wort Perugia betreurt.
En Breſcia met macht doet haren vyandt ſwichten,
Schoon Mantua in roem noch glory niet en wijckt,
In goetheyt Rimini, Piſtoia in 't ſtael beklonckeu.
Siena in tael, en Luca in loosheyt niet beſwijckt,
En Forli trots van moet is aerdich en brootdroncken.
Ravenna goedigh ſtoort ſich noyt aen Sinigael,
Hoe haetelijck van luſt, noch Capua vol minnen.
Hoe Piſa ſoeckt ſijn ſaeck te rechten met het ſtael,
Peſcaro laet ſich in ſijn ſchoonen luſthof vinnen.
Anconas haven is de roem des werelts waert.
Urbino poogt de trouw aen ſijne ſy te dragen.
Aſcoli bot van geeſt houwt even ſtaegh haer aerdt,
En Reconate is in de lengten uytgeſlagen.

Foli-

Foligno strojt de straet met suycker en banket,
En schoon dat Fano toont het puyck van schoone vrouwen,
Vermaecklijck in het oogh, wellustich in het bedt,
Modena moet men voor alleen geluckigh houwen.

Van Genoa seggense dit noch tot besluyt.

Monti senza alberi,
Mare senza pesce,
Donne senza vergogne.

Bergen sonder bomen,
Zee sonder Visch, en
Vrouwen sonder schaemte.

Jup. Nu dat is wel, segt ons noch wat van Venetia, en daer mede op en wegh:

Van Venetia.

Merc. Venetie is een van des werelts wonderen, een Staet gebouwt op een vergaderingh van Eylanden, selfs in de kaecken van de Zee, sijnde daer geplant in de selfde Godsdienst diese belijd, het geen van weynigh andere te segghen valt, een oude Maeght, en daerom niet te verachtelijcker, noyt verandert in ghedaente, noyt in waerdy, weynigh in machten, noyt in bestieringh, soodanigh oudt ghelijck sy een kint gheweest is; sonder eenig rimpel of kreuck van bejaertheydt te stoonen. De Paus heeft haer eens aen Oom Neptunus uytgehouwelijckt, en een voorseggingh leytter, dat sy so langh Maeght sal blijven, tot dat hy haer verlaet. En in der daet, hy omarmt haer zoo hevigh niet meer als hy plagh, als of sijn heele lust tot haer begost over te gaen, hoe wel sy jaerlijcks haer trouw met hem vernieut; haer Oorloghsdaeden sijn voor alle andere beroemt, hebbende gekamt met de grootste machten van de werelt. Sy heeft den Keyser van het Oosten meer als eens in sijn Stoel herstelt,

Is een oude Maeght.

Is aen Neptunus ghetrouwt.

ftelt, als oock tweemael de Paus in de fijne, nae dat hy uyt Roma geftoten was, daer defelve over eenige jaeren weynigh danckbaerheyt voor getoont heeft, doende haer Waepens in fijn Hof afwerpen: Maer zedert dat fy de Jefuyten uyt haer gebiedt geftooten heeft, had de Paus altoos een heymelijcke wrock op haer, maer zedert fy defelve weer heeft ingenomen, heeft die Stoel fich weer yveriger voor haer getoont, maeckende een groote Parade van byftandt voor haer, tot redderingh van haer benauwde Candia, op het Landt van uw geboorte, Vader Jupiter, hoe wel daer nae de faeck, beter gemeent fcheen, als men Kloofters, en beneficien vernietighde, om Venetie te hulp te komen; maer een weynigh te laet voor Candia, doch vroeg genoeg voor Venetie, die even te voren het gelt in handen kreegh. Sy heeft gemeenlijck fo veel Schepen en Galeijen in haer Arfenael, alfler dagen in het jaer fijn, en by de Somer foo veel op de Zee gemeenlijck in Corzo, alffer ueren op een natuerlijcken dagh fijn; om over de drie hondert mylen Zees te ontdecken, daerfe befchermfter van is. Eens is fy, op het uyterfte gebracht geweeft, wanneer fy willende haer Leeuw fijn vleugelen te wydt uytfpreyden, die foo ver gekortwieckt wierdt, dat hy buyten fijn kot geen vlucht meer had. De fchat van Venetien wordt by veelen feer hoogh gefet, maer als een Spaens Gefant die eens quam te fien, fcheen die de felve te verfmaeden, oordeelende de felve in vergelijckinghe van fijns Meefters fchatten, van geen belangh te fijn, alfoo die geduerighlijck weer aengroeyde, en dien volgens geenen bodem had, maer defe hebbende eenen bodem, haeft ten eynde konde fijn. In der daet, de Staet van Venetien is voor eenigen tijdt van jaeren in macht en inkomften feer vermin-

Haer Oorloghs daden.

Venetianen verftooten de Jefuyten en nemenfe wederom aen.

Laete hulp van den Paus voor de Venetianen.

Anno 1508. Haer uyterfte noot.

Vermindering van defe Staet.

mindert, zedert dat Spangien, en naer hem Engelant en Nederlandt den Evennachter hebben begonnen door te vaeren, haelende ſelf uyt Indien de ſpeceryen en koſtelijcke Waeren en Koopmanſchappen, die voor heen, van daer over Landt, nae de Middellantſche Zee en over de ſelve in haer Pack-huyſen gebracht, en van daer over de geheele Weſterſche wereldt vertiert wierden. Maer dat verlies is weder door eenighe vrydommen, dieſe in het ghebiedt van den Turck heeft gehadt of noch heeft, rijckelijk goet gemaeckt. Aldus heeft deſe Staet gebloeyt en bloeyt noch, ſijnde een ſaeck van verwonderingh, dat ſulck een langh verloop van tijdt, noch ſoo veel ſtormen van onruſten, haer niet hebben konnen doen wanckelen, zoo dat ſy recht mach ſeggen, dat haer Staet is

Weder door voordeelen gheboet.

Mediis tranquillus in undis.

Stil en gheruſt in het midden van de baeren. Kortelijk, Venetien is de plaets in Italien, die de minſte veranderingh heeft uytgeſtaen in haer heerſchappy, anders als Milaenen, die altemet eens van heer verandert heeft, het geen der Ingeſetenen ongeruſtheyt veel te dancken is, die in Oorlogh noch vrede doogen. Sy ſijn die ſtaele, die het ſpotwoort in Italia *Ecco la fico* hebben opgebracht.

Haer ſtantvaſtige Regeringh.

Jup. By wat gelegentheyt?

Merc. De Keyſer Fredericus Barbaroſſa lagh met ſijn heyr omtrent Milaenen te velde, wanneer de Keyſerinne, de welcke mede met hem in het Leger was, begeerte kreegh de Stadt Milaenen, van de welcke ſy veel gehoort had, eens te ſien; het welcke verkregen ſijnde, komt ſy met kleyn ghevolgh daer binnen: Maer de ſchelmſche Milaneſen, ſijnde geduerighlijck tegen den Keyſer ingenomen, en als doe in ſtaet,

Oorſpronck van *Ecco la fico.*

om

om op een nieuw van hem af te vallen, ſonder op ſijn macht te dencken, die omtrent hun veſten lagh, ofte veel ſteunende op die van hun andere aengenome bontgenooten;in de plaets van haer, als een Vorſtinne van haren Staet, behoorlijcke eerbiedicheydt, en het vereyſchte onthael aen te doen, nemen haer en ſettenſe op een Muyl-eſel, met het aengeſicht naer achteren, en de ſtaert in de plaets van den toom in de handt, en laetenſe ſoo den anderen Poort wederom uyt nae haren man den Keyſer toe rijden. Barbaroſſa, bewogen door deſe verachtinge, en te gelijck de meeningh en het voornemen der Milaneſen wel beſeffede, ruckt met ſijn heyr voor de Stad, en met enckel gewelt, maeckt ſich meeſter van de Stadt. d'Inwoonders die ſo groffelijck tegens hem miſdaen hadden, doet hy evenwel de genade, dat die geene, die met ſijn tanden uyt het achterſte of wijflijcke gedeelte van een Muyl-eſel, een vijgh wilde halen, het leven ſoude behouwden; het welck de moetwillige Milaneſen, ſoo onedel in het beſorgen van hun leven, als vuyl in het miſdoen, gaerne gedaen hebben; en hier uyt komt het,dat wanneer men de ſelve verachtelijck handelt, men de duym tuſſchen de twee voorſte vingeren ſteeckt, en hen die aenwijſt, met de woorden *Ecco la fico*, ſiet daer de vijgh. Ick ſal nu dan deſe Characters, en afteeckeningen beſluyten,met het geen een Engelſman van de landen in 't byſonder ſeght, gevende een yeder ſijn gebreck: dat

Gemeen Character van de Chriſtenheyt.

Vranckrijck is een groot Geckenhuys.
Italia een groot Hoerhuys.
Duytſlandt een groote Brouwery.
Hiſpanie, de ſweetkuyp of Badtſtoof van de natuur.
Engelandt een tooneel vol boodtſemaeckers

Ierlandt de beurs van de Banckeroetiers.
Schotlandt het pisglas van de Planeeten,
En Hollandt het voorgeburchte van de Hel.

Jup. Wy laten dit dien schrijver goet maecken: maer gy Soon, al eer gy uyt Italien scheyd, doet my eenige openingh van de oorsaeck en het begin van dien aenvangh der Turcken op Candia, dat geheyligt Creten, dat mijn wiegh is geweest, dat my deert soo t'eenemael in handen van de Barbaren vervallen te sien.

Merc. Ick sal daer Vader gaerne in gehoorsamen, en dat uyt eenigh bysonder bericht van een Veneets Edelman, die ontrent de tijdt van dat besluyt, in het Turcksche gebiedt was, de saeck is dan aldus gelegen.

Verhael van d'oorsaeck van den Oorlogh in Candia en de doot van Bassa Ussuf.

Het is seecker, seght hy, dat voor het nemen van het Galeoen, daer de Sultane of Turcksche Keysers vrouw in was, op de Rhodische Zee, in het jaer 1644. men in het Hof van den Grooten Turck, niet eens sprack om den Christenen den Oorlogh aen te doen, of indien 'er van ghesproocken wierdt, het selfde gheschiede soo bedecktelijck, dat weynige daer eenige kennisse van kregen; maer wanneer de tijdingh tot Constantinopolen quam, van het nemen van het Galeoen, oordeelden terstont de alderdoorsichtigste, uyt het gevoelen, dat daer een yeder over hadt, en voornamentlijck het woeden, dat het selve in het gemoet van den Grooten Heer, die van sich selven wreedt en straf ghenoegh was, maeckte, dat het geensints daer by blijven sou, maer dat dit een oorsaeck sou gheven van een nieuwen Oorlogh teghen de Christenen, en voornamentlijck teghens die geene die het Galeoen genomen hadden, namentlijck de Malthesen; en weynigh tijts ginck'er voorby, of men

Turckse Sultana door de Maltesers geno-

hoorde

hoorde van het toemaecken tegen die van Maltha: Alwaer de tijdinge van alle kanten ghekomen sijnde, heeft de Grootmeester, met sijnen Raedt veroorsaeckt, met een algemeen op ontbodt, al de Ridders van het habijt, die sich buytens lant bevonden, binnen seeckeren bestelden tijdt, belast, tot voorstant van het Eylandt te komen verschijnen, het welcke sy, met alle naersticheydt gehoorsaemden: Ondertusschen hebben, tot Constantinopolen, die geene, van des Keysers Raedt, die de gewichtigheydt van desen aenvangh wat nauwer in sagen, sijn Hoogheydt voor oogen gestelt, wat gevaer in die saeck gelegen was, brengende voor reden by, het verloop van de tijdt, die alreets te groot was, om voor de Winter het werck af te doen; de lanckheydt van de tocht, het vereysch van goet en bequaem scheeps-volck voor een groote Zeevloot, diemen soo haest niet sou konnen by der handt krijgen, en boven alle de groote sterckte van de plaets, en daer men te doen had, met een volck en Ridderschap, de dapperste van de gheheele werelt, als die al hun leven niet anders hadden gedaen, als de wapenen te oefenen, en die de gantsche Levant, alleen met ses Galeyen hadden doen beven. Maer de Groote Heer, verstaende dat sijn Visieren hem desen tocht van Maltha, soo ernstichlijck afrieden, was op het punt om hen alle de kop te doen af slaen, uyt enckel gramschap, als willende in die drift na geen reden luysteren, in voegen sy daer vorder niet van derfden kicken, uyt vrese van hun leven te verliesen. Evenwel een van de Visirs Salinfend genoemt, moediger als al de andere sijnde, betoonende, dat niemant van hen allen de rechte sterckte van Maltha wist, als die daer noyt waren geweest, seyde dat het dienstigh was, eerst nauw

men, maeckt den Grooten Heer verbittert.

Beraetslaging om Maltha te beoorlogen.

onderſoeck van de ſelve te doen, uyt yemant die rechte kenniſſe van de plaets hadde; ſeyde vorders, dat hy een Aga kende, die, niet langer als ſes maenden geleden, van daer gekomen was, en die volkomen onderrichtinge van de ghelegentheyt der ſterckte ſou konnen doen; Indien het ſijn Hoogheyt geliefde den ſelven voor hem te laten komen, en te hooren ſpreecken: De Grooten Heer ſtondt het ſelve toe, en Auſun Aga te voorſchijn komende, wiert van den Grooten Heer gelaſt, openinge van de Staet Maltha te doen, dat hy vrymoedigh ſou uytſpreecken, en aenwijſen hoe de ſaecken van dat Eylandt ſtonden. Deſe dan ſeyde: dat de macht van de ſelve plaets, overmatich groot was, om dat, behalven het voordeel van de gelegentheyt, en de dubbelde Fortificatien en wercken, die haer onverwinbaer maeckten, de plaets beſchermt wierd door een volck van een groote ſtoutmoedicheydt. Dat haer Mueren waren van een onghemeene hooghte en dickte, en de grachten ſeer diep. Dat het geheele landtſchap rontſomme, niet was als eenen rots, ſonder datter aerde te vinden was, om trencheen en wercken te maecken, waer uyt ontſtondt d'onmooghlijckheydt om de plaets te naerderen. Hy voeghde daer by het gebreck van alle noodige dinghen in dat Eylandt, daer geen vyantlijcke macht van Schepen ſich konde houden, noch ſich ſelven ergens veyligen, als in de open Zee, voor de gheweldighe winden en ſtormen, die in die geweſten groot en ſwaer ſijn. Behalven dat het naby Sicilie gelegen was, en Italia tot een gebuur had, van waer hen alle ſoorte van hulp en byſtandt ſou konnen toekomen. Hy deed oock onderrichtinghe van eenighe verborgene mijnen, die de ſlaven niet wiſten, die buyten de Mueren ghemaeckt ſijn; en om ſijn verhael te ſluy-

Wort ontraden.

fluyten, wees oock de verre afgelegentheyt aen, soo dat de Zeemacht in tijts daer niet sou konnen komen, sijnde nodigh in het begin van Juny aldaer te sijn, nademael sy sich aldaer niet boven de dry maenden sou konnen houden, welcke tijt ten eynde sijnde, most men gissingh maecken te vertrecken, indien men de gantsche macht niet in gevaer wilde stellen, ter oorsaeck van de stormen, die aldaer in het begin van de Herfst of de Maent van September gemeenlijck ontstaen.

Alle dese dingen, soo strydigh met het begeeren van den Grooten Heer, dienden nergens anders toe, als om het vuyr van sijn gramschap te meer te ontsteecken, geduerende de welcke hy den Aga verscheyden vragen voorstelde, en onder anderen, wat soort van volck het was dat Maltha beschermde, dat het selve soo onoverwinnelijck maeckte. De Aga berichte dat het was een vereenigingh van Christen Edelingen, uyt het geheel Christendom te samen gebracht, van de welcke de meeste Francoysen waren, sijnde de Generael of Overste van de Galeyen mede een Fransman, en dat, om het innemen van die plaets te gemackelijcker te maecken, van noden was, uyt te wercken, dat de Coninck van Vranckrijck al sijn onderdanen te rugge riep, en dat het andersints niet mooghlijck was die saeck ten eynde te brengen.

Dit seggen van Francoysen vergramden den grooten Heer in sulcker voegen, dat hy beval, terstont heen te gaen, om 't hooft van den Franschen gesant te gaen halen; het welcke oock sonder nalaten sou sijn gheschiedt, indien de Raedt sulck een quaet besluyt niet had voorghekomen. En by geval was daer teghenwoordigh seecker Aga, een swarte gesneden of ontmande, een man van jaren en verstant, dewelcke

Woedende gramschap van den grooten Heer.

bewogen door een yver, voor de welstant van den Grooten Heer, voegde sich in het midden, en tegen sulck een barbarisch besluyt te spreecken, seggende, dat binnen de tijdt van dartigh jaren, geduerende de welcke hy het Rijck onder vijf groote Heeren gedient had, namentlijck, de twee broeders, de Vader, Grootvader, en Over-grootvader van sijn Hoogheydt, in welckers raedt dingen van seer groot ghewicht verhandelt wierden, hebbende voor fondament ofte gront, het verlies van Galeyen, Galioenen en andere schaden meer, die op verscheyde tijden en wijsen waren voorgevallen; hy evenwel noyt gehoort had dat men gesproocken had van het hooft af te smyten, en voornamentlijck de gesanten van Vranckrijck. Dat hy sulck een daet geensints konde voor goet kennen, sijnde, om verscheyde redenen en seeckere saeck, dat sulck een verongelijckinge, aen so een machtigh Koninck gedaen, als die van Vranckrijck was, noyt onghewroocken sou blijven. En indien alleen ses Galeyn van Malta, somwijlen de sRijcks geheele zee in roere stellen, wat soude het dan sijn, indien de Koninck van Vranckrijck komende tot een rupture of verbreeckinge met sijn Hoogheyt, hem den oorlogh verklaerden? Waerlijck hy soude sich sodanigh aenstellen, en sijn saeck op sulck een wijse voort setten met alle sijn macht, gedreven door sulck een groote verongelijckinge, dat het Ottomannische Rijck, soo treffelijck van al sijn Hoogheyts voorsaten opgevoert, een droevigh en schaedelijck gevoelen daer van hebben sou. Kortelijck, het ware noch betamelijck, noch eerlijck, yets tegen sijn bondtgenoten aen te vangen.

Dese redenen wierden van den geheelen raedt met toejuychen aengenomen: alleen de Grooten

ten Heer, die de selve niet anders konde aenmercken, als strijdigh met sijn goetduncken, meende te barsten van spijt en gramschap, en het eerste dat hy dede, was te beveelen, dat men aenstonts dien ontmande sou doen sterven, die hem soo goeden raedt gegeven had. Al die van den Raedt baden voor den ouden man sijn leven, en konden evenwel niet anders van den Keyser verkrijgen, als dat de straffe des doodts verandert wierdt in een ballinckschap naer Gallipoli, sijnde berooft van al sijn ampten en gouvernementen. Eenige in den selven Raet sloegen voor, dat men Sicilia sou aentasten, dewelcken hen lichter sou vallen als Malta, en het selve geluckende, sou Malta, dat sijn behoefte daer uyt trecken moet, niet langh konnen bestaen. Siracusa als een gheleghene plaets, ten aensien van haer haven, en overvloet van leeftocht, sou men eerst hebben aen te treffen: Maer dese voorslagh verworpen sijnde, stelde men Calabria voor, welcke voorstellinge van gelijcken afgewesen wiert, om dat men het Rijck van Candia bequamer en gelegender vandt, aenghemerckt haer naby gelegentheydt, waer toe de Grooten Heer sich oock gheneghen toonde, hoewel de saeck voor als doe noch niet vast wierdt gestelt; maer eenige weynige dagen daer na, en tusschen weynigh hoofden wierdt het werck gearresteert en beslooten. Een gherucht van Malta wierdt evenwel gestroyt, alleenigh om de Venetianen te blindthocken, en hen onvoorsiens op den hals te komen, dewelcke sich daer in licht gelovigh toonden, hoewelse wist dat het der Turcken gewoonten is, geen trouw of woort te houden, als voor soo veel het hen nut of dienstigh is. Eenige dagen voorby gaende, wierden de gesanten van Vranckrijck, van Venetia, en

Goeden raedt, qualijck geloont.

Beradinge van de Turcken om Christenrijck te beoorlogen.

Valsch gerucht gestroyt.

Onder handelingh van Bodogna met de gesanten van Vranckrijck, Venetie en Hollandt.

Hollandt in het huys van Bodogna, alsoo begunstighde van den Grooten Heer, ontboden, dewelcke henlieden, de wil en het begeeren van sijnen Heer te verstaen gaf, namentlijck, te weten uyt hen lieder, wat slagh van volck het ware die het Galeoen genomen hadden, en waerom sy het selve niet hadden te kennen gegeven, eer sy daer toe versocht wierden. Op soodanighen onhebbelijcken vraegh gavense tot antwoort, dat sulcks in der daet hen onbekent was, om dat sulcks gheschiedt was buyten wil en weten van hunne Meesters, als sijnde die geene die niet soecken als goede intelligentie en vriendtschap met den Grooten Heer te houden. *Dewijl ghy lieden het niet weet* (seyde daer Bodogna op) *so sal ick het u seggen*, en maeckende dat segghen soo langh, quam het eyndelijck daer op uyt: Den Grooten Heer is ten hooghsten verwondert en verbaest, dat de Koninck van Vranckrijck, bontgenoot van sijn Kroon, sijn eygen onderdanen en ingesetenen, na Maltha gesonden heeft, om hem den oorlogh onder een anders bannier aen te doen, die hy tot daer en toe voor een goet vrient had gehouden; maer dat hy sich voor het toekomende voor hen, als voor sijn vyanden sou hebben te wachten, indien hy al sijne Ridders, die aldaer sijn, niet te rugge ontboodt, gelijck als hyse daer heen gesonden had, en het Galeoen datse genomen hadden, hem niet weder dede geven, sou hy, in tijdt en wijle daer sijn ongenoegen over toonen.

Hier op gaf de gesant tot antwoordt: Dat de Franschen, die tot Maltha woonen, lieden sijn die tot het Rijck niet behooren, over dewelcke de Koninck sijnen Heer geen gesagh hadde, sijnde een bekende saeck aen de geheele werelt, dat het selfde Eylandt onder het gebiedt van Spangien

gien ſtaet, met het welcke Vranckrijck voor als doe in oorlogh was. En wat aengaet het weder gheven van het Galeoen, en het geen met het ſelve is genomen geworden, door lieden die onder ſijn Koninck niet ſtaen, ſoude het een onredelijckheydt ſijn ſijnen Koninck ſulcks te vergen. Hebbende de geſant van Vranckrijck deſe antwoort gedaen, keerde ſich Bodogna na den Baiolo van Venetie, verwijtende hem de onghetrouwigheyt der Venetianen, dewelcke toelaten tegen de vrede, dewelcke tuſſchen hen lieden met den Grooten Heer geſlooten was, dat de Galeyen van Maltha den vryen inganck in de haven van Candia hebben, alwaer oock de Malteſen, na dat ſy het Galeoen genomen hadden, hun volck, paerden en koopmanſchap gheloſt hadden: En om ſulcke inconvenienten en onbetamelijckheden voor te komen, verſocht de Grooten Heer van hen de haven van de ſelve plaets, met verſeeckeringh voor de Zee-macht, dewelcke hy beſich was tegen Maltha te verveerdigen, met een ſeecker getal van Galeaſſen tot ſijn verſterckinge. De Bailo gaf daer op tot antwoordt, dat Candia noyt eenighe Galeyen of Schepen van die van Maltha hadden ontfangen, en dat den Grooten Heer, aengaende die ſaeck, ſeer qualijck geinformeert of onderrecht was: Dat hy, aengaende de haven en het leenen van de Galeyen, niet ſou nalaten de Signorie kenniſſe te doen hebben, maer dat hy vreeſde niet te ſullen opdoen.

Eyndelijk ſeyde hy tegen den Geſant van Hollandt, dat de Grooten Heer om Schepen benodight waer, en dat hyſe van hen te leen begeerde. Deſe antwoorde, datſe hem die gaerne wilden leenen, maer onder deſe voorwaerde, dat de Grooten Heer hen van gelijcken wilde doen

met ſijn Galeyen, dieſe voor als doe ſeer nodigh van doen hadden, om teghens de Spangiaerts te gebruycken. De ſaeck is ſoodanigh, dat ſonder tuſſchen-ſpreecken van Bodogna, de Grooten Heer, tegen hen met ſulck een gramſchap ontſteecken was, dat hy hen voorſeecker ſou mishandelt hebben; doch men lietſe gaen, met laſt dat yeder van hen lieden ſijn bedencken ſou nemen, op het geen den geſant van Venetie was voorgeſlagen, dewelcke alſoo dat onweder niet hadden voorſien, en overvallen wierden eer ſy het ghedacht hadden, of behoorlijcke ordere konden ſtellen tot hun verſeeckeringh, ten aenſien van de Candiotten, die de Staet van Venetie nier ſeer toegedaen ſijn, ter oorſaeck van de verſchillen tuſſchen hun Grieckſche, en der Venetianen Roomſche Godtsdienſt. En waerlijck het is te verwonderen, dat een Republijck of Staet, die ſoo wel geregeleert is, ſoo onbedacht is gheweeſt in een ſaeck van ſoodanigh een ghewicht, en dat de nabuerſchap der Turcken hen geen oorſaeck tot misvertrouwen gaf, voornamentlijck ſiende de toeſtel van ſoo een geweldige Zee-macht, in ſchijn tegen die van Maltha, maer in der daedt tegen Candia.

Onachtſaemheyt van de Venetianen.

De Vloot dan geraeckt onder ſeyl, en ſtreckt ſich na de haven van Gicovarino, naer datter een algemeene monſteringh was gedaen, en gevonden waren dartich duyſent Soldaten uyt de Levant, ſonder die van Barbarye, en Algiers, die oock te ſamen dartigh duyſent uytmaecken, 90 Galeyen, daer onder twee Maonen, 250 ſoo Carannifacchi als Saiche, en dartigh Schepen van Barbarye, maeckende te ſamen uyt, omtrent 360 of 370 ſeylen, behalven die geene die noch daer na by het gros van de Armade of Zeemacht quamen.

Uyttocht van de Turckſche Zeemacht.

Sijn-

Sijnde dan dese Zeemacht in het Rijck van Candia, op St. Jans avont, ghelijck men daer de dagen noemt, gekomen, namen sy des anderen daeghs twee kleyne Forten in, die op een steenrots legghen teghen over Canea, ten kosten van 500 Turcken; van de welcke de besettingh, bestaende in veertich mannen, in stucken gehouwen wierdt. Op dien selven dagh heeft de Bassa of Admirael van de Zee, die algemeen Overste van dese Oorloghs-macht was, het geschut doen landen, slaende voort sijn tenten op, en Batteryen oprechtende, yeder van tien stucken gheschuts. Sijn eyghen Battery lagh aen het Westen van de Stadt; die van de Janitzars, aen het Suyden, en die van de Spahys aen het Oosten. Het werck van de sijde der Turcken wierdt soodanig gespoet, en de Stadt Canea, op sulck een wijse aengetast, dat de Turcken binnen de tijdt van een Maent sich selven aen de voet van de mueren der Stadt geplaetst sagen; hoewel niet sonder verlies van seer veel volcks, en in der daet, in dien'er tijdelijcke bystant van de sijde der Christenen was gekomen geweest, hy sou niet alleen dien voortganck niet hebben ghedaen, maer sy souden hen gewisselijck in confusie en onorder hebben gebracht: Maer het schijnt, de Christenen hadden soo veel te doen met hun eygen belangh, en droegen sulck een slechten sorgh voor hun gemeene welstandt, dat de Bassa eyndelijck meester wierdt van de plaets, door d'oneenigheydt van de belegerde, meer als de dapperheydt der Turcken (hoe wel de Bassa Ussuf sich in alle gelegentheden als een braef krijgsman gedraghen had) ter oorsaek dat, hoewel sich het krijghsvolck in alle voorvallen sich mannelijck genoegh droegh, en al het gewelt der Turcken dapperlijck genoegh afsloegh, de Borgers evenwel

Aenvang van het beleg van Canea.

Oneenigheydt der Christenen oorsaeck van het verlies van Canea.

wel sijnde veel meer in het getal, vreseende van de Turcken te sullen mishandelt worden, indiense stormenderhandt verovert wierden, sich liever wilden overgeven als het uyteste waghen. Behalven datse hadden de mijn der vyanden met goet gevolgh sien speelen, en dat men ter selver tijdt een valsch gerucht had gestroyt, datter noch eenige andere vaerdigh waren, om de ingesetenen te meerder te verschricken. Sy dan vreesende daer voor, begosten van die uur af aen van verdragh te spreecken of te parlementeren, gelijck men het noemt: Maer indiense geweten hadden dat de Turcken alreets voorgenomen hadden het belegh op te breecken, indien die van binnen noch een storm of twee hadden konnen uytstaen, sy souden sich wel bedacht hebben. Waerlijck de nalatigheyt van die van Suda kan omtrent dese saeck niet verschoont worden, die, hebbende gheleghentheydt te water en te lande, den vyandt met eer als ghemeene macht aen te tasten en alle afbreuck aen te doen, het selve evenwel niet dede, het welcke d'oorsaeck was dat de Turcken met geen meer als ghemeene macht, sich meester van soo een stercke plaets als Canea hebben gemaeckt. Dese plaets dan gaf sich op verdragh over, en de Bassa trock daer binnen, aldaer hy terstont ordere stelde op het hermaecken van het geene om verre geworpen was, om tegen alle gewelt weerbaer te sijn. Ondertusschen openbaerde sich de Christen vloot, maer behalven dat het te laet voor Canea was, soo bevandt sy sich soo swack van volck en Schepen, dat de Turcken, in de plaets van daer voor te duchten, siende de kleyne macht van de selve, daer openbaerlijck de spot mede dreven.

De Stadt wort met verdragh overgegeven.

Macr wanneerse wisten, dat deselve merckelijck versterckt was, en gereet om haer Scheeps-

Schrick der Turcken voor de Christenen.

Vloot

Vloot aen te tasten, wierden sy daer over so verschrickt, datse naer anders geen saeck dachten, als om de vlucht te nemen: Maer het ongeluck voor de Christenen was, dat op het uytloopen uyt Suda, weer en wint hen tegen was, het geen hen, siende dat de tijdt alreets verloopen was, en dien volgens geen gelegentheydt om iets goedts uyt te rechten, sich weder westwaert aen begaven. De Turken, die anders niet sochten, maeckten sich oock vaerdigh om na huys oostwaerdt aen te trecken, hebbende voor heen een goede besettingh, en bestellingh gelaten, om te bewaren het geene sy gewonnen hadden. Op hun vertreck maecktense een overslagh van al hun volck, en bevonden 4000 krijgslieden verlooren te hebben, en noch tweemael soo veel sieccken en ghequetsten. De Bassa tot Scio met sijn Vloot aengekomen sijnde, vandt aldaer een ordere van den Grooten Heer, dewelcke hen genootsaeckte, alle mooghlijcke naersticheydt aen te wenden, sich een dagh, voor het aenkomen van de Vloot, tot Constantinopolen te vinden, het welcke hy dede. Het is onmooghlijck uyt te drucken al het toejuyghen en het bewijs van vreughde, waer mede hy bejeghent en begroet wiert, voornamentlijck door den Grooten Heer, dewelcke niet konnende sijn blijdtschap binnen de palen van behoorlijckheydt houden, niet verwachte tot dat sijn Bassa van de Zee, sijn overwinnaer, ja sijn Soon, by hem quam, maer sich van sijnen Throon op hief, en hem teghen liep, om hem te omhelsen met over groote teeckenen van gemeensaemheyt, prijsende hem met woorden, en hem ophoopende met beloften, en verklarende, dat hy noyt boesem-vrient soodanigh had gehadt als hy hem was. Maer siet hier eens d'onstantvastigheydt van de menschelijcke

Die te vergeefs de Turcken aen willen.

Vertreck der Turcken na Constantinopolen.

Overgroot onthael den Bassa Ussuf aengedaen.

saecken:

ſaecken: 't En duerde geen langen tijdt, of dien gunſteling, dien lieven boeſem-vrient, ſach ſich vervallen uyt de genade van den Grooten Heer. De Sultane die deſe groote gunſt teghens deſen Baſſas ſeer tegen de borſt was, wel kennende den aert van den Grooten Heer, en ſoo licht eenigen quaden indruck daer vat op hadde, oock wel-kundigh van ſijn gierigen aert, wiſt den Grooten Heer ſoo veel in de ooren te blaſen, gelijckſe oock van eenige nijdigers verſtaen had, dat deſe Baſſa, van de welcke ſijn Majeſteyt ſulck een werck maeckte, en die hy om ſijn treffelijcke overwinningh ſoo hoogh in den top ſette, Canea geenſints door ſijn eygen dapperheydt vermeeſtert had, maer alleen door de kloeckheydt van die van Barbaryen, den hoeck te boven ghekomen was, buyten hulp van de welcke hy, met ſchande ſou hebben moeten vertrecken, tot de uyterſte vleck van oneer van ſijn Majeſteyt. Dat het een groote misſlagh ware, hem geen reeckeninge en bewijs af te eyſchen, en hem reden te geven van ſich ſelven, meer en meer op ſijn ſtaet te verhooveerdigen. Meer behoefdemen niet te ſeggen, tegen een Vorſt die overmatigh wreedt, en gierigh was, om hem tot een beſluyt van het verderf van ſijn gunſteling te brengen.

Afgunſt van de Sultana tegens Uſſuf.

Verwekt ongenoegen van den Grooten Heer tegens hen.

Aert van Ibrahim.

Van die uur af aen, ſo menigmael als de Grooten Heer deſen Baſſa ſagh, deed hy hem eenige beſtraffinge, en voor eerſt; waerom hy ſijn woort aen de Chriſtenen van Canea gehouden had, daerſe alle de doodt hadden verdient, om datſe ſijne wapenen hadden derven tegenſtaen; waer op hy ſeer betamelijck antwoorde, dat de Stadt hem ſijnde overgegeven, na datmen hem alle redelijcke en billijcke voorwaerden had toegheſtaen, het niet anders als reden was, deſelve te houden, konnende het breecken van deſelve

Des Keyſers wrevel tegens Uſſuf.

niet

niet ghefchieden, als met de meefte ongherechtigheydt ter wereldt, en blaem van fijn Hoogheydt, het welcke oock miffchien eenighe wederfpannigheyt in hen fou konnen veroorfaecken, fijnde de faecken tegen de Venetianen noch niet volkomentlijck wel beftelt. Maer dit was voor een doot mans deur geklopt, en tegen een menfch gepraet, die fich de faecken van den Oorlogh min als niet verftondt, tegen een Barbaer, die voor als doe geen anderen toon begeerde te hooren, als die van het goudt, het welcke hem veroorfaeckte terftont uyt te vallen, en te feggen, dat hy hem het fijne wederom moft geven, anderfints fou hy middel vinden om fich reekening te doen doen, felfs tot koften van het leven van den Baffa, die wel foo ftout was dat hy al de Rijckdommen, die hy uyt Canea gebracht had, hem onthield. d'Arme Baffa niet wetende wat meer te feggen, tegens een menfch, die in de werelt anders geen reden kende, als die van fijn eygen drift, konde niet beter doen als ftilfwyghen. Op den 30ften January van het jaer 1646. noch geen drie maenden na de tijdt, op de welcke hy van fijn Heer en Meefter foo heerlijck en met fulcke teeckenen van genegentheyt onthaelt was, deed hem den Grooten Heer voor hem komen, en belafte hem met fchelden en dreyghen, dat hy hem fijn fchat fou laten fien, op verbeurte van het leven. Dit deed den vromen Bafla alle gedult en aenfien verliefen, die een onderdaen fijnen Heer en Meefter fchuldigh is, feggende hem, met eenigen fchyn van gramfchap, dat hy anders geen fchat hadde, als de roem en glory van wel gedient te hebben, foo verre was het van daer, dat hy fich felven op eenigerhande wijfe fou hebben gefoght te verrijcken. En wat aengaende de dreyghementen, die

Sijn onverfettelijcke vreckheydt.

Beveelt den Bassa te verwurgen.

die hem sijn Hoogheyt deed, daer vraeghde hy weynigh na, als weynigh reden hebbende, om na een langer leven te trachten, om een sot Prins te dienen. Ter nauwer noot hadde hy dese waere, maer te stoute woorden voortgebracht, of de Grooten Heer, woedende van gramschap, belaste dat men hem terstont stranguleren of verwurgen sou. Evenwel niet tegenstaende dit onwederroepelijck bevel, wierdt de Bassa in de naeste kamer gebracht, en weder op nieu, door den grooten Visir ghebeden, dat sijn schepsel was, vergiffenis van den Grooten Heer te versoecken, met hoop deselve te sullen verkryghen: maer Ussuf wilde ter wereldt niets doen, maer versocht alleen maer drie uuren tijdt, om sijn saecken en belangen te bestellen, welcke tijdt verstreecken sijnde, wierdt hy gewurght, roepende geduerigh sijnen Godt aen. Op dese wijse eyndigde Ussuf Bassa sijn leven, op sijn ouderdom van 35 jaren, een man van goet verstant, vol moet, en seer gerechtigh van natueren, soet en aenspraecksaem met een yeder, en in der daet een eerlijcker doodt wel waerdigh, sijnde binnen de tijdt van twaelf jaren, tot sulck een hoogte opgeklommen, dat hy gesagh had over de meeste deelen, die onder den Grooten Heer stonden, hebbende oock d'eer van Schoonsoon van den Grooten Heer te sijn; geluckigh in sijn aenvangh, en geluckigh voor al sijn leven, indien hy een Prins had mogen dienen, die niet soo wreet, en weldadiger was geweest, teghen die geene die hem dienden. Waerlijck de doodt van desen Bassa leert ons te recht, het spreeckwoort waer te sijn.

Grootmoedigheyt van Ussuf in sijn doot.

Lof van Ussuf.

Tolluntur in altum
ut Lapsu graviore ruant.

Sy worden hoogh opgevoert om te harder te vallen.

Jup.

tusschen de tweede foly 96 en 97

Jup. Al genoegh gemoralizeert, gaet slechts voort, indien gy meer te seggen hebt.

Merc. Dese Bassa was een arm Landtmans Soon in Bosna geweest, en was van sijn vyftiende jaer in het Hof van den Grooten Heer als Adel-jongen opgebracht, en wierdt in minder als yets verhoogt, tot de hoogste en merckelijckste ampten van het Rijck; maer was hy haestigh geklommen, hy was noch schielijcker gedaelt, tot smart van die geene selfs die hem de doodt hadden aenghedaen. De Grooten Heer, als nu sijn gramschap over was, had terstont berouw van het geene hy gedaen had, en begeerde hem, met alle gewelt doodt te sien, en sijnde by hem ghebracht, daer hy lagh met de koorde om den hals, en noch genoeghsaem warm was, wilde hy geloven dat dese sijnen gunstelingh noch in het leven was, raeckte hem aen de voeten, en aen de handen, en belaste hem met een droevige stem op te staen: Maer siende dat hy in der daet doot was, spaerde hy geen traenen op sijn doode lichaem te spreyen, het welcke hy menighmael kuste, noemende hem geduerighlijck sijn Soon, en sulck een gebaer maeckende, dat het een jammer om te sien was, met klachten, dat hy sich selven berooft had van een man die hem en sijn Rijck soo nodigh was. Dit gejammer duerde soo lange, tot dat men hem, als met geweldt van de plaets trecken most, en hy om sijn smart voor een deel te versachten, bestede sijn nieuwe genegentheydt aen Oglio Bassa sijn Stedehouder ter Zee, die eerst wederom gekomen was, nae dat hy Hussain Bassa met onderstandt van volck nae Canea had gebracht, brengende 60 Christene gevangenen mede, ten deelen Italiaenen, ten deelen Hooghduytschen, die hy in een schermutzel gevangen had, de welcke door bevel van den

Sijn afkomst.

Overdadige rouw van den Keyser over de doot van Ussuf.

Oglio Bassa komt in sijn plaets.

Keyser alle op een barbarische wijse: wierden geimpaleert, of in de palen gheworpen: daer de ellendige soo langh in blijven hangen tot datse sterven; den een aen sijn been, d'ander aen den arm, een darde aen eenigh ander ghedeelte van het lichaem, en geluckigh die de doodt hae sty komt, dewelcke meenighmael langher toeft als dienstich is voor de behoudenis van hunne ziel.

Chriſtenen beſetten den uyttocht tegen de Turcken.

Terwijl nu de Turck sijn tweede Zee-macht vaerdigh maeckte, om sijn voornemen op het Rijck van Candia voort te setten, hoewel niet met sulck een spoet, als men wel in het eerste had aenghewendt, sijnde de hitte en oorloghs-lust al eeniger maete verkoelt, quam de tijdinge tot Constantinopolen datter 25 Christen schepen aen de mont van de Casteelen aen de Dardanelli sich bevonden, alwaer de vloot nootwendigh door most. Men sagh sijn leven geen grooter verbaestheydt als toen onder de Turcken, over d'overdaedige stoutheydt van de Venetianen, die soo dicht by het hooft van het Turcksche Rijck dersden komen. Terstondt wierden 20 Galeyen, wel voorsien, na Gallipoli, tot bewaring van de Casteelen, gesonden, onder 't geleyde van den Chiechaga van de Zee, en op deselve tijdt quam'er tijdinge dat de ghesyde Christen vloot, de Casteelen vast beschooten, van Tenedo af, met dry stucken gheschuts, maer dat eenige kloeckmoedige Turcken sich tot onderstant in deselve sterckten hadden geworpen, waer door de Venetianen te met een weynigh aftoogen, latende daer het geschut en hondert Krijgslieden, waer van alleen twintigh ghevanckelijck binnen Constantinopolen gebracht, en op de Galeyen geset wierden.

Jup. Na dat ick eenige omstandigheden van

u

u verhael heb aengemerckt, dunckt my dat het niet ſwaer ſou vallen voor de Chriſten Vorſten, indienſe te ſamen ſpanden, dien Barbaer met al ſijn macht en ſnorcken te dwingen, en weer haeſ-op na Scythia te jagen.

Aenmerkingh op den Staet der Turcken.

Merc. Dat ſou hen niet over ſwaer vallen, maer daer is een onmooghlijckheydt onder de Chriſtenen; Vranckrijck ſoeckt het niet, maer na ſommige ſegghen, ſiet liever dat Venetie aen die kant werck vindt, om hem als hy eens in Italie komt te wroeten, de voet niet dwars te ſetten. Spangien mocht wel willen, maer kan alleen geen dans maecken; de Paus van Romen maeckt wel wat Botades, maer voor de reſt *manum de tabula.* Engelandt en Hollandt ſouden voor al niet willen, ter oorſaeck van den overgrooten handel dieſe in ſijn Rijck op de Levant hebben, en dit ſijnſe die het werck meeſt ſouden moeten uytvoeren. Deenmarcken en Sweden ſijn ſoo verre van der handt, datſe qualijck weten offer een Turck in de werelt is, behalven dat deſe Vorſten onder malkanderen gedurighlijck over hoop legghen, en niemandt daer ſijn intereſt vindt; en men gelooft dat de Koninck van Vranckrijck, liever Keyſer in Duytslandt als in Thracie ſou willen ſijn; in ſomma dien doorn, tot verdriet van Europa, moet waſſen en toenemen, en de Chriſtenen ſoo dicht aen de vodden komen, datſe eenmael ter degen het gevaer van naby ſien. Maer om voort te gaen: Sijnde dan deſe Veneetiaenſche vloot weder naer het nauw van Gallipoli ghekeert, wierdt de nieuwe Baſſa of vooght van de Zee ghedronghen deſelve tegen te gaen, met ſoo veel Galeyen als hy by een kon halen, en komt daer op den 28 April omtrent, maer ſich verwonderende over de kloekheyt van de Venetiaenſche ſchepen, ſchreef

Belangh der Chriſten Vorſten.

Daden van Oglio Baſſa.

daer

daer over aen de Poort, dat hy met soo geringen macht, geensints gheraden vandt de Christenen aen te tasten, behalven dat sijn geschut niet half soo ver reyckte als dat van de Venetianen, waer over hem noch vijftigh Galeyen te hulp toegesonden wierden, en omtrent 62 Caramusen, tien schepen met twee lagen geschut, en sees Maonen, het welcke gheschiede op den 2. May. Maer evenwel sou al dese macht niet veel geholpen hebben, ten ware de vijf-en-twintigh schepen, door gebreck van water, niet gedwonghen waren gheweest de enghte te verlaten, en den vryen doortocht aen de Turcksche vloot te laten; dewelcke sich in het begin van Juny by Scio neder sette, daer noch eenighe macht uyt Barbarye, namentlijck twee schepen van Tripoli, negen van Tunis, en elf van Algiers, met neghen Galeyen by quam. De Turcksche Zeevooght komt aldus op den 18 July tot Canea, daer hy in het aensien van de Venetiaensche vloot een goedt onderstandt binnen bracht, sijnde niet moogelijck den Generael van de Christenen te bewegen uyt Suda te loopen, om dat onderstant te verhinderen. Men moet hier aenmercken, dat als men de eerste mael aen het Hof van den Grooten Heer sprack, van een Zeemacht op te rechten, datter toen binnen Constantinopolen ses Candiotti Calogori waren, die by de voornaemste van het selve Hof aenhielden, dat hen het bestieren van deselve vloot mocht aenbevolen worden, doende verseeckering van een goet gevolgh: Het welcke alleenigh dient, om te toonen hoe genegen dat die lieden waren, om sich de heerschappy van de Venetianen te onttrecken. Een gebreck waerlijck in sulck een wijse regeringh, in hun dienaren sodanigen macht te dulden, die hun onderdanen

Turcken brengen onderstandt binnen Canea.

Ontrouw der Christenen tegen hun geloofsgenoten.

danen soo verre druckt, als liever onder de Barbaren, als hen lieden te willen staen: Dese gaven vorder hunnen raedt, en deden hun aenwijsinge, om het alderbeste hun besluyt uyt te voeren; deselve plickten deden eenige Sicilianen, omtrent de tocht na Sicilie, die toen voorgeslagen wiert, doende verseeckeringh datter geen swarigheydt was om de saeck uyt te voeren; oock datter geen beeter middel was om Maltha te winnen, als sich meester van Sicilie te maecken: so trouw vallen de Christenen omtrent hun eyghen Vaderlandt, konnende met goede ooghen aensien duysenden van menschen in het verderf gebragt, wanneer sy hun belangh maer konnen voldoen. Ja sy quamen wel soo verre als hen verseeckering te doen, van de Haven van Syracusa, en van de Stadt mede, met weynigh moeyten en kosten, en sijnde sy meester van die plaets, waren sy het van het geheele Eylandt. Een van Ragusa stelde voor den aenvangh op Italie, ghelijck oock een seeckere Priester van Roma, die sich aldaer voor geneesmeester, oock voor een duyvels konstenaer uyt gaf; maer sijnde soo in het een als in het ander weynigh van belangh: In sulcker voegen konnen sich de Turcken van de Chistenen selfs dienen om de Christenen te plagen, en 't en ware soodanighe schelmeryen geweest, de Turcken hadden sulck een voortgangh niet ghemaeckt. Men moet hier by voegen, dat de Turcken in hun besluyt van tegens de Christenen te oorlogen, altoos eenighe beweeghredenen hebben gehad. Gelijck van den laetsten oorlogh het nemen van de Sultane is geweest teghen de Maltesen, dat in hun plaets de Venetianen hebben moeten ontgelden, alsoo is het oock ghebeurt in het jaer 1642, sijnde de vloot van den Grooten Heer vertrocken van het

De Turcken Oorlogen tegen de Christenen selden sonder beweeghredenen.

belegh van Assoë, een plaets gelegen aen de Rivier de Tanais, dat een seecker Grieck, geboortigh van Galata, een man van middelbare staet en gelegentheydt, en anders van een goet eersaem leven, sonder dat men weet of het door eenighe ontsteltenis van harssenen, of andersints door eenige geest-yver gheweest is, op het midden van den dagh, tot Constantinopolen in de Kerck van Santa Sophia ghegaen is, alwaer hy, met meer roeckeloosheyt als oordeel, met voorgeven van een Christelijcken yver den Keyserlijcken standaert, staende boven den stoel van hun Leeraer, wech genomen, in stucken gescheurt, en onder sijn voeten getreden heeft, roepende met luyder keelen, dat de tijdt naderde, dat de Turcken souden vernietight werden, en datse nu al langh genoech hadden getyranniseert, en datse binnen den tijdt van dry jaren, men de eerste teeckenen van het Ottomannische huys sou sien te niet gaen. Dese man wierdt hier over gevangen, en by den Grooten Visir ghebracht, dewelcke hem ondervraeghde wat geest hem bewoghen had sulcks aen te rechten, en op sulck een wijse den standaert van den Grooten Heer te schenden, en het verval van het Rijck te voorseggen? Die daer op antwoorde, dat hem dry nachten achter een, een schoon Jongelingh was verscheenen, die hem bevolen had het selve te doen. De Visir, sijnde een man van verstant, siende dat hy noch door dreygen noch andersins, desen dwaes van sijn dwaesheydt niet konde aftrecken, veroordeelde hem voor al sijn leven op de Galey, met verbeurte van al sijne goederen, daer hy wijslijck aen dede, hem handelende als een sot, in sulck een reuckeloos bestaen, den welcken, indien hy na verdiensten had gestraft, sou het selve misschien het volck eenighe vrees heb-

Seltsaem bestaen, van een Griecks Christen.

Wijs beraedt van den Visir.

hebben mogen veroorſaecken , gelijck het ghemeen toch bygelovich of lichtghelovich is, het welcke eenige kleynachtingh omtrent de Majeſteyt ſou hebben mogen veroorſaecken. Soodanich dan is het begin, en d'oorſaeck van deſen Oorlogh van Candia geweeſt, ten eynde van de welcke ſich de Veneetſianen van deſe Kroon berooft hebben geſien; oock ſodanich de wreetheyt en ondanckbaerheyt die den Grooten Heer tegen ſijn getrouwen Baſſa ghetoont heeft, omtrent op deſelve tijdt, dat het Hof van Perſia en Chah Abas, op diergelijcke wijſe ſijn Hof tot een ſlachthuys ſagh gemaeckt; maer hoewel de ſtof niet verſmadelijck is, wil ick Vader daer niet mede ophouden.

Jup. Gy ſoeckt u verſchooningh op my, daer het miſſchien aen u ſelven ſchort, wy moeten daer mede het bericht van hebben: maer eerſt ſeght ons iets van de Staet van Romen, daer ick merck dat de Chriſten Vorſten ſeer het ooge op hebben, op dat wy eens ſien, hoe de belangen van de Hoven van Europa aen de Stoel geveſt ſijn, en dan ſullen wy eens dat werck van Perſia hooren.

Merc. Die geene die ſijn mogentheyt aenhangen, Vader, ſijn alleen deſe die men Roomſche of Roomsgeſinden noemt, de andere, gelijck de meeſte na het Noorden leggen, vragen ſoo veel na hem, als Mevrouw Diana na het keffen van de honden; onder de geene is oock de Coningin Chriſtijn van Sweden, die haer Rijck aen Carel afgeſtaen heeft, te reeckenen: Deſe na dat ſy by na gants Chriſtenrijck doortogen had, heeft ſich eyndelijck voor de tweede mael tot Romen neder geſlagen, om een heylige Dochter van ſulck een heylige Vader te ſijn. Op haer eerſte aenkomen aldaer, wilde ſy aenſtonts haer edelmoedigheydt

Staet van het Roomſche Hof.

Van Coningin Chriſtina van Sweden.

heydt betoonen; en de Staet van Venetien, in haer swaren Oorlogh met den Turck, met een Regiment voetvolcks, op haer eyghen kosten, onderschragen; maer haer ongelegentheydt, en het ongemackelijck overkrijgen van geldt uyt Sweden, (alsoo, na het lichten van twaelf duysent dubbloenen, geen wissel meer volgen wilde) als mede het sterven van Santinelli haer gunsteling, die de wervingh sou bevorderen, waren de oorsaeck dat haren toelegh in roock verdween; gelijck meest al haer windige toelagen. Daer toe helpt noch meer de doot van haren opvolger de Coninck van Sweden, waer door sy staet in noch grooter schaersheyt te vallen. Dese Paus maeckte in het eerst seer veel wercks van dese Princes, maer sedert hy gemerckt heeft, dat by haer mannelijck verstant, soo veel vrouwelijcke driften (en onder die, een groote ongestadigheyt) te huys leggen, is sijn yver tot dese yveraerster niet weynig verkout. Sy is niet veel beter tegen den Paus gesint, noch van sijn plichten voldaen, als die sy sich vry grooter had ingebeeldt, waer by komt de slechte bejegeningh, die haer van sijn vrienden geschieden. Sy heeft menigmael sich laten verluyen, als wilde sy sich in een Klooster begeven, maer het isser noyt toe gekomen, misschien heeft sy de werelt noch wat te lief om afgesondert te leven. Het sy uyt dese oorsaeck, of om dat sy hier in, soo wel als in alle andere dingen, een vrouw, dat is, onstantvastig is, sy sal vertrouw ick de werelt niet verlaten, voor dat die haer verlaet. Ondertusschen is sy tot Romen gesien als de hont in de pot, en al vertrock sy, al was het al wat met misnoegen, men souwer sijn oogen niet om uytkrijten. Sy is evenwel begaeft met uytsteeckende deugden, hebbende een mannelijck hart in een vrouwelijck lichaem, en on-
gewoo-

gewoone gaven des verftants. De naefte daer ons van te fpreecken valt, is de Keyfer, daer de Paus groote vrientfchap mede houdt, hebbende oock in fijn verkiefing alles toegebracht, om de fwarigheden en gravamina, die hem van die kant wierden toegebracht, wech te nemen, gelijck het hem oock moeytens genoeg koft, om de Kerckelijcke, foo wel als de wereltlijcke Ceurvorften te behagen. Het was oock op het verfoeck van den Paus, dat de Keyfer tegen de Sweedfche Coninck optrock, als hy in Pomeren was gevallen, niet teghenftaende hy wel groote fwarigheden mocht te gemoet fien, en fulcks ten hooghften dienftig was om de algemeene vrede-handel een krack te geven, fijnde daerenboven dat Hof, voor als doe t'eenemael bloot van gelt; evenwel wift hem den Paus foo veel in 't oor te blafen, dat hy alle bedenckingen te rugge ftelde; hopende van Romen te krijgen, dat tot fijnent ontbrack: Maer hoe weynigh gronts fijn hoop had, is genoegh gebleecken, als den Paus met uytvluchten den een op den ander te maecken, toonde dat hy niet als wint te koop had, en dat het fwaer valt van nemers gevers te maecken. Sy komen echter nu wel over een, als fijnde beyde in hun belangen, in de vredehandelingh tuffchen Vranckrijck en Spangien, evenwel voldaen, als die men met het ftaertje gepaeyt heeft, het welcke hen beyde doet morren par Compagnie.

Belang van den Keyfer.

De Franfchen dragen fich altoos omtrent de befluyten van het Roomfche Hof, als lieden die de Heyligheyt in waerden houden, fonder evenwel het Conincklijck gefach vermindert te willen fien. Defen Stoel heeft fich wel te wachten iets te beraemen dat na eenige waen ruyckt, of fy heeft ftaet te maecken, het felve door de Parlementen in Vranckrijck, wel te fien fiften, en

Belang van de Francen.

 gar-

garbeleeren, en het mocht daer soo mee staen, wel teenemael verwerpen en uytvaegen, den Paus mach soo lang knorren en morren alst hem lust; sy hebben de kunst om door weygeren dien Stoel te doen blijven binnen de palen van haer gesach, en daer niet buyten te spatten, soo dat sich dese wel wachten moet te breedt te gaen, indiense niet wil dat al haer aensien t'effens ter neder stort. Onlangs evenwel, heeft dat hooge hooft die swackheyt gehadt, van een weynich te halsterrich sich tegen die Croon getoont te hebben, het welcke door een voorval omtrent den gesant van dit Rijck genoechsaem tot een Oorlog uyt sou gevallen sijn, 't en waer het waerachtich was geweest, dat dreygen en doen twee sijn: Altoos de gantsche werelt wachte met open oogen na den uytslach van dat hooge misnoegen, en of een Castro en Commachio wel genoechsame pillen souden konnen sijn, om Roma daer aen te doen sticken; doch men bevant dat het maer een *Panicus terror* geweest is, en dat de haen niet so haest had beginnen te kraeyen, of desen Sinte Peter kreegh berouw, ten minsten na inhoud van de Roomsche pasquinade. Hy heeft het noyt groen op Mazarijn, den Grooten Staets-dienaer van Vranckrijck gehadt, en ghenoechsaem opentlijck dat Rijck schande op geleght, sich alsoo van eenen Man, die meer sijn eygen belangen, als die van het Rijck socht voor te staen, te laten ringelooren; die ondertusschen tot voortplanting van sijn gesag, en voortsetting van een Oorlogh, alles aensloegh, selfs tot merckelijck achterdeel van het Rijck, en nooyt minder Vos was, als wanneer hy met een Vos te doen had. De Paus ondertusschen beginghmisslagh op misslag, krytende desen Staets-dienaer, in alle vergaderingen uyt voor de ware hinderpael van de vrede,

de, die hy met sulck een drift betrachte, en was op die tijdt aldermeest op hem gebeeten, toen de vredehandeling tusschen beyde die Kroonen aenginck, het welcke hy evenwel niet anders als voor een ebatement-spel nam, om de werelt de oogen te verblinden, en de algemeene afgunst te ontvlieden; maer desen grooten Vader vant sich wel verbaest, als hy dit groote werck geluckighlijck ten eynden gebracht sagh, en sich selven genootsaeckt Palinodiam te singen, en heel uyt een ander vaetjen te tappen. Ondertusschen groeiden de onlusten tusschen dit Hof, en de Fransche Croon dapper aen, sijnde den Paus genootsaeckt, om het punt van eer, sijn belangen achter rugge te stellen, sijnde die Kroon te vriendt te houden, en in alle voorvallende ghelegentheden in den arm te nemen, om indien de hooghe Vorsten eens de oogen geopent wierden, daer een handt vol buskruydt in te werpen. Behalven dat isser noch een reden, welcke hem te rugge houdt, te weten, de vrees, dat sich die Stoel, uyt wanhoop lichtelijck in sulcke armen sou werpen, die haer al te wel beschermen, en meer als al te wel bewaren souden konnen. Spangien blijft noch stilswygende het outste kint van dese Moeder, sijnde getroetelt uyt enckel liefde, gelijck Vranckrijck uyt ontsach; de reden daer van is, dat dit Rijck sulck een goede en vette Melck-koe voor dese Stoel is, ter oorsaeck van het geloofs ondersoeck, het welcke aldaer haren hoogsten Stoel heeft. De gewillighe gehoorsaemheydt van die Kroon, maeckt haer een genoeghsame slavin van het Roomsche Hooft; en te blinder sy gehoorsaemt, te verder het gesagh van dese gaet, die te gelijck dient tot een voorbeelt. Is het niet een breydel voor alle andere Vorsten, behalven voor Vranckrijck, dat sijn oude styl van leven houdt,

Belangen van Hispanien.

Inquisitie

houdt, en den blixem van desen Afgodt niet veel acht. De perssingen van het Rijck van Napels, die door de Roomsche Schat-meesters geschieden, maecken een yeder verwondert, hoe sulck een hooge macht soo diep gehoorsamen kan: de Venetianen, in Italien alleen, schynen recht te konnen oordelen wat Godt en wat den Keyser toe komt, gelijck het spreeckwoort onder die onafgodisten luydt. Spangien dan sy genoeg gewaerschouwt dat haer geen stercker storm als uyt het Roomsche Hof kan over komen, dat in hare handen heeft dat groote lichaem in roer te stellen, wanneer het slechts, haer interdictien, of herroepingen, van hun indulgentien en toelatingen, die dese Koningen soo mildelijck (als schoone bloemen) sijn mede gedeelt, instellen wil. Soo dat Spangies trouwe of bygelovige gehoorsaemheyt, een vruchtbare Moeder is om haer alle rampen te baeren. In de laetste vredehandelingh met Vranckrijck, heeft dit Rijck vry wat ongenoegen aen desen Myter gegeven, al te deun na haren sin, verbergende het geen verhandelt was en te verhandelen stont, al hoe wel haer belangen en voorslagen den Paus altijt het alderbeste aenstonden; maer dewijl Mazaryn sulck een geheym van die van de Fransche maeckte, heeft hy de Spaensche verplicht, mede van hare syde dicht te sijn. De Roomsche Paus heeft daer oock opentlijck over geklaeght, en sich qualijck gehouden, dat men een saeck, daer hy sich soo veel liet aen gelegen sijn, voor hem heelde, en men had genoegh hem voor te werpen, dat den Roomschen Keyser daer also blint in was als hy; maer dese gaf voor, men behoórde altijd een onderscheyt tusschen een geestelijck hooft en een wereltlijck Vorst te maecken; oock soo veel eer aen een man als Mazaryn, niet te doen, die alle God-

Venetianen oordeelen recht.

Goddelijcke en menschelijcke insichten verwierp, om alleen sijns Heeren, en sijn eygen gesagh op te voeren; maer men oordeelt dat het Romen, daer het minste schort, maer wel, dat die Stoel niet anders soeckt, als scheytsman in alle verschillen te sijn, om van alle kanten plasdancken te behalen, en op alle gronden haer gesag te bouwen.

Dat Polen noch staende blijft, heeft het sijne Heyligheyt niet te dancken, die wel gewent is woorden voor gelt te geven, evenwel draegt sich de selve Kroon soo eerbiedighlijck, datse noch danckbaerheyt toont, schoonse niet ontfangen heeft; erkennende gaerne dat de enckele woorden van den Paus, haer voordeel hebben toegebracht. Savoyen heeft weynigh met het Hof te doen, en het Hof noch minder met haer, evenwel sou het den Paus niet onaengenaem sijn, een Minister of Staets-dienaer, van wegen dit Hartoghdom, aen sijn Hof te sien. Terwylen soeckt sich desen Hartogh, als een yveraer voor desen Stoel aen te stellen, soeckende met onschuldigh menschen-bloet, de segen van sijn Heyligheyt te koopen; maer eenige eeuwen voorleden hebben getoont, dat gewisse dwangh, en dwinger, niet altijt even wel gheluckt. De Groote Hartogh van Toscanen is aen het Pauselijck Hof in groote achting: Dese draegt sich oock van sijn syde als een billijck Vorst omtrent de belangen van desen Stoel. Parma en Modena sijn even onvoldaen, den een van wegen de staet van Castro, ('t geen de Paus niet losbaer wil stellen, en wel twee darden minder verpant is, als de waerdye bedraeght) en den ander om Comacchio, eensgelijcks teghen behoorlijckheydt voor den Rechtbancken meer als tsestigh jaren aen de pleyt gehouden. Sijn Heyligheyt toont aen dese wel

Van Polen.

Savoyen.

Hartogh van Florencen.

Van Modena.

wel hoe vasthoudende hy is, en dat de Geestelijken een vaste maege hebben, diemen swaerlijck aen het overgeven krygen kan. Mantua staet met Romen beter; als die geen belangen, noch eysch te maecken hebbende, sich met Romen so weynigh bemoeyt als Romen met hem. De Staet van Venetien, hoe seer, door haer langduerige Oorlogen benauwt, en hoe seer de welstant van geheel Italien aen het geluck van hare Wapenen hangt, kon swaerlijck yets anders uyt dese handen krygen, als een deel *compiementi*, en *promessi de Benevolenza*; wanneer men hem op de T'as klopt, valt hy aen 't klagen, over de quade bestiering van des Staets hulpmiddelen, van de gierigheyt der Kryghs Oversten, die meer hun eygen voordeel, als dat van de Staet soecken, loerende meer op winst, door het overbrengen van hunne waren, als om den vyandt een voordeel af te sien, al uytstroysels van den Prior Bichi, die met eens anders vuyl het sijne trachte te bedecken; Hy beroept sich oock geduerigliјck op andere Vorsten, en houdt staende dat, indien een yeder in miltdadigheydt den Roomschen Stoel evenaerde, de Oorlogh al lang niet afgekeert, maer den algemeenen vyant aengedaen sou worden. Van desen teem is hy niet te krygen, en al wat hy slaet, het is al op desen snaer; terwijl laet hy dese Staet met ydele handen, en siet met goede oogen aen dat sich de Turck meester van Candia maeckt. (daer de Fransche, niet tegenstaende hun apparente bystandt wel de grootste oorsaeck toe gegeven hebben, invoegen het den Venetianen veel beter sou geweest sijn, dese Auxiliare wederom te rugge te senden, gelijck sy die van den Prins Almerico van Modena gedaen hebben; om datse in der daet, minder de Turcken hun vyanden, als dese Fransche vrienden had-

Mantua.

Venetie.

hadden te vreesen.) Hy sou ondertusschen wel mogen sien, dat men de Geestelijcken, so noemt men de Priesterschap in dien staet, eenighe last opleyde, op dat sich de selve alsoo met het geen haer eygen is, mocht behelpen; maer die van de Regeering hebben daer niet veel lust toe, alsoo deselve Geestelijckheyt alreets genoeg gedruckt is: Behalven dat, soudense hem gaerne wijs willen maecken, en te kennen geven, dat het een verkeert gevoelen van sijn Heyligheyt is, te geloven dat al de geestelijcke goederen hem toebehooren, en stilswijgende aenwijsen, dat wanneer hen in den sin mocht komen te schieten, dese ordere te beswaren, sy daerom niet behoeven na Romen, om verlof te trecken; terwijl heeft hy der de Jesuyten (een slagh van Geestelijcken) weder ingekruyt, pratende die Staet dese pillen aen, die sy wel met gout overtogen heeft, maer sulck als haer aen 't verhemelte van de mont sal blijven hangen.

Jup. Wy houden al dit voor gehoort, segt my nu of ghy by desen heyligen Vader geweest sijt, of ghy u by hem hebt bekent gemaeckt, en hoe hy u onthaelt heeft?

Merc. Ick by hem gheweest, ick heb my by hem bekent gemaeckt, en hy heeft my wel onthaelt. Het is waer, dat ick gemeent had my binnen Romen *incognito* op te houden, maer alsoo ick my aenstonts onder een deel Kooplieden en Wisselaers had begheven, en dese wel haest sagen, dat ick sulcke meesterstucken in de handel aenrechte, die de looste van hun allen niet bedencken konde, merckten sy wel haest, dat de vos van de quacksalvers, dat is de meester van de dieven, onder hen regneerde. Aldus wiert ick den Paus aengebracht, die my terstondt by hem ontboodt; Hy begroete my aenstonts met den

Handel van Mercurius tot Roma.

den naem van Confrater : Ick vraegde hem waer die broederschap van daen quam ? Van handels wegen antwoorde hy ; want ick drijf handel met het hemels, gelijck als ghy met het aerts doet. Ick most dan dat Complement aennemen, en alsoo bleven wy goede vrienden. Hy klaegde my onder anderen sijn ongeluck, als dat hy den sleutel van den hemel verlooren, en die van de hel alleenig behouden had. Hy versocht my oock vriendelijck, wanneer ick weder by u quam, dat ghy hem uwen blixem wat soud gelieven te leenen, om daer een na te maken, alsō de sijne so krachteloos geworden was, dat, wat kracht hy oock dede, hy daer ter nauwer noot de noppen van de kleederen mede versengen konde; hy toonde sich seer genegen tot d'oude dienst der Goden, roemende dat hy en sijn Voorsaten alleen de mannen waren, die den beelden-dienst in eeren hadden gehouden, als mede d'oude tempels, daer hy alleen de namen van had verandert. Hy socht met my Wissel te sluyten over eenige duysenden aflaten, alsoo sijn banck, hoe wel sy oock voorsien was, alleenig sulcke en soodanige in kas had, die zedert eenigen tijt herwaerts onganghbaer en afgeset waren : Verstaende dat ick in den sin had na de hel te reysen, versocht hy my, dat ick eenige zielen van ketters, die hy verdoemt had, met my wilde nemen; want sy sijn soo loops, seyde hy, datse, sonder goede opsicht sijnde, het Vagevier en alles voorby loopen, en regelrecht na den hemel peuren. Ick verschoonde my van dien last, maer konde hem evenwel niet ontseggen een deel woeckenaers, meynedige Advocaten, verdorven dobbelaers, Roffiaenen en Atheisten mede te nemen, welcke laetste uyt nieusgierigheyt de reys aengingen, om datse sich wilden verseeckeren of'er oock een hel, of duy-
vels

vels waren. Hy gaf my oock eenige brieven mede, een aen Pluto, waer in hy sich verschoonde van hem soo weynigh toe te senden, alsoo der voor eenigen tijt eenige doorsnuffelaers waren geopenbaert, die een yeder den wegh tot den hemel wisten te wysen. Een ander aen Charon, was een brief van complementen, en diende tot bygeleyde van een Galey die hy hem toesant, alsoo hyse niet meer tegens den Turck van doen had. Een darde was aen Cerberus, waer in hy dien deurwachter versocht uyt vriendschap, en overeenkomst van sijn drie Kroonen, met sijn (Cerburus) drie hoofden, de zielen van de ongeluckige mans, die quade vrouwen hadden gehad, so vinnigh niet meer te bejegenen, also dese wijven, in hun leven hem helhonts genoegh geweest waren. En aldus na eenige vriendelijcke maeltijden, en promenades, nam ick van hem mijn afscheyt na Spangien, om eenen Don Francisco de Quevedo op te soecken, om eenighe informatie van de Staet van dat Rijck te nemen; maer daer komende, en hem vindende, vant ick weynigh behulps, alsoo hy verklaerde, en ick oock bevondt, dat al sijn ondervindingen maer dromen waren, daer niet veel van na te seggen was.

Jup. Wel nu, al eer ghy de reys naer Onderen aenvaert, laet ons nu hooren het verhael van het Hof van den Coninck van Persie, daer ghy soo terstont van opgehaelt hebt, en daer mee laet ick de aerde met u, dewijl ick my laet voorstaen, daer mijn genoegen voor dees tijdt al van te hebben.

Merc. Mierza Tachy had het Rijck van Persia seer lange in verscheydene diensten en ampten ghedient, soo ten tijden van den Coninck Sophy, als van den Coning Chah Abas, hebben- Treurige geschiedenis van Mierza Tachy.

de sich altijdt gedragen als een man van groote kennis en beleydt, 13 jaren had hy als Rijcks-voogt van Persien, onder Abas geheerscht, en in alle ghelegentheydt de gunst van sijn Heer en Meester verdient; maer gelijck het doorgaens gebeurt, dat een hoogh gesagh een hoogh en groots gemoet maeckt, en de Persische Grooten het selfde met allen seer eygen is, konde sich desen Vorst, self in sijn hooghen ouderdom van tachtentigh jaren, dese wufte drift niet ontrecken, noch sich wachten van over dien steen een doodelijcken val te doen. De Coninck van Persien, quam sich, gelijck hy somwylen doet, op den Maydan, op sijn nieuw gemaekte Thallaer, en sijn Koninckl ijcken Throon vertoonen, wanneer den Arabischen Hartogh sijn Majesteyt de voeten quam kussen: Wanneer de Koninck den selven Hartogh met eenige vriendelijcke woorden wilde verwellekomen, voegde sich Mierza Tachy (nae dat hy den Oppersten Hartogh Ganichan had doen te rugge sitten, om geseyden Arabier sijn plaetse te laten bekleeden) met sijn reden daer tusschen, seggende vast: sijn Hoogheydt is ons hartelijck wellekom, en wat vorders uwe Hoogheyt te versoecken heeft, dat sullen wy hem gaerne toestaen; alsoo uwe Hoogheyt alle gunst van ons te wachten heeft. Dese wyse van doen, en dit gebruyck van het woordeken wy of ons, wierdt van den Koninck seer qualijck genomen, en verweckte hem tot sulck een gramschap, dat hy (slaende sijn gesigt op Ganichan) sijn handt aen het gevest van sijn houwer leyde, en met sijn gesicht bedecktelijck te kennen gaf, dat hy het niet qualijck sou nemen, indien hy den Rijcks-voogt aen stucken hadde gekapt.

De Koninck van Persien vertoont sich aen den Maydan.

Misslagh van Mierza Tachy

Ganichan evenwel sulcks gheen acht slaende,

de, bleef dat voor die tijt daer by, andersints had hy voor al geen goet oogh op den ouden Tachy, en sou sijn Majesteyt wel haest in soo een dienst te wille hebben geweest; want eenigen korten tijdt geleden, Canichan met den Koninck ter Jacht sijnde, had teghen den selven seer over Mierza Tachy geklaegt, so wegen eenige saecken, sijn eygen belang betreffende, als van wegen het krijgsvolck, dat onder hem stondt, en hun betalinge, dewelcke door geseyde Tachy vry besnoeyt was, seggende tot besluyt (self in tegenwoordicheydt van eenige andere Grooten) dat de hooghmoet van Mierza Tachy niet langer te verdraghen was, dat met de Kroon van sijn Majesteyt wierdt ghespeelt, en deselve aen het waggelen was, waer in voor lange al behoorde voorsien te sijn; doch indien den Koninck wilde, het waer noch tijdt, om een grooten val, (dat Godt wilde verhoeden) voor te komen: Waer op de Koninck tot antwoordt sou gegeven hebben, ick weet het Hartogh, en hy sal sterven.

Aenstoocking van Ganichan tegen Mierza Tachy.

Dit had den Koninck evenwel tot op dien tijt toe opgekropt. Dit nu voorvallende, ware de rechte gelegentheyt geweest, sijn eygen wreecksucht onder het belangh des Konincks te vermengen, indien hy acht op het gelaet des Konincks had geslagen; maer hy merckte het selve niet, of ten minsten wist niet op wien het de Koninck gemunt had, en alsoo op deselve tijdt het oogh van den Rijcksvoogt op de Koninck viel, draeyde die sijn hooft na een ander wegh, en soo bleef dat treurspel voor dien tijdt te rugge. Ondertusschen wierdt de maeltijdt voor den Koninck, alles in gout, aengedischt, en de selve nu gegeten hebbende, en alles weder weghgenomen sijnde, stont op om na beneden te gaen.

Nieuw misnoegen tegen Mierza Tachy.

Beneden gekomen sijnde, sagh hy het paert van Mierza Tachy, binnen de poort van het Hof, aen de trap staen, waer over hy, met groote verwonderingh vraegde wiens paert dat was; daer Ganichan, die daer omtrent was, op antwoorde Paetschia, of mijn Koninck, wie sou sich derven verstouten, daer sijn Majesteyts paerden selve buyten staen, de sijne hier binnen te brengen, als den ouden onbeschaemde Mierza Tachy? waer op de Coninck weder antwoorde, nu sie ick te recht dat mijn Croon door hem getergt wordt, heeft hy my heden niet, gelijck menigmael voor desen, met my in mijn woorden te vallen, voor al de werelt, onlijdelijck beledight? gaet mijn Hartogh, morgen vroeg sult gy my den kop van dien ouden hondt, die mijn Broodt en Zout tot noch toe, so onwaerdigh als hy is, gegeten heeft, toebrengen, en het lichaem in stucken hacken. Met eenen steegh de Coninck te Paerdt, en reet met een vergramt gemoet na sijnen Arham of Vrouwen-getimmer. Ganichan, als gesegt is, een doodt-vyandt van den Rijcksvoogt sijnde, vandt sich ten alderhooghsten met dese sijnen last vergenoegt, wetende geen liever of aengenamer uure, als de tijdt van de selve uyt te voeren. Hy dan maeckt sich des morgens vroeg op, te Paert, en rijdt soo na het huys van Mierza Tachy: soo als hy over de Maydan, of de marckt reedt, ontmoete hy aldaer, omtrent of voor des Konincks Hof dat op den Maydan staet, den Hertog Nagdichan en Arabchan, als mede de Groot-Meester van het geschut, beneffens des Conincks Booghdrager, die hoorende sijn last, met hem, te samen met hun gevolgh na het huys van Mierza Tachy gereden sijn. Sy met hunne Paerden, verder als het gebruyck is, binnen rijdende, wierden sijn dienaers daer over seer verwondert, waer over

Besluyt van den Koninck om Mierza te doen sterven.

Aenvang van sijn ombrengen.

Romyn de Hooghe f. 1673.
tusschen de tweede foly 116 en 117.

over sijn opperste poortier, hem ter vlucht, met dese woorden quam waerschouwen : Ganichan en veel Grooten sijn daer, ick weet niet wat sulcks te seggen is. Ondertusschen gaet Ganichan met sijn geselschap na binnen, na de plaets daer Mierza was, die hen al kleedende te gemoet gaet en verwellekomt, met versoeck, volgens de gewoonte van Persia, neder te willen sitten: de Hartogh hier op gaf hem tot antwoordt, wy komen hier niet om te sitten, maer om uwen ouden kop, die des Konincks Zout en Broodt, als een hondt onwaerdigh gegeten, en daerenboven het Rijck aen veel Oorlogen en ongelegentheden geholpen hebt: met eenen roepende, slae doodt: Hier op trock de Meester van 't Geschut aldereerst sijn dagge, en stak die den ouden Heer, tot aen het hecht toe, by de schouder in het lichaem. Dese wonde evenwel niet doodelijck sijnde, vraegde de Mierza vol ontsteltenis, wat legtmen my te last, of waer in heb ick misdaen? Ganichan hem hoorende spreken, riep andermael, slae doodt den hondt, en houdt hem den kop af. Waer mede sy al te samen op hem aen vielen, en op een grouwelijcke wijse vermoorden, schendende met houwen en kerven het geheele lichaem. Dit gedaen sijnde, nemen sy al dat omtrent hem was, dienaers en al, in verseeckering. Wanneer nu dit werck alsoo bestelt was, reeden sy weder te rugge (latende het huys met des Konincks dienaers wel beset) naer het Hof van den Coninck; die buyten den Arham of het Vrouwen-ghetimmer komende, den Hartogh Mierza Agoli ontmoete, den welcken hy vraegde wat hy nieuws had, dese gaf tot antwoordt, Paetchah, sy hebben de Rijcks-voogt Mierza Tachy omgebraght; op welcke woorden de Coninck antwoorde : Verheerlijckt sy de handt van mij-

Bittere woorden van Ganichan.

Het vermoorden van Mierza Tachy.

Des Conincks genoegen over sijn doodt.

mijnen Hartogh Ganichan, die op de selve tijdt, met den houwer om den hals, voor den Coning, na de gewoonte, in sodanigen gelegentheyt verscheen, met dese woorden: Heden is de vreedebreecker, de soecker van het verderf van Persia, ter behoudenis van de Kroon, ter neder gevelt, sijne Majesteyt doe met my haer slaeve, haer wel gevallen: Ick vinde my volkomentlijck vergenoegt, nu het Rijck en des Conincks hooft, van een soodanigen vyandt, die uwe Majesteyts onderdanen hun goedt en bloedt uytgeput heeft, verlost is. De Coninck na dat Ganichan sijn reden had voleyndigt, seyde andermael: Verheerlijckt sy u handt, en ghy hebt seer wel gedaen.

Des Conincks Groot-moeder daer over misnoeght.

Het gerucht van dit ombrengen quam haest in den Arham, daer het een groote verslagentheyt maeckte onder de Vrouwen, waer door des Conincks Groot-moeder, die daer aldermeest scheen mede gemoeyt te sijn, een van haer Capaden aen den Hartogh Ganichan sandt, om te vernemen waerom dien ouden man, die de Kroon van Persia soo groote en lange diensten gedaen had, dus jammerlijck om het leven was gebraght. De Hartogh gaf daer op tot antwoort: haer Majesteyt is van den Coninck Sophy, hoog geachter gedachtenis, de Stadt Giolfa, met hunne inwoonders, om jaerlijcks 500 Thomannen, tot haer onderhoudt daer uyt te trecken ghesconcken, en ick sal bewysen dat de verraeder Mierza Tachy, binnen den tijdt van vyf maenden, over de 4000 Thoman daer uyt getrocken heeft, waer mede hy wilde te kennen geven, op wat wyse dese Rijcks-voogt, met des Conincks onderdanen geleeft hadde. De Coninck ondertusschen komt in den Arham by sijn Grootmoeder, sy liet sich, als offe gheen kennis van sijn doodt hadde, maer bracht alleenigh voor dat sy had

Aenwysingh van den ongerechtigen handel van Tachy.

had gehoort, dat ſijn Majeſteyt op hem vergramt was, vragende hem met deſe woorden, Paetobagh, waerom ſijt ghy vergramt op hem, die ſich altoos als u Vader heeft getoont, en de Kroon ſoo veel dienſt gedaen? heeft den ouden man in eenige ſaecke miſdaen, of ſich ergens in miſgreepen, beneemt hem ſijn ampt, of laet hem ſich verantwoorden? waer op de Coninck alleen tot antwoort gaf, ſulcks Moeder, is geſchiet en volbracht.

Haer vertoo-ningen aen den Ko-ninck.

Het is te verwonderen wat vreughde de doodt van deſen Mierza Tachy over de geheele Stadt heeft verweckt, ſchynende de lieden als weder een nieuw leven te krygen, loopende langhs de ſtraten en roepende gedurighlijck, langh leve de Coninck Abas, wiens hooft geſont blijve, en meer andere dingen.

Alge-meene blydt-ſchap over ſijn doodt.

Deſe Mierza Tachy was een gemeen Borgers ſoon, geboortigh van Tabries, een Stadt in het Lantſchap Ader, by Siam, de welcke binnen Eſpahan komende, om ſijn geluck te ſoecken, ſich als ſlecht Soldaet in dienſt van den voor overleden Coninck Sophy had begeven: Maer hy, ſeer wel ter penne weſende, wierdt door de ſelve, na verloop van eenige jaren, na Gilam, aen den Stadthouder aldaer geſonden, wiens tweede perſoon hem in ſijn Secretary gebruyckte: Deſe komende te ſterven, wierdt de voornoemde Tachy, ten opſicht van ſijn bequaemheyt, in deſſelfs plaets geſtelt, de welcke eenige jaren by hem bedient ſijnde, quam oock de Stadthouder ſelfs te overlyden, waer door by proviſie of voorſienlijck het Gouvernement of de beſtieringe deſe Mierza Tachy wierdt gegeven, waer in hy door de Kroon, korts daer aen, vaſt geſtelt is geworden. Alſſer ondertuſſchen eenige geſchillen in Casbyn ontſtonden, wierdt hy door den Co-

Op-komſt van Mierza Tachy.

ninck op ontboden, en uyt name van sijn Majesteyt, om de selve geschillen by te leggen, derwaerts gesonden; maer dewijl de selve te gewichtigh waren, om door hem te worden bygeleght, verschynt de Coninck, beneffens sijnen Rijcksvoogt, aldaer selver. Wanneer nu de selve wederom vertrock, wierden by den Coninck de Rijcks-voogt, en vier andere Hartogen beschuldigt, van misdaet van gequetste Majesteyt; waer over de Coninck hem, beneffens de vier anderen, het hooft doet afslaen, en de lichamen voor de honden werpen; door welcke gelegentheydt hy, als seer van den Coninck begunstight sijnde, met het ampt van Achtemal Douleth, of Rijcks-vooght, in de plaets van den overleden gevordert is, het welcke hy dertien jaren bedient heeft, en waer in hy oudt geworden is, (sijnde te verwonderen, dat hy een man van tachtentigh jaren sijnde, noyt gebrilt heeft gehadt, en evenwel voor den besten schryver van het lant vermaert is geweest.) Dit is dan sijn eynde geweest, ongeluckigh en jammerlijck voor hem, maer geluckigh voor anderen, en voornamentlijck voor Ganichan, soo men seght.

Vermoeden tegen Ganichan.

Dese Mierza Tachy was nauwelijcks aldus om den hals gebracht, of daer ontstaet een gerucht, dat hy, hebbende des Conincks Groot-moeder gheheel op de syde, Ganichan, met haer wil en weten, ten waer hy tijdelijck voorgekomen was, om het leven sou hebben doen brengen, om het welke te doen, twaelf mannen bestelt waren, wat nu daer van is, of niet, sulcks is my vorder niet bekent, noch oock hem, uyt wien ick dit verhael, sijnde een Persianer, met een Tartaen, uyt Smirna tot Venetien aengekomen.

Jup. Al dat is wel, laet ons maer de rest hooren, gy toont altoos een goede geheugenis te hebben.

Merc.

Merc. Ick sou anders een slechte bode van den Grooten Jupiter sijn. De staet van Ganichang, kreeg op dit ongeval van Mierza Tachy, een gantsch ander wesen, want daer hy voorheen, met tien of twaelf mannen plagh ten Hoof te komen, verscheen hy naderhandt met twee of 300 Paerden, evenwel niet soo seer staetshalven, hoewel hy Velt-Marschalck was, als om op sijn hoede te sijn. Sgalifa Sulthan, een Vorst van des Konincks bloet, wiert in sijn plaets tot Rijckvoogt gestelt: Maer het treurspel was daer mede noch niet ten eynde; Ganichang wel wetende dat het dooden van den Mierza Tachy, de oude Koninginne seer op de krop stack, en sy het selve, met recht, niemandt anders als hem wijten soude, konde sich selven niet wel gerust stellen, als wel wetende dat sy by den Coninck al vry veel vermogt, en dat hy in het stuck van yemant aen een kant te helpen, behalven dat hy van sich selven straf en wreedt genoegh was, om harent wille al veel doen soude, neemt een voornemen haer om het leven te brengen, met meeninge het selfde gedaen sijnde, alsoo hy het krijgsvolck op sijn handt hadde, alles overhoop te werpen, en sich selven in sulcken stant te stellen, dat de Koninck blijde sou sijn hem in ghenade weder aen te nemen, sodanigh was sijn rasend overleg. Hy dan krijgt eenige andere Malcontenten en misnoegde Vorsten op sijn handt, als de Naghdialichan, de Soon van den Hartog Tofftachan, den Hartogh Arabohan, de Groot-Meester van het geschut Schadder Batche, den Miers Alibec, en andere meer: Dese doet hy by nacht in sijn huys vergaderen, om met malkanderen het werck te overleggen, treckende des Conincks wijnmaecker, of schencker, die sy wisten een groot vyant van den overleden Mierza Tachy te sijn, mede

Sijn grootsheydt.

Sijn aenslagh tegens d'oude Koninginne.

aen de lijn. Dese dan onder malkanderen, maken een besluyt des Conincks Groot-Moeder, met gewelt uyt den Arham te halen, en te dooden; en met het selve, keert een yeder na sijn woninge, om des anderen daeghs het werck aen te vangen, belastende een yeder sijn dienaers, en die van sijn gevolgh, sooder yets te doen viel, sich dapper te weeren. Maer dese wijnmaecker, die als gesegt is, mede aen het spel gebracht was, de saeck nader overdenckende, en misschien selfs vreesende dat de Coninck, tot de welcke sijn getrouwigheyt grooter was, mede eenig gevaer mocht loopen, en dat het de andere, onder dien schijn wel op hem mochten gemunt hebben; te meer, alsoo hy wist dat deselve Ganichan, onder den duym, voor eenige dagen over de 30000 mannen, uyt verscheyde gewesten te hulp ontboden had, van meening sijnde, al des Coninks dienaren (die hy wist dat hem mogten tegen sijn) om den hals te brengen; gaet heen en ontdeckt het gantsche stuck aen den Coninck. Hy die altoos een goet vertrouwen op den Ganichan had gehadt, konde sulcks seer qualijck geloven, maer door al de omstandigheden, die de selve Wynmaecker wist by te brengen, oock dat hy bekende selfs van den eed te sijn, waer over hy ootmoediglijck vergiffenis versocht, begost hy hem gehoor te geven, en ontbiedt aenstonts eenige Grooten, met de welcke hy het overige van de nacht doorbracht, om een overlegh te maecken. Ganichan, die na sulck een besluyt niet veel rust konde vinden, was des morgens, voor het opgaen van de Sonne, al voor des Conincks Poort, daer Naghdialichan sich mede binnen korten tijdt vertoonde; met wat voornemen of om wat insicht is onseker. Dese twee de hoofden van den aenslagh sijnde, worden soo haest sy binnen

Wort door een van de eedt-verwanten ontdeckt.

Ganichan en sijn mackers om den hals gebracht.

nen het Paleys waren, en sich op de Persiaensche wijse neder geset hadden, schielijck overvallen, en sonder vordere omstandigheden de koppen afgehouwen, alsoo de tijdt en het gevaer geen andere forme van procederen toe liet: Waer op terstont de Coninck ordere gaf, om de hoofden der andere medestanders mede te halen, op welcke last geen uytstel valt, noch yets anders als te seggen: *Des Konincks Hooft blijve gesont, daer is het mijne*, en soo voor den houwer te bucken. 't En liep geen twee uuren aen, of de hoofden van al de ses voornoemde Grooten, nevens de twee lichamen van Ganichan, en Nagdialichan lagen op den Maydan, van een yeder verschopt en verachtelijck gehandelt: Noch andere waren in hechtenis genomen daer hy geen bescheyt van had, hy achte seecker te sijn, 't en ware dit bestel tijdelijck aen den dagh gekomen was, dat eer de tijt van acht dagen ten eynde sou sijn geweest, Espahan meer als tien of 12000 vermoorde lijcken sou hebben gesien.

Groot gesag van de Koningen van Persien.

Dit is dan het verhael, het geen ick van dien Persiaen gehoort, en vervolgens te vertellen heb gehadt.

Jup. Wel nu hebt ghy ons yets bysonders noch van de werelt te verhalen, soo doet het kortelijck.

Merc. My dunckt dat ick al by na ten eynde ben, my schiet tegenwoordigh niet bysonders te binnen: misschien soo der iets is, sal ick daer na wel daer aen dencken; soo veel isser van, ick heb het werck aldaer in een staet gelaten, die vry anders is als ick aldaer gevonden heb. Vranckrijk die met sijn wapen-rustingh de werelt in schrick gehouden, en Hollandt in doodts noot gebracht heeft, in een wesen van defentie, om de slagen en steecken te pareren daer hy mede gedreygt wort.

En-

Engelant tusschen twee stoelen in d'as, en meer geplaegt van de Hollantse en Zeeuse Capers, als d'Indischvaerders van de Musquites. Gheheel Duytslandt tegen de Lelien in de wapenen, oorlogende, naer het voorschrift van Cæsar, meer met de beytel, en de schaef, als met de bijl. Het Hollandtsch Schip een weynigh van lager wal, met haer vyanden *sur les bras*, vol hoop noch eens weder in haer landt te komen, om te vertellen waer haer mackers gebleven sijn. Ceur-Ceulen en Munster, verre vrienden van Vrankrijck, en na vyanden van haer eygen selfs. Polen in een twijfelachtige vrede. Den Paus in den gebede. S^t. Marcus Leeu sijn wonden te lecken. Italie meer als oock vol vermoeden. Savoyen en Genua *fin contre fin*. Het huys van Oostenryck in staet om een schutje te winnen. In somma, het staeter sus en soo. De seeckerheyt met den naesten, seggen de Courantiers.

Jup. Wel nu dan, laet ons dan yets van Broeder Pluto hooren, en hoe het met het Rijck beneden staet, en wat nieus ghy ons daer uyt weet voort te brengen.

Helle-vaert van Mercurius.

Merc. Al veel nieuwigheden, seltsame veranderingen, en een drollige stant van saecken. Voor eerst was het my geensints noodigh, dien gouden tack van Virgilius op te soecken, om aen Proserpina te vereeren, sy is met al die complementen niet voorsien, en wort alreets soo wijs, dat een handtvol of twee ducaten haer beter goet doet: De wegh valt soo gemackelijck, datmer van selfs wel na toe rollen sou, sonder dat'er een struyckjen in de weegh, is en soo wel begaen, dat ick niet bedencken kan, wat de hedendaegsche Dichters mogen leggen en rasen, van naer, van aeckeligh, van droevigh en diergelijcken; het is al vreught watmer siet, men

Vrolijcke wegh na de helle.

dan-

danster, men singter, men speelter, en isser soo vrolijck, als op een boere kermis. Maer om kort te gaen, halver wegen vant ick de goede Caron, die als een kreupel, als hy is, sat een aelmis te bidden van de Messieurs die voorby gingen, sijnde als een tweede Claes Compaen, van een goet zee-man, een quaet voetganger geworden. Hy klaeghde my dat sijn Veer bedorven, en de rivier geheel droog was, so dat men nu met koussen en schoenen gemackelijck in de hel komen kan, invoegen hy my voor mijn moeyten, en den Paus voor sijn Galey bedanckte. Voort gaende sagh ick dat hy waer sprack, en quam alsoo gemackelijck als ick begeerde over, sonder een duyt aen vracht te betalen. Cerberus als een oude stijven reeckel, lagh soo langh als hy was, in sijn hol, soo mack dat hy eerder een Juffers hondeken, als sulck een redoutabelen wachter geleeck; het was hem nauwelijcx eens de pijne waert mijn boodtschap aen te nemen; oock sagh ick wel datse ydel, en hy te luy was om sijn eyghen vloyen te vangen; ick swijg dat hy de Messieurs van de verheerde Compagnie een quaet woort sou toe gesproocken hebben. De woningh van de kinderen was wegh, en het is voorseecker dat die een andere plaets hebben. Dien boom, daer de droomen huys op plegen te houden, was verdort en stondt gantsch bladeloos, soo dat dit arm ghespuys van droomen genootsaeckt is geweest een andere woning te soecken, den eenen by de Sterrekijckers, den ander by de nieuwe Philosophen of Doctoren, die in het breyn van de Poëten, dese by de minnaers, een ander by de laetdunckende eyghenwijse, en opgheblase sotten; soo dat de gantsche brigade wijt en sijdt verstroyt is. De helsche Rechters saten luys leegh met de handen over malkander, sonder droogh broot te kon-

Cerberus een machteloosen reeckel.

Veranderingen in de helle.

konnen verdienen; alsoo de zielen, eerse daer komen, hun vonnis en oordeel al wegh hebben, en voor sich mede brengen. De furien mochten malkander de rugge wat schueren soose wilden, ander werck haddense niet, want elck van de schuldige zielen draeght sijn eygen straf, en eygen raserny in sijn boesem. Enfin, ick quam in het Hof van Oom Pluto, en Moey Proserpina, soo als ick aen de poort quam, ontmoete my terstont een duyvel, die soo droncken was dat hy op sijn beenen niet staen konde, dit deed my ghelooven dat het daer binnen open Hof was: Ick vraeghde hem wat'er ten Hove gaende was, en hoe hy soo bestooven quam; maer hy, in de plaets van my te antwoorden, viel op sijn plat soo langh als hy was, en na dat hy een wijl ghekrucht en ghesteent had, braeckte sulck een meenigte Staetmaeckers, Woeckenaers, Roffianen en half verteerde oude wijven, of graeuwe erweten uyt, onder een diluvie van tappers en hoerewaerden, dat ick niet wist waer ick my berghen sou; eyndelijck een weynigh veder by sich selven gekomen sijnde, begost hy te balcken; drinckt uyt groote maet op de gesontheyt van de Kraem-vrouw. Wat Kraem-vrouw? Vraegde ick hem. Wat kraemvrouw anders? vraegde hy my wederom, als Mevrouw Proserpina? Ick kost geen meerder bescheyt van hem krijghen, maer stapte recht na binnen toe, alsoo de poort sonder poortwachter of eenige bewaringh open stondt, daer ick terstont een gervel van den duyvel ghewaer wiert. Soo haest quam ick niet in de groote zael, of ick vand daer Oom Pluto, in het midden van een deel helsche Goden, met een schael in de handt; hy my siende sette den kroes neer, en heeten my wel beleefdelijck wellekom: Ick wenschte hem veel gelucx met

Proserpina een kraem-vrouw van een nieuwen Duyvel.

met sijn nieuwe geboort e,hy daer op nam my by de handt, bracht my na binnen, daer de kraem-vrouw lagh, en het lieve kindt gebaeckert wiert, dat sonder ophouden kreet en tierde of het beseeten was. Het was een schoon maecksel van een duyvel, die op een draet een mensch gheleeck. Dit is, seyde Pluto tegens my, mijn laetste en edelste geboorte, dat ick hoop my de beste dienst te sullen doen, en ick meender een Prins van een duyvel of te maecken, een Politijckje sal het worden; dat lammetje, vervolghde hy; Met eenen nam hy het de voedtster uyt de armen, terwijl ick aen Moeye mijn compliment gingh doen, en toonde het my al doudeynende; ghy weet niet Neef, seyde hy, voorts wat ick met dien jonghen al voor heb; hy sal soo haest niet konnen lesen of schryven, of ick sal hem by de Doctoren te Parijs in de School bestellen, en laten hem daer Doctor in de Pheudopolitische Philosofieltery promoveeren; en dan sal ick hem voorts employeren in het ampt dat hem opgeleydt is, op de geestichste manier die ghy oyt ghehoort hebt; door hem sulje binnen korte jaren, Vranckrijck trouweloos, Engelant meynedigh, Roma vol Atheistery, de seven Provincien van een gescheurt; Hollandt op sijn uyterste, de gantsche werelt vol schelmen, en ons Koninckrijck op een uytnemende wijse verheerlijckt en vermeerdert sien: Hy sal grooter Ketter sijn als Mahomet, Roomsche, onroomsche, Arminianen, Socinianen, Mennonisten, Tobbisten, Lutherianen, Enthusiasten, Quakers, en al, sullen door sijn aers te Kercke gaen; meer seyde hy niet, maer kreegh terstont een schael vol Coffy-dranck (soo noemense daer een swart leelijck drabbigh nat) en wilde my daer mede opvullen, maer ick sette daer slechts den mont aen,

Mercurius onthael in het Hof.

Coffy wordt by Pluto gedronken.

en verschoonde my, dat ick beter lust tot eten als tot drincken had; terstont kreeg ick een kanne met Chocolade, op de schoot, dat eten en drincken te samen was, en my noch eenighsints smaeckte. Als ick dat in 't lyf had, kreegh ick'er een kroes Brandewyn op, en daer op vielen wy beyde aen 't smoocken. Onder 't Toeback roocken vertelde hy my, wat voor een beroerte in sijn Rijck was geweest, hoe de Procureurs, Deurwaerders, Dieveleyers en de Woeckenaers, sich te samen hadden gevoegt, meenende de hel af te loopen, om het daer al naer hun sin te stellen, en een regeering na hun eygen hooft op te rechten, hoese eyndelijck overwonnen en haesop gejaeght waren, na de werelt toe, daerse nu een hel op haer selfs hadden aengerecht, plagende en pijnigende de arme zielen, trots de slimste duyvels dier mochten gevonden worden. Hoe de Rivier Styx uytgedrooght was, door de meyneedigheyt der wereltsche Goden, die gewoon by desen poel te sweeren, soo menigmael hun eeden gebroocken hadden, dat'er de stroom droogh van geworden was, en duysent andere dinghen meer, die ick niet gedencken magh. Na dat ick daer een wijl vertoeft had, nam ick voor een tijt mijn afscheyt, en begaf my innewaert aen. Van de pyn der Goddeloosen magh ick u niet veel verhalen, alsoo ick de selve in sijn oude stant gevonden heb; van de woonplaets der oude doorluchtige Mannen, hebbe ick maer een weynigh te seggen, en dat van de ommeganck en redenen die ick met eenige der selver heb gehadt. De eerste die my gewesen wiert, en daer ick mede sprak, was Pythagoras, dien vermaerden Samist; ick ransde hem aen, en vraegde hem of hy dien dwasen wyselingh was, die dat sotte gevoelen van de overaerdingh der zielen, onder de menschen had

Oproer in de hel.

De Riviere Styx droogh gesworen.

had gesaeyt. Ick ben, seyde hy, dien Pythagoras, die de Stadt Gerondia op den goeden wegh heeft gebracht, die de Musijck door de hamerslagh gevonden heeft, die soo welspreeckende ben geweest, dat ick de Koningen daer over heb verwondert, en mijn leerlingen soo getrouw tegen malkander heb gemaeckt, datse sich niet ontsagen hun leven voor malkander te laten, die de waerheyt in sulck een hooge achtingh heb ghehadt, Godt erkent, en ghetoont dat een hoveerdigh mensch niet vry is. Die de rijckdommen als onnut heb verworpen, en wat die sotterny aengaet, daer ghy van spreeckt, die is soo groot in my niet geweest, als in de misduydingh der menschen. En indien ghy my daer nader over hooren wilt, sult ghy bevinden dat ick soo sot niet ben als my de kap staet; Ick stond hem sulcks toe, en hy voortgaende seyde: Ghy hebt dan voor eerst, ô Mercuri, te weten, dat de geest, die men ziel noemt, ons van den hemel gegeven wordt, sijnde onsterfelijck, gelijck die geene is, die het alles gemaeckt heeft, en alles als noch regeert en bestiert: De welcke daelt in dit ons vleeslijcke lichaem, het welcke uyt aerde ghemaeckt is. Om u nu dit geheym te openbaren, soo weet, dat in desen badt des werelts, een oneyndelijck getal geesten sijn, die alle dingen weten, en alle konsten en wetenschappen verstaen en uytvoeren, sijnde in alles volkomen meesters; hoe wel den een uytsteeckender is als de ander, gelijck men oock op der aerden siet. Dese geesten sijn in een gedurige beweginghe, om datse daer toe gestelt sijn, van diese gestelt heeft. De eerste geest nu, die van den hemel, in het menschelijcke lichaem komt, is suyver, enckel, goet, heyligh en uytmuntende, en vereenight sich, sijnde onsterfelijck, met het sterfelijcke.

Mercurius reden met Pythagoras.

Reden van Pythagoras van de Metempsychosis.

Soo haeſt als hy hier in gekomen is, blyftſe gheruſt, ſtil en vreedſaem, gelijck haer eyghen acrt en natuere is: Voorts een groote menighte van deſe wereltlijcke geeſten, om van haer gedurige bewegingh ontſlagen te ſijn (als die hen moede maeckt en verveelt) begeven ſich oock daer binnen, om aldaer te ruſten, en maecken ſich dienaers en ſlaven van dien eerſten Goddelijcken geeſt, die in der daet Heer van dat lichaem is, uyt welck geſagh, de ſelve hem een yeder ſijn plichten voorſchryft, alles na de werckingh van oogen, ooren, de tonge, de reuck, het gevoel, en andere bewegingen van het lichaem. Hy dan die de voornaemſte is, ſtelt ſich ghelijck als in ſijn burcht van heerſchappy (namentlijck het hooft) in deſe kleene werelt, en houd ſijn beſtieringh en overigheytſchap in het hart; blijvende geruſt en wacker, ſonder ergens van te lijden, of eenige hinder te konnen ontfangen, hoe wel het gantſche lichaem leedt wordt aengedaen, om dat hy een Goddelijcke eygenſchap heeft. De andere geeſten ſijne dienaren, konnen lijden en leedt ontfangen, en het ſelve ontfangende, quellen en bedroeven ſich, om datſe ſmart lijden. Terwijl den menſch kleyn is, kan het lichaem, dat een machine of wercktuygh is, die dingen niet uytvoeren, daer de geeſten het ſelve de bewegingh toe geven, en boet derhalven de tijdt uyt wachten dat de Organa of verſaemde werckdeelen bequaem ſijn: Maer tot bequame jaren gekomen zijnde, beginnen de ſelve natuerlijcker wijſe te wercken, doch konnen evenwel het lichaem niet bequamelijck beſtieren, voor en al eer ſy van een gheoefent lichaem daer toe bequaem gemaekt ſijn. Hier is nu de dwaling dat de werelt gelooft, dat een deugdigh lichaem het onbequaem lichaem de deugt leert, voorwaer niet:

maer

maer het lichaem van een deugdelijcke of erva e-rene, maeckt het onbequaem en onervaren lichaem geschickt, op dat de geesten sich selve konnen oefenen: Waer door sy terstont beginnen te arbeyden, en die geest, van dese die in het lichaem gekomen sijn, die het meeste weet; werckt oock het meeste, en wilt ghy (seyde hy) dat ick u toon dat sulcks de waerheyt is, dat den deughdigen de deught niet geeft, maer dat sijn lichaem alleenigh dat andere lichaem alleen de oefeningh onderwijst? Soo weet dat menighmael den leerlinck sijn Meester te boven gaet, en selfs hooger sweeft, als hem den onderwijser onderwesen heeft, en dat komt alleen daer van daen, als dat dien geest van den leerlinck meer weet als die van den Meester. Dese geesten nu weten, het geen sy weten met een bepalinge, en sijnde tot die palen gekomen, sijnse buiten macht van yets vorder te konnen geraecken, en of ghy het lichaem al duysent jaren wilde oefenen, sou het niet vorder konnen geraecken; daer in teghendeel, indien den eenen deugdigen sijn deugt een ander konde leeren, alles van een yeder geleert sou konnen worden. Pythagoras dan bedriegt u niet, wanneer hy leert, dat de geesten weder in de lichamen overgaen, maer ghy lieden bedriegt u ten hoogsten, wanneer gy niet kont onderscheyden noch verstaen, van wat geesten hy spreeckt. Ons lichaem dan is een werelt, of een wooning vol van geesten, van de welcke een yeder sijn werck doet in 't lichaem, gelijk de menschen in een huys; somtijts verwisselen dese geesten, om dat de voornaemste geest hen uitdrijft, nemende weder andere aen in de plaets, gelijck wy menigmael sien, dat iemant die voor een tyt geheel onkundig is geweest, daer na geleert wort, oock dat iemant die te vooren onbesnoeyt was, daer na

hebbelijck wordt, en dit geschiedt door het veranderen der geesten, en daerom gheluckigh die ziel en dat lichaem, dat kloecke geesten in sich heeft. Slaet menighmael het lichaem, en ghy maeckt dat de geesten sich daer uyt begeven, om dat, alhoewel hy niet straft die het verdient, ghy evenwel de andere straft, dewelcke weten om welcke oorsaeck het lichaem geslagen wort, en daerom dese verdrijven stellende een ander in de plaets, die bequamer is sijn plicht uyt te voeren. Een deel van u Schoolmeesters segghen meenighmael al roemende, ick had een scholier, die de botste en plompste grovaert van de werelt was, en met slaghen heb ick hem soo ver gekregen, dat hy tegenwoordigh wijser is als ick self. Seecker dese Messieurs hebben ongelijck, ten zy sy verstaen, dat dien onwetende geest van hen is uytgedreven, en een ander in de plaets gestelt die verstandiger is als de sijne. Yeder lantschap, na de bepalingh die hen van Godt ghegeven is, heeft sijn bysondere geesten; dese wanneer de menschen sterven, keeren weder na hun plaets, invoegen het geensins wonder is, indien men menighmael siet, dat in de eene Stadt, of in het eene deel des werelts, de menschen veel uytsteeckender dingen doen, als in het ander; want komende dese in de lichamen, werckense na hun bequaemheyt. Een yeder van dese geesten verstaet sijn tael; en daerom wanneer de geest van de musijck door musijck bewogen wort, laet hy niet te antwoorden, en soo van alle andere oefeningen, en al wat dese wereltsche geesten te samen weten, dat weet desen Hemelschen geest alleen. Besiet eens wat dwase menschen het sijn, die u daer een deel beuselen van *Vegetabilen, sensibilen, rationalen*, en *non rationalen*, op den mou binden. Het lichaem groeyt van de dingen

Slagen en remedy voor plompheyt.

gen

gen die van de aerde komen, en keert weder na de aerde, en hier hebben geen *concupiscibile*, of *irascibile* geesten, of dierghelijcke vodderyen plaets. Elcken geest heeft sijn bysondere bewegingen, en al die andere beweginghen komen uyt het bloet, den eenen heeft vermaeck in dese saeck, een ander niet, alleen om dat hy soodanigen geest niet in hem heeft. Sommige haten het ghesangh, andere beminnen het selve, waer komt dat van daen, als dat sijn geesten met die andere niet over een komen, of wel over een komen. Wanneer men te samen singht, soo versamelen sich de geesten van het een en het ander lichaem, gaen van het een in het ander lichaem, en na dat deselve bequaem of lieflijck sijn, daer na verwecken sy genegentheyt, altijdt vermaecken sich te samen, en dien voornamen geest verheught sich ten alderhooghsten in het verstant, het welcke sijn plaets is, en in sijn heerschappy het welcke het hart is, daer het een bysonder vermaeck, ja dickmaels, na de aengenaemheyt van de gebuerige of indringende geesten, liefde voelt ontstaen. Ghy siet dat lieden van een oefeningh gemeenlijck malkander beminnen, gelijck oock dese die een selfde neygingh hebben, en dat komt alleen door de overeenkomst van hunne geesten, alsoo het gelijck met gelijck alderbest over een komt. Voorts een deugdigh man is daerom deugdigh, om dat hy veel deugdighe geesten heeft, en een quaet mensch daerom quaet, om dat hy veel quade geesten heeft; een konstenaer daerom konstig, om dat hy konstige geesten heeft, en een botterick, om dat hy een deel botte geesten heeft. De Ouden hadden het niet qualijck voor, dat sy hun kleene kinderen beproefden, om te sien met wat voor geesten sy beswangert waren, en na dat sy deselve bevon-

den, daer na leyden sy hen hun oefeningen op, en daer uyt saghmen uytsteeckende mannen voortkomen, daer men nu in teghendeel de geesten dwinght, niet na hun eygen neygingh, maer na de belangen of sotte verkiesingh der ouders. De natuer nu van dese geesten, staet in de lichamen te kennen, so wel als uyt deselve, men sietse haten, men sietse lieven, by na sonder eenige uytwendige oorsaeck, alleen om dat die geene die men lieft, geesten heeft die de onse gelijck sijn, of die men haet, een die de onse vyant is. Sien wy niet gebeuren dat'er een een boeck schrijft, het welcke een ander, die honderт mijlen of meer van hem is; soo haest niet leest of hy bemint den schryver van gantscher harten, en dat om geen andere oorsaeck, als om dat sijn geest dese vonden of schriften aenmerckende, terstont dien anderen geest kennende, en te gelijck lievende wordt, het welcke hy meenighmael gedwongen is door brieven of andere schriften te kennen te geven. Een ander lesende 't selve boeck, wort in alsoo grooten haet of verachtingh tegen dien Schrijver ontsteecken, en dat, om dat hy sodanige geesten niet heeft, maer wel sodanige die deselve vyandt sijn. Noch een ander dinck moet ghy weten, dat door bestieringh van den opper-regeerder, de geesten meenighmael verwisselen van landtschappen, of verblijf-plaetsen, ja oock wel versonden worden; wy sien dat eenighe landen in hun landtsaten, met allen bot, plomp, onbeschaeft sijn, die door het overkomen van soodanighe geesten, scherp en ghesleepen worden; waer door het oock dickmaels gebeurt, dat de lichamen door dese geesten gelijck als met kracht na die plaetsen ghedreven worden daerse hun oorspronck van daen trecken. De braefste Schilders in veel

Werckinge der Geesten.

andere

andere landtschappen, hebben een bysondere treck om Italie te sien, om dat de konst aldaer gelijck als op haren hoogsten stoel is, en so van alle andere dingen. De geesten oock bedriegen sich selven niet selden in hun verkiesingh, om dat het lichaem hen het ware gesicht, en oprechte kennisse verhindert en belet, waer door sy wel voor eenigen tijdt een saeck beminnen, dewelcke sy door verloop van tijdt en ondervindingh, niet beminnelijck bevinden, waer door sy sich bedroghen vindende, deselve bestaen te haten. Voorts hebt ghy noch van dese doolende geesten, slachtende de vagebonden en landtloopers van menschen, welcke geesten nu in een mensch komen, en morgen daer weer uyt gaen, waer door het komt dat sommighe lieden den eenen tijt een groote genegentheydt tot een saeck, konst of wetenschap hebben, en een korten stondt daer na, daer geen werck meer van maecken, alleen om dat de geesten vindende of geen bequaem wercktuygh, of woonplaets gedwongen sijn te verhuysen, of oock wel om dat andere geesten de plaets inghenomen, en geen verblijf voor andere overgelaten hebben. In het stuck van lieven of beminnen, siet men oock geen gemeene kracht. Wanneer een minnaer of minnares, door de oogen haer genegentheyt aen de oogen van de geminde te kennen geeft, indien de wachters die dese vensters bevolen sijn, niet wel oppassen met deselve te sluyten, soo sal deselve niet nalaten sijn deel van wedermin te voelen, indien hy anders geesten in sich heeft die tot liefde geneygt sijn. Dus verre was Pythagoras met sijn grolleryen gekomen, wanneer wy achter ons een gerucht als van eenig gekijf hoorden, en wy beyde omsiende, wierden den ouden Philosooph, sijn groote vriendt Homerus, die met

Kracht der geesten in het minnen.

Twist tusschen Homerus en Virgilius.

Virgilius over hoop lagh, ghewaer: Niemandt wist of verstondt de oorsaeck, of staet van hun verschil, voor dat men hoorde dat Homerus sijn navolgher Maro, weghen schult aensprack, eyschende betalinge van eenige duysenden veersen, die seyde dat hem dese afgheborght had. Den ander, gelijck ghemeenlijck alle quade betaelders, eer tot schelden als tot gelden komen, wees hem na sijn ouden meester toe, segghende dat hy die eerst sou voldoen, van soo veel veersen en vonden, als hy die afgestoolen had, seggende vorders dat hy noch de moeyten genomen had, de sijne uyt het Griecks in het Latijn te stellen, daer hy, te weten, Homerus maer mannetje na mannetje ghemaeckt had. Dese laetste bleef hem daer weder niet op schuldigh, hem uytmaeckende voor den snoodtsten Falsarius ter werelt, als die soo openbaerlijck had derven liegen, dat Dido sich om Eneas verdaen had, daer het op gheen hondert jaren aenquam, dat den een na den ander geleeft had. Virgilius hier op seyde al lacchende: My dunckt oude vrient, dat ghy wel reden hebt hier van te swijgen, want isser ooyt een grollist in de werelt geweest, soo is het den Grooten Homerus, voornamentlijck daer hy soo weynigh onderscheyt ghebruyckt, dat hy Goden en menschen onder een menght, de uytsteeckentste der helden tot trosboeven en spitleckers maeckt, en duysendt andere grolleryen meer, die ick als walghelijck voorby gae. Desen grooten Hovelingh, dit troetelkindt van Augustus, berechte den blinden daer weder op, weet niet dat de tijden, en wy met de tijden veranderen, dat de Helden en groote Mannen voor heen, jae self in mijne tijden so vies en delicaet niet waren, alsse daer na wel geworden sijn. Het hadde niet ondienstigh ge-

weest,

weest, berecht daer op een bystander, dat den Heer Giovan della Casa, met sijne *Galatius de moribus*, wat eerder voor den dagh gekomen en in de weer geweest was, om die rouwe Vorsten wat meer hoffelijckheyts te leeren. Hy souwer niet veel by op gedaen hebben, antwoorde een ander, te meer, dewijl sijn voorschriften oock nu (sijnde de werelt al vry meerder beschaeft, en tot de sedigheyt genegen als voorheen) by de besetste volckeren des aertrijcks weynigh plaets grijpen. Segt my, goede vrient, seyde ick hem, hoe komen de lieden soo verlieft op de boersheyt, en wie sijn die volckeren, die sulck een afkeer van de welstant en manierlijckheyt hebben? Byna al die van Europa berechte hy, sijn daer seer afschouwelijck van, ten minsten sy trachten niet seer om desen della Casa na te volgen, de oorsaeck is, om dat een yeder na sijn hooft en gebruyck soeckt te leven. Geeft ons daer wat naerder bescheyt van, seyde ick hem. Seer gaerne, voer hy voort: En voor eerst de Franschen, sijn soo ingenomen met hun eygen vonden en verkiesinghe, en soo gewoon wetten van beleeftheyt voor te schrijven, en die van niemant te ontfangen, datse die van desen zeden-meester t'eenemael weygeren aen te nemen, als in *quantum pro*, soo veel als hen mag aenstaen, of sy oordeelen dienstigh te sijn, houdende sich alleen aen de uytwendige welstant, sonder hun inwendige genegentheden aen eenige regulen te willen binden. De Spangiaerts soudener noch soo vies niet van sijn, indien den Heer della Casa, een hooftstuck daer uyt wilde laten, namentlijck, dat sijnde aen de maeltijt, het hem voor geen boersheyt gereeckent wiert, indien sy, siende in de schotel een leckere brock leggen, deselve op hun tafelbort nemen, noch voor gulsigheyt, indiense

Boosheyt van de werelt.

het tafelbort of de schootel van hun nabüer, half of heel berooven, en in slingeren. De Heeren Venetianen willen ront uyt, dat het doorsnuffelen van eens anders dingen, doen en laten, geen onbeleeftheyt, maer alleen een noodige *terminus politicus* is. De Vorsten van Italien willen voor geen onbeleefde ghehouden worden, al eetense met beyde kaeckebeenen, dat haer het sap om de ooren springt; dat is het vier in d'eene, en het water in de andere hant te dragen. De Duytschen willen met gewelt van hun droncke drincken een deught gemaeckt hebben, niet tegenstaende sy van alle andere volckeren, als met de vingeren nagewesen, en voor droncke beesten uytgemaeckt worden. Seecker, berechte daer een ander op (die ick daer nae verstondt eenen Justus Lipsius te sijn) sy hebben daer sulck een grooten ongelijck niet in, want, indien dit volck oyt beneffens haer dapperheyt in de wapenen, yets gehadt heeft, het welcke men een deught behoorde te noemen, en het geen sy hun geredderde vryheyt meest te dancken hebben, soo is het die loffelijcke en prijslijcke gewoonte van te Carousen: Een yeder bestondt om dese redenen te lacchen, sonder dat dese evenwel liet voort te gaen. Lacht soo gy wilt seyde hy, ick stae hier om te bewijsen, dat niet de Duytschers droncke beesten sijn, maer wel dese, die levende onder de slaverny der Vorsten, sich den geheelen dagh als beesten overladen, met de Capriccien en driften van een eenigh persoon; daer in teghendeel de Duytschers voor nuchtere lieden behooren gehouden te worden; dewelcke hebbende gehadt soo veel verstants als sich selven in vryheydt te stellen, noch wel soo veel harssenen hebben, als sich daer in te houden. En in der daet, het sijn geslagen stocknarren, die anders dencken, of de

Dronken drincken, een deugt

dronc-

dronckenschap der Duytsen, is de rechte grontslagh van soo veel treffelijcke vrye volckeren, als men daer vindt, en van de onderlinge vrede diemen aldaer houd of ten minsten houden kan, indiense van hun aert niet vervallen, uytgewrogt door de trouwe van de Ministers en Staets-dienaren van die Republijcken, en Vorsten aldaer, en de oprechtigheydt en openhartigheydt van elck in het bysonder; want wat kostelijcker deught kander in de geheele werelt ghevonden worden, als na sijn buyck vol gedroncken te hebben, met den wijn de alderdiepste geheymen van sijn hart over te geven? Wat meerder seeckerheyt voor Staet of Vorst, als nergens geen achter deur te hebben, niet te konnen veynsen, en niet bequaem te sijn eenige quaedt-aerdigheden te heelen (daer al die andere volckeren, die sich selven nuchteren noemen, vol van sijn.) Daerom was het dat de Duytschen, die, ghelijck een yeder weet, sulck een drift tot de wapenen hebben, sijnde van hun vyanden ghedruckt, geen overlegh omtrent het beschermen van hun haerden en altaren, van nuchtere lieden wilden hooren, alsoo de soodanige gemeenlijck vreesachtigh, bloode, en al te vol van omsichtigheyt sijn, hoewel sy het met de mantel van voorsichtigheyt soecken te bedecken: Maer om datse wilden dat edelmoedigheydt en kloeckhartigheydt plaets in hun beradingen souden hebben, beraetslaegden sy noyt, eertijts, als na den dronck, ghelijck Claudius Civilis en andere gedaen hebben; sijnde de eygen aert van den wijn, de vreesachtigheydt van het hart te drijven, meer als het verstant te verwijderen. *Tunc sumus Heroes, tunc pauper cornua sumit,* en daerom is het, seyde hy voort in het Latijn: *de reconciliandis invicem inimicis, & jungendis affinitatibus, & adsciscendis principibus, de pace*

Aert der Duytsen.

Tac: de Mor: Ger: *pace denique ac bello, plerumque in conviviis consultant: tanquam nullo magis tempore ad simplices cogitationes, pateat animus, aut ad magnas incalescat*: Dat sy van vyanden te vereenigen, van verwantschappen te maecken, Vorsten te verkiesen, voorts van vrede en van oorlogh, meestendeel op hun gasteryen sich berieden; als sijnde, op geen anderen tijt, het gemoet meer open tot vrye en onbeveynsde gedachten, of bequamer, tot groote aengesteecken te worden. En (vervolgde hy) indien onder die Duytschen de schadelijcke soberheyt en nuchterheyt der Italianen, ingevoert wiert, men sou wel haest, dat getrouwe en oprechte volck een andere gedaente sien aentrecken, en onder hen die dobbelhartigheyt, die verborgen gedachten, die bedrieghlijcke veynseryen, die valschhartigheden, en verradersche sluyperyen, plaets grijpen, daer die volckeren, die sich selven nuchteren noemen, van overvloeyen. En waerlijck tsedert dat de Francken, nu Francoisen, die wegens hun oude oprechtigheyt, en getrouheyt tegen hun Koningen, altoos soo beroemt sijn geweest, ten meestendeel dat heerlijcke gebruyck, van wel op sijn Duyts te drincken, hebben nagelaten, heeftmen hen sien vervallen tot die verradersche streecken, die maer te wel aen de werelt bekent sijn. Ja soo verre gaet de bedeckte veynsery, van dese en andere volckeren, dat, indien, tot groot gerief van het menschelijck geslacht, vensteren in de borst der menschen waren gemaeckt, men verschrickt sou staen over de duyvelaryen, die souden ghesien worden, self in de harten van dese die de aldersoetste schijn van Engelen hebben: En daerom vive le glasen, en vaer wel de oprechte dronckenschap, en dat vry een yeder het gebruyck van dese vroome, dese dappere, dese ghetrouwe en broe-

Doende alles by den dronck.

Verval van de Fransen by gebreck van dronken drincken.

broederlijcke Duytschen na volgen, die *delibe-rant dum fingere nesciunt, constituunt, dum errare non possunt.* Aldus voer desen geleerden uyt, wanneer hem een van achter sachtelijck op de schouder tasten, hy sich omkeerende, bewees desen man de hoogste eerbiedigheyt ter werelt, gelijck het een seer eerwaerdigh persoon scheen te sijn, ik vraegde de naeste, die by my stont, wie hy was, en die gaf my tot antwoort, het ware Cornelius Tacitus, dien Vorst der geschichtschrijvers. Lipsius vraegde hem vervolgens, of hy niet een goet voorstander van sijn schriften was geweest. Ick wenschte dat gy de uwe soo wel kondet verdedigen, antwoorde de Romeyn: Het heeft my daer noyt aen ontbrooken, berechte Lipsius daer weder op: Ja gelijck de Roffianen hebt gy gedaen, antwoorde Tacitus, die haer pockige hoeren een schoon kleet aentrecken. Lipsius hier over seer geschandaliseert, begost den ouden schrijver suer aen te sien, en na dat hy een weynigh geswegen had, vraeghde hem, of hy sich selven soo wel sou konnen ontlasten van de blaem van goddeloos, als hy sijn schriften van onhebbelijckheyt? Tacitus begost hier over te lacchen, en hem overhoecks aen te sien, seggende vorders, het heeft my al langh verdrooten, dat gy de hant aen mijn papieren hebt derven slaen, en met al u *variæ lectiones* mijn schriften te plagen, (gelijck trouwens soodanige oeffeningen het volck van u gewest meest eygen is, als die het meest op sulck arbeyden toelegghen, sonder sich te derven los gheven, tot eyghen vonden en keurlijcke sin-driften, en daerom met recht geseght worden, de harssenen in de rugghe te hebben.) Maer nu toont ghy oock noch u quaedtaerdigheydt; evenwel laet ons eens weten wat goddeloosheyt de mijne is. Ghy hebt, antwoorde Lip-

Tac: de Mor: Germ:

Tacitus met Lipsius overhoop.

Lipsius, in het eerste boeck van u geschiedenissen dese woorden: *Nec enim unquam atrocioribus Populi Romani cladibus, magisve Justis Judiciis approbatu est, non esse curæ Diis securitatem nostram, esse ultionem.* Wat dunckt u ghy Heeren, en ghy, ô Mercurius, of dit niet te recht is, Godt de sorge over het menschelijck gheslacht benemen, en van al sijn barmhartigheyt, goedertierentheyt, en vaderlijcke voorsienigheydt ontblooten. Het is wel waer, dat ghy daer toe gebracht sijt door uwen onvoorsichtighen Lucanus, daer hy schrijft:

Tacitus van Goddeloosheyt beschuldigt.

Felix Roma quidem civesque habitura superbos,
Si libertatis superis tam cura placeret,
Quam vindicta placet.

Wanneer Tacitus al dese woorden met lijdtsaemheyt aengehoort had, antwoorden hy ten laetsten, het komt'er op uyt gelijck ick geseght heb: Wy hebben hier met een botten Duytsman en een schrijver van miraculen te doen, ick sou u over u plompigheyt niet beeter konnen straffen, als u in u onwetentheyt te laten, op dat ghy daer na door den een of den ander, die wat beter geooght en geneust is, als ghy, soud mogen uytghelacchen worden; maer my deert uwer, om dat ick weet dat ghy my lief, en veel tijdts aen mijn schriften gehanghen hebt; en daerom sal ick u die schellen van de ooghen lichten. Soo weet dan, dat, na dat ick in het begin van mijn geschichten, den Leser had onderrecht van het geen ick voor hadde in al het werck te verhandelen; ick segge dat ick aenvange een werck vol van alderhande toevallen, en om mijn eyghen woorden te gebruycken: *Atrox prœliis, discors seditionibus, ipsa etiam pace sævum quatuor principes ferro interempti, tria bella civilia, &c.* na dat ick dan voorts al de ellenden en jammeren

Sijn verdediging.

heb-

hebbe verhaelt, die na Neroos doot de Romeynen over gekomen sijn, hebbe ick vorder aenghewesen, datse soo groot en soodanigh sijn geweest, dat noyt door bitterder roeden, of swaerder plagen voor de Romeynen bewaerheyt is geweest, *dat die Godt, of Goden, die hen voor heen het Roomsche volck sodanigh begunstight en beschermt hadden, dat, gelijck als op het selfde verlieft sijnde, sy niet anders scheenen te besorgen, als dat ghedurighlijck te doen overwinnen, te seghenpralen, en heerscher van het gantsche aerdtrijck te maecken; na de doodt van Nero soo scheenen verandert te sijn, dat men klaerlijck konde sien: Non esse curæ Deis securitatem nostram, esse ultionem: Dat is, dat de selve t'eenemael de sorge voor het Roomsche volck als van sich geworpen hadden; esse ultionem; Maer dat de selve niet voor hadden, als sich te wreecken, of ons te straffen over soo veel onlusten, als wy deselve verweckt hadden.* Is het dan mijn Lipsius, een goddeloosheyt, te seggen dat door de overdadige boosheden, die het volk voor en na den doodt van Nero had begaen, de sorge der Goden, of van Godt, alsoo ghy wilt, sich verkeere in een strengh gerecht, om het selve te straffen en te plaghen met alderhande soorten van ellende; die meening of dat begrijp is wel goet, antwoorde Lipsius, maer vloeyt uyt die woorden niet, dewelcke u saeck souden goet maecken, als indien ghy kondet bewijsen dat de woorden, *Securitatem nostram*, alleen op het Roomsche volck konden ghepast worden; Maer sijnde deselve algemeen, blijckt klaerlijck dat ghy daer het gantsche menschelijcke geslacht mede meent. Dat ick met het woordt *Nostram*, (daer ghy al u grondt op bouwt) antwoorde Tacitus, alleen het Roomsche volck verstaen hebbe, 'sal u den Poët Lucanus alleen konnen goetmaken,

maken, dewelcke, na u fegghen, my voedt om foo te dwalen, fou gegeven hebben; toonende klaer genoegh in de veerfen die gy terftont voort gebracht hebt, dat hy aldaer het Roomfche volck verftaet, feggende: Dat de Stadt geluckigh was, en Borgers in geduurige grootheyt fou hebben, indien het de Goddelijcke Majefteyt behaeghde, hen foo wel te behouden in hun oude vryheyt, als hen te ftraffen. Hier blijckt voor eerft u ongelijck, uyt de verfellende, als mede uyt de voorgaende en volgende dingen, en het houd u noch miffchien in u dwalinge, om dat juyft het veers het woordt *Noftræ*, niet heeft konnen lijden; maer om u van mijnent wegen daer uyt te helpen: gedenckt u niet Lipfius, dat ick in eenige andere plaets, verftaende het Roomfche volck, het woort *Noftram* of *Noftri* ghebruyckt hebbe? Lipfius fich een weynigh bedenckende, moft bekennen, dat (op die plaets daer Tacitus fegt; dat Tiridates de Koningh van Armenien, van Corbulo na Romen gefonden, om fich voor Nero wegen eenige befchuldigingen te verdedigen, eer hy vertrock, met Corbulo verdingh maeckte, datmen in fijn perfoon geen teeckenen van dienftbaerheydt fou hebben te toonen, datmen hem, op den wegh, op eenige plaetfen de wapenen niet foude doen afleggen; dat hy de Lantvooghden fou mogen gaen befoecken, dat hem tot Romen fou geoorloft fijn defelve grootsheydt te houden die de Borgemeefters gewoon waren, en diergelijcke dingen meer, die al te famen van Corbulo, als een barbarifche ydelheyt veracht wierden) defe woorden gebruyckt worden: *Scilicet externæ fuperbiæ fueto, non erat notitia Noftri: apud quos jus imperii valet, innania tranfmittantur.* En noch op een andere plaets vervolght Tacitus, fult gy noch defe woorden

Tac: Lib. 5. Annal:

vin-

vinden: *Maneat quæso duretque gentibus, si non amor nostri; at certe odium sui: quando vergentibus Imperiis satis, nihil jam præstare Fortuna majus potest, quam hostium discordiam.* *Tac: de Mor: Germ:*

Dunckt u dan, vervolghde hy, dat met dese woorden, *non erat notitia nostri, & si non amor nostri,* by my het geheele menschelijcke gheslacht, of eerder het Roomsche volck verstaen wordt? Lipsius wierdt bleeck in sijn aengesicht, en kost anders niet als ootmoedighlijck vergiffenis bidden wegen sijn dwalingh, wordende van sommige noch uytghelacchen toe. Hier mede evenwel geraeckte Tacitus niet vry, maer most al meer te roer staen, sijnde van den goeden Diogenes Cinicus by den mantel gegrepen, dewelcke hem stoutelijck ghenoegh en op sijn Philosoophs verweet, dat hy lasterlijck, en goddelooslijck van de heylighe armoede ghesproocken had; daer hy seght deselve te sijn *summum malorum.* Daer hy had behooren haer, als de oorsaeck van soo veel treffelijcke dingen, en uytvoerster van soo veel gheleerde stucken, meer achtingh te bewijsen, en in teghendeel te dencken: Dat de menschen, die van het geluck wel gesegent sijn, een afkeer hebben van te arbeyden, te sweeten, en te waecken om de goede letteren te verkrijghen Sijnde weder een yeder genoegsaem bekent, dat de armoede, de ware grondt van alle konsten en wetenschappen is, en deselve, niet sonder de uyterste ondergangk van deselve veracht of gehaet kan worden. Tacitus gaf hier op tot antwoordt, hy hadde de armoede niet veracht, voor soo veel als sy oorsaeck geeft tot veel konsten en wetenschappen, maer voor soo veel in een man, die arm is van goederen, de ware rijckdommen van een oprecht, en onbeveynst gemoet selden gevonden

Dioge-nes tegen Tacitus.

Ib: 14. Anna:

K wor-

worden, als mede daerom, voor soo veel de wetenschappen selfs belanght, om dat deselve niet alleen geen luyster aen de selve geeft, maer oock veel van haer achtbaerheyt beneemt. Nochtans antwoorde Diogenes, indien ghy de deught in haer rechte kracht en waerde wilt sien, moet ghy haer alle vercierselen benemen, op datse als de Son door haer eygen, en niet ghelijck de Maen, door een geleent licht aensienlijck sy, gelijck de ware schoonheydt door vercieringhen onteert wordt, als die oock mindere schoonheden met haer konnen gemeen hebben, die ondertusschen in gaven van de natuere verre te kort schieten. Sulcks magh wel waer sijn, antwoorde Tacitus, na u Philosophische regulen, maer na mijn Politische maximen, bevinden wy niet waerachtiger te sijn, als datter niets meerder verlooren gaet, als ghemeen goet en arme lieden wijsheyt, &c. Hier mede hielt sich Tacitus stil, soo ge-eert, soo gegroet, en soo slechts niet aengebeden sijnde van den beschaemden Lipsius, dat het scheen dat hy hem voor sijnen Godt hielt, te meer, om dat hy het een weynigh door sijn haestigheyt met hem verkerft had. Aristoteles... die sulcks niet wel konde lijden, trock den goeden man ter sijden, en begost hem te vraghen, waerom hy dien man in sulck een hooghen achtingh had. Hoe seyde dese, dien voorganger van alle geschichtschryvers, dien vader der menschelijcke wijsheyt, dien Godtspraeck van de rechte staetskunde, dien meester der landtbestierders; dien prael van alle schryvers, die meer aerdighe vonden als letteren in sijn schriften voorstelt, de rechte regelmaecker van der Vorsten daden op het aldernetste te verhandelen. Dien rechten onderwyser der Vorsten, en leermeester der Hovelingen. Ja dien man, antwoorde den Stagirijt,

La forza d'un fachino, La bellezza d'una meretrice & al consiglio d'un sventurato, non sono di neßun prezzo al mondo.

Antesignanus.

Aristoteles veracht Tacitus.

girijt, die de Princen gheleert, en de ghemeene lieden ingeprent heeft die ſchelmſche wijſe van handelen, en te doen anders als ſy ſeggen, en te ſegghen anders als ſy doen: maeckende de dobbelhartige alleen bequaem met het penceel van valſche voorſtellingen, het ſwart voor het wit te ſchilderen, en het volck door bedrog van ſchoone woorden, om te leyden, en te lacchen, als het hart niet doet als laghen en verderffelijcke vonden te ſmeeden, en met den Crocodil te beweenen, dieſe ſoecken te verſlinden: Met dien ſchelmſchen paſſer van belangh, de liefde, haet en trouw te meeten. Gedenckt u niet, ô Lipſius, zedert dat dien Tacitus door des volcks handen gaet, hoe veel Vorſten van die oude wijſe, van het volck met ſachtmoedigheyt te regeeren, verwijdert, en hoe veel gemeene lieden van de oude trouwe afgedwaelt ſijn. 't Is niet gelijck veel onkundige oordeelen, dat ſulck een groot gedeelte van ſijn ſchriften is verlooren door de overvloeyingh der Barbariſche volckeren, die in Italien over ghekomen zjn om het ſelve te vermeeſteren; noch oock door de woeſtheyt der volckeren van dien tijt, meer beſich ſijnde omtrent de wapenen als de goede letteren. Maer om dat die lieden, in dewelcke de oprechtigheyt ſoo veel plaets had, en die alreets een ſmaeck van een beter Godtsdienſt hadden, een afkeer van dien ſchrijver hadden, die nu ſoo bemint, en van veele als een gulden kalf aenghebeden wordt. En wat voorts ſijn ſchriften aengaet, voor my, ick achte hen onwaerdigh om van eenigh vrouw-menſch geleſen te worden, om dat de Godtloosheden meer in hem ſijn, alſſer bladeren in ſijn boeck: Ja alſſer regels gevonden worden, dat ick ſwijge van ſijn geaffecteerde, duyſtere, en opgepronckte ſtijl en wyſe van

schryven, waer door hy getoont heeft, de lieden meer by de ooren als by het hart te hebben willen leyden. Lipsius bleef verwondert en verbaest, door de woorden van die ouden Grieck, en konde niet laten te antwoorden, dat de eer die hy door dien Tacitus by sijn Nederlanders, Duytschers, Engelschen, Franschen, Spangiaerden en Italianen behaelt had, soo groot was, dat hy niet anders konde doen als hem voor sijn aertschen Godt te houden. Waer op Aristoteles hem met een grimlach aensiende seyde, dat hy dan gelijck had, als een goet leerlinck van sijn meester, de liefde, haet en achtinge, te meeten met den passer van belangh, en dewijl hy liever danckbaer als redelijck wilde sijn, dat hy hem liet de moraele of sedighe deught voor de sinnelijcke verwerpen.

Nauwelijcks had Aristoteles dese woorden gesproocken, of hy vant sich wel rouwelijck aengetast, door een Konincklijck persoon, diemen seyde dat *Hendrick de achtste* van Engelant was, die vergeselschapt met een deel van sijn lijfwachters, hem ten minsten een dosijn of ses goede bastonaden dreygde, indien hy voortginck soo lasterlijck van dien goeden Tacitus, en ingevolge van de Vorsten te spreecken; welcke woorden en welcke dreygementen krachts genoegh hadden, den ouden mans vinger op de mont te doen spelen. De Koninck hier noch niet mede vergenoegt, vraegde hem vorders wat hem bewogen had, sulck een beschryvingh van Tyrannen of dwingelanden te maecken, namentlijck dat het de sulcke waren: *die meer hun eygen voordeel, als het nut van hun onderdanen sochten*; volgens welcke beschryvingh hy seyde, geen Vorst te konnen gevonden worden, die geen deel aen dat brandtmerck souden hebben. Varende

Twist van de Koningh Hendrik van Engelandt met Aristoteles.

rende voort, ten ware hy dat woort herriep, en een andere verdraeglijcker beschryvingh voortbracht, dat hy soo goet koop uyt sijn handen niet sou geraecken. Den wyselingh van verbaestheyt niet wetende waer sich te keeren, vant geen beter wegh als van de noot een deugt te maecken, en den Engelsman te beloven, hem sijn versoeck in te willigen. Hy dan sich een weynig bedacht hebbende, verklaerde ten laetsten, sijn eerste beschryving te herroepen, en seyde, dat hy tot een nieuw vast stelde, dat de Tyrannen een seker slach van volck van de oude tijdt waren, van de welcke den aert nu uytgestorven was: Hier mede hielt sich de Koninck vernoegt, en alsoo wierdt het gerucht gestilt. Tacitus siende datter om synent wil, so doende, wel onlust soude ontstaen, wilde wegh gaen, maer ick, die mede een woort in 't Capittel wilde hebben, riep hem wederom, seggende; dat ick hem een vraegh hadde voor te stellen: hy naerderende, toonde sich genegen my te antwoorden. Ick vraegde hem hoe het by quam, dat sijnde, de Koninckrijcken van Vranckrijck, Spangien, Egypten, Syrien, voorts Carthago, en soo veel andere Staten en Koninckrijcken, soo machtigh, aensienlijck en gevreest, eer deselve by de Staet van Roma gevoegt waren, na dat deselve waren geworden een aensienlijcken aenwas van die machtige Koninginne des werelts, sulcks meer streckten tot haer eyndelycke onderganck, als tot haer versterckingh en meerder grootheyt. Heel anders als men gewoonlijck in de natuere siet, dat veel draden en snoeren by een gevoegt, een vasten bandt; en veel rijskens een genoeghsamen balck maecken. Tacitus hoe grooten Staetsman hy was, stondt geen kleyntje bedut over dese onverwachte vraegh. Maer eynde- Oorsaek van het verval van de Roomsche Staet.

 lijck

lijck beloofde my daer voldoening op te doen, indien ick hem twee uren tijt wilde geven om sich te bedencken; een ouden hacht die daer by stondt, sijnde op sijn boersch gekleet, quam daer op te voorschijn, en seyde wel stoutelijck, dat hy op sich nam my in dese voorstellingh te voldoen. Een yeder sagh hem aen, en den een en den ander begost alreedts met hem te koockermuylen, en het scheelde weynigh, of men sou den huysman wel hartelijck uytgelacchen, of uytgestampt hebben: Maer ick die wel wist dat onder een slecht kleet dickwijls een Edele ziel woont, beval hem om voort te varen, en te seggen het geen hy in te brengen had. Hy daer op; ick ben, ô taelman, van de Goden, die so vermaerden Melibeus, die Virgiliaenschen harder, daer de kinderen in de schoolen van singen

O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit.

Mijn beroep was, soo lange ick in de werelt ben geweest, het vee te weyden; en terwijl ick het selve gepleegt hebbe, ben ick tot kennisse gekomen, dat de rijckdom en macht van een Harder bestaet, niet gelijck de gierigaerts meenen, in het besitten van ontallijck vee, maer in een kudde, die hy met sijn oogen kan oversien, met sijn staf regeeren, en met sijn fluyten doen loopen of staen, na hy wil. Gelijck te kleynen kudde armoede baert, als die de Harders, die wat gierigh sijn, veroorsaeckt haer kudde tot op het bloet te melcken, en dieper als tot de huyt te scheeren, alsoo geeft de groote menichte die onghelegentheyt wederom, dat dewijl den Harder sijn oogen niet over de gantsche kudde kan laten gaen, hier door achteloosheyt van sijne jongens, die hy genootsaeckt is te houden, een deel in de stroom verdrinckt, of van den Wolf ghegeten, of door de dieven, of wel selfs door sijne opsienders gesto-

len

len wort,gelijck het mijnen buerman den Spaenschen Menalcas is gegaen, die niet te vreden met een kudde van vijf hondert Schapen, als de mijne was, en een jaerlijckse inkomst van soo veel hondert kroonen, al sijn Vaders erfdeel te kost hing, en daer en boven veel gelts opnam om een onmatig groot gewelt van vee by een te vergaderen; ja self tot een getal van vijf duysendt Schapen toe, willende t'seffens en spoedigh rijck sijn; maer wat is hem gebeurt? hy, door gebreck van so veel vees wel te konnen regeeren, most tot sijn harten leet sien, dat sijn vee, het welcke de stem van haren Harder niet kende, den halven tijt in het wilde liep, en noyt des avondts in de stal konde gebracht worden, of daer wiert een dosijn of twee van vermist; wat jongens of Harders hy daer by mocht stellen, daerse door de gedurige veranderingh alsoo weynigh na vroegen als na hem. Hy meenende sijn dinghen wel te doen, hitste hen sijn honden op het lijf, om de arme beesten, die hier en daer verstroyt waren, by een te brengen; maer sy sijnde hen dese so vreemt als hun meester, en dien volgens ten alderhoogste van het vee ghehaet, dede deselve niet anders als de Schapen te verstroyen, en de beesten so schou te maecken, datse tot geen stant te brengen waren om gemolcken te worden: Ja verstaecken sich hier en daer in de Bosschen, uyt angst voor dien Harder met sijn honden, daerder wel haest de Wolven achter quamen, of soomense tot stant kreeg, sy beeten van sich als honden, de Geyten stieten met de hoorens offe beseeten waren, of smeeten den emmer, door dolle ruades, 't onderste boven met melck met al. Hier by quam, dat by gebreck van wel gehavent te worden, het vee quam te vervuylen, en alsoo den een den ander te besmetten, ja somwijlen wel sulcke besmette-

lijcke sieckten te verwecken, datse by groote menichten daer heen stierven: Soo dat, om kort te gaen, mijnen Menalcas van een rijck Harder een arm Velle-verkooper wiert. Soo dat ick niet meer behoef te seggen, als dat een matigh besit het seeckerste is, want op dat gy my wel verstaet, de Arithmetica van de Harders is heel anders als die van de kooplieden. By dese maeckt tweemael vijftien, en tweemael tien, twintigh, maer by de Harders, maeckt tweemael vijf, dry, en drymael vijf, een, en viermael vijf, maeckt een reeckeningh die de Italianen noemen de Regel van *Chi troppo abbraccia nullo stringe.* Men wachte niet dat de goede Melibeus sijn applicatie deed, alsoo een bystander, die aen sijn rinck een Artz of Medicijn-meester geleeck, daer tusschen in viel, seggende: Den Harder heeft gelijck, en om sijn seggen te bevestigen, behoeftmen maer het natuerlijcke lichaem van den mensch, en desselfs toevallen aen te mercken. En wie weet beter door ondervinding als wy Geneesmeesters, dat de grooste en swaerlijvighste lieden in het meeste gevaer van sieckten sijn, en om gesagh en getuygenisse by te brengen, sal ons Hippocrates niet ontkennen dat hy gesegt heeft, dat *Athletarum Euexia, &c.* . . . .

Hippo: 1. Aphorismorum.

. . . .

Ick kost niet minder als my hier mede verghenoeght houden, behalven dat ick niet gheraden vant daer langer op te staen, alsoo ick noch eenige vragen, aen de Messieurs van de vergadering had voor te stellen; die na mijn kleyn verstandt al van groot ghewicht waren. De eerste die ick hen in het algemeen voorhieldt, was, of dat spreeckwoort, dat ick in Italien gehoort had,

Vraeghstucken van Mercurius.

Le buone parole, e i cattivi fatti
Ingannano i savii e i matti.

Schoo-

Schoone woorden en quade trecken
Bedriegen ſoo de wijſen als de gecken;
Abſoluyt en enckelijck waer was?

Veel warender die ſtaende hielden dat ja, voor reden gevende, dat de werelt tot ſulck een top van dubbelhartigheyt gekomen, en de konſtige bedriegery der menſchen ſoo volmaeckt geworden was, datter oneyndelijcke goede en brave mannen gevonden wierden, die ſich door ſchoone woorden hadden voeden laten, om door ſnode daden bedrogen te worden: en datmen alle dagen genoeghſaem ſach en bevandt, dat de dobbele en bedrieghlijcke menſchen door hun valſche woorden en ſchijn, de beſte verſtanden wiſten te verſtricken, die, hoewel ſy van veele voor kloeckers gehouden wierden, ſich evenwel ſoo ſlechtelijck by den neus hadden laten leyden. Een ander gedeelte hielt het tegendeel ſtaende, ſeggende, dat in voorige tijden deſe ſpreucke wel plaets gehadt mocht hebben, maer dat heden ten dage, door de groote ſtoutigheyt der geveynſde lieden, het ſoo ver gekomen was, dat men hun veynſerijen klaerder als den dagh konde beſpeuren, ſoo datſe ſelfs de alderbotſte en plomſte, de oogen in ſulcker voegen geopent hadden, datſe het bedrogh ſagen, eer het ter degen volweven was; ja den hont ſlachten, die eens door heet water gebrandt' ſijnde, janckt als hem een drop kout water op het lijf valt, ſoo dat nu alleen waer was dat:

Le buone parole e i cattivi fatti
Ingannano no i ſavii ma i matti.

De ſchoone woorden en quade trecken
Bedriegen niet de wijſe maer de gecken.

Waer door dit geſlacht van bedriegers, ſiende haer fieltery ontdeckt, ſich onder geen eerlijcke lieden meer derven vermengen, maer ſlachten-

de de Uylen, in eensame plaetsen, en als de Vleermuysen by nacht vliegen: Dit most soo voor courant passeeren, en ick om de Messieurs noch meerder oefening te geven, stelde een ander vraegstuck voor, namentlijck, wat de rechte sin was, van het spreeckwoordt *Festina lente.* Haest u lancksaemlijck. Hier op wiert voor eerst gesegt, dat het een Contradictie in adjecto was, en dat het op een en deselve tijt niet konde te samen gaen, te loopen en sacht te wandelen, waer door dese spreuke nootsaeckelijck twee strijdige dinghen in sich most besluyten, en dienvolgens onmooghlijck was om in 't werck gestelt te worden, om dat de lancksaemheyt in geenen deele met de vaerdigheyt konde bestaen, sijnde onmooglijck, dat in dien handel yemant sou konnen een rijpe beraeding in het werck stellen, in de welcke het de hooghste voorsichtigheyt was, snel en vaerdigh te sijn. Tacitus gaf my hier over dese reden, seggende: *Nullus cunctationi locus est in eo consilio, quod non potest laudari nisi peractum, quia non cunctatione opus, ubi perniciosior sit quies quam temeritas.* Daer is geen plaets voor vertoevinge in dien raet, dewelcke niet kan gepresen worden voor sy gedaen is, om datter geen vertoeving nodigh is, daer de rust schadelijcker is, als de roeckeloosheyt. De Keyser Vespasianus, daer by gheval by staende, seyde, dat hem voornamentlijck paste de rechte uytlegging van dese spreucke te geven, dewijl het sijn devijs was, voerende het Ancker met den Dolphijn omwonden, en vervolgde dat hy het selve niet aenghenomen had in sulcken sin, als het ghemeene volck meynde, nademael hem genoeghsaem bekent was, datter oneyndelijcke voorvallen ghevonden wierden, in dewelcke het de hooghste voorsichtigheydt was te precipiteren, of sich seer

Uytlegging van *Festina lente.*

Tac: lib. 1. Histor:

te

te haesten, en op sijn Francois eerst te wercken, en daer na overlegh te maecken; maer dat hy met die sin-spreuck *Festina lente*, als met een heylsame leere had willen te kennnen geven, dat men wel voortvaerende, maer niet voorbaerigh; wel lancksaem, maer niet traegh moest sijn. Dit nam soo plaets, ten minsten om het gesagh van den auteur. Ick vraegde voorts of het Italiaens spreeckwoort *Rosso mal pelo*, root hayr quaet hayr, waer was, en of sulck hayr eyghentlijck was, *pelo traditore*, of verraderſch hayr, gelijck men wilde. Hier wiert dapper over gehacketteert. Hipprocrates verstondt het spreeckwoort valsch te sijn, alsoo dat soodanigh hayr een teecken was van een *Sanguine* of bloet eygene complecte, welcke lieden gemeenlijck goede ghesellen, en vrolijcke basen sijn, soeckende niet liever als vroolijckheyt en vermaeck, en dien volgens niet minder als verraders. Sijnde een ander, my onbekent, seyde dat het spreeckwoort waerachtigh was, maer dat het geensints de natuer maer wel de menschelijcke ommeganck aenginck, waer uyt klaerlijck bleeck, dat sulck hayr gevaerlijck of self verraderſch was, niet soo seer tegen een ander, als tegen die geene die het draeght: Want dewijl het sulcke het minste gevonden wort, dient het tot een merck-teecken van den eygenaer, die door het selve lichtelijck bekent en als met de vinger aengewesen wort, indien hy door eenige quade stucken straf of blaem waerdigh gheacht, in onbetamelijcke wercken of plaetsen ghevonden wordt, invoegen hy daer door wordt bekent gemaeckt als de bonte hont, soo men seght.

Van het spreeckwoort *Rosso mal pelo.*

Hier wiert wat om ghelacchen; en ick stelde noch voor het laetste dit vraegstuck voor, of dat spreeckwoort, *ubi bona ibi patria*, daer u goet is,

Spreeck-woort *ubi bona ibi patria.*

is, daer is u Vaderlant, waer was. Dit weckte de vergaderingh wat meerder op. De verstandighste besllooten van ja, om dat het grootste gedeelte van het menschelijck gheluck in de middelen bestaende, dat gewest, daer de selve sijn, voor het rechte Vaderlandt behoorde ghehouden te worden. Sommige even wel dreven het tegendeel, een voornamentlijck seyde, sulcks ten minsten altoos geen plaets te hebben; voornamentlijck in lieden van onderwint, die of door hun eygen onbedachtsaemheyt, of door de gierigheydt der ampt-lieden, of bedriegers, beter rust-plaets, en dienvolgende beter Vaderlant souden hebben, indien sy in Engelandt levende, hun goederen in Japan hadden. Hoe soet dit geselschap was, soo wierd ick evenwel het selve ten laetsten moede, derhalven nam mijn afscheyt van de vergaderingh, en spoeyde my, om door de achter-deur, te weten, de Elpenbeene Poort, daer Virgilius van seght, de bedrieghlijcke droomen door uyt te gaen, uyt dit gewest te geraecken, sijnde niet van meeningh al dien wegh weder te rugge te gaen, om onsen Oom Pluto te vinden. Eer ick daer quam, most ick een duyster dal door, daer ick mede een groot ghefwerm van geesten ontmoete: En onder anderen deed my stilstaen, een die als een penitentiaris of geesselaer toe gemaeckt sijnde, sijn naeckte lendenen geen kleyntje met haken aen sweepen vastgemaeckt, streelde, en dat soo sacht niet, of het bloet liep hem by den rugge neer. Ick vraegde hem waerom hy die wreetheyt tegens sich selven oefende: Hy siende dat ick een persoon van aensien was, en misschien my ergens meer ghesien hebbende, bleef stil staen, en begost my reden van sijn doen te geven. Ick, seyde hy, ben de vermaerde Cardinael Mazaryn, die noch boete doe, om dat ick

on-

onder al mijn treffelijcke dienften, die ick voor de Kroon van Vranckrijck gedaen heb, een uytsteeckende dwaesheyt begaen hebbe, namentlijck Duynkercken, in handen van de Engelſchen over te geven, makende hem alſoo meeſter van de Zee, en hem de deur en wegh openende, om weer een keer in dat Rijck te doen, daerſe met ſoo veel moeyten eenmael uyt geholpen ſijn; zyt goets moets antwoorde ick hem, uwen Konink is ſo ongevallig niet als gy meent, de ſelve die gy de plaets hebt ingeruymt, hebbenſe uwen Meeſter weder gegeven. Daer leggen dan mijn geeſſelen, ſeyde hy, werpende ſijn ſweepen wegh. Daer mach den Engelſman na komen dieſe weder opneemt, en daer mede ginck hy vroolijck en verblyt van my, verhalende hem met eenen 't geen daer in voorghevallen was: maer ick wilde hem noch ſoo niet laten gaen, maer hield hem noch ſtaende. Van waer, groot Staetsman, vraeghde ick hem, komt dit verval van het Vereenigt Nederlandt? Van waer komt dit anders, antwoorde hy my, als uyt haer *fatale periode*, en Staets-bepalinge, weet ghy niet, dat gelijck al d'andere dingen, alſoo de Republijcken en Koninckrijcken, geboren worden, groeyen, bloeyen, afnemen en ſterven? Gelijk uyt het yſer de roeſt, uyt het hout de worm, die hen verteert, geteelt wort, alſo teelen de Staten uyt ſich het geen hen verteert en te niet maeckt, en het geen tot hun aenwas gedient heeft, dient niet ſelden daer na tot hun verderf. En daerom ſegt ſeecker Staetſman niet qualijck, dat een Staet daerom niet ongeluckigh is, om datſe hebbende een geruymen tijdt gebloeyt, van haer waerdigheyt verſtoten wordt, niet meerder als de lichaemen der menſchen, om dat ſy oudt en gebreeckigh worden. *Non enim eſt infelicitas naturæ legi ſubjici*, het is geen ongeluck de wet

Gronden van Hollants ongeval.

der

der natueren onderworpen te zijn. Hier gaet voor seecker die regel vast, *dum nitet nutat,* als het op het heerlijkste is, staet den val aldernaeste; al te groote welvarentheyt is gemeenlijck d'oorsaeck van een qualijck varen, te grooten bewint en omslagh, selfs al te grooten vermogen, yeder na sijn natuerlijcke bepalingh gereeckent, is verderfelijck; dat komt op het seggen van den goeden Melibeus uyt, seyde ick hem, dat kan wel sijn, vervolghde hy, hoe wel ick niet weet wat hy geseght heeft; soo veel isser van, *quod magnorum Imperiorum non semper optanda sit conditio.* Dat groot bewint niet altijt wenschelijck sy, en veele prysen meerder middelbaer, als groot vermogen, eerstelijk, om dat dat hovaerdige gewigt van vermogen, een yder en al te groot vertrouwen op sich selven mede brengt; beneffens een sorgeloosheyt en versmadinge of verachtinge van sijn vyanden, seeckere teeckenen, ja oorsaken van een aenstaende verval. Die geen meerder reden hebben te hoopen als te vreesen, dese sijn het die wacker op hun saecken letten; in tegendeel die sich selven veyligh achten, alleen door de meeningh en waen van hun grootheyt, dese verslappen door ledigheydt, en traegheydt. Besiet my eens Darius, een Koninck van sulck een gheweldigh gebiedt, noemde Alexander een jonghen, willende hem met den plack gestraft hebben, en dien jongen was het die hem van sijn Kroon en leven beroofde. Ten anderen, groote macht wort altoos gevolght van nyt en afgunst, en verweckt by ghevolgh veel vyanden: Selfs die geene die van de selve afgesondert sijn, verbinden sich tegen de sodanige, en maecken raetslagen op wat wyse sy sulck een haetelijck en afgunstelijck bewint sullen om verre helpen en kleyn maecken. Keyser Carel de vijfde, na soo veel

Te groote vermogen en vertrouwen op sich selven.

Darius noemt Alexander een jongen.

Afgunst der gebueren.

veel overwinningen, na het overwonnen, en gelijck hy selfs meende, getemde Duytslant, heeft sich meer vyanden verweckt als hy van te voren had. De macht van de Koningen van Spangien, is noch onlanghs soo ontsaghelijck geweest, dat wanneer deselve de trom maer roerde, een yeder terstont voor sich selven beducht was; en soodanigh is heden die van Vranckrijck, en recht van het selfde gevolgh, als dat met sijn eerste beweginghe tegens de Vereenighde Nederlanden, geheel Duytslandt in rep en roere helpt, dat hoe gaern het sou mogen sien, dat het trotsche Hollandt, een weynig geringeloort wierdt, evenwel het selve liever van een ander, als van sulck een ontsaggelijck Vorst sagh geschieden, die op de gront van sulck een overwinning, een Europische werelt-macht sou konnen bouwen.

Jup. Gaet slechts voort dat ghy niet van u stuck en raeckt.

Merc. Sonder sorgh: vorders seyde hy: Groote machten sijn met hun eygen gewicht en uytbreydinge belemmert.

Belemmeringh van groote uytbreydinge.

Jup. Dat magh plaets grypen in groote Monarchyen, als Spangien, Vranckrijck en diergelijcken, maer waer is de uytbreydingh van Nederlant, een handt vol landts?

Merc. De Vader sal ghelieven te verstaen, dat de deelen worden gereeckent na de proportie van het geheel, en het geheel na dat van de deelen, en dat de kleyne lichamen even hun bepaeling en hoe grootte hebben; invoegen men soo wel een wanschick en disproportie in de minste lichaem, als in de grootste kan hebben. Soo wel kan een Republijck, ja een enckele Stadt aen dat gebreck vast sijn, als een groote Monarchy, een lichaem hoedanigh het sy, dat de rechte bestieringh van sijn geesten ontwast, is machteloos.

Jup.

Jup. Nu wy laten het daer, sulcken dispuyt mochten wy hier aenvangen, Mercurius sou het hart niet hebben, dat hy dit heele jaer swyghen sou.

Merc. Onse uytbreyding dan, naer sijn belang en proportie, is wytluftigh genoegh, en die sou ons in tijden van Oorlogh het selfde doen, datse het Spaensche Rijck gedaen, en de Staet van Venetie doen lijden heeft: Waerlijck dat soo d'een als d'ander, die door sijn afgeleghene Nederlanden, dees door haer Candie machteloos ghemaeckt sijn, is ons blyckelijck genoegh.

Jup. Dat gaet soo al hinckende voort, nu van de rest.

Merc. Hier voeghde hy noch by, dat dese spreucke van Tacitus 3. Histor: *quod ex distantibus terrarum spacijs, consilia post res afferantur,* mede op Hollandt applicabel was, niet soo seer, gelijck daer gemeent wort, dat de boden over en weder, door de afgelegentheyt lancksaem aen komen, en dickmael te rugge komen met het besluyt van den Vorst, als het te laet is, maer om dat de beschryvingh en het leggen der vergaderinghe te lancksaem sijn voor een schierlijcke noot. Vorders, vervolgde hy, dewijl in de menschelijcke dingen niets geduurigh is, soo is het nodigh, dat de selve, wanneerse soo verre ghekomen sijn, als haer *Sphæra activitatis*, haer uytbreydinge heeft, de selve nootwendighlijck weder te rugge moeten, en afnemen. *Virtus quietem parat, quies otium, otium porro luxum generat; luxus interitum.* Deugt of dapperheyt baert rust, ruste leegsinnigheyt, dese baert overdaet, en overdaet onderganck. De Hollandtsche dapperheyt, seyde hy, heeft haer rust, of vrede, de vrede leegsinnigheyt, en sorgeloosheyt gegeven; hier uyt is d'overdaet voort ghekomen, in hen die buyten

Ongestadigheyt der dingen.

ten sorgh en in een diepe weelde sijnde *& pietate, & prudentia solvebantur*, van Godtvruchtigheyt en voorsichtigheyt ontset wierden. Uyt desse overdaedt heeft het verderf sijn oorspronck genomen, als door deselve de Machtighe verarmt, of immers om hun staet te behouden yverigh sijnde, alles aenvanghen om sich in stant te houden, en selfs tot alle corruptien, en omkopinge de handen open hebben, of, indiense tot het uytterste gebracht sijnde, na nieuwigheden omsien, om *novas tabulas* ontlastinge van hun lasten te vinden; of, gelijck het geen groot is, altijdt grooter tracht te zijn, *ambitione in partes dissiliant*, door Staetsucht tot partyschappen en sydigheden gedreven worden. *Roma modicis rebus Virorum, Virtutumque feracissima fuit.* Waerlijck wy worden tot verbaestheydt opgetoogen, wanneer men de voortreffelijckheydt der mannen aensiet, die de eerste vijf hondert jaren hebben voort gebracht, in aenmerckinge van hun dapperheyt, Godtvruchtigheyt, rechtmatigheyt en onthoudinge, en groote liefde tot de vryheyt. Maer na dat het Capitolium van Gout begost te blaecken, d'overdadigheydt de Staet innam, *& piscis pluris venit quam bos*, en een Vis meerder golt als een Os, is de deught aenstonts vervlogen, of om eygen woorden te gebruycken. *Evanuit in Theatris, emarcuit in Luculli villis & Hortis, suffocata est in Messale piscinis, postremo extincta in otio & voluptatibus*, verdweenen in schouwspelen, verslenst in de hoeven en hoven van Lucullus, verdooft in de visseryen van Messala, en ten laetsten geheel vernietight in leeghsinnigheyt en wellusten: Soo dat de Wandalen, Gothen, Herulen en andere Barbaren, geen moeyte gehadt hebben sich de Roomsche Landtvooghdyen en Provintien t'onderwerpen, en Roma selfs t'over-

Ordere van verderf.

Tac: 11. Hist:

verweldigen. De Romeynen droomden niet anders als op een eeuwighdurende heerschappy, maer als de nootschrickelijcke tijdt aenquam, komt daer uyt een ongedachten hoeck des werelts, die men niet meende anders als van wilde dieren bewoont te sijn geweest; als in een ogenblick een onbekendt geslacht van volck, als een stormwint vande bergen, *ut turbo montibus celsis*, om d'eygen woorden van Ammianus Marcellinus te gebruycken, in sulck een getal, dat het scheen de heele werelt te konnen vullen. Alsdoe hebben de Gothen de Romeynen, by na geheel Grieckenlandt, Italie en Hispanie, de Bulgaren Dacia en Mysia. De Wandalen, geheel Africa. De Francken Duytslandt en Gallia. De Saxen Britannia. De Sclaven Sarmatia en Illiricum, en niet langh daer na, de Saracenen Egypten, Arabia, Syria en Chaldea, de Tartaren, Armenia, Hyrcania, Colchis, en al watter tusschen de Caspische en Hyrcaensche Zee leght, de Turcken gheheel kleyn Asia, met Cappadocia, Pontus, Bethynia, en d'andere Landen tot aen Persie toe; en de Persen alles tot aen Indie, inghenomen. Ghy stelt, berichte ick hem, dit verval soodanigh, als of het maer een natuerlijcke resolutie, en geen geweldighe of *violente impulsie* tot verderf was; men spreeckt of roept in die gewesten nochtans seer over de verraders en schelmen die het Landt verkocht hebben; sulcks kan wel sijn, antwoorde hy, en datter sulcke; als wormen uyt een verdorven lichaem, of als mayen uyt de vette kaes, mede uyt soodanighen staet, als wy beschreven hebben ontstaen, is soo gemeen als natuerlijck, waerlijck in alle Staten, selfs buyten verval sijnde, vindt men altijdt, *viros plusquam civilia agitantes*; Mannen die meer als Borgerlijcke gedachten hebben, *& Familias fatales, quæ reipu-*

Tac: 1. Anna:

reipublicæ exitio naſcuntur, noodtſchickelijcke huyſen, die tot des Staets verderf groeyen, of gebooren worden; maer de ſoodanige ſlachten de Byen, die wel met hunnen angel quetſen, maer hun aengedaene quaet beſterven, gelijck, probabel, in Hollandt gheſien is. Wat middel iſſer, vraegde ick hem, om een ſtaet van ſulck een ſlagh van menſchen te ontlaſten? In der waerheyt antwoorde Mazaryn, het is ſeer ſwaer, de veranderingen in de regeeringe, die uyt de Staetſucht van eenige voort komen, met eenige wijsheyt voor te komen: Want wanneer de beginſelen ofte gronden van heerſchappy gelegt worden, konnen de ſelve niet wel gemerckt worden, dewijl ſoodanige oproerige menſchen, en die na nieuwigheden, en d'opper-meeſterſchap ſtaen, ſich eerſtelijck aenhangh ſoecken te maecken, en met welldaden, miltheyt en beleeftheydt andere huns gellijcken tot ſich te trecken, en andere onvoorſichtige, en onkundige in ſaecken te overreden. Welcke ſaeck, als hebbende een ſchijn van deugt, hun quaetaerdigheyt, geluckiglijck bedeckt, invoegen het een onbillijckheyt ſchijnt, de ſoodanige te willen weeren: Maer wanneer het quaet nu groot en volwaſſen is, en het ſelve op ſijn eygen beenen kan ſtaen, kan het qualijck anders ſijn of de *Remedia ſunt ipſo morbo periculoſiora;* De hulpmiddelen zijn gevaerlijcker als de ſieckte ſelf: Invoegen de bekende Florentyn, miſſchien niet onvoorſichtighlijck vermaent, dat, wanneer eenigh quaedt, dat de Staet gevaerlijck ſchijnt, ſoo verre aengenomen is, dat de hulpmiddelen ſwaer en gevaerlijck worden, het beter is, de ſelve eenigen tijdt door de vingeren te ſien, en op de gelegentheyt te letten, als ſich door een ontijdigh gewelt daer tegen aen te kanten. Seer qualijck doen ſy die tegen de aenſtaen-

Oproerige grooten ſwaerlijck te weeren.

de sieckten, een gesont lichaem met medicamenten en genees-middelen te quellen, en de verborgene oorsaken der sieckten verwecken, die noyt slimmer, als onder sulcke tegenstribbelingen sijn. Dese zijnse gelijck, die in een stillen stant van saecken, gevreesde hulp-middelen, tegens het aenstaende quaet aenstellen, die door een twijffelachtigen uytslagh, de staende welstant van de Staet soo wel konnen vernietighen als behoeden. Wanneer Marcus Antonius, een van de drie mannen, voor vyandt van den Raedt verklaert sijnde, met groote troupen, die ghene die Cæsar gevolght hadden, ontsachelijck begost te sijn, heeft Cicero gheraden, dat Octavius met een nieuw heyr, tegens hem sou gesonden worden; alsoo voorseecker de Legioenen, hoorende de naem van Octavius, de Susters soon van Cæsars naem, terstont tot hem souden over komen. Waerlijck een voorsichtigh besluyt, maer het geen Antonius, door een strydige raet, heeft geweten tot niet te maecken, want hy bemerckende het gevaer, heeft Octavius tot sijn deel-ghenoot genomen, en die twee hebben te samen met gelijcke macht het gemeene best of de vrye staet t'onder gebracht. Cosmus de Medicis d'eerste, was soo machtigh in den Staet van Florencen, dat het scheen een slach van verradery te wesen, hem niet te dwingen, en daer door de vryheyt te bewaren, en een saeck vol ghevaer yets teghens hem aen te vangen. Nicolo Usano was als doe in dien staet een man van groote wijsheydt en Staetskunde berucht, die, soo langhe hy leefde, niet wilde lijden dat men yets straffelijcks tegens Cosmus sou aenvanghen of besluyten, om dat hy voorsagh, indien hy sulcks bestondt, dat het met de vryheyt van de Staet gedaen was: Maer wanneer Usano gestorven was, sijn d'andere van

Loosheyt van Antonius om Rome te verdrucken.

Voorbeelt van Cosmus de Medicis.

sijn

ſijn goet vinden afgeweecken, en hebben Coſmus uyt Florencen ghedreven, de welcke korts daer aen van die van ſijnen aenhangh te rugge gheroepen, d'opper-heerſchappen van Florencen op ſich genomen heeft, daer hy niet ſou toegekomen ſijn, ten waer hy, door de verontwaerdiginghe van ſijn Borgeren verdreven was gheweeſt. Het ſelve ſtaet in Cajus Cæſar waer te nemen; die eerſt door de gunſt van Pompeius geholpen ſijnde, ſich die macht verkreghen heeft, die daer na de ſtaet van Romen tot ſchrick gheworden is, en het geen Pompeius, daer na, te laet, tot dempingh van dat geſagh, door een onnutte ſorge voor het toekomende aengevangen heeft, is te gelijck Pompeius en de Roomſche vryheyt verderfelijck geweeſt. Het geſchiet dan de meeſte tijdt, dat door onvoorſichtigheydt van ſommighe, en door ſlaphartigheydt van andere, de Staetſucht ſijn wortelen ſchiet, en derhalven alle hulp te laet komt. Van Cæſar.

Cum mala per longas, &c.

Even wel ſijnder van de wijſe eenige hulp-middelen aenghewesen, door de welcke het quaet overwonnen ſou konnen werden, waer van de ſommige dienen. Wanneer de macht en middelen een ofte meer, boven de ſtaet of conditie der anderen te hooge verheft, andere wederom wanneer de Grooten van eenigen Staet, door voorrechten, Landt-vooghdijen, en macht verhoveerdicht ſijnde, die macht dieſe van hun Opper-macht ontfangen hebben, tegens deſelve misbruycken. Van de eerſte ſlagh ſal ick alleen, als ons dienende, handelen. Sommige hebben hun oogh op ſtraffe en wreede beſluyten geſlagen, en voor goet gekent, gelijck eenen Periander of Tarquinius ſou mogen beſluyten, namentlijck, om de grootſte Mankop bollen, af Hulp-middelen.

te mayen, Op dese wijse heeft de grooten Alexander, treckende nae den Persischen Oorlogh, al de bloetverwanten van sijn Stiefmoeder, die Philippus tot hooge staeten had opgevoert, gedoodt; sonder evenwel de sijne, die nae de Croon souden konnen staen, te sparen, op datter geen stoffe van oproer; terwijl hy verre van der handt ware, mocht overigh blyven; de verstandighste en gauste mannen heeft hy met sich gevoert, en de loomaerts tot bescherminge van het Rijck van Macedonia ghelaten. Constantius de Keyser, heeft al die hem in bloet bestonden, tot de gront toe uytgeroeyt. En in de geschichten van Constantinopolen vintmen, dat de treffelijckste mannen, of van hun gesicht berooft, of in kloosters gestoocken sijn. En veel van onse Staetsmannen willen, datmen sulcke gevaerlijcke mannen, die het volck soo sorghelijck aengenaem, en hun aenleyders souden konnen sijn, in deselve gevangenis bewaren, straffen, en begraven moet. Nademael door het straffen van ghemeene lieden, de stoutheyt van andere afgeschrickt, maer door het dooden van voortreffelijcke lieden, aengestoocken wordt. Om dese oorsaeck wordt de Hartog van Alba van onwysheyt beschuldigt, om dat hy Egmont en Hoorn, op het midden van de Marckt, en in het aensien van het gantsche volck, dat hen soo seer beminde, heeft doen straffen. Die van Venetie deden beter, in welcker geschicht-boecken men vint, dat, wanneerder tusschen het bootsvolck en de Borgers eenige beroerte was ontstaen, die door geen Staetsdienaers noch eenige van d'Overigheyt konde gestilt worden, de selve alleen door het tusschenkomen van Pietro Loredano, die het voorgaende jaer het gebiedt ter Zee had gehadt, terstont gestilt en ter neder gelegt is; Maer dat dese groote gehoor-

Loosheyt van Alexander,

Staetsplicht omtrent treffelijcke mannen.

Misslagh van Duc d'Alba.

gehoorsaemheyt van het bootsvolck den raet soo vermoedelijck en ghevaerlijck toescheen, datse Loredano, stillekens in de gevanckenis gelegt, en aldaer doen dooden heeft. Wy vinden oock by Tacitus, dat d'oproer teghen Germanicus ontstaen zijnde, de aenleyders der selver binnen hunne hutten gedoodt sijn gheworden; ghelijck men oock by de selve vindt, dat Tiberius, den valschen en opgeworpen Agrippa, niet openbaerlijck derfde straffen, maer dat hy hem in de heymelijckste plaets van het Paleys om het leven heeft doen brengen. Die van Athenen gebruyckten tegen die geene, die door macht, groote dapperheyt, en verdiensten uytsteeckende waren, hun bekende Ostracismus. Waerlijck een voorsorge die niet te eerlijck is, als weynigh verschillende van de wet der Ephesiers, door de welcke yemandt verboden wiert suynigh en beset te sijn. In der daet, Aristoteles, hoe wel hy bekent dat'er in dit Ostracismus, of vrye ballinckschap, eenige borgerlijcke rechtmatigheydt steeckt, achte even wel veel veyliger te sijn, in den eersten toe te sien, en te maecken, dat men sulck een hulpmiddel niet van noden heeft; want het heeft soo veel swarigheyt niet in, yemandt, hoe wel hy de selve verdient heeft, macht en middelen te onthouwen, als hem de selve, die verkreghen hebbende, weder te benemen; alsoo men beter kan verdragen niet verkregen te hebben, als het verkregene te verliesen; en voor seecker sullen dese, de eer-ampten, waer van sy berooft sijn geworden, op alderhande manieren wederom soecken te bekomen. Waer door het gemeenlijck gebeurt, dat die gene, die uyt hun Vaderlant verdreven sijn, gelijck het selve in voorgaende eeuwen in Italien overvloedigh ghesien is, het voornaemste werck-tuygh worden, om het sel-

Ghebruyck van het Ostracismus.

Meeningh van Aristoteles omtrent het selve.

ve te plagen. Veyliger is het dan, dese al te machtige instrumenten verhinderingen tegen te werpen; hun gronden, waer op sy steunen, hen te ontrecken, en het vier van hun Staetsucht sijn voetsel te onthouden. Daer toe streckt desen middel (vervolghde Mazaryn) dat men die geene, die door hun macht en middelen, den maet te boven gegroeyt sijn, kostelijcke en schadelijcke ghesantschappen op leght, de welcke sy sonder verachteringe van hun staet niet konnen bedienen; op welcke wijse de Koninck van Hispanien met de Nederlandtsche Edelen, in voorige tijden gedaen heeft. Indien yemandt steunt op de gunst van het gemeen, die moet men door grooter weldaden, of tot den staet, of tot den Vorst, soo der eenighe is, soecken te trecken. Heeft yemandt een groote naem of roem, plegen de Vorsten, aen gevaerlijcke en onsekere onderwindingen te verbinden, op dat hun gesagh, indien de voorgenomen saeck niet na de verwachtinge komt uyt te vallen, daer door vermindert wort. Die geene die aen het Hof of elder van te grooten gesagh sijn, moet men onder schijn van eer van der hant senden. Indien sijn vermogen op de Wapenen gegront is, moet men de selve onder verscheyde pretexten en voorgevens van het heyr sien af te locken, en tot d'aensienlijckste ampten, doch die sonder eenigen macht zijn, beroepen: Gelijck als Keyser Constantius Ursicinus die in het Oosten, Overste der Ruytery en by hem vermoedelijck was, met groote eer en aensien by sich ontboden heeft, onder schijn, dat hy in die bekommertheydt van saecken, sijnen wijsen raedt ten hoogsten van noden hadde, gelijck oock de selve, Julianus de Herulen, de Bataviers, Celten, en andere hulp-troupen ontnomen heeft, onder schijn dat hy deselve tegen de Parthen van nooden

Verscheyden soorten van machtigen, hoe te bewaren.

noodenhad: en om niet te verre te rugh te gaen, Ferdinandus Consalvo, die de naem van den grooten Capiteyn gedraghen heeft, heeft voor het Rijck van Napels, dat hy sijnen Koninck onder de knie gebracht had, die danck wegh gedraghen, dat hem de Koninck al sijn Heyr-legers en vaste plaetsen ontnomen, en hem na Spangien gesonden heeft, daer hy, als een doenniet ghestorven is; welcke ondanckbaerheydt, om dat sy nootsaeckelijck, en tot veyligheyt van het Rijck dienstigh was, onse Staets-mannen waerdigh achten om verschoont te sijn. *Ammian: Marcell-lin: 20.* *Guicciard: 4 & 7.*

Hier is noch een andere middel, namentlijck dese hoogh-dravende geesten, buyten Overigheyt en ghesagh te houden, maer wel in treffelijcke gesantschappen, en dierghelijcke bedieningen besicht, waer doorse wel in eer en aensien, maer buyten macht van te schaden zijn. Alsoo is de Hartogh van Bragans, die uyt den hoofde van sijn vrouw, op het Rijck van Portugael recht pretendeerde en voorgaf, van den Koninck van Spangien, Philippus de tweede, na dat hy het selve Rijck sich toeghe-eygent had, wel Ridder van het Gulde Vlies ghemaeckt, en met ongewoone eer verheerlijckt, selfs dat hy in de Kerck den Koninck aldernaest mocht sitten, maer evenwel geenigh ampt verkregen, dat of sijn middelen of sijn macht sou konnen vergrooten. En wat reden die Koninck had om die voorsorge aen te wenden, is daer na in den afval van dat Rijck wel gebleecken: Maer of het soodanigh was dat men niet verby sou konnen, hem in soodanighe ampten te stellen, is het dienstigh hem sulcke ampt-verwanten toe te voegen die hem gedurig in de kaert konnen sien. Hy bereyde sich meer by te brengen, en alles toe te passen, wanneer hy door een Bode van Richelieu van my afgehaelt wiert. *Andere Middelen.* *Conestag: de bello Lusit: Lip. 8.*

Ick

Ick daer mede begeef my weder op wegh, de yvore poort uyt, de vleugels aen mijn voeten, als een Mercurius gelaerst en gespoort, en soo op en wegh na boven toe, en daer mee is 't uyt.

Jup. Daer mee is 't uyt, doet het?

Merc. Of benje belust naer een toegifje, om de memorie te vervarssen, en of'er noch wat vergeten was, sal ickje noch een kleyn charactertie voor het laetst geven. Dat is voor eerst dat ick de Landen van Europa, hun Politische of Staetsche gestalte aenmerck, als dat sommige gestelt sijn gelijck mijn Planeet, Mercurius onder de andere Planeeten, die voor het meeste of in combustie, of verduystert zijn, sijnde omtrent krachtiger straelen, als hy is: onder dewelcke Savoyen en Lotharingen moeten ghereeckent en getelt worden, beneffens meest de Vorsten van Italie, die machtige nagebueren hebben, als sy selfs sijn, en daerom op en neer gesolt en selden in rust zijn; die ghelijck de Muys teghen de Kat sey, die haer vraeghde hoese voer; *Dat het tamelijck was, maer beter sou wesen, soo sy wat verder van haer waer:* Oock wel segghen mochten, dat sy liever wat verder nagebueren hadden. Ick heb vorder aenghemerckt, dat de heerschappye van de Roomsche Stoel, in Italie is, gelijck Vranckrijck in Christenrijck, dat is juyst in het midden, en dienvolgens elck bequaem is om haer na-gebueren macht te verdeelen, of te versamelen, en soo om alle krackeelen de marckt te setten. Dat de heerschappyen van Spanjen, sijn gelijck de Planeten aen den Hemel wijt en sijdt van malkanderen, sonder gelijckheyt; maer die van Vranckrijck in tegendeel, als in een klomp by malkander, en soo by een vaste constellatie of ghesternte te vergelijcken. Dat Duytslandt verdeelt in soo veel Vorstendommen,

Algemeene opmercking van de Staten van Europa.

men, Hansische en Keyserlijcke Rijckssteden, een groote stroom gelijck is, die in veel kleyne beecken wordt verdeelt, en soo in haer selfs te kleynder en swacker wordt, gelijck sulcks oock van Italie magh gesegt worden, dat aen de eene sijde te water de Staet van Venetien, voornamentlijck eerse Candia quyt was, te water, en aen d'andere sijde des Keysers Erflanden, de grootste bolwercken tegen den Turck sijn, waer door met goede redens de Ceurvorsten, het Huys van Oostenrijck, ver over de 200 jaren, op den Throon hebben geleden. Dat de Ruytery van Vranckrijck, de Infantery van Spanjen, de Scheepsmacht van Engelandt en Hollandt, machtigh sijn, den Grooten Turck, met al sijn hondert by-wijven, voor Machomet te jagen, dat de macht van het Noorder ghedeelte van de werelt wort gebalanceert, tusschen den Deen, de Sweed en de Pool, en de rest tusschen groot Brittanie, Vranckrijck en Hispanie, daer Holland mede een goet ghewicht kan by brenghen. En wat Duytslandt en Italie belanght, sijnde hun macht alleenigh verdeelt tusschen soo veele, soo dienen sy alleen om sich selven te balanceeren, dewelcke, indien een yeder een opperhooft op sich selven had, ontsaghelijck voor al de rest souden sijn. Hispanie steeckt in schatten boven allen uyt, heeft altoos oudt volck in dienst, maer sy is yl bevolckt; Sy heeft te veel Colonien te besetten, die te wijd en sijd van malkander leggen: Daer by is haer Landtaerdt, by alle andere gehaet, konnende niemant lijden, en van niemant geleden worden. Broodt heeft het gebreck, en een naedeel van de natuer, dat haer kusten al te toeganckelijck sijn; voorts is haer Silver-Vloot, door de verre reys te veel ongemacken onderworpen. Vranckrijck krioelt van menschen,

schen, en nu meer als oyt van Krijghsvolck: Het is een welgevoeght lichaem, of als gesegt is, de borst van de Coningin Europa, derhalven koortsen en siedend bloet onderworpen; voorts soo strijdigh met Hispanie, haer nabuere van gelegentheydt, maer afgesonderde van aert, alsoo geen twee-strijdiger dingen meer strijdigh konnen sijn; want om dit by mijn voorgaende afbeelding te voegen; men sou mogen vragen, of sy al op een manier in de werelt sijn gekomen, daer is gheen werckingh van siel of lichaem, neemt wat gy wilt, daerse niet in verscheelen. De een sal de gewichtighste saecken al speelende afdoen, d'andere moeter eensaemheyt en tijd toe hebben, en het snorren van een vliegh helpt al het bruytje weer over hoop, als het al schijnt in postuer te staen. D'een kleet hem van boven, d'ander begint van onder; d'een pronckt boven, d'ander is net onder; d'een draegt lange, d'andere korte Mantels; d'eene verandert alle daegh, d'ander noyt of selden van dracht: De eene knoopt sich van boven naer beneden, d'ander van beneden naer boven; d'eene wenckt met de hant opwaert, d'ander met de hand nederwaert: d'Een is net op sijn hooft, d'ander aen sijn voeten; die draeght een kam en spiegel, en dees een schoe-borstel, of een wolle lap in sijn sack: d'Een scheert sijn knevels wel eens af, de andere houdtse altoos in waerden, beneffens sijn *Bigothero* om die 's nachts op te binden; het eerste dat den eenen verpant in tijdt van noodt, is sijn hemt, en den ander sijn mantel, die komt te leen van ondere, dees van bovenen: d'Een sorgt meer voor de rugh, d'ander voor de buyck, d'een loopt langhs de straet, of hem een racker achter de hielen was, d'andere gaet of hy de vierdendaeghsche koorts had: Een Fransmans Lacquay

gaet

gaet achter, die van een Spangiaert gaet voor: Die ſou wel een Appel of een Peer al gaende eeten, deſe ſou liever van hongher verſmachten; de Franſche gaen in koppels, de Spaenſche paer en paer; duyſendt dinghen meer ſou men konnen ſegghen van haer ſpraecken, ghebaer, van gheheymen te bewaren, die den eenen te ſyden uytbarſten, en den ander gheen nyptanghen laet volghen. Somma ſommarum, dat d'een niet is, is d'ander *& Contra.* Vorders wat Vranckrijck belanght, dat vloeyt over in Koorn; dat Spangien ontbreeckt, het heeft Hollandt tot noch toe voor haer Arcenael gehadt, en hadt het nu gaern voor haer Pack-kelder. Engelant heeft natuer te baet, ſijnde, als meer geſeght is, ſeecker voor haer eygen, en gevaerlijck voor vreemdelinghen, en Godt, als haer handt met haer mont over een komen. Sy is machtigh genoegh tegen Spangien of Vranckrijck, maer niet Spangien en Vranckrijck, doch wel, indienſe Hollant mede heeft; maer en Spangie en Vranckrijck is haer meeſter, die meeſter van Hollandt en Zeelandt is, daer ſtaet haer op te letten. Meer valt hier niet te ſeggen: Als dat Hollandt tegenwoordigh in haer Perigæum is, maer hier na een beter ſchrijft den Almanack.

Africa brenght altoos wat nieuws voort, en ſoo doet Vranckrijck oock, tot ſpraeck en kleedingh incluys; en evenwel watſe verſinnen, het is aerdigh en navolghlijck voor my, haer garbe ſtaet my ſeer wel aen.

Jup Dat is geen wonder daer het ſulcke Mercurialiſten ſijn.

Merc. Mercurialiſten of niet, ſy hebben de ſwier, en men is in geen Hoven evenwel ſlordiger als hier, behalven by de Braſilianen. Behoudens uw reſpect, Vader Jupiter, een blaeuwe

Ko-

Koninckllijcke Tabbaert met bont, en met Lelien, of naer u gelegentheyt, met sterren besayt, soude u al veel beter staen, als daer naeckt te loopen met een kleet om het lijf, als een dolle man, of voor u dagelijckse draght, een aerdigh Frans kleetje, met een blondte Pruyck en een Hoedt *retrousse alla Catalanen,* sou u staen als een Parel.

Jup. Dan waer ick pas soo sot als ghy zyt.

Merc. En voor *Mama Juno,* een gentiel Frans habyt, of een Spaensche Zamara, met hooghe Patynen, sou haer mee beter passen, als daer aen te komen, met de naeckte billen, bykans gelijck de Vrouw van den Inga van Ghito. Juffrouw Venus behoorde haer mee te schamen, soo te gaen gelijckse gaet, voor haer eyghen kinderen, sy sou misschien al meer serviteurs kryghen, in een Frans adjustement, op sijn hoofs gemaeckt, als in die Canibalsche dracht, boven Cestus boven al. Ick wed Vulcanus wel driemael op een dagh sijn hamer daer heen sou werpen, om haer een kus op de mode te gheven. En daer is u schencker Ganymedes, wilje wel doen, maeckt hem een Pagies broekilie, met een paer sye koussen, van coleur de feu, en laet hem u dienen op sijn eene knie, ghelijck het behoort, sonder dat jy met hem leght te dauwelen en te doudaynen, dat'er de Goden en de menschen schande van spreecken. En Juffer Pallas komt daer voor den dagh quanswijs, met haer Stormhoedt, Harnas en Schildt, gelijck offe veel haege breecken sou; en als het daer op aen sou komen, sou'er niemant te huys sijn, wijse luy blode luy: Sy mocht met haer stormhoedt en haer lancie daer beneen in de Eliseische Velden eens komen, sy sou daer een Hetha, of een Sclavonische Wisna, en Weght Burga, of een Fransche pucelle vinden, die haer met haer eygen lancie de ribben souden smee-

ſmeeren, en haer dien Helmet van de kop nemen, en met permiſſie..... laetſe een Bouwen met hooghe bragoenen, en een kaffa borſt laten maecken, ſy ſal alſoo wel houw en ſteeck vry weſen als nouw, met een Capelline, vol pluymen, op het hooft *alla Napolitane,* ſy ſou al anders pareren, als ſe nu doet met haer antijckſe Wapenen, als een tweede Marfiſe of *Bradamante de Romans.*

Jup. Ghy ſyt een groote ſot, en ſoeckt ons oock ſot te maecken.

Merc. Mars wou ick met een braeve Buffelſe Kolder toe gaen maecken, in plaets van ſijn Coeras, dat toch heel buyten de moden is.

Jup. Loopt ſot loopt.

Merc. En daer is Neptunus, die ſtaet daer met een bloote Mantel over ſijn naeckte lijf, in reghen en wint, armen ouwen man, daer hy is, ick ſou hem een goejen bolckvanger, met een goeje broeck, en een paer waterdichte Laerſen aenſchieten, met een goeje karpoes op ſijn hooft, en geven hem in de plaets van een bemoſte ſchulp een goet Schip, als de Royael Charles onder ſijn gat, en laten hem eens ter deegh toonen dat hy meeſter van de Zee is.

Jup. Al langh ghenoegh met u ſotte grillen, hebje niet anders te ſeggen ſoo ſcheyter af?

Merc. Niet anders als dat ick my van mijn aenbevolen Commiſſien moet ontlaſten, ick heb hier een geheele mael met brieven en brillen; gelieft de Vader het, terwijl wy noch met de werelt beſich ſijn, deſe wereltſe dingen noch eens na te ſien, het ſijn een deel Requeſten, Memorien en ſulcke brabbelaryen; ick heb de Meſſieurs die dienſt niet konnen weygeren, miſſchien wat ſy my weder doen, als ick eens t'avont of morgen andermael om laegh kom. Voor eerſt hier is een

Laetſte verrichtingh van Mercurius.

een Requeſt van de gemeene Lettermannen, en byſonder de Philoſophen en Poëten, ghy hebt hun voor deſen een Appoinctement gegeven, en eenige privilegien toegeſtaen, maer de vrienden klagen datſer ganſch weynig mede geholpen ſijn; ſy ſeggen datſe u dochter Arete gheduerigh aen haer ſnoer hebben, en datſe ſe genoeghſaem uyt de handt moeten houwen, of het arme Schaep, ſijnde van alle man verſtooten, gelijckſe is, ſou van honger en kou moeten vergaen, en daerom ſoudenſe gaern hebben, dat gy haer wat beter inkomen, wil ick ſeggen, beſchafte.

Requeſt van de Poëten.

Jup. Dat ick gegeven heb, dat heb ick gegeven; het is met dat volck altijt, geef, geef, ick word van niemant meer geplaegt als van de Razza de ....

Merc. Soet, ſoet, Vader, ſy ſlachten de Godin van de Victory, ſy houwent altijt met de ſterckſte, *c'eſt a dire* ſy houwent daer wat te halen is. Evenwel Vader, gy behoorde u bodt wat te verbeteren.

Jup. Gy ſegt van verbeteren, laet ick eerſt hooren wat ick haer toegeſtaen heb?

Merc. Daer is het: Op heden den 7 Maert 1671 ſijnde den hemelſchen Raedt vergadert in completen getale, op de plaets, alwaer deſelve is gewoon te geſchieden, hebbe ick Jupiter, &c. de tijtelen ſullen wy overſlaen (Agent, Preſent, Stipulant en Concedant, voor ſich ſelven en voor ſijne erfgenamen, &c. toegeſtaen, geoctroyeert, geconcedeert, ende geaccordeert, gelijck ick toeſtae, concedere, octroyere en accordere midts deſen, ſaluyt, ſijnde het ſelve by onſen vader Saturnus gheapprobeert, by Neptunus geconfirmeert, by Pallas geparapheert, by Mercurius, als Penſionaris, Secretaris ende Notaris)

Appoinctement van Jupiter.

Jup. Dat ſtaet 'er niet by.

Merc.

Merc. Het hoort'er evenwel by Jupiter. By Mercurius geregiſtreert, by Apollo op ſijn lier geſpeelt, ſtaende Bacchus, Momus, Mars, Ceres, en Venus, *ſub renunciatione Legis Tr. & Tit. de feſtin: &c.* als getuygen met ware woorden in de plaetſe van eeden, ſulk en ter plaetſen als verſtaen ſal worden na behooren, &c. dat wy toeſtaen, gelijck wy hebben toegeſtaen mits deſen, als dat het gemeene collegie der Lettermannen, en ſpecialijken de Philoſophen en de Poëten, reſpective ſullen hebben, genieten en poſſederen, voor haer en hare nakomelingen, eeuwiglijk en erfelijck, deſe navolgende rechten en privilegien. Eerſtelijck, dat ſy ſullen worden gehouden voor Edel, ſoo ſy als haer nakomelingen, ghenietende al de voorrechten van den waren Adel, waer van haer ſullen gegeven worden al de documenten, ſcripta en ſcriptitata daer toe behoorende. Item, dat al die geene, in hun Vaderlandt, dewelcke hun ſullen begunſtigen ende beminnen, ſullen worden gehouden voor de beſte Borgers en ingeſetenen; en die haer haten, niet hooger als een deel Canaille, &c. Item, dat ſy ſullen het recht en de privilegie hebben, te moghen gaen dry weecken met een hemdt, veertien daghen met een bef, een jaer met een paer ſchoenen, twee met een paer kouſſen, dry met een kleet, ſes met een mantel, en twaelf met een hoedt. Haer ſchoenen, ſooſe vallen, en gelijckſe by de oud maecke nieu verkocht worden; ſijnſe te langh, hy magſe doen korten, ſijnſe te kort hy machſe langher doen maecken; houdende daer in ſijn vrye abſoluyte en ongebonden macht. Wanneer yemant van haer een Ducaton compleet in ſijn beurs heeft, mach hy ſich vergelijcken by de grootſte in het landt, en ſeggen *quis me felicior alter, &c.* en wanneer hy ſonder gelt is, belaſten wy alle

rijcke, aenſienlijcke perſoonen, van wat ſtaet ofte conditie die ſouden mogen ſijn, hem mildelijck hun tafel mede te deelen; op pœne van onſe hooghſte indignatie: Onder verbandt evenwel, dat wanneer men hem komt ſegghen, mijn Heer is niet te huys of uyt ten eeten, of hy heeft volck by hem, hy ſonder een ſuyr gelaet te toonen, ſtillekens heen gaet en beter gelegentheydt uytwacht. Mitſgaders, dat hy ſich niet ſal misnoegen, als vint hy t'huys noyt een maeltijt in ordre; alſſer wijn is, datter dan geen broot is; alſſer ſop is, datter dan geen vlees is; als hy azijn heeft, datter dan geen Oly is; noch oock omtrent ſijn klederen, als hy een rock heeft, dat hy dan geen mantel heeft; als hy een mantel heeft, dat hy dan geen broek en heeft; als hy kouſſen heeft, dat het dan aen ſchoenen ſchort; als hy ſchoenen heeft, aen kouſſen en ſo voort; mitſgaders datmen hem veel belooft en weynigh geeft. Vorders belaſten wy hem dat hy ſich ſorghvuldelijck onthoude van den omgangh van gauwe, doorkroegde, en geſlepen ſpotters, deugnieten en doortrapte foppers, uyt vreeſe datſe hun eenvoudighe oprechtigheydt by den neus ophangen, hen in den ſack piſſen, als men ſeght, en alſoo onſe achtbaerheydt in hen lieden verkorten. Alle het welcke, &c.

Jup. Wel wat dunckt u ſoon Mercurius, is dat weynigh, dat ick haer gegeven heb?

Merc. Neen: maer ſy klaegen dat ſy evenwel niet konnen te recht raken. Dat de groote, wanneerſe haer van verre ſien, liever een ſtraetjen in ſlaen als haer te ontmoeten, of datſe geduerigh ſelver moeten te gaſt gaen, wanneerſe haer aentreffen, en alſſe al laſt geven, datmen dien &c. in haer abſijn ſal tracteren, als offe daer by waren, dat evenwel de knechts en de meyden, niet anders

ders doen als den draek met haer steecken, gevende hen vorder niet als brocken, die van 's avonts te vooren over geschooten sijn, en Wijn die een nacht twee of drie in de kan gehangen heeft. In voegen, somma sommarum, datse liever wat beter by den gelde waren, verstaeje wel, om op haer eygen riemen te mogen dryven; te meer, dewijl de Messieurs die voor heen hen plegen te ghebruycken, om hen minnedichten, minnebrieven, Bruylofs-gedichten, geboorte vermaninghen, en dierghelijcke te laten maecken, in plaets datse anders diep in de sack pleghen te tasten, het nu met een danck hebje, of een roemer Wijn afleggen. Ghy kont het haer wel stellen Vader als ghy wilt.

Jup. Stellen, ick heb soo veel te stellen dat ick niet en weet waer ick eerst beginnen sal. Daer is de Pool van de Ecliptica, die is alreets een deel graeden verschooten, danck heb die Starrekijckers, met al haer Astrolabien, Graetbogen, Stocken, Staven en Ringen, dier geduerigh aen besigh sijn. Te porren, en den hemel nu dus dan soo, na haer eygen fantasy drayen, daer van wat aen te repareren valt, soo ick niet wil, dat het heele gestel, met al de twaelf teeckenen en dieren, van boven neer raeckt. Daer is de Tempel van Jupiter Feretrius, die is het heele dack af. Die van Jupiter Elicius is een groot deel van de zy-mueren in ghevallen, aen die van Jupiter Egiochius moeten, ick weet niet hoe veel Poorten vernieuwt sijn. Daer moeten drie nieuwe balcken in die van Jupiter Latialis, en wel ses in die van Jupiter Prædator, die van Jupiter Dictæus in Creta, die de Turcken omveer geworpen hebben, moet van onder tot boven vernieuwt worden. In die van Jupiter Atabirus op Rodus, moeten oock geheele nieuwe mueren opge-

Klachten van Jupiter.

opghetrocken zijn, in die van Jupiter Casius in Egypten, moeten drie heele nieuwe Altaeren zijn; in die van Jupiter Eletherius, sijn al de glasen in stucken, in die van Jupiter Olympius moet ick een nieuwe Marmor vloer leggen; hier valt dit, daer valt dat te doen; daer valt soo veel te verhackstucken, lieve Mercurius, dat ick het niet weet by te halen; daer by offeren de luyden daerom laegh dat het schandt is, sonder dat andere daerom laten te roven en te steelen als ravens, soo dat'er niet vry van haer handen en tanden is, tot de Tempels incluys; en daerom sullen haer die Messieurs een weynigh ghelieven te behelpen, tot dat het wat beter tijdt is; ick wordt vast gemaent en getaent, gepluckt en gevilt, dat ick niet weet waer ick mijn hooft bergen sal. Den een verwytme sijn offerhanden, en sou wel willen dat het hem tien dubbelt weer in quam; den ander heeft dit gedaen, en sou wel wenschen dat ick'er hem schatten voor gaf. De hoeren en snollen brengen een treuseneus ten offer, en derven wel om een rijcke pol bidden; de vrybuyters om een goe buyt, ja de gauwdieven selver, om een goet avontuer. Daer is Mars die betaelt de luy met slagen, Vulcanus betaeltse met roock, Apollo met een deel leugens, Neptunus doet genoegh dat hy de luyden laet houwen datse hebben, en Venus belooft het Paradys van geneught, en geefter de pocken op haer hoerachtighe vleys; maer van my en mijn Vrouw, wil men niet als koeyen met hoorens hebben. Hoor: Leght dat daer soo langh aen een kant, ick sal order stellen datse wat beter van haer arbeyt betaelt worden, en een prijs op yeder werck setten, dan mogense spreecken, en weetense watse te eyschen hebben.

Merc. Hier is een Proces van Injury tusschen N. N:

N. N: eyscher, en de Heeren van den gedaeghden. Ick weet van de saken. De man heeft een 15 of sestien jaren gedient, en heeft hem vast met groote beloften laten payen als hy beter kost, en op het lest, als hy om 't sijn spreeckt, makense met hem een *Querel d'Aleman*, en smyten hem buyten boort, *Sans dire gare*. Andere brieven en bullen.

Jup. Dat is qualijck gedaen.

Merc. Het is een van de kunsjes van *Broer Cornelis*, daer wy flus van hadden.

Jup. Wel aen, men sal aen Rhadamanthus een briefje laten afloopen, die mach dat mee onder sijn andere stucken van beschuldigingh stellen.

Merc. Het heeft al twee of drie jaer aen een spijcker gehangen.

Jup. Laet het dan noch hangen, ick kan daer anders nu niet in doen.

Merc. Hier zijn noch een deel andere Bagatellen: Als voor eerst

Memoriael over de hoop van de gerechtighde.

Memoriael, wegen de verdiensten der eerlijcke en geleerde mannen.

Getuygen geexamineert, in faveur van de deugt, in het proces het welcke sy heeft tegen de Nijt.

Getuygen geexamineert tegen de weetnieten, in het proces datse hebben met de geleerden.

Protest van de Poëten tegen het licentieus schrijven van de ongheleerde Rymers, en de usurpatie van den naem.

Protest van de Auteurs tegen d'oversetters.

Protest van de Hoeren, teghen de ghetrouwde Vrouwen.

Jup. Die saeck raeckt my niet, die raeckt Venus, en wat willen doch dese stalen hebben?

Merc. Sy klagen over kracht en gewelt, die

hen dagelijcks geschiedt, sy moeten vast swaere schattingen en contributien opbrengen, en ondertusschen worden hun winsten onderkroopen:

Jup. En door wie toch?

Merc. Maer door sommige getrouwde Vrouwen, die haer de Calanten onttrecken: En daer souden sy gaern raet in geschaft hebben, of dat de selve, na de Wet Gœlis professie sullen hebben te doen.

Jup. Sy hebben geen groot ongelijck de liefjes, gaet slechts voort.

Merc. Protest tegens de leugens van de starrekijckers.

Protest, tegens de rovery van ongeleerde Advocaten.

Protest, tegens de moordery van botte Doctoren.

Protest tegen de opgeblasentheydt van de Pedanten.

Klacht van de Boeren tegen de Soldaten.

Daer hebjet al, sey de Vrouw, &c.

Jup. Gaet nu heen, mijn Sooneke, gaet heen, doet u selfs wat goets, ghy hebt u genoegh uytgesloofe.

Merc. Dat gaen ick doen.

Vaert wel.

Ligad Leonard Baskin

MERCVRIVS

1673.